

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ЮРИДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені ЯРОСЛАВА МУДРОГО
КАФЕДРА АДВОКАТУРИ

ЕТИКА ПРАВНИКА

*Тези доповідей та повідомлень
учасників круглого столу*

Харків
2021

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ЮРИДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені ЯРОСЛАВА МУДРОГО
КАФЕДРА АДВОКАТУРИ**

ЕТИКА ПРАВНИКА

*Тези доповідей та повідомлень
учасників круглого столу*

23 квітня 2021 року

**Харків
2021**

Етика правника: тези доповідей та повідомлень учасників круглого столу / за заг. ред. Т. Б. Вільчик. Харків: Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого, 2021. 322 с.

© Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого, 2021

ЗМІСТ

Секція 1. АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ЗАКОНОДАВЧОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕТИЧНИХ АСПЕКТІВ ДІЯЛЬНОСТІ ПРАВНИКІВ В УКРАЇНІ

Бірюкова А.М.	Етичні аспекти діяльності помічника адвоката.....	10
Вільчик Т.Б.	Етичні аспекти взаємовідносин суддів та адвокатів.....	15
Гайворонська В.В.	Неприпустимість залучення адвоката до конфіденційної співпраці з органами до-судового розслідування.....	25
Тарасова А.М.	Порушення правил адвокатської етики як підстава для притягнення адвоката до дисциплінарної відповідальності.....	29
Михайленко В.В.	Діалог між суддями і адвокатами: про-блеми комунікації правосуддя.....	31
Яцина В.Б.	Зловживання процесуальним правом: етичний аспект.....	35

Секція 2. ЕТИКА ПРАВНИКА У ЗАРУБІЖНИХ КРАЇНАХ

Бзова Л.Г.	Відповідальність адвоката за неетичні висловлювання у судовому процесі від-повідно до законодавства Італії.....	44
Василик І.Б.	Принципи етики юристів: приклад Польщі..	47
Вєльк Корнелия	Некоторые вопросы судейской этики в Германии.....	49
Енгельс Арне	Межі професійної етики (Borders of ethic regulations).....	56
Завадський А.А.	Етичні проблеми при використанні штуч-ного інтелекту правниками: досвід США... 59	
Святоцька В.О.	Стандарти адвокатської етики в США /у тому числі/ (на прикладі штаті Вісконсін).....	62
Щербанюк О.В.	Досвід Німеччини у регулюванні етичної поведінки суддів конституційного суду (пропозиції для України).....	68

**Секція 3. ЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДІЯЛЬНОСТІ ПРЕДСТАВНИКІВ
РІЗНИХ ПРАВНИЧИХ ПРОФЕСІЙ**

Безега Т.М.	Вплив етичних правил поведінки на діяльність адвокатів України.....	71
Гультай П.М.	Етичні аспекти участі прокурора у судовому процесі.....	75
Дільна З.Ф.	Стандарт неупередженості у діяльності прокурора як етична вимога його поведінки.....	78
Капліна О.В.	Етичні засади у діяльності слідчого під час проведення слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій.....	81
Космина Н.Н.	Проблемные вопросы адвокатской этики.....	84
Лихолат О.Я.	Етика слідчого – червона лінія, де її грань.....	87
Марочкін О.І., Бабасва О.В.	Актуальні питання формування етичних якостей прокурора.....	90
Паскар А.Л.	Роль етичних стандартів поведінки у професійній діяльності адвоката.....	93
Перепелиця М.О.	Етичні аспекти взаємовідносин між адвокатом і судом.....	94
Ремсскова Ю.О., Гроза Д.В.	Адвокатська етика як невід’ємна частина адвокатської діяльності.....	99
Сідак Л.М.	Практична етика адвоката: окремі аспекти.....	103
Сущенко В.М.	Деонтологічні правила і професійна відповідальність правника: культурні й релігійні засади.....	105
Фурса С.Я.	Етичні засади відносин «адвокат – нотаріус».....	108

Секція 4. ОКРЕМІ АСПЕКТИ ЕТИЧНОЇ ПОВЕДІНКИ ПРАВНИКА

Аббасова Д.Л.	Провокація при проведенні контролю за вчиненням злочину: етико-правовий аспект.....	115
Гофельд Г.С.	Проблеми професійної етики адвоката у мережі інтернет.....	119
Загорняк Н.Б.	До питання односторонньої відмови адвоката від договору з клієнтом.....	121
Гльїн Я.С.	Етичні аспекти професійної діяльності правника в творчості А. П. Чехова і Л. М Толстого	124
Качанов Є.О.	Витоки національної адвокатської етики: деякі історичні аспекти та фактори.....	133
Ковальова Я.О.	Допуск до складення кваліфікаційного іспиту і принцип несумісності : практичний аспект.....	136
Кравченко Н.С.	Професійно-етичні правила поведінки нотаріуса в умовах розвитку інформаційних технологій.....	139
Лозовой В.О.	Моральна культура юриста як гуманістичний орієнтир його професійної діяльності.....	142
Маслак Н.В.	Соломонів суд мовою сучасної юриспруденції та «соломонові рішення» в сучасній нотаріальній етиці.....	145
Меліхова Ю.А.	Суддя. До питання про цінності й імперативи.....	148
Мухатаєва Я.І.	Етичні аспекти здійснення адвокатської діяльності у Інтернеті.....	150
Пивоваров В. М.	Актуалізація мовної компетентності в практичній діяльності правників.....	155
Тимоніна Л. А.	Адвокат у соціальних мережах: етично-моральний зміст.....	159
Шандула О.О.	Деякі аспекти етичних засад надання адвокатом безоплатної правничої допомоги.....	161
Харитоновна О.В.	Юридична етика: виклики інституціоналізації та гендерні аспекти.....	164
Цувіна Т.А.	Неупередженість суду та соціальні мережі...	168

**Секція 5. ЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДІЯЛЬНОСТІ ІНСТИТУТУ
АДВОКАТУРИ, ВЗАЄМОДІЯ ІЗ СУМІЖНИМИ ІНСТИТУТАМИ-
СУДОМ ТА ПРОКУРАТУРОЮ, ОРГАНАМИ ДОСУДОВОГО
РОЗСЛІДУВАННЯ**

Артамонова С.С.	Норми адвокатської етики та мережа інтернет.....	172
Буликіна Т.О.	Міжнародні стандарти поведінки адвоката у соціальних мережах.....	175
Гаркуша В.В.	Особливості дисциплінарної відповідальності адвоката за порушення правил адвокатської етики.....	177
Гармаш Т.В.	Проблема формулювання та узгодження правової позиції адвоката у справі: етичні аспекти.....	179
Гронік О.О.	Уникнення конфлікту інтересів як основоположний принцип діяльності адвокатури.....	183
Данильченко В.О.	Принцип чесності і добропорядної репутації адвоката.....	186
Жук А.В.	Дисциплінарна відповідальність адвоката: міжнародні стандарти та національне законодавство.....	189
Карташов М.С.	Проблемні питання дотримання правил адвокатської етики при використанні мережі інтернет.....	193
Кисіль О.В.	Етичні засади взаємовідносин між адвокатами, які захищають одного обвинуваченого.....	197
Кононенко Є.Д.	Суспільно-значимі обов'язки адвоката.....	200
Константиновський С.Г.	Втручання НАЗК в діяльність адвокатури як порушення етичної засади незалежності та свободи адвоката.....	203
Кутнякова А.Г.	Етичні основи використання доказів.....	206
Моканик М.Р.	Репутація адвоката у правилах адвокатської етики.....	209

Лялюк Д.О.	Довірчі відносини адвоката з клієнтом як етична основа досягнення успіху діяльності адвоката.....	212
Пацера Ю.О.	Реклама діяльності адвоката в Україні.....	215
Прогорова О.Ю.	Проблеми регламентації деонтологічних стандартів поведінки адвокатів у соціальних мережах.....	218
Рамазанова С.Р.	Право та обов'язок кожного адвоката на надання безоплатної вторинної правової допомоги: етичні і практичні аспекти.....	221
Руденко А.В.	Прояв неповаги адвоката до суду....	224
Саградян М.С.	Принцип чесності та добропорядної репутації як деонтологічна засада взаємовідносин адвоката з клієнтом...	228
Силка Є.О.	Взаємозв'язок репутації і довіри до адвоката та адвокатури.....	231
Сисой В.В.	Деонтологічні аспекти взаємовідносин адвоката із судом.....	234
Сібілев М.А.	Вирішення конфлікту інтересів адвоката шляхом відводу за кримінальним процесуальним законодавством України.....	237
Смушак Д.Р.	Особливості поведінки адвоката в соціальних мережах.....	241
Сокольська І.О.	Етичні аспекти поведінки адвоката у соціальних мережах.....	244
Сосницька К.В.	Практика ЄСПЛ із питань прояву неповаги адвоката до суду та інших учасників судового провадження....	247
Ставнічук Г.П.	Деонтологічні аспекти поведінки адвоката в соціальних мережах.....	251
Статкевич Т.Ю.	Ідемнітет адвоката як гарантія реалізації адвокатської діяльності.....	254
Тихонюк О.В.	Рекламування адвокатської діяльності: окремі аспекти.....	256

Торосян Є.Г.	Зміст і значення принципу пріоритету інтересів клієнта в адвокатській діяльності 258
Ульмер Ю.О.	Дотримання професійної етики при рекламуванні адвокатської діяльності в мережі інтернет..... 261
Хребтова Ю.А.	Проблеми дотримання адвокатом принципу конфіденційності..... 264
Чернєва К.Б.	Соціальні мережі та адвокатська етика: проблемний аспект..... 268
Черняченко Д.Б.	Межі розголошення адвокатської таємниці у зв'язку із захистом прав та інтересів адвоката у дисциплінарному провадженні..... 217
Чехівський Я.О.	Представництво адвокатом кількох учасників цивільного судочинства – етичний аспект..... 274
Шевченко Ю.А.	Етична складова зловживання правом на заявлення клопотання про відвід судді адвокатом..... 277

Секція 6. ЕТИКА ПРАВНИКА В КРАЇНАХ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Грищенко В.О.	Деякі деонтологічні стандарти адвокатської професії: зарубіжний досвід... 281
Журавель Д.В.	Порівняльний аналіз рекламування адвокатських послуг України та Ліхтенштейну..... 283
Здоровцова О.Ю.	Порівняльне дослідження правил поведінки адвокатів у соціальних мережах в Україні та Сполучених Штатах Америки..... 287
Ковальчук І.А.	Етичні аспекти здійснення адвокатської діяльності у Великій Британії.. 290
Макарова М.А.	Адвокатська етика у Франції..... 293

Мулява О.О.	Реферальна винагорода в діяльності адвоката.....	296
Саулевич А.О.	Етичні засади адвокатської діяльності в Україні та США: порівняльна характеристика.....	300
Сологуб М.А.	Рекламування адвокатських послуг у мережі інтернет: зарубіжний досвід.....	303
Ясковець Н.І.	Деонтологічні засади професії адвоката в Країнах ЄС.....	306

**Секція 7. АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ЗАКОНОДАВЧОГО
ЗАКРІПЛЕННЯ ЕТИЧНИХ ЗАСАД ДІЯЛЬНОСТІ ІНСТИТУТІВ
СУДОВОЇ ВЛАДИ, НОТАРІАТУ В УКРАЇНІ**

Баган Є.І	Суддівська етика.....	309
Бінус А.К.	Діяльність комісії з питань професійної етики нотаріусів нотаріальної палати України.....	312
Бітлян Д.А., Правник С.О., Шевченко А.А.	Гендерна рівність і недискримінація як вимоги верховенства права і шляхи розвитку юридичної етики...	314
Подгайна К.А.	Екоцид як особливий вид міжнародного злочину.....	319

Секція 1. АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ЗАКОНОДАВЧОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕТИЧНИХ АСПЕКТІВ ДІЯЛЬНОСТІ ПРАВНИКІВ В УКРАЇНІ

*Бірюкова А. М.,
проректор Академії адвокатури України,
завідувач кафедри адвокатської майстерності та міжнародної юридичної
практики, доктор юридичних наук,
професор, заслужений юрист України*

ЕТИЧНІ АСПЕКТИ ДІЯЛЬНОСТІ ПОМІЧНИКА АДВОКАТА

Конституція України гарантує кожному право на професійну правничу допомогу, покладаючи його реалізацію на адвокатуру та наділяючи її відповідними повноваженнями (статті 59, 1312) [1].

Посилення значення адвокатури в сучасному суспільстві та державі зумовило й підвищення ролі інституту помічника адвоката, який сприяє забезпеченню адвокатурою конституційного права на захист від обвинувачення, представництва інтересів особи в суді і водночас є значним кадровим резервом для майбутніх здобувачів адвокатської професії.

Положеннями Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» (далі – Закон) урегульовані питання набуття статусу помічника адвоката, якими можуть бути особи, які мають повну вищу юридичну освіту, працюють на підставі трудового договору (контракту), укладеного з адвокатом, адвокатським бюро, адвокатським об'єднанням [2].

Відповідно до п.1, пп. 4.12 Положення про помічника адвоката, що затверджено рішенням Ради адвокатів України, статус помічника адвоката, крім іншого, набуває особа за умов опанування спеціального курсу-інструктажу введення в професію помічника адвоката у Вищій школі адвокатури НААУ, отримання посвідчення помічника адвоката встановленого зразка та наявності внесених про нього даних до Єдиного реєстру адвокатів України [3].

Закон забороняє суміщати роботу помічника з діяльністю, не сумісною з діяльністю адвоката, та визначає випадки, за яких помічником адвоката особа бути не може, зокрема, якщо особа, яка претендує на таку посаду:

1) має непогашену чи незняту в установленому законом порядку судимість за вчинення тяжкого, особливо тяжкого злочину, а також нетяжкого злочину, за який призначено покарання у виді позбавлення волі;

2) визнана судом недієздатною чи обмежено дієздатною;

3) позбавлена права на заняття адвокатською діяльністю, – протягом двох років з дня прийняття рішення про припинення права на заняття адвокатською діяльністю;

4) звільнена з посади судді, прокурора, слідчого, нотаріуса, з державної служби або служби в органах місцевого самоврядування за порушення присяги, вчинення корупційного правопорушення, – протягом трьох років з дня такого звільнення (ч. 2 ст. 6 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність») [2].

До повноважень помічника адвоката належить виконання доручень адвоката у справах, що знаходяться у його провадженні, крім тих, що належать до процесуальних повноважень (прав та обов'язків) адвоката.

У зазначеному вище Положенні встановлені права та обов'язки помічника адвоката для здійснення його повноважень.

Так, помічник адвоката, за умови надання письмової згоди клієнтом адвоката, має право:

– брати участь у попередній підготовці судових справ до розгляду, за дорученням адвоката готувати проекти запитів, листів, позовних заяв, інших матеріалів, пов'язаних із розглядом конкретної справи, інших процесуальних документів, які використовуються адвокатом;

– за дорученням адвоката отримувати відповіді на адвокатські запити, робити витяги з матеріалів адвокатського досьє, робити копії та витяги з документів, наданих у розпорядження адвоката клієнтом;

– бути присутнім під час консультацій адвоката, під час проведення слідчих дій та в судових засіданнях;

- збирати документи та інші матеріали, необхідні адвокату для виконання прийнятих ним доручень;
- виконувати доручення правового характеру, вести за дорученням та під контролем адвоката нескладні судові справи та надавати консультації з питань законодавства;
- у нескладних справах за дорученням адвоката знайомитися з матеріалами справи, робити виписки та копії;
- за дорученням адвоката, якщо таке передбачено в договорі із клієнтом, подавати документи (заяви, клопотання, позови, пояснення тощо), виготовлені адвокатом, за підписом і зазначенням процесуального статусу адвоката, в підрозділи правоохоронних та судових органів, до компетенції яких віднесено реєстрацію таких документів, за винятком випадків подання процесуальних документів у самому процесі слідчої, процесуальної дії або судовому засіданні;
- здійснювати інші дії, не заборонені законодавством [3].

Виконання вказаних завдань неможливе без дотримання помічником адвоката не тільки обов'язків трудового характеру, а й обов'язку зберігати адвокатську таємницю та провадити свою діяльність відповідно до вимог Правил адвокатської етики.

Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» не передбачає можливість притягнення до відповідальності помічника адвоката за розголошення адвокатської таємниці та порушення Правил адвокатської етики, обмежуючись лише поширенням на нього обов'язку зберігати адвокатську таємницю.

За такою законодавчою регламентацією питань, пов'язаних із статусом помічника адвоката як суб'єкта дотримання адвокатської таємниці, Радою адвокатів України встановлено, що розголошення адвокатської таємниці є дисциплінарним проступком, за який до помічника адвоката застосовується дисциплінарне стягнення у вигляді звільнення (дане дисциплінарне стягнення є іншим дисциплінарним стягненням, що може бути застосоване до помічників адвоката, як того вимагає ст. 147 Кодексу законів про працю України, і встановлене цим Положенням) [3].

Крім зазначеного, Радою адвокатів України до обов'язку помічника адвоката віднесено дотримання ним Правил адвокатської етики та зроблено застереження щодо поширення дії Правил адвокатської етики на помічника адвоката в частині, що стосується його діяльності; при цьому за дії помічника адвоката встановлена повна відповідальність адвоката, адвокатського бюро, адвокатського об'єднання.

Виходячи зі змісту ст. 67 Правил адвокатської етики, за порушення її положень помічником адвоката до дисциплінарної відповідальності може бути притягнутий лише адвокат [4].

У цьому аспекті позиція Ради адвокатів України, згідно з якою за зазначені порушення так само передбачена можливість притягнення до дисциплінарної відповідальності лише адвоката, а не самого помічника, цілком співзвучна із зазначеною нормою.

Разом із тим положення Правил адвокатської етики виокремлюють обставини, за яких адвокат може бути притягнутий до дисциплінарної відповідальності за їх порушення своїм помічником, а саме, якщо адвокат:

- не забезпечив ознайомлення свого помічника, стажиста або особи, яка перебуває з ним у трудових відносинах, із цими Правилами;

- не здійснював належного контролю за діями помічника, стажиста або особи, яка перебуває з ним у трудових відносинах, залученого ним до виконання окремих робіт за дорученням, передбаченим договором між адвокатом і клієнтом про надання правової допомоги;

- своїми розпорядженнями і порадами або особистим прикладом сприяв порушенню помічником, стажистом або особою, яка перебуває з ним у трудових відносинах, Правил адвокатської етики [4].

Як бачимо, нормами чинного законодавства України та актами органів адвокатського самоврядування встановлені такі правові основи діяльності помічника адвоката, реалізація яких сприятиме у вирішенні завдань незалежного і доступного правосуддя та ефективного захисту прав громадян. Проте деякі з

них потребують доповнення, зокрема з питань дотримання помічником адвоката етичних норм поведінки.

Так, крім встановленого обов'язку щодо збереження помічником адвоката адвокатської таємниці, норми Закону, що регулюють питання їх діяльності, не містять положення про обов'язок щодо дотримання помічником адвоката Правил адвокатської етики та не встановлюють відповідальність за їх порушення.

Так само, ні на рівні закону, ні в положеннях органів адвокатського самоврядування, не врегульований механізм письмового попередження помічника адвоката про обов'язок зберігати відомості, що є предметом адвокатської таємниці, та про ознайомлення з положеннями Правил адвокатської етики.

Література

1. Конституція України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
2. Про адвокатуру та адвокатську діяльність: Закон України від 05.07.2012 р. № 5076-VI. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/5076-17>.
3. Положення про помічника адвоката: затверджено рішенням Ради адвокатів України від 25.09.2015 р. № 113. URL: https://unba.org.ua/assets/uploads/legislation/pologennya/2019-09-21-polozhennya-111_5db2d8bd15cea.pdf.
4. Правила адвокатської етики: затверджені звітно-виборним З'їздом адвокатів України 09.06. 2017 р. URL: https://unba.org.ua/assets/uploads/legislation/pravila/2019-03-15-pravila-2019_5cb72d3191e0e.pdf.

*Вільчик Т. Б.,
завідувач кафедри адвокатури
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого, д-р юрид. наук,
професор, адвокат*

ЕТИЧНІ АСПЕКТИ ВЗАЄМОВІДНОСИН СУДДІВ ТА АДВОКАТІВ

Морально-етичні засади поведінки адвоката як представника судової влади закладалися ще в часи її виникнення в суспільстві. Як відомо, вже давні джерела історії адвокатури, частина з яких дійшла й до наших днів, містять положення про адвокатську етику. Так, у праці Платона «Закони» була передбачена смертна кара за «безчесний виступ адвоката в суді». У «Правах, за якими судився малоросійський народ» (1743 р.) встановлена смертна кара за неявку адвоката до суду без поважної причини¹.

Зрозуміло, що за подібне в сучасному суспільстві адвоката не будуть позбавляти життя, однак така поведінка і сьогодні карається в дисциплінарному порядку. Етичні засади адвокатської діяльності – це фундамент адвокатури. Однак на цей час загальний дефіцит моральності суспільства, безумовно, віддзеркалюється й у поведінці учасників процесу і, відповідно, суттєво впливає на рівень ефективності судового захисту прав і свобод людини.

Наразі Вищою радою правосуддя і ВКДК адвокатури розглядається багато скарг як на дії адвокатів, так і на дії суддів, у тому числі пов'язаних з порушенням правил етичної поведінки. Так, протягом 1 кварталу 2021 р. ВІП звільнила 41 суддю, з них 6 – за скоєння істотного дисциплінарного проступку². За майже два роки роботи Вищого антикорупційного суду

---

¹ Бронз И.Адвокатская этика – исторические параллели. URL: <https://attorneys.odessa.gov.ua/yosyf-bronz-advokatskaya-etyka-nekotorye-ystorycheskye-parallely/>

²Вища Рада правосуддя. URL: https://hcj.gov.ua/offense?fbclid=IwAR1Ggq6P8RNjPzJB-9iTGZ77GSP-NOGun3OEw3Z6_clWqXyxbuGXgDO4pZs

Рада адвокатів України подала понад 40 звернень до органів державної влади та міжнародних інституцій на діяльність суддів цього суду. Як зазначила Голова НААУ Л. Ізовітова, це проблеми правової свідомості суддів, і з цим потрібно працювати кожного дня.³

У свою чергу, судді говорять про «епідемію неповаги адвокатів до суду», про безпідставну і деструктивну критику судових рішень, особливо з огляду на обов'язок суддів утримуватись від реагування на таку критику.⁴

На нашу думку, існують проблеми правової свідомості як суддів, так і адвокатів.

Закріплення нового статусу інституту адвокатури у системі правосуддя викликає необхідність дослідження місця та ролі адвокатури у системі судової влади, нових форм комунікації між адвокатом та суддею, у тому числі з урахуванням міжнародних стандартів та європейського досвіду.

Судова влада – складний організм, трьома компонентами якого є суд, адвокатура та прокуратура. Вона може правильно й ефективно функціонувати лише тоді, коли належно функціонують та злагоджено взаємодіють усі три інституції, які насамперед повинні працювати на спільну мету, на виконання завдання правосуддя, а вже в другу чергу – на виконання завдань, які їм диктує роль адвоката, прокурора чи судді.

Статус адвокатури в системі сучасної судової влади в Україні визнано на конституційному рівні. Так, норми, присвячені цьому правозахисному інституту, закріплені у розділі «Правосуддя» Основного Закону.

У постанові від 30.04.2018 р. Верховний Суд зазначив,

---

³Ізовітова Л. Порухення прав адвокатів з боку суддів ВКС.URL:<https://advokatpost.com/porushennia-prav-advokativ-z-boku-suddiv-vaks-zafiksovano-u-40-zvernenniakh-naau-do-orhaniv-vlady-ta-mizhnarodnykh-instyutisij-izovitova/?fbclid=IwAR1VPvYgBz1DFIR7S7VJyFMmK1gmhvyApnu29NuWrKfEFDY8rBUlsriLZLE>

⁴ Справа *«Pragerand Oberschlickv. Austria»*(Заява № 15974/90): рішення Європейського Суду з прав людини від 26.04.1995р. HUDOC. *EuropeanCourtOfHumanRights*: URL:<http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57926>.

що має значення особливий характер адвокатської професії, представники якої є учасниками творення правосуддя, у зв'язку із чим користуються, зокрема, імунітетом від судового переслідування за свої виступи в залі суду⁵. Разом з тим на рівні галузевого законодавства місце та роль інституту адвокатури у системі судової влади залишаються невизначеними.

Європейський Суд з прав людини (ЄСПЛ) у своїх рішеннях не один раз вказував на те, що адвокат має особливий, центральний статус в механізмі відправлення правосуддя, і виступає посередником між судом і громадськістю.⁶ ЄСПЛ зазначив, що належне функціонування судів було б неможливим без відносин, заснованих на довірі та взаємоповазі між різними учасниками правосуддя, на чолі яких є судді та адвокати.⁷

У країнах Європейського Союзу (ЄС) законодавство переважно по-різному визначає правову природу адвокатури та її відношення до судової влади, але в більшості країн місце адвокатури та її взаємозв'язок із судовою владою встановлені досить чітко й однозначно. Так, адвоката називають *помічник правосуддя* (Франція), *слуга правосуддя*, (Португалія), *невід'ємна частина правосуддя* (Латвія); *незалежна організація в системі правосуддя, орган правосуддя* (Німеччина, Греція), *незалежна частина правової системи* (Литва). Адвокатська діяльність *прирівняна до діяльності суддів* (Болгарія). Вказане є цілком доречним, оскільки адвокат допомагає суду реалізувати покладену на нього функцію вирішення справи по суті, тож у певному сенсі він є і «слугою правосуддя та права», і «органом правосуддя».

У Висновку № (2013) 16 Консультативної ради європейських суддів про відносини між суддями та адвокатами вказується, що судді та адвокати мають співпрацювати задля задоволення потреб сторін (п. 17).⁸

---

⁵Рішення ВС від 30.04. 2018 р. по справі № 466/1367/16-а .

⁶п. 54 Рішення «Касадо Кока проти Іспанії» (Casado Coca v. Spain), п. 29 Рішення Європейського суду із прав людини від 20.05. 1998 р. у справі «Шепфер проти Швейцарії» (Schopfer v. Switzerland),

⁷Справа «Намазов проти Азербайджану» № 74354/13.

⁸Висновок № (2013) 16 Про відносини між суддями та адвокатами, прийнятий на 14-му пленарному засіданні КРЄС (м. Страсбург, 13–15.

Загальний кодекс правил для адвокатів країн Європейського співтовариства зазначає, що *адвокат повинен діяти в інтересах права в цілому точно так, як і в інтересах тих, чій права та свободи йому було довірено захищати*.⁹

Таким чином, метою адвоката у судовому процесі є належне відправлення правосуддя, а метою судового розгляду є здійснення правосуддя відповідно до закону. Це основа цивілізованого суспільства¹⁰.

Аналіз зарубіжної наукової доктрини дозволяє стверджувати: 1) *правове становище адвокатів* характеризується тим, що, як учасники судочинства, вони беруть разом із суддями участь у відправленні правосуддя; 2) *завданням адвокатів* є сприяння суду в ефективному відправленні правосуддя. Адвокати повинні *сприяти ефективному використанню обмеженого ресурсу суду*¹¹; 3) *обов'язки адвоката перед судом мають першорядне значення* і повинні бути виконані, навіть якщо клієнт дає адвокату протилежне доручення;¹² 4) *обов'язком адвоката* є *звернення уваги судді на будь-які помилки*, які, можливо, він допустив¹³; 5) адвокати повинні направляти клієнтів у судових процесах в інтересах сприяння *довіри громадськості до здійснення правосуддя*.¹⁴

Указані положення у більшості своїй є новими для наці-

11.2013р.) URL: <https://court.gov.ua/userfiles/KRES%20Vusnovok.pdf>

⁹Загальний кодекс правил для адвокатів країн Європейського Співтовариства. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_343#Text

¹⁰Gerard Brennan Strength and perils: the Bar at the turn of the century: speech delivered at the New South Wales Bar Association, Sydney, 30 November, 2000.

¹¹Рішення Main Road Property Group Pty. URL: <https://jade.io/j/?a=outline&id=122884>

¹²Рішення Giannerelli v Wraith (1988 p.) URL: <https://jade.io/j/?a=outline&id=67456>

¹³Рішення Rees v Bailey Aluminium Products Pty Ltd & Anor [2008] URL: <https://jade.io/j/?a=outline&id=87029>

¹⁴Детальніше про це див: Vilchuk T. Duties of a lawyer to a court and to a client: foreign scientific doctrine and proposals for the legislation of Ukraine. Russian Law Journal. 2018; 6(4): 62–99. URL: <https://doi.org/10.17589/2309-8678-2018-6-4-62-99>

онального законодавства. Разом з цим деякі з них заслуговують на увагу та мають бути враховані при внесенні змін та доповнень до нього.

Право на свободу вираження поглядів тісно пов'язане з принципом незалежності адвокатської професії¹⁵. ЄСПЛ зазначив, що питання, які стосуються функціонування системи правосуддя, є питаннями, що викликають інтерес громадськості й обговорення яких потребує захисту, передбаченого ст. 10 Конвенції про захист прав людини та основних свобод. У демократичному суспільстві завжди повинна зберігатися можливість відкритого обговорення подібних тем¹⁶.

Право адвокатів на свободу вираження поглядів охоплює не тільки зміст ідей і висловлювань, а й форму, в якій вони втілені. ЄСПЛ зазначив, що адвокати наділені правом робити зауваження щодо здійснення правосуддя за умови, що їх критика знаходиться в певних межах¹⁷. Зокрема, слід чітко розрізняти критику та образу (справа *Багіров проти Азербайджану*).¹⁸

Наприклад, у 2019 р. Європейський суд з прав людини відмовився розглядати заяву одного з заявників, визнавши її зловживанням правом звернення до Суду саме через образливі висловлювання щодо суддів ЄСПЛ в його особистих аккаунтах у соцмережах, якими «заявник виявив неповагу до самої установи, до якої він звернувся з проханням захистити свої права»¹⁹.

ЄСПЛ вважає, що право адвоката на свободу вираження поглядів в залі суду передбачає «відкритий і можливо різкий обмін аргументами між сторонами в процесі» (*Нікула (Nikula) проти Фінляндії*)²⁰.

На думку ЄСПЛ, адвокат вправі захищати інтереси клієнта

---

¹⁵Рішення Сіалковська (Sialkowska) проти Польщі.

¹⁶Рішення від 26 лютого 2009 р. у справі Кудешкіна проти Росії (Kudeshkina v. Russia).

¹⁷Рішення у справі Вингертер (Wingerter) проти Німеччини.

¹⁸Рішення у справі Багіров проти Азербайджану» (заяви № 81024/12 і 28198/15).

¹⁹Рішення у справі «Zhdanov and Others v. Russia» 2019 р.

²⁰Рішення у справі «Нікула (Nikula) проти Фінляндії», § 49, у справі «Стеур (Steur) проти Нідерландів», § 37.

за допомогою ЗМІ і повинен мати можливість звертати увагу громадськості на недоліки правосуддя²¹. ЄСПЛ дотримується тієї точки зору, що адвокат не може нести відповідальність за все, що опубліковано у вигляді «інтерв'ю», зокрема, якщо преса відредагувала його висловлювання, і адвокат заперечує, що робив конкретні зауваження».²²

Право подавати заяву про відвід судді є однією з гарантій законності здійснення правосуддя і об'єктивності та неупередженості розгляду справи. Разом із тим звернення осіб, які беруть участь у справі, до суду з необґрунтованими клопотаннями та заявами про відвід можуть свідчити про зловживання процесуальними правами, наданими законодавством.

Європейський суд з прав людини в рішенні у справі «Білуха проти України» від 09.11.2006 р.²³ зазначив, що «особиста безсторонність суду презюмується, поки не надано доказів протилежного». Відповідно до рішення ЄСПЛ у справі «Газета «Україна-центр» проти України» від 15.10.2010р.²⁴ для забезпечення існування неупередженості суду для цілей п. 1 ст. 6 Конвенції необхідно виключити будь-які обґрунтовані сумніви щодо безсторонності суду.

У звіті Постійного комітету з етики та професійної відповідальності Американської асоціації юристів від 05.09.2019р. (або керівництві для відводу суддів) зазначається, що «судді не повинні дискваліфікувати себе, якщо адвокат або сторона є знайомими, а також вони не повинні розкривати відомості про свої знайомства іншим юристам або сторонам». Вказується, що «залежить від обставин», чи повинно відбуватися розкриття або відвод, якщо сторона або адвокат у справі мають близькі особи-

---

²¹Рішення у справі «Моріс проти Франції» (№ 29369/10). 23.04.2015р.

²²Рішення у справі «Аміхалаку проти Молдови», § 37); «Адвокатів не можна законно залучати до відповідальності за дії преси» (рішення ЄСПЛ у справі «Фолья проти Швейцарії», § 97.

²³Справа «Білуха проти України» (Заява № 33949/02). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_272#Text

²⁴Справа «Газета "Україна-центр"» проти України" (Заява № 16695/04) URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_594#Text

сті стосунки з суддею. Наприклад, суддю і адвоката слід вважати «знайомими», якщо їх взаємодія поза судом випадкова і поверхнева. «Дружба» передбачає більш тісні відносини і «певний рівень взаємної прихильності», хоча у висновку зазначається, що не всі види дружби однакові.²⁵

Надмірна наполегливість і принциповість у обстоюванні адвокатом інтересів клієнта іноді може розцінюватися суддями як *неповага до суду*.

Процесуальне законодавство України містить норми, відповідно до яких учасники процесу, а також інші особи, присутні в залі судового засідання, зобов'язані *беззаперечно виконувати розпорядження головуючого*, додержуватися в судовому засіданні встановленого порядку та утримуватися від будь-яких дій, що свідчать про явну неповагу до суду або встановленим в суді правилам. Виходячи з аналізу законодавства, можна дійти висновку, що за вчинення будь-якої із вказаних дій (наприклад, недотримання розпоряджень головуючого), навіть при першому їх скоєнні, адвокат може бути притягнутий до відповідальності.

Крім того, законодавство не тільки не розкриває поняття «неповага до суду» і не згадує його кваліфікуючих ознак, але й не наводить конкретного переліку діянь, вчинення яких може бути розцінено судом як неповага до нього. Вирішення даного питання закон відносить на розсуд самого суду, що не виключає можливості зловживання цим правом із боку останнього.

Таке широке трактування поняття «неповага до суду» і закріплення суворих санкцій за це діяння доречно тільки в разі, якщо його будуть дотримуватися всі учасники процесу, в тому числі і судді²⁶.

Показовим є випадок, коли в США суддя округу Іонія в штаті Мічиган *Раймонд Воут* оштрафував сам себе за те, що його телефон голосно задзвонив під час слухання справи, за-

---

²⁵Standing Committee on Ethics and Professional Responsibility. ABA: URL:https://www.americanbar.org/groups/professional_responsibility/committee_s_commissions/ethicsandprofessionalresponsibility/

²⁶Заборовский В. В. Правовая сущность ответственности адвоката за проявление неуважения к суду по законодательству Украины. *Сибирский юридический вестник*. № 3 (74). 2016. С. 11.

значивши при цьому, що він як суддя повинен являти собою приклад поваги до закону²⁷.

Як показує правозастосовна практика, в переважній більшості випадків, ініціюючи перед відповідними кваліфікаційно-дисциплінарними комісіями питання про дисциплінарну відповідальність адвоката, суди вказують на те, що *адвокатом було скоєно діяння, яке перешкоджало здійсненню правосуддя і містить ознаки неповаги до суду*. Більшість постанов по цих справах скасовується апеляційною інстанцією або відправляється для належного оформлення до органу, який виніс постанову. Як правило, у скаргах судді відзначають або недисциплінованість адвокатів, які не з'являються на судові засідання, або їх негідну поведінку під час судового розгляду.²⁸

У цьому контексті слід звернути увагу на рішення ЄСПЛ «*Корнев і Карпенко проти України*» від 21.01.2011 р.²⁹, «*Гурепка проти України*» від 08.07.2010 р.³⁰, у яких констатовано, що з огляду на суворість покарання за правопорушення, передбачене ст. 185-3 КУпАП, воно не є незначним, по суті є кримінальним і таким, на яке поширюється положення ст. 6 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод.

Правове регулювання інституту неповаги до суду в кожній державі, в тому числі і в Україні, має здійснюватися з урахуванням положень, зазначених в постанові ЄСПЛ у справі «*Санді Таймс проти Сполученого Королівства*» від 26.04.1979 р.³¹, у якій вказу-

---

²⁷В США суддя оштрафовав сам себе за зазвонивший на слуханнях телефон. URL: <https://lenta.ru/news/2013/04/14/self/>

²⁸Vilchuk T. Duties of a lawyer to a court and to a client: foreign scientific doctrine and proposals for the legislation of Ukraine. *Russian Law Journal*. 2018;6(4):62–99. URL:<https://doi.org/10.17589/2309-8678-2018-6-4-62-99>

²⁹Рішення Європейського Суду з прав людини від 21.01.2011 р. у справі «Корнев і Карпенко проти України» (Заява № 17444/04). URL: <https://goo.gl/kiS7Ex> (дата звернення: 28.10.2018).

³⁰Рішення Європейського Суду з прав людини від 08.07.2010 р. у справі Гурепка проти України (№ 2) (Заява № 38789/04). URL: <https://goo.gl/nmp1zv>

³¹Case of The Sunday Times v. United Kingdom (judgment):

ється, що мета інституту неповаги до суду не в тому, щоб поставити судочинство поза всякою критикою. При здійсненні правосуддя учасники процесу, в тому числі і судді, повинні виходити з того, що «суди не можуть діяти у вакуумі».

Важливою ознакою, що дозволяє відокремити допустиму критику від неприпустимої, ЄСПЛ вважає *сумлінність намірів*, яка повинна враховуватися при оцінці фактів порушення права на свободу слова.³²

Цікаво, що у Великій Британії Законом про неповагу до суду 1981 р. (Contempt of Court Act 1981)³³ встановлено дію «правила суворої відповідальності» (The strict liability rule), згідно з яким особа відповідає за втручання в здійснення правосуддя незалежно від її намірів. У юридичній літературі ці дії ще називаються *злочинами абсолютної відповідальності*, оскільки кримінальна відповідальність може настати за сам факт їх вчинення, тобто без встановлення вини³⁴.

На практиці має місце системне **порушення строків повідомлення адвокатів про дату й час судового засідання**. Так, судді не попереджають належним чином про час розгляду справи адвокатів і, відповідно, позбавляють можливості прибути в судове засідання та виконати свій професійний обов'язок.³⁵ Рада адвокатів України неодноразово звертала увагу вищих судових інстанцій на необхідність належного повідомлення адвокатів про час та дату судового засідання.³⁶

№ 6538/74, 26/04/1979. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-575843>

³²Case of Čeferin v. Slovenia, January 2018. (Application no. 40975/08). URL: <https://goo.gl/PAc6Vt>

³³Contempt of Court Act at 27th July 1981. URL: <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1981/49>

³⁴Козочкин І. Д. Строгая ответственность в уголовном праве Англии и США. *Известия вузов. Правоведение*. 2000. № 1. С. 136

³⁵Аналіз порушень прав та гарантій адвокатської діяльності правоохоронними органами та судом. *Національна асоціація адвокатів України*. 2021. С. 37.

³⁶Про надання роз'яснення щодо пріоритетності принципів діяльності адвоката при наданні професійної правової (правничої) допомоги: рішення РАУ № 169.

Відповідно до п. 8 Резолюції «Професійна етика правосуддя», підписаної головами Ради суддів України, Ради прокурорів України, Ради адвокатів України від 21.09.2018 р., суддям рекомендовано затверджувати після обговорення зі сторонами, ураховуючи їх зайнятість, та фіксувати графіки засідань, встановлювати відповідні строки для виконання процесуальних дій.³⁷

Саме для побудови таких конструктивних відносин під час судових процесів існує відповідна практика Європейського суду з прав людини, зокрема по справі «Бартая проти Грузії» (рішення від 26.07.2018 р.).³⁸

Резюмуючи, слід зазначити, що повага один до одного є необхідною складовою взаємодії суддів та адвокатів для ефективного здійснення судочинства, виконання конституційної функції захисту прав і свобод людини.

Вбачається, що законодавче закріплення норм, які забезпечили б належний баланс між потребою дотримуватися шанобливого ставлення до авторитету судової влади і необхідністю адвоката в межах своїх повноважень виконувати обов'язки захисника (представника) у справі, позитивно позначились би на роботі і адвокатів, і суддів. Дотримання зазначеного балансу всіма учасниками процесу – одна з основних умов належного відправлення правосуддя.

---

³⁷Резолюція «Професійна етика правосуддя» від 21.09.2018 р.
URL: https://unba.org.ua/assets/uploads/eb8acebfa2278f4caacf_file.pdf

³⁸Бартая проти Грузії (заява № 10978/06). URL: <https://www.echr.com.ua/translation/sprava-bartaya-proti-gruzi%D1%97-pres-reliz/>

*Гайворонська В. В.,
голова Ради адвокатів Харківської області,
заступник директора Регіонального
центру з надання безоплатної вторинної
правової допомоги в Луганській та
Харківській областях, асист. кафедри
адвокатури Національного юридичного
університету ім. Ярослава Мудрого*

НЕПРИПУСТИМІСТЬ ЗАЛУЧЕННЯ АДВОКАТА ДО КОНФІДЕНЦІЙНОЇ СПІВПРАЦІ З ОРГАНАМИ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

Законом України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» визначено, що адвокатура є незалежною від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових та службових осіб. Адвокатська діяльність, здійснюється на принципах верховенства права, законності, незалежності, конфіденційності та уникнення конфлікту інтересів[1].

Згідно із ч. 1 ст. 21 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» під час здійснення адвокатської діяльності адвокат зобов'язаний дотримуватися присяги адвоката України та правил адвокатської етики; невідкладно повідомляти клієнта про виникнення конфлікту інтересів[1].

Пунктом 8 ч.1 ст. 23 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» визначено, що забороняється залучати адвоката до конфіденційного співробітництва під час проведення оперативно-розшукових заходів чи слідчих дій, якщо таке співробітництво буде пов'язане або може призвести до розкриття адвокатської таємниці[1].

У абзаці 4 ст. 11 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» встановлена заборона залучати до виконання оперативно-розшукових завдань осіб, професійна діяльність яких пов'язана зі збереженням професійної таємниці, зокрема адвокатів[2].

Крім того, ст. 275 КПК України заборонено залучати до конфіденційного співробітництва під час проведення негласних

слідчих дій адвокатів, нотаріусів, медичних працівників, священнослужителів, журналістів, якщо таке співробітництво буде пов'язане з розкриттям конфіденційної інформації професійного характеру[3].

З аналізу наведених вище норм, вбачається, що заборона на залучення адвоката до конфіденційного співробітництва під час проведення негласних слідчих дій наявна як у законодавстві, що регламентує діяльність органів досудового слідства, так і в законодавстві, яке регламентує здійснення адвокатської діяльності.

Згідно з ч. 1 ст.19 Правил адвокатської етики адвокату забороняється приймати доручення, якщо результат, якого бажає клієнт, або засоби його досягнення, на яких клієнт наполягає, є протиправними або якщо доручення клієнта виходить за межі професійних прав і обов'язків адвоката[4].

Дії адвоката, який долучився до конфіденційної співпраці з досудовим розслідуванням, спрямовані не на використання свідцтва про право на заняття адвокатською діяльністю за призначенням, а для вчинення дій, з такою діяльністю не пов'язаних, тобто не для захисту, представництва або надання інших видів правової допомоги, а для впливу на окремих осіб з метою схилення їх до отримання неправомірної вигоди. Такі дії не входять до переліку юридичних послуг, які адвокат вправі надавати при здійсненні своїх повноважень.

Крім того, ст. 42 Правил адвокатської етики передбачено, що, представляючи інтереси клієнта або виконуючи функцію захисника в суді, адвокат зобов'язаний дотримуватися вимог чинного процесуального законодавства, законодавства про адвокатуру та адвокатську діяльність, про судоустрій і статус суддів, іншого законодавства, що регламентує поведінку учасників судового процесу[4].

Приписами ч. 3 та ч. 6 ст. 6 Правил адвокатської етики, затверджених установчим З'їздом адвокатів України від 17.11.2012р., передбачено, що адвокат зобов'язаний не допускати в своїй професійній діяльності компромісів, що впливали б на його незалежність, з метою догодити суду, іншим державним органам, третім особам або клієнту, якщо такі компроміси

розходяться з законними інтересами клієнта та перешкоджають належному здійсненню адвокатської діяльності[4].

Адвокат не повинен займатися іншою діяльністю, яка ставила б його в будь-яку залежність від інших осіб чи підпорядкувала б його вказівкам або правилам, які можуть увійти в суперечність з п. 2. ч. 1 ст. 1 та ч. 1 ст. 4 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», а також із ч. 3 та ч. 4 ст. 6 Правил адвокатської етики, або можуть іншим чином перешкоджати вільному й незалежному здійсненню ним адвокатської діяльності.

Описаний вид співробітництва ставить адвоката у залежність від правоохоронного органу, оскільки адвокат починає діяти відповідно до його вказівок, наслідком чого пріоритетним завданням для адвоката стає не захист інтересів клієнта, а виконання доручення органу досудового слідства. Зазначене зумовлює недодержання принципу незалежності професійної діяльності адвоката.

Ставши учасником такої співпраці, адвокат порушує вимоги ч. 2 і 3 ст. 7, ч. 1 ст. 19 Правил адвокатської етики, умисно діє протиправними засобами та методами для досягнення результату[4].

У затвердженому рішенні Ради адвокатів України «Щодо неприпустимості залучення адвоката до конфіденційної співпраці з органами досудового розслідування при наявній згоді клієнта» за № 123 від 15.11.2019р. роз'яснено: «у контексті приписів статті 23 Закону та Правил адвокатської етики, кожен адвокат зобов'язаний утримуватись від участі в конфіденційному співробітництві під час оперативно-розшукових заходів чи слідчих дій, оскільки таке співробітництво може привести до розкриття адвокатської таємниці, натомість у разі отримання пропозицій щодо здійснення таких незаконних дій, адвокати мають звертатись до правоохоронних органів та повідомляти про такі факти ради адвокатів регіонів з метою захисту своїх прав та гарантії адвокатської діяльності.

У разі отримання пропозицій щодо здійснення таких незаконних дій, адвокати мають звертатись до правоохоронних органів та повідомляти про такі факти ради адвокатів регіонів з метою захисту своїх прав та гарантії адвокатської діяльності».

До аналогічного висновку дійшла і Вища кваліфікаційно-

дисциплінарна комісія адвокатури (далі – ВКДКА) та оприлюднила його в «Узагальненні дисциплінарної практики кваліфікаційно-дисциплінарних комісій адвокатури щодо етичних аспектів відносин адвоката з правоохоронними органами», затвердженого рішенням ВКДКА за № VII-011/2020 від 25.07.2020р.

Так ВКДКА вказала, що: недотримання або ігнорування етичних аспектів відносин адвоката з правоохоронними органами завжди пов'язане із порушенням професійних обов'язків, визначених ст. 21 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», а також прямих заборон:

1) використовувати свої права всупереч правам, свободам та законним інтересам клієнта;

2) без згоди клієнта розголошувати відомості, що становлять адвокатську таємницю, використовувати їх у своїх інтересах або інтересах третіх осіб;

3) займати у справі позицію всупереч волі клієнта, крім випадків, якщо адвокат впевнений у самообмові клієнта;

4) відмовлятися від надання правової допомоги, крім випадків, установлених законом[6].

У кінцевому рахунку ігнорування етичних аспектів відносин адвоката з правоохоронними органами має наслідком порушення принципів здійснення адвокатської діяльності, закріплених у ст. 4 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», а саме: верховенства права, законності, незалежності, конфіденційності та уникнення конфлікту інтересів.

Нехтування етичними аспектами відносин адвоката з правоохоронними органами, зокрема, його адвоката на конфіденційне співробітництво під час оперативно-розшукових заходів чи слідчих дій, прямо пов'язано із посяганням на принципи здійснення адвокатської діяльності і є грубим порушенням Правил адвокатської етики, Присяги адвоката України, що не сприяє зміцненню авторитету адвокатури та підвищенню довіри суспільства до цього важливого правозахисного інституту.

Література

1. Про адвокатуру та адвокатську діяльність: Закон України URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17#Text>.

2. Про оперативно-розшукову діяльність: Закон України URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2135-12#Text>.
3. Кримінальний процесуальний кодекс URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.
4. Правила адвокатської етики. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/n0001891-17#Text>.
5. Рішення Ради адвокатів України № 123 від 15.11.2019. URL: https://unba.org.ua/assets/uploads/legislation/rishennya/2019-11-15-r-shennya-rau-123_5def73c3689f8.pdf.
6. Узагальнення дисциплінарної практики кваліфікаційно-дисциплінарних комісій адвокатури щодо етичних аспектів відносин адвоката з правоохоронними органами. URL: <https://vkdko.org/uzagalnennya-distsiplinarnoji-praktiki-kvalifikatsijno-distsiplinarnih-komisij-advokaturi-schodo-etichnih-aspektiv-vidnosin-advokata-z-pravoohoronnimi-organami/>

*Тарасова А. М.,
адвокат, член Вищої кваліфікаційно-
дисциплінарної комісії адвокатури, член
Комітету з питань адвокатської етики
Національної асоціації адвокатів України*

ПОРУШЕННЯ ПРАВИЛ АДВОКАТСЬКОЇ ЕТИКИ ЯК ПІДСТАВА ДЛЯ ПРИТЯГНЕННЯ АДВОКАТА ДО ДИСЦИПЛІНАРНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

У переліку професійних обов'язків адвоката, які визначені в ст. 21 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» (далі – Закон), першим пунктом закріплено обов'язок адвоката дотримуватися присяги адвоката України та правил адвокатської етики під час здійснення адвокатської діяльності.

Правила адвокатської етики, затверджені звітно-виборним З'їздом адвокатів України 2017 р. зі змінами, внесеними З'їздом адвокатів України 2019 р. (далі – ПАЕ), за предметом поширюються на всі види адвокатської діяльності та регулюють особливості поведінки адвокатів у відносинах з клієнтами,

судом та іншими учасниками судового провадження, органами досудового розслідування та адміністративної юрисдикції, державними органами та органами місцевого самоврядування, між адвокатами, в громадській, науковій та публіцистичній діяльності адвоката, при використанні мережі Інтернет тощо.

За колом осіб ПАЕ охоплюють усіх адвокатів України, адвокатів іноземних держав, що внесені до Єдиного реєстру адвокатів України, а також адвокатів України, право на заняття адвокатською діяльністю яких зупинено в передбаченому законом порядку, адвокатів – членів органів адвокатського самоврядування, помічників і стажистів адвоката у частині, яка застосовується до їх діяльності.

У часі ПАЕ поширюються на відносини, що виникли або існують після їх прийняття.

Підставою для притягнення адвоката до дисциплінарної відповідальності є вчинення ним дисциплінарного проступку (ч. 2 ст. 34 Закону). Серед підстав для притягнення адвоката до дисциплінарної відповідальності окремо названі порушення ПАЕ, які евалюються як дисциплінарний проступок.

Саме Закон визначає загальні умови дисциплінарної відповідальності адвоката, процедуру дисциплінарного провадження, види та строки застосування дисциплінарних стягнень тощо. Разом із тим обов'язковими в процедурі дисциплінарних проваджень є дотримання положень та порядків, затверджених Радою адвокатів України.

У дисциплінарних провадженнях Кваліфікаційно-дисциплінарними комісіями адвокатури та Вищою кваліфікаційно-дисциплінарною комісією адвокатури обов'язковим є дотримання загальних засад застосування дисциплінарної відповідальності за порушення ПАЕ як гарантії дотримання принципів законності, забезпечення доведеності вини адвоката особою, яка ініціювала питання дисциплінарної відповідальності адвоката, презумпції невинуватості адвоката, заборони зловживання правом на звернення до КДКА без достатніх підстав та як спроби тиску на адвоката у зв'язку із здійсненням ним адвокатської діяльності.

Аналіз практики КДКА регіонів останніх років дозволяє зробити висновок, що серед основних порушень ПАЕ, яких

припустились адвокати під час професійної діяльності та були притягнуті до дисциплінарної відповідальності, спостерігаються порушення принципу неприпустимості конфлікту інтересів та принципу конфіденційності. Слід зауважити, що навіть за одноразове грубе порушення ПАЕ, яким є недодержання цих основних принципів адвокатської діяльності, як правило, застосовуються найсуворіші види дисциплінарних стягнень: зупинення та позбавлення права на адвокатську діяльність, виключаючи можливість застосування дисциплінарного стягнення у вигляді попередження. Беручи до уваги цю тенденцію, ВКДКА розробила узагальнення практики КДКА та винесла відповідні рішення (Конфлікт інтересів – рішення ВКДКА № Х-017/2019 від 04.10.2019 р. та Адвокатська таємниця – рішення ВКДКА № VII-010/2020 від 25.07.2020 р.).

Окрему увагу звертає на себе збільшення кількості скарг, які надходять до КДКА, про порушення адвокатами ПАЕ при використанні мережі Інтернет. ПАЕ вимагають від адвокатів дотримуватись принципів незалежності, професійності, чесності, стриманості, коректності, гідності та відповідальності при користуванні соціальними мережами, Інтернет-форумами та іншими формами спілкування в мережі Інтернет.

Важливу роль у запобіганні допущенню адвокатами порушень ПАЕ відіграє знання та виконання рішень органів адвокатського самоврядування, якими є акти НААУ, та підвищення професійного рівня, кваліфікації, що є професійними обов'язками адвоката.

Михайленко В. В.

суддя Вищого антикорупційного суду

канд. юрид. наук

ДІАЛОГ МІЖ СУДДЯМИ І АДВОКАТАМИ: ПРОБЛЕМИ КОМУНІКАЦІЇ ПРАВОСУДДЯ

У сучасному світі свободи слова, розвинених інформаційних технологій, на жаль, все більш виразно проявляється таке ганебне явище, що проникло в життя майже всіх спільнот,

зокрема й правничої, як булінг суддів. З огляду на це особливо актуальними стають питання комунікації між адвокатами і суддями. Комунікація між правниками має важливе значення як для розвитку інституцій адвокатури і судової системи, так і для демократії в цілому. Якщо вона відбувається на професійному рівні в межах етичних стандартів і законодавчих норм, то стає платформою довіри до правосуддя і реального захисту прав і свобод людини. І навпаки, конфлікти, неконструктивна критика, особисті нападки та образи призводять до «скандалізації» правосуддя, що зумовлює репутаційні ризики спільнот і персоналій, а особи, які потребують судового захисту, стають заручниками «етичної ерзозії» при вирішенні їх справ.

Крім норм чинного законодавства, судді та адвокати мають дотримуватися і високих етичних стандартів, причому не лише у своїй професійній діяльності, а й у повсякденному житті. Однак сьогодні в комунікації між ними існує проблема, коріння якої криється у розмитості етичних меж і культивуванні заборонених прийомів спілкування. Загальний дефіцит моральності суспільства, безумовно, віддзеркалюється у поведінці учасників процесу і поширюється за межі безпосередньо судової справи. Можна багато дискутувати про причини такого морального занепаду у представників професійної спільноти, але не останню роль тут грають низький рівень правової культури і правосвідомості, постійна турбулентність судової системи, нескінченна судова реформа, різка динаміка законодавства та неузгодженість його інститутів і норм і, як не парадоксально, недостатність забезпечення статусу судді гарантіями *реальної* незалежності.

Судді та адвокати виконують різні ролі в судовому процесі, проте внесок представників обох професій є необхідним для досягнення справедливого та ефективного рішення в усіх судових процесах – відповідно до закону[1]. Під час професійної діяльності судді і адвокати кожного разу вступають в діалог. Такий діалог відбувається в різних системах координат – процесуальній, дисциплінарній, медійній, науковій, етичній. Коли ми говоримо про діалог між суддями і адвокатами, в першу чергу, мова йде про судові процеси. Одночасно комунікація між цими професійними гравцями правового поля може відбу-

ватися в різних формах: поведінка і невербальна комунікація суддів і адвокатів у судових засіданнях; викладення позиції адвоката в процесуальних документах (залежно від виду процесу і процесуального статусу); відводи; мотивування судових рішень; участь у наукових заходах, наукові доповіді, статті в професійних виданнях; соціальні мережі; коментарі судових рішень та скарги до дисциплінарних органів. Якщо питання позицій, мотивування, відводів та скарг до дисциплінарних органів охоплюються дією законодавчих норм, що встановлює орієнтири та межі такої комунікації, то поведінка адвокатів і суддів, критика одне одного, участь у соціальних мережах, коментарі та висловлювання власних позицій перебувають в етичній площині. І в цій етичній площині в умовах сьогодення для критики судової влади відсутні необхідні «червоні лінії», що особливо призводить до дестабілізації судової системи і руйнування цінностей правосуддя.

Незалежність судів є прерогативою чи привілеєм, що надається не на користь власних інтересів суддів, а на користь забезпечення верховенства закону та в інтересах тих осіб, що покладають надію на правосуддя [2]. Отже, в демократичному суспільстві не лише наявний простір для критики судової влади, а й існує запит на справедливе та розумне її обговорення. Критика є способом оприлюднення проблем, наявних у судовій системі. Вона виступає закликом для їх вирішення, стимулює вдосконалення інститутів судової системи, мотивує суддів бути гідними представниками своєї професії, сприяє прагненню суддівської спільноти до підвищення авторитету судової влади та еволюції і прогресу цієї сфери. У свою чергу, сприйняття і врахування критичних зауважень формує довіру суспільства до судової системи, підвищує її та тримає на необхідному рівні. Але мова йде саме про критику в сенсі розгляду і оцінки із метою виявлення та усунення вад, хиб [3], а не про «хайп», свавілля, образи, тиск на суддів, приниження цінності судів та нівелювання значимості судових рішень.

У відкритості діалогу і можливостях для дискурсу судді вже за визначенням перебувають в програшному становищі порівняно з адвокатами. Суддівська мантия накладає багато обме-

жень на вільну комунікацію. Суддям необхідно тримати на високому рівні самоконтроль емоційного стану, настрою, їх поведінка має бути бездоганною, а спілкування з оточуючими – нейтральним і коректним. Ні особисті якості судді, ні його схильності, ні зовнішні фактори, ні втома не мають викликати в учасників процесу сумніву в його об'єктивності і неупередженості при здійсненні правосуддя. Такі суспільні очікування до судді переносяться і в приватну сферу. На відміну від представників адвокатської спільноти, судді не мають права вільно висловлюватися з будь-яких питань, а явища і події правового простору можуть бути прокоментовані ними коректно і обережно.

Варто зауважити, що адвокати, хоча і мають додержуватися у професійній діяльності відповідних етичних правил, дозволяють собі не лише в агресивній манері коментувати постановлені не на їх користь судові рішення, нівелюючи таким чином значущість актів правосуддя, а й проявляти відверту неповагу до суддів у судовому процесі, висловлюватися з приводу рівня фаховості або особистих якостей того чи іншого судді, допускати відверті образи і організовувати «показові порки».

Навряд чи така розстановка сил сприяє конструктивному і відкритому діалогу між суддями та адвокатами, а сама комунікація не видається збалансованою й ефективною. У світлі сучасного тренду на «демонізацію» суддів назріває необхідність захистити суддів (хоча це і непопулярна теза) від безпідставної та деструктивної критики, особливо з огляду на їхній обов'язок утримуватись від реагування на неї [4] та епідемію неповаги адвокатів до суду. Такий захист не полягає у встановленні каральних інструментів, адже ми говоримо про етичну площину правосуддя. Мова йде про розуміння того, у якій мірі право і можливість вільно критикувати співвідноситься з необхідністю підтримання авторитету суду і репутацією суддів; про усвідомлення «червоних ліній», які відмежовують право на критику від образ конкретних персоналій і тиску на суд, про етичні бар'єри представників професійної спільноти. Адже етично-моральні стандарти – це невід'ємна внутрішня складова правосуддя, їх дотримання не вимагає якоїсь спеціальної мотивації. Разом з тим ці стандарти наповнюють судочинство гума-

ністичним змістом, якісно характеризують культуру правосуддя та його активних учасників, якими є судді і адвокати.

Література

1. Висновок № (2013) 16 Консультативної ради європейських суддів про відносини між суддями та адвокатами.
2. Висновок № (2001) 1 Консультативної ради європейських суддів для Комітету міністрів Ради Європи про стандарти незалежності судових органів та незмінюваність суддів.
3. [Словник української мови: в 11 т. Т. 4. 1973. С. 350.](#)
URL: <http://sum.in.ua/s/krytyka>.
4. Справа «PragerandOberschlickv. Austria» (Заява № 15974/90): рішення Європейського Суду з прав людини від 26.04.1995 р. HUDOC. *European Court of Human Rights*:
URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57926>.

Яцина В.Б.,

суддя Харківського апеляційного суду

ЗЛОВЖИВАННЯ ПРОЦЕСУАЛЬНИМ ПРАВОМ: ЕТИЧНИЙ АСПЕКТ

Такий обов'язок суду, як запобігання зловживанню процесуальними правами, зокрема, у цивільному судочинстві, має визначену нормами статтей 2, 44 ЦПК України мету – забезпечення кожному учаснику судового процесу права на справедливий, неупереджений та своєчасний розгляд і вирішення цивільних справ. Закріплена в п. 11 ч. 3 ст. 2 ЦПК України неприпустимість зловживання процесуальними правами визначена законодавцем разом із диспозитивністю як одна з основних засад (принципів) цивільного судочинства. Зловживання процесуальними правами визначається доктриною права та судовою практикою як цивільне процесуальне правопорушення, яке характеризується умисними недобросовісними діями учасників цивільного процесу з метою перешкоджання досягнення судом завдання (мети) цивільного судочинства, що порушує право на

справедливий суд та є підставою для застосування судом процесуальних санкцій (позбавлення права на процесуальну дію або застосування судом інших негативних юридичних наслідків, передбачених законом).

Інституційною ознакою принципу цивільного судочинства неприпустимості зловживання процесуальними правами слід вважати добросовісність учасників справи у користуванні процесуальними правами та виконанні процесуальних обов'язків, про що прямо сказано у ч. 1 ст. 44 ЦПК. У цьому проявляється загальновідомий доктрині права двосторонній зв'язок цивільного процесуального права з матеріальним правом як публічної форми забезпечення ефективності та змісту норм приватного права.

Наприклад, у статтях 13, 388 ЦК України умовою захисту судом порушеного цивільного права законодавцем прямо визначено добросовісну поведінку учасника справи у спірних правовідносинах; судова практика напрацювала правові позиції щодо неприпустимості фрудаційних правочинів, ініціювання спору про недійсність договору не для захисту цивільних прав та інтересів.

Водночас існує прямиий зв'язок права з моральними нормами у їх суспільному значенні, який вивчає наука етика, що пропонує нам визначення основних категорій добросовісної поведінки. Отже, кожен учасник справи в суді повинен діяти добросовісно, використовуючи свої права та виконуючи обов'язки, які мають оцінюватися судом з урахуванням таких загальних морально-етичних категорій, як справедливість, добро, зло, честь, гідність, рівність, совість, які на рівні основних принципів імпліцитно присутні у багатьох формах його процесуальної діяльності. Як свідчить практика, у судому процесі від професійних юристів, як учасників справи, суд все наполегливіше вимагає дотримання відповідних професійних етичних стандартів поведінки.

Згідно з профільним суддівським законом етичною умовою та професійним стандартом для посади судді є добросовісність. Адвокат перед початком професійної діяльності складає присягу, в якій, разом з обов'язком дотримання принципу верховенства права, законності, незалежності та конфіденційності,

Йдеться про дотримання правил адвокатської етики. Закон «Про адвокатуру» не вичерпно визначає межі здійснення адвокатської діяльності адвокатом будь-якими діями, не забороненими законом, договором про надання правової допомоги та правилами адвокатської етики, які необхідні для належного виконання договору про надання правової допомоги. Під час адвокатської діяльності адвокат за ст. 21 згаданого Закону України прямо зобов'язаний дотримуватися присяги адвоката України та правил адвокатської етики. У частині другій вказаної норми закону України міститься перелік заборонених для адвоката дій, які, виходячи з наведених вище вимог закону щодо добросовісної етичної поведінки адвоката, мають узгоджуватися між собою.

Пропонуються такі критерії для визначення «червоних ліній» гідної процесуальної поведінки учасників справи:

- добросовісне використання прав та виконання обов'язків відповідно до принципів цивільного процесуального права та етичних стандартів;

- керуватися завданням цивільного судочинства (справедливий, неупереджений та своєчасний розгляд і вирішення цивільних справ з метою ефективного захисту порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб, інтересів держави), яке превалює над будь-якими іншими міркуваннями в судовому процесі;

- зберігання справедливого балансу між правами та обов'язками у процесуальній поведінці учасників справи.

Як відомо з практики, суди надають важливе процесуальне значення добросовісності поведінки учасників справи, керуються принципом верховенства права та враховують вимоги закону поводитися при вирішенні спору чесно та добросовісно.

Виходячи з наведених критеріїв, судовою практикою визначені випадки неприпустимої процесуальної поведінки учасника справи:

- подання представником позивача (неодноразової та необґрунтованої) заяви про відвід судді (складу суду), яка вже розглядалася, – від залишення її без розгляду із попередженням адвоката про неприпустимість зловживань процесуальними правами та попередженням про санкції, що будуть застосовані

судом у разі, якщо такі зловживання продовжаться (ухвала КГС ВС від 05.12.2018р. у справі № 910/16039/16) – до застосування заходів процесуального примусу у вигляді штрафу в розмірі 5 прожиткових мінімумів для працездатних осіб, що становить 8 810,00 грн, оскільки вказаний відвід по суті лише «є висловленням незгоди з процесуальним рішенням Верховного Суду після того, як суд мотивував таке рішення» (ухвала КЦС ВС від 18.12.2018 р. у справі № 910/2968/18);

- попередження адвоката про неприпустимість зловживань процесуальними правами. Окрім визнання зловживанням процесуальними правами завідомо безпідставного відводу, в ухвалі Суд додатково зазначив, що вважає неприпустимою поведінку представника відповідача – адвоката в частині допущених зловживань під час розгляду справи (зокрема, щодо подання завідомо безпідставного відводу суддям Верховного Суду). Суд наголосив, що такі дії адвоката є виявом неповаги до судової влади України, суперечать правилам адвокатської етики та підривають авторитет адвокатської спільноти (ухвала від 05.12.2018 р. у справі № 910/16039/16);

- неодноразове звернення із завідомо безпідставними касаційними скаргами, – касаційний суд застосував заходи процесуального примусу у вигляді штрафу в розмірі 40 прожиткових мінімумів для працездатних осіб, що складає 76 840, 00 грн (ухвала КГС ВС від 17.01.2019 р., справа № 905/2065/16;

- подання скарг на ухвали, які вичерпали свою дію, наприклад, ухвали про зупинення провадження у справі після його повнення, що спрямовано на затягування розгляду справи;

- вчинення інших аналогічних дій, спрямованих на безпідставне затягування чи перешкоджання розгляду справи, оскільки заявник зустрічної позовної заяви неодноразово та недобросовісно, з порушенням норм процесуального законодавства заявляє «зустрічні позовні заяви», а потім оскаржує акти суду про повернення без розгляду таких заяв, що створює перешкоди у справедливому розгляді первісних позовних вимог позивача у справі в межах розумного строку (призначено штраф у розмірі 17 620 грн – згідно з ухвалою КГС ВС від 17.05.2018 р., справа № 916/36/16);

- подання боржником заяви про роз'яснення судового рішення, яка повторює доводи вирішеної судом заяви боржника про виправлення описки (ухвала КЦС ВС від 18.09.2019 р. у справі № 761/32851/15-ц);

- повторне подання стягувачем клопотання про ухвалення додаткового судового рішення після того, як суд ухвалив рішення за першим таким клопотанням (ухвала КЦС ВС від 04.03.2020 р. у справі № 760/4569/18-ц);

- неодноразове подання виконавцем необґрунтованого клопотання про зупинення виконання судового рішення (постанова ВП ВС від 16.01. 2019 р. у справі № 279/3458/17-ц, пункти 9–19);

- порушення порядку у судовому засіданні, сперечання з судом та висловлювання, що принижують честь і гідність інших учасників процесу або суду, використання лайливих та непристойних аргументів у заяві – залишення її без розгляду, постановова ВП ВС від 13 березня 2019 року, справа № 199/6713/14-ц.

- подання завідомо безпідставного позову, за відсутності предмета спору або у спорі, який має очевидно штучний характер з метою за рахунок паралельних процесів блокувати розгляд інших справ, – залишення таких позовів без розгляду, а за явлених при цьому заяв та клопотань без задоволення.

Практика Верховного Суду свідчить, що відповідальними за зловживання процесуальними правами суди переважно визнавали саме учасників судового процесу, а не їх представників, і внаслідок зловживання правом суд у першу чергу позбавляв їх такого права (залишав без розгляду, відмовляв у заявлені клопотання тощо). Стосовно адвокатів також виносилися окремі ухвали з їх подальшим направленням до відповідних кваліфікаційно-дисциплінарних комісій адвокатури. Наприклад, з метою запобігання зловживанням адвокатом процесуальними правами, які полягають у зверненні із безпідставними та не вмотивованими належним чином відводами, що не відповідають приписам ч. 3 ст. 38 ГПК України (ч. 3 ст. 39 ЦПК) (окрема ухвала КГС ВС від 18.06.2018 р., справа № 922/2723/17).

Авторитет судової влади в суспільстві залежить від діяльності всіх учасників судового процесу. Відповідно до розділу VII Конституції України судді, прокурори і адвокати працюють у сфе-

рі правосуддя та є учасниками судового процесу. Поведінка учасників судового процесу регулюється Кодексом суддівської етики, Кодексом професійної етики та поведінки прокурорів, Правилами адвокатської етики, що затверджені вищими органами професійного самоврядування. Однак не завжди цих стандартів дотримуються, що негативно позначається на якості здійснення правосуддя та призводить до порушення прав людини та основоположних свобод (Преамбула Резолюції «Професійна етика правосудді», прийнята Радою суддів України, Радою прокурорів України, Радою адвокатів України 21.09.2018 р., URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/nr001414-18#Text>).

З метою забезпечення кожному захисту його прав, свобод та інтересів упродовж розумних строків та уникнення порушень ст.6 Конвенції було рекомендовано суддям організувати розгляд судових справ у межах чинного процесуального законодавства, а також затверджувати після обговорення зі сторонами, ураховуючи їх зайнятість, та фіксувати графіки засідань, встановлювати відповідні строки для виконання процесуальних дій.

У параграфі 10 Висновку № (2009) 12 Консультативної ради європейських суддів (КРЕС) підтверджено, що дотримання спільних правових принципів та етичних цінностей усіма професійними учасниками судового процесу є необхідною умовою для належного відправлення правосуддя. Судді та адвокати відіграють різні ролі в судовому процесі, проте їх об'єднує основоположний обов'язок, а саме дотримання процесуальних норм та принципів справедливого судочинства.

На думку КРЕС, конструктивні відносини між суддями та адвокатами покращать якість та ефективність здійснення судочинства. Вони також допоможуть у задоволенні потреб сторін: позивачі очікують, що їх та їхніх адвокатів буде почуто, також вони очікують на спільну роботу суддів та адвокатів, скеровану на досягнення справедливого вирішення спору відповідно до закону та в розумні строки.

Судді й адвокати мають кожен свій перелік етичних принципів, однак багато з них є спільними для них, наприклад, дотримання закону, професійна таємниця, честь та гідність, повага до сторін, професіоналізм, справедливість та взаємоповага.

Безумовно, етичні принципи суддів та адвокатів покла-

дено в основу відносин та взаємодії цих провідних учасників судового процесу.

Стосовно суддів КРЕС заявив у Висновку № 3(2002) (параграф 23), що судді мають однаково розсудливо ставитись до усіх учасників (наприклад, сторін, свідків, представників), не роблячи винятків на незаконних підставах чи таких, що є несумісними зі здійсненням функцій відправлення правосуддя. Параграф 5.3 Бангалорських принципів зазначає, що суддя має виконувати свої суддівські обов'язки з належним розсудом стосовно всіх учасників, таких як сторони, свідки, адвокати, працівники апарату суду та інші судді, без винятків, з невідповідних підстав, несуттєвих для належного виконання таких обов'язків. Суддя має підтримувати порядок та благопристойність дебатів в усіх судових засіданнях, бути терпеливим, витриманим та ввічливим по відношенню до сторін, присяжних, свідків, адвокатів та інших осіб, з якими суддя співпрацює за посадою. КРЕС підкреслила в першому Висновку (Висновок № 1, 2001), що судова незалежність не є прерогативою чи привілеєм суддів, але є передумовою верховенства права та гарантією для тих, хто шукає та очікує на правосуддя.

Стосовно адвокатів параграфи 4.1, 4.2, 4.3 та 4.4 Кодексу поведінки для європейських адвокатів ССВЕ містять такі принципи та настанови: адвокат, який постає перед судом чи бере участь в справі, має дотримуватись правил поведінки, прийнятих у цьому суді чи трибуналі. Адвокат завжди має належну увагу приділяти справедливому розгляду справи в суді. Адвокат, підтримуючи належну повагу та ввічливість по відношенню до суду, повинен захищати інтереси клієнта гідно та безстрашно, незважаючи на інтереси адвоката чи на будь-які наслідки, які можуть настати для нього самого чи іншої особи. Адвокат не повинен ніколи свідомо надавати суду неправдиву інформацію або таку, що вводить в оману.

КРЕС вважає, що відносини між суддями та адвокатами мають базуватися на взаємному розумінні ролі кожного з них, на взаємоповазі та незалежності один від одного. Відносини між суддями та адвокатами завжди мають носити характер неупередженості та виглядати такими ззовні. Судді та адвокати мають цілком усвідомлювати це, а дотримання належних про-

цесуальних та етичних норм – охороняти цю неупередженість.

Як судді, так і адвокати мають право на свободу висловлювань згідно зі ст. 10 Конвенції, однак судді повинні зберігати таємницю обговорення в суді та бути неупередженими, що передбачає, серед іншого, утримання від коментування судових проваджень та дій адвокатів.

Свобода висловлювань адвокатів також має певні межі, за які не можна виходити, а встановлені вони, як це зазначено в ст. 10, параграфі 2 ЄСПЛ, задля авторитету та неупередженості судової влади. Повага до колег, повага до верховенства закону та справедливого відправлення правосуддя – принципи (б) та (і) Хартії про основоположні принципи діяльності європейських адвокатів ССВЕ; вимога утримання від образливої критики колег, конкретних суддів та судових процедур та рішень – пп. 4–6, 9–10, 19–21, 24–25 Висновку № (2013) 16 Про відносини між суддями та адвокатами, прийнятому на 14-му пленарному засіданні КРЕС, м. Страсбург, 13–15.11.2013 р. URL: <https://court.gov.ua/userfiles/KRES%20Vusnovok.pdf>).

У цьому Висновку КРЕС знову підтвердив, що: «дотримання спільних принципів та етичних цінностей всіма професійними учасниками судочинства є необхідним задля належного відправлення правосуддя» та виклав рекомендації, зокрема, про запровадження на національному рівні відповідних положень, які регламентують діяльність суддів та адвокатів й уповноважують суддів на ефективне застосування принципів справедливого судочинства та попередження застосування незаконної тактики затягування процесу сторонами. КРЕС рекомендує суддям організувати розгляд судових справ у рамках чинного процесуального законодавства, а також затверджувати, після обговорення зі сторонами, графіки процесуальних дій, які б, наприклад, виокремлювали процесуальні стадії, встановлювали для них розумні та відповідні строки й визначали способи та строки для подачі письмових та усних клопотань, доказів. КРЕС наголошує на розвитку засобів та способів зв'язку між суддями та адвокатами, адже останні повинні мати можливість комунікувати на всіх стадіях судового процесу. Для цього, як вважає КРЕС, держави мають запровадити комп'ютерні системи, які б полегшували спілкування між судами та адвокатами. Задля задоволення сторін КРЕС рекомендує розвивати способи мирного врегулювання спо-

рів – шляхом примирення чи медіації.

Деякі практичні настанови адвокатам у суді, які допоможуть ефективному використанню процесуального часу та комунікації із судом:

- дотримання принципу компетентності адвоката у суді – завчасно сформулювати та представити суду чітку правову позицію, яка має бути узгоджена з клієнтом;
- добросовісність у процесуальній діяльності;
- поважати процесуальні права інших учасників справи;
- завчасно викласти свої аргументи перед судом та процесуальними опонентами у письмовій формі, звертати увагу на технічну можливість суду забезпечити розгляд справи в режимі відеоконференції та користування електронним кабінетом;
- усні аргументи допускаються лише для посилення та пояснення змісту письмових аргументів;
- узгоджувати із судом регламент роботи, якого необхідно дотримуватися;
- відповідати на питання суду точно й недвозначно;
- не перебивати суддю та інших учасників справи, припинити свою промову, якщо почав говорити суддя;
- категорично уникати позапроцесуального спілкування по суті справи з клієнтами та судом, допускаючи таке спілкування лише у формах та з метою, що не суперечать чинному законодавству та етичним Правилам.

Очевидно, що за змістом згаданих рекомендацій належна комунікація адвокатів з процесуальними опонентами та судом знижує рівень конфлікту у спірних правовідносинах, що виключає зловживання процесуальним правом та сприяє досягненню мети цивільного судочинства.

Дотримання правниками, іншими учасниками справи етичних стандартів професійної поведінки, а також активна роль суду в цьому питанні дозволяють запобігти зловживанню процесуальним правом та ефективно досягти основного завдання цивільного судочинства – справедливого, неупередженого та своєчасного розгляду і вирішення цивільних справ з метою ефективного захисту порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб, інтересів держави.

Секція 2. ЕТИКА ПРАВНИКА У ЗАРУБІЖНИХ КРАЇНАХ

Бзова Л. Г.,

*аспірантка кафедри процесуального права
Чернівецького національного університету
імені Юрія Федьковича*

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ АДВОКАТА ЗА НЕЕТИЧНІ ВИСЛОВЛЮВАННЯ У СУДОВОМУ ПРОЦЕСІ ВІДПОВІДНО ДО ЗАКОНОДАВСТВА ІТАЛІЇ

Адвокат будь-якої цивілізованої країни зобов'язаний поводитися з гідністю та пристойністю, як того вимагають загальні правила культури поведінки та професійні морально-етичні засади, закріплені в міжнародних документах, зокрема, в Загальному кодексі правил для адвокатів Європейського Співтовариства і Хартії основних принципів європейської адвокатської професії, у преамбулі якої вказано, що дотримання 10 принципів, спільних для всієї адвокатської професії, є «основою права на правовий захист, яке є наріжним каменем решти основних прав у демократичному суспільстві». Ці принципи стали фундаментальними при створенні національних кодексів. Так, в Республіці Італія морально-етичний аспект діяльності адвокатів регламентується Судово-етичним кодексом (CDF), що набрав чинності 15.12.2014р. Зміст, побудований відповідно до засад та настанов зазначених вище міжнародних документів, пронизаний гуманістичною ідеєю, втіленою у моральному принципі діяльності адвоката, який полягає у сумлінному виконанні свого професійного призначення – усіма законними способами та з докладанням усіх зусиль здійснювати захист свого клієнта, не порушуючи жодної дисциплінарної норми та проявляючи повагу до всіх учасників провадження – суддів, прокурорів, контрагента, його адвоката, третіх осіб відповідно до обов'язків лояльності, коректності та принципів.

Практика сучасного італійського судочинства не позбавлена прикрих фактів, коли правила етики учасниками судового провадження, зокрема представниками адвокатського корпусу, порушуються. Про важливість морально-етичного аспекту по-

ведінки адвоката під час виконання професійного обов'язку можна судити з того, що Національна судова рада (CNF) Італійської Республіки неодноразово розглядала справи, предметом яких було порушення деонтологічних правил, наприклад, рішення CNF № 31 від 20.03. 2014р., № 207 від 18.12.2017р., № 185 від 21.12.2009 р. Незважаючи на вимоги CDF, трапляються непоодинокі випадки, коли в судових засіданнях адвокати вдаються до підвищеного тону або неприйнятних, з огляду на етичні правила, звернень чи зауважень, щоб підтримати захист сторони, якій надається допомога, або піддають критиці та виступають проти тез або рішень судді, які суперечать їх прагненням або сподіванням. Усе це, однак, виходить за межі встановлених морально-етичних обов'язків, закріплених статтями 5 та 6 цього Кодексу, – чесності, лояльності, коректності та пристойності, що завдає шкоди іміджу та гідності професії.

Заборона на використання образливих або неприйнятних виразів прямо встановлена ст. 52 Деонтологічного кодексу етики адвоката, у п. 1 якої зазначається, що адвокат повинен уникати образливих або недоречних висловлювань у письмовій формі в суді та при здійсненні професійної діяльності щодо колег, суддів, контрагентів або третіх осіб. У п. 2 ст. 52 цього Кодексу закріплено, що помста за провокацію або взаємність правопорушень не виключає дисциплінарної відповідності за поведінку.

Протягом останніх років Національна рада адвокатів не раз роз'яснювала зміст даної статті, окреслюючи допустимі межі, в яких слід реалізувати право на захист, наголошуючи, що відповідно до ст. 52 Деонтологічного кодексу етики «адвокатська професія повинна здійснюватися незалежно, лояльно, цілісно, гідно, пристойно, старанно і компетентно, беручи до уваги соціальне значення та захист і дотримання принципів коректної та добросовісної конкуренції». Адвокат, який використовує неприпустимі та образливі висловлювання, навіть у звинуваченнях, адресованих безпосередньо колезі, порушує деонтологічні норми поведінки [1]. CNF в одному з проваджень, проаналізувавши неприйнятні вирази, вжиті адвокатом проти свого колеги, які містили такі, наприклад, слова, як «нісенітниця», «легкість думки», «необережна робота юриста» тощо, дійшов висновку, що вони виражають зневагу до колеги-адвоката і роб-

лять його смішним в очах судді, а отже, «шкодять гідності професії» [2]. При цьому CNF зважає на суб'єктивність та імпліцитність при оцінці таких висловів і наголошує, що тільки ті з них, які мають об'єктивно неприпустимий та образливий характер і які знаходяться далеко за рамками звичайного здійснення права критикувати та спростовувати захисні тези опонента, порушують ст. 52. Безпідставні звинувачення та осуд роботи адвоката-колеги заборонені правилами професійної поведінки [2].

Так само було встановлено, що використання в судовому засіданні експресивних виразів, різкого тону, грубих інтонацій для загальних оцінок, що стосуються питання спору та захисту, є дисциплінарним правопорушенням.

Отже, на підставі аналізу CDF, зокрема ст. 52, та практики італійського судочинства можна підсумувати, що порушення зазначеної статті трапляється в разі, якщо вербальні і невербальні засоби, використовувані при провадженні адвокатської діяльності, не пов'язані з реалізацією права на захист, об'єктивно завдають шкоди гідності особи, щодо якої їх ужито, і які перетинають межі, встановлені Деонтологічним кодексом етики адвоката.

Поведінка адвоката, винного у вчиненні злочину проти колег, суддів, контрагентів або третіх осіб, санкціонується цензурою, як встановлено п. III ст. 52. У найбільш серйозних випадках передбачувану санкцію можна збільшити до відсторонення від здійснення професійної діяльності на термін, що не перевищує одного року, тоді як у менш серйозних може бути зменшений до попередження. Разом із тим у випадках незначних та вибачуваних порушень обвинуваченому виноситься усне попередження, яке не має характеру дисциплінарного стягнення, як це санкціоновано п. 4 ст. 22 Деонтологічного кодексу етики адвоката. Однак для цілей санкціонування оскаржуваної поведінки Національна рада адвокатів повинна досягти балансу між врахуванням серйозності звинувачуваних фактів та конкуруючими критеріями оцінки.

Література

1. Consiglio Nazionale Forense 20 marzo 2014 n. 31.
2. CNF 18 dicembre 2017 n. 207.
3. CNF 21 dicembre 2009 n. 185, in www.codicedeontologico-cnf.it

Василик І. Б.,
канд. іст. наук., доц., керівник Центру досліджень адвокатури і права, проректор
Вищої школи адвокатури Національної
асоціації адвокатів України

ПРИНЦИПИ ЕТИКИ ЮРИСТІВ: ПРИКЛАД ПОЛЬЩІ

Нормативно-правова етика – це сукупність норм, що регулюють професійну етику всіх юристів і ґрунтуються на різних релігійних, моральних та правових нормах. Вони є або саморегулюючими (коли створюються професійними асоціаціями юристів, органами адвокатського самоврядування), або регулюючими (коли інші органи створюють їх для правників).

Юридична етика – поєднує загальні засади і принципи поведінки всіх юристів (адвокатів, юрисконсультів, прокурорів, слідчих тощо). Однак кожна галузь має свої етичні правила, прийняті найвищими органами самоврядування. У цьому контексті слід зазначити, що у Республіці Польща існує крім адвокатського самоврядування ще й самоврядування юристів. Професійна юридична етика передбачає дотримання позитивних стандартів якісної роботи та критику негативної професійної практики. Окрім правових норм, вона регулює професійну роботу юристів, забезпечує критерії її оцінки, запобігає конфліктам і підлягає постійному розвитку разом із розвитком соціального життя.

У польській юридичній етиці розрізняються офіційні і неформальні норми правової етики. Усі сфери освіти та юридичної практики проникнуті такими етичними цінностями, як гідність, честь, автономія, чесність, добропорядність та неупередженість.

З огляду набуття позитивного для вітчизняної юридичної спільноти досвіду безумовний інтерес становлять засади, або найголовніші етичні принципи юристів Польщі, тож насамперед розглянемо, як вони втілюються у відносинах юриста і його клієнта. Такі відносини мають будуватися на основі найважливішого принципу *цільовитої лояльності правника до клієнта*.

ента та його інтересів. Застосовуючи цей принцип у негативному аспекті, юрист чи адвокат не повинен брати на себе зобов'язання представляти клієнта, якщо це суперечить його інтересам. У позитивному аспекті юрист чи адвокат повинен бути здатним, тобто мати можливість відстоювати ці інтереси завдяки своєму професіоналізму та компетентності.

Відносини адвоката з клієнтом базуються на принципі *опіки*, який полягає в тому, що клієнт доручає свої інтереси юристу, адвокату як компетентній і довірєній особі на умовах домовленості між собою.

Окремо звертаємо увагу на принцип *автономії*, який не всіма беззаперечно сприймається, адже виражений через слово «автономія» (авто –сам і номос – закон), він створює уявлення про певну саморегуляцію чи самовизначення. З моральної точки зору адвокат повинен захищати автономію клієнта, що часто суперечить юридичній точці зору. Є концепції, що виправдують порушення автономії клієнта.

Принцип *компетентності* підкреслює важливість належної підготовки до виконання професійних функцій. У світлі цього принципу хороший юрист поєднує якості гарного професіонала з якостями моральної людини. Компетентність складається з поєднання природних, набутих і отриманих якостей юриста. Природні риси різноманітні, як і людські особистості, характери, здібності та можливості, однак вони дають змогу відрізнити "природженого юриста" від інших правників. Юридично недобросовісна поведінка або недостатня компетентність юриста сприяє поганій юридичній практиці і може наражати клієнтів на різні ризики.

Принцип *чесності*, як загальнолюдський, має бути природною рисою будь-кого, хто сповідує моральність, зокрема й правників, що обумовлює їх прихильність до поваги етичних цінностей. Розрізняють такі типи чесності правника: по відношенню до його професії, правової системи, клієнта, іншого юриста чи адвоката, судді або в приватному житті.

Принцип *конфіденційності* передбачає нерозголошення інформації, що стосується клієнта і його справи. Дотримання цього принципу підвищує рівень якості надання правової допо-

моги, сприяє правильному розгляду справи, а також покращує відносини з юристами, адвокатами та дозволяє зупинити клієнтів від неадекватної поведінки. Юрист чи адвокат повинен докласти всіх розумних зусиль для запобігання розголошенню або використанню конфіденційної інформації або таємниць клієнта, за винятком чітко визначених випадків.

Загальний принцип *конфлікту інтересів* у професійній діяльності адвоката має важливе значення, тому він визначений як одна з її морально-етичних засад. Передбачається, що юрист чи адвокат не може представляти клієнта, якщо це буде безпосередньо не вигідним для іншого клієнта.

Принцип *оплати в межах розумного*. У відносинах між юристом і клієнтом чи адвокатом та клієнтом забороняються взаємні та односторонні позики й інші спільні операції, що зазвичай порушують довіру до моральної "чистоти" та законності їх відносин.

Стандартні правила етики юристів застерігають щодо вчинення неправомірних дій, зокрема, йдеться про порушення або спробу порушити професійну етику, свідоме сприяння чи підбурювання іншої особи до цього, участь у поведінці, що за відомо передбачає нечесність, шахрайство, введення в оману, переслідування когось з огляду на стать, расу чи вік.

Корнелія Вёльк,
суддя Земельного суду
міста Гамбург (Німеччина),
д-р права

НЕКОТРЫЕ ВОПРОСЫ СУДЕЙСКОЙ ЭТИКИ В ГЕРМАНИИ

В Федеративной Республике Германия не существует какого-либо специального закона или другого соответствующего документа, который регулировал бы судебскую этику или устанавливал, каким образом судьи должны исполнять свои профессиональные обязанности или же как они должны вести

себя по отношению к сторонам процесса, подсудимому, адвокатам или свидетелям. (По-другому выглядит ситуация, у адвокатов, имеющих Профессиональное положение, регулирующее их поведение, напр., в случае конфликта интересов). Хотя Конституция (Основной закон), федеральные законы и законы федеральных земель о статусе судей, закон о судоустройстве Германии, а также положения о порядке судопроизводства содержат отдельные, зачастую общие нормы, определяющие, каким образом судьи должны исполнять свои обязанности. В отдельных случаях существует ряд «неписаных» норм поведения, которые сформировались в среде судей, в основе которых, однако, лежат установленные конституцией и законами принципы.

И все же тема судейской этики обсуждается судьями, например, на семинарах Германской Академии судей и других мероприятиях, в научных статьях. Германская Ассоциация судей и прокуроров учредила сеть «Судейская этика», которая опубликовала брошюру о судейской этике.³⁹

Тезисы, которые там опубликованы, не являются обязательным для судей, они только должны быть основой для обсуждения между коллегами.

Наиболее важный принцип деятельности судей закреплен в ст. 97 Конституции ФРГ, в § 1 Закона о судоустройстве и § 25 Закона о статусе судей, согласно которым судебная власть осуществляется независимыми судьями, которые подчиняются только закону.

Поэтому в соответствии с § 38 Закона о статусе судей каждый судья обязан принести следующую присягу: «Я клянусь исполнять обязанности судьи, в точности следуя Конституции Федеративной Республики Германия и закону, судить по совести, невзирая на лица, служить идеям истины и справедливости. Да поможет мне Бог!»

Это значит, что при вынесении решения все судьи должны руководствоваться исключительно Конституцией, законом и совестью (то есть своим внутренним убеждением).

Если судья умышленно выносит решение с нарушением

---

³⁹[1901 DRB-Broschuere Richterethik in Deutschland.pdf](#)
[1901 DRB-Broschuere Richterethik EN Judicial Ethics.pdf](#)

Конституции и закона, это влечет за собой уголовно наказуемые последствия (в случае вынесения приговора о лишении свободы сроком не менее одного года – увольнение с прекращением полномочий судьи). Осуществление заведомо незаконного правосудия, т.е. умышленное нарушение судьей норм объективного материального или процессуального права во время ведения и разрешения судебного дела является согласно § 339 Уголовного Кодекса ФРГ уголовно-наказуемым преступлением. Для судей, как, впрочем, и для всех остальных должностных лиц, получение корысти за вынесение законного (получение выгоды) или незаконного (взятничество) решения наказуемо (§§ 331, 332 Уголовного Кодекса). На практике же в Германии мало случаев осуждения судей за умышленное нарушение закона при осуществлении правосудия или за взяточничество.

Немецкие судьи как независимые, подчиненные только закону судьи обязаны не допускать давления со стороны или влияния на свою профессиональную деятельность каких-либо других внешних факторов. Судьи должны противостоять любому возможному давлению со стороны начальства, коллег, участников процесса, адвокатов, государственных структур или прессы на вынесение того или иного решения, рискуя при этом даже вызвать антипатию или другие негативные последствия.

На практике попытки повлиять на содержание решения судьи со стороны начальства или госструктур если и случаются, то крайне редко. Причиной этого является тот факт, что в Германии все участники процесса хорошо понимают, что это является нарушением принципа независимости судей, а лица, пытающиеся незаконным путем повлиять на судью, сами рискуют попасть в затруднительное положение, поскольку они неуважительно отнеслись к принципу независимости судей. Скорее общественное мнение или пресса со своим взглядом на исход судебного процесса в особо резонансных случаях иногда оказывают давление на судей.

В таких ситуациях судьи должны порой обладать «мужеством принять непопулярное решение», так как они при осуществлении правосудия руководствуются законом и своим

личным убеждением.

Для обеспечения гарантии независимости судей в § 26 Закона о статусе судей определено, что деятельность судьи подлежит служебному надзору, если при этом не ущемляется его независимость. В полномочия органов служебного надзора входит право упреждать нарушения порядка осуществления профессиональной деятельности и требовать от судей надлежащего и своевременного исполнения своих обязанностей. Но, поскольку начальство не имеет права нарушать принцип независимости судей, такого рода требования на практике встречаются крайне редко.

За судьями, прежде всего, сохранено право определять порядок рассмотрения дел. Если же закон предусматривает ускоренное рассмотрение (например, при вынесении решения о взятии под стражу или другие неотложные дела), тогда судьи обязаны как можно быстро или же в установленный срок рассмотреть такие дела. Во всех других случаях судья рассматривает дела по своему усмотрению. Поэтому, как правило, жалобы сторон адвокатов в порядке служебного надзора на затягивание рассмотрения дела безуспешны, потому что затягивание на практике часто неизбежно ввиду сильной загруженности судей. Если дело не рассматривается в разумный срок (ст. 6 Европейской Конвенции по правам человека), стороны только имеют право на компенсацию от государства.

С целью укрепления доверия к независимости судей § 39 Закона о статусе судей содержит норму о том, что судья как при исполнении своих профессиональных обязанностей, так и во внеслужебное время, а также в своей политической деятельности должен вести себя так, чтобы не вызвать сомнений в своей независимости. Таким образом, не только при исполнении своих профессиональных обязанностей, но и вне службы от судей требуется определенная нейтральность. Отсюда следует, что в своих публичных выступлениях и заявлениях судья должен быть осмотрительным, чтобы не вызвать сомнений в своей независимости. Поэтому, чтобы не вступать в конфликт с этой нормой, судьям вне суда лучше выражать свое мнение только как частного лица, а не как судьи. Участие судей в политиче-

ской жизни (членство в партии) согласно § 39 Закона о статусе судьей исключено не полностью. Правда, когда судья осуществляет яркую политическую деятельность, тогда и могут возникнуть конфликты.

Во избежание конфликта интересов в законодательстве Германии существует ряд положений, регламентирующих поведение судьи во внесудебной деятельности, которое не противоречило бы требованиям, предъявляемым лицам, имеющим статус судьи.

Гарантией независимости и нейтралитета судей выступает и § 4 Закона о статусе судьей, запрещающий судьям совмещать судебную власть с полномочиями исполнительной и законодательной власти. Помимо осуществления судебной власти судья вправе, в случае необходимости, работать в администрации суда, заниматься научной или экзаменаторской (на государственных экзаменах по праву) деятельностью.

Вне службы судьи не вправе давать юридические (экспертные) заключения или предоставлять оплачиваемые юридические консультации (§ 41 Закона о статусе судьей).

Таким образом, одновременная деятельность в качестве судьи и адвоката исключена.

В иных случаях работать по совместительству судья имеет право только с согласия уполномоченного председателя суда и министерства юстиции. Это касается также и внеслужебной деятельности судьи во время отпуска или в свободное от основного занятия время. При этом разрешены не все виды деятельности, а только те, которые не наносят ущерба авторитету судьи. К тому же от такого рода деятельности судьи могут получать только определенный максимально допустимый доход.

Гарантий того, что судьи независимы и выносят решения, руководствуясь только законом, выступают также правовые нормы процессуальных кодексов, регламентирующие поведение судьи (и других сотрудников суда) или его отвод в случае конфликта интересов.

Покажем это на примере Гражданско-процессуального кодекса Германии (ГПК):

В установленных законом случаях (§ 41 ГПК) судья от-

страняется от исполнения своих профессиональных обязанностей, например:

- если он сам, члены его семьи или родственники являются одной из сторон процесса,
- если он в деле выступает / выступал как уполномоченное на участие в процессе лицо или законный представитель стороны,
- если он в деле был свидетелем или экспертом,
- если он в одной из инстанций уже рассматривал дело.

Кроме того, можно заявить об отводе судьи ввиду сомнения в его беспристрастности. Отвод судьи ввиду сомнения в его беспристрастности происходит, если имеются достаточные основания для сомнения в его объективности (§ 42 ГПК).

Решение о том, является ли судья заинтересованным в исходе дела, выносится и тогда, когда судья сам заявляет об обстоятельстве, которое могло оправдать его отвод, или когда по другим причинам возникают сомнения в законности отвода судьи (§ 48 ГПК). Эта норма истолковывается таким образом, что судья обязан заявлять о фактах, которые могли бы оправдать его отвод. Поэтому судья всегда должны тщательно проверять, является ли основанием для его отвода то, что он знает ту или иную сторону или их адвокатов, а в случаи необходимости должен заявить об этом.

Сомнения в беспристрастности судьи могут возникнуть в случаи его дружбы или знакомства с одной из сторон или же в случаи вражды с ней. Опасность заинтересованности судьи имеет место также в случаи родства или вражды с адвокатом одной из сторон. Неблизкое же знакомство судьи с одной из сторон или с адвокатом недостаточно для обоснования сомнения в его беспристрастности. Иначе, некоторые судьи были бы постоянно отстранены от исполнения своих обязанностей из-за сомнения в их беспристрастности, особенно, если они сами работали адвокатами и поэтому знают многих из них.

Причиной сомнений в беспристрастности судьи может стать его поведение во время процесса, и в первую очередь, необъективные, указывающие на предвзятое отношение высказывания в ходе судебного слушания, или же неуместные жесты

и мимика. Поэтому судьи в ходе всего процесса должны оставаться максимально объективными и нейтральными, чтобы избежать упреков в необъективности и заинтересованности. Это, в свою очередь, иногда вступает в конфликт с еще одним принципом гражданско-процессуального права, а именно § 139 ГПК, согласно которому судья в гражданском судопроизводстве делает соответствующие указания, если одна из сторон явно упустила какой-либо аспект дела. Высказанное таким образом мнение юриста в гражданско-процессуальном праве не влечет за собой отвода судьи ввиду его предвзятости, так как это является его обязанностью. Правда, при этом высказывания судьи не должны стать его окончательным решением; ему следует указать на то, что это предварительное мнение или что он к нему склоняется. Если же судья слишком явно показывает, что уже с самого начала определился с решением по делу, это может быть рассмотрено как пристрастное, необъективное отношение. Судье следует изложить позитивное или негативное для той или иной стороны мнение максимально объективно и таким образом, чтобы обе стороны и/или их представители услышали его.

Если же судья высказал свое мнение только одной из сторон, тогда, в случае необходимости, можно обосновать сомнения в беспристрастности судьи. Поэтому для судьи достаточно «опасно» высказывать свое мнение, например, когда к нему звонит адвокат и «расспрашивает» о его точке зрения по делу, что в Германии иногда встречается. Поэтому судья предпочитает не говорить по телефону с адвокатами по сути дела, а ограничивается обсуждением процессуальных вопросов (напр., отсрочка или перенесение срока судебного заседания). Кроме того, лучше обсудить все вопросы представителями обеих сторон, соблюдая нейтральность.

Чтобы не вызывать сомнения в беспристрастности, судье целесообразно вести себя вежливо по отношению к сторонам, свидетелям и адвокатам. Не стоит, правда, быть слишком вежливым к одной из сторон, что, в свою очередь, может стать основанием для сомнения в беспристрастности судьи.

Чтобы не вызывать сомнения в беспристрастности, судья должен быть также осторожен в общении с прессой. С этой

целью в немецких судах существуют пресс-секретари суда, которые и общаются с прессой. Пресс-секретари суда тоже являются судьями, которые, однако, не участвуют в производстве по интересующему прессу делу. Все остальные судьи могут высказывать прессе свое мнение по конкретному делу только с разрешения председателя суда. Обычно судьям рекомендуется отказываться от интервью по тому или иному делу и направлять журналистов к уполномоченному пресс-секретарю.

Обязанность неразглашения служебной тайны

При рассмотрении вверенных ему документов судья должен соблюдать конфиденциальность. Судья не вправе разглашать их содержание (за исключением устного разбирательства). Неразглашение информации касается в первую очередь результатов и хода совещания коллегиального органа: согласно § 43 Закона о статусе судей судья обязан хранить молчание о ходе совещания и голосования даже по окончании своих полномочий. Однако обязанность сохранения тайны не запрещает судье обсуждать с другими лицами в общем обстоятельства какого-то дела (без упоминания имен) или говорить о делах, где он вел производство, если факты уже известны из публикаций.

*Арне Энгельс,
адвокат / радник юридичної фірми
GÖRGP artnerschaft von
Rechtsanwälten mbB в Кельні, фахівець у
галузі банківського права та права
ринків капіталу та інспектор з проти-
дії відмиванню грошей (TüV).*

МЕЖИ ПРОФЕСІЙНОЇ ЕТИКИ (Borders of ethic regulations)

У переліку професійних обов'язків адвоката, закріплених у ст. 21 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» (далі – Закон), першим пунктом визначено зобов'язання адвоката дотримуватися присяги адвоката України

та правил адвокатської етики під час здійснення адвокатської діяльності.

Правила адвокатської етики затверджені Звітно-виборним з'їздом адвокатів України 2017 р. зі змінами, внесеними З'їздом адвокатів України 2019 р. (далі – ПАЕ), за предметом поширюються на всі види адвокатської діяльності та регулюють особливості поведінки адвокатів у відносинах з клієнтами, судом та іншими учасниками судового провадження, органами досудового розслідування та адміністративної юрисдикції, державними органами та органами місцевого самоврядування, між адвокатами, в громадській, науковій та публіцистичній діяльності адвоката, при використанні мережі Інтернет тощо.

За колом осіб Правила адвокатської етики поширюються на всіх адвокатів України, адвокатів іноземних держав, що внесені до Єдиного реєстру адвокатів України, а також адвокатів України, право на заняття адвокатською діяльністю яких зупинено в передбаченому законом порядку, адвокатів – членів органів адвокатського самоврядування, помічників і стажистів адвоката у частині, яка застосовується до їх діяльності.

У часі ПАЕ поширюються на відносини, що виникли або існують після їх прийняття.

Підставою для притягнення адвоката до дисциплінарної відповідальності є вчинення ним дисциплінарного проступку (ч. 2 ст. 34 Закону). Серед підстав для притягнення адвоката до дисциплінарної відповідальності окремо визначено порушення ПАЕ як дисциплінарного проступку.

Саме Закон визначає загальні умови дисциплінарної відповідальності адвоката, процедуру дисциплінарного провадження, види та строки застосування дисциплінарних стягнень тощо. Разом з тим обов'язковими в процедурі дисциплінарних проваджень є дотримання положень та порядків, затверджених Радою адвокатів України.

У дисциплінарних провадженнях Кваліфікаційно-дисциплінарними комісіями адвокатури та Вищою кваліфікаційно-дисциплінарною комісією адвокатури обов'язковим є дотримання загальних засад застосування дисциплінарної відповідальності за порушення ПАЕ як передумови дотримання

принципів законності, забезпечення доведеності вини адвоката особою, яка ініціювала питання дисциплінарної відповідальності адвоката, презумпції невинуватості адвоката, заборони зловживання правом на звернення до КДКА без достатніх підстав та як спроби тиску на адвоката у зв'язку із здійсненням ним адвокатської діяльності.

З огляду на практику КДКА регіонів слід зазначити, що серед основних порушень ПАЕ, яких припустились адвокати під час здійснення адвокатської діяльності та були притягнуті до дисциплінарної відповідальності протягом останніх років, є порушення принципу неприпустимості конфлікту інтересів та принципу конфіденційності. Слід зауважити, що навіть за одноразове грубе порушення ПАЕ, яким є порушення цих основних принципів адвокатської діяльності, як правило, застосовуються найсуворіші види дисциплінарних стягнень, такі як зупинення чи позбавлення права на адвокатську діяльність, виключаючи можливість застосування дисциплінарного стягнення у вигляді попередження. Зважаючи на цю тенденцію, ВКДКА розробила узагальнення практики КДКА та винесла відповідні рішення (Конфлікт інтересів – Рішення ВКДКА № Х-017/2019 від 04.10.2019 р. та Адвокатська таємниця – Рішення ВКДКА № VII-010/2020 від 25.07.2020 р.).

Окрему увагу звертає на себе зростаюча кількість скарг, які надходять до КДКА про порушення адвокатами ПАЕ при використанні мережі Інтернет. ПАЕ вимагають від адвокатів дотримуватись принципів незалежності, професійності, чесності, стриманості, коректності, гідності та відповідальності при користуванні соціальними мережами, Інтернет-форумами та іншими формами спілкування в мережі Інтернет.

Важливу роль в попередженні допущення адвокатами порушень ПАЕ відіграє знання та виконання рішень органів адвокатського самоврядування, якими є акти НААУ, підвищення професійного рівня та кваліфікації адвокатами, що є їх професійними обов'язками.

*Завадський А.А.,
керівник програми «Штучний інтелект
в галузі права» фонду «AI Global», член
International Association for Artificial
Intelligence and Law*

ЕТИЧНІ ПРОБЛЕМИ ПРИ ВИКОРИСТАННІ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ ПРАВНИКАМИ: ДОСВІД США

Штучний інтелект все ширше застосовується в юридичній практиці.

При цьому виникають етичні проблеми і питання, які вимагають відповідей вже зараз. Наприклад, такі: чи може правник компетентно виконувати свої професійні обов'язки, якщо він не розуміє, як працює технологія? Як правник може забезпечити належний нагляд, якщо він не розуміє, як виконується робота та навіть хто її виконує? Як правник може розтулмачити прийняті рішення, якщо він не розуміє, як ці рішення приймалися? [1, с.30].

Перед тим, як шукати відповіді на окреслені питання, наведемо коротке визначення штучного інтелекту (одне з багатьох):

система штучного інтелекту – машинна система, яка дає рекомендації, робить прогнози і приймає рішення для заданого набору цілей. Для цього вона:

1) використовує вихідні дані, отримані від машини і (або) людини, щоб сприймати реальне і (або) віртуальне середовище;

2) узагальнює своє сприйняття, автоматично або вручну переробляючи його в моделі;

3) за допомогою людини або автоматично отримує із цих моделей результати у вигляді рекомендацій, прогнозів і рішень [2, с.5].

American Bar Association (ABA) є найбільш впливовою самоврядною організацією правників Сполучених Штатів. Тому видається цікавим проаналізувати, які рекомендації для своїх членів вона надає у питаннях використання штучного інтелек-

ту. Саме цьому була присвячена окрема Резолюція ще у 2019 р.

Типові правила професійної поведінки АВА [3] передбачають наступне:

1. Адвокат повинен забезпечити компетентне представництво клієнта. Компетентне представництво потребує юридичних знань, навичок, підготовки в обсязі, розумно необхідному для представництва.

Коментар 8 до типового правила 1 чітко визначає: «щоб підтримувати необхідні знання та навички, правник повинен бути у курсі змін у законодавстві та його практиці, включаючи ризики та переваги, пов'язані з відповідною технологією» [3]. Вочевидь це стосується й інформаційних технологій та застосування штучного інтелекту, тобто від правника вимагається наявність відповідної компетенції.

2. Пункт 1.4 Правил [3] потребує від адвоката постійного інформування клієнтів про стан справ та роз'яснення питань «у тому ступені, який є розумно необхідним для того, щоб дозволити клієнту прийняти обґрунтоване рішення щодо представництва».

Адвокату потрібно отримати згоду клієнта перед тим як використовувати ШІ, і така згода повинна базуватися на повному інформуванні. Повне інформування повинно містити інформацію про ризики та обмеження системи ШІ. У певних випадках рішення адвоката не використовувати ШІ також може бути обов'язковим для поінформування клієнта – якщо використання ШІ може бути корисним для нього [4, с. 5–6].

Отже, адвокат повинен отримати згоду свого клієнта, якщо він має намір використовувати ШІ у роботі. Але що робити, коли адвокат має намір використовувати дані свого клієнта для навчання ШІ? Досі не має узагальненої практики з цього питання, тому воно ще потребує більш уважного вивчення.

Відповідно до Типового правила 1.6 АВА [3], адвокати зобов'язані дотримуватися конфіденційності щодо своїх клієнтів.

Цей обов'язок конкретно вимагає, щоб адвокат «докладав розумних зусиль щодо запобігання ненавмисному або несанкціонованому розкриттю або несанкціонованому доступу до інформації, що стосується клієнта».

Але при використанні деяких інструментів ШІ може виникнути необхідність передачі конфіденційних даних клієнта стороннім особам – постачальникам послуг ШІ. У такому разі адвокатам потрібно забезпечити належний захист інформації подібного характеру: отримати гарантії конфіденційності від сторонніх постачальників, отримати відповіді на питання: як буде зберігатися інформація, які заходи безпеки існують у зберіганні інформації [4, с.6].

Згідно з Типовими правилами 5.1 та 5.3 АВА, адвокати несуть етичний обов'язок по нагляду за адвокатами та особами, які не є юристами, які надають адвокатам допомогу в наданні юридичних послуг, з метою забезпечення того, щоб їх поведінка відповідала Правилам професійної поведінки.

У 2012 р. назву типового правила 5.3 було змінено з "Обов'язки щодо помічників, які не є юристами" на "Обов'язки щодо допомоги, не пов'язаної з юристами". У цій зміні пояснюється, що сфера застосування правила 5.3 охоплює осіб, які не є юристами, незалежно від того, чи є вони людьми чи ні. Відповідно до правил 5.1 та 5.3 адвокати зобов'язані здійснювати нагляд за роботою ШІ, використовуюваною при наданні юридичних послуг, і досить добре розуміти технологію, щоб забезпечити дотримання адвокатом його етичних обов'язків. Це включає в себе впевненість в тому, що робочий продукт, вироблений ШІ, є точним і повним і не створює ризику розкриття конфіденційної інформації клієнта.

Є деякі завдання, які не повинні вирішуватися сучасною технологією ШІ, і юрист повинен знати, де провести межу. У той же час адвокатам слід уникати недовикористання штучного інтелекту, що може привести до того, що вони будуть менш ефективно обслуговувати своїх клієнтів [4, с.7].

Література

1. Tess Blair, Charles Imohiosen - The Ethics of Artificial Intelligence in the Legal Profession, 2020 Morgan, Lewis & Bockius LLP
2. Розкриття штучного інтелекту: 10 кроків для захисту прав людини. Підготовлено Комісаром Ради Європи з прав людини

3. Model Rule of Professional Conduct. 2019. URL: https://www.americanbar.org/groups/professional_responsibility/publications/model_rules_of_professional_conduct/model_rules_of_professional_conduct_table_of_contents/ (дата звернення: 11.04.2021)

4. ABA resolution 112, August 2019

Науковий керівник – Вільчик Тетяна Борисівна, доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри адвокатури НЮУ ім. Ярослава Мудрого

*Святоцька В.О.,
адвокат, канд. юрид. наук, науковий
консультант відділу вивчення судової
практики Верховного Суду*

СТАНДАРТИ АДВОКАТСЬКОЇ ЕТИКИ В США /У ТОМУ ЧИСЛІ/ (НА ПРИКЛАДІ ШТАТУ ВІСКОНСИН)

Відмінною від європейських країн особливістю американської адвокатури є те, що єдиного нормативно-правового акта, який регулює діяльність адвокатів США, немає. Адвокати у своїй діяльності керуються звичаями, традиціями, прецедентом, нормами професійної етики, актами, прийнятими на рівні штатів.

Так, регулювання юридичної (адвокатської) діяльності у США відбувається на підставі: 6-ї поправки до Конституції США; прецедентного права США; актів, прийнятих Американською асоціацією юристів (American Bar Association). Лідерська роль останньої полягає у встановленні універсальних стандартів юридичної етики для всіх практикуючих юристів та адвокатів зокрема.

Американська асоціація юристів (адвокатів) (АВА) є однією з найбільших у світі професійних асоціацій юристів (адвокатів), яка налічує понад 400 000 добровільних членів. Об'єднавши великий досвід та юридичну практику, Асоціація встановила певні стандарти професійної етики американських юристів (адвокатів). Такі стандарти є основоположними канонами професійної етики для усіх штатів [1].

Цікавим є те, що акти, прийняті *ABA*, є невід'ємною частиною більшої частини американського законодавства, адже визнані на рівні законодавства штатів та судової практики, які з часом стали нормами права. При цьому такі акти мають рекомендаційний характер.

Правила професійної етики (*Canons of Professional Ethics*) [2] Американської асоціації юристів (адвокатів) уперше були прийняті в 1908 р. і були чинними до прийняття у 1970 р. нових правил – Модельного кодексу професійної поведінки (*Model Code of Professional Conduct*) [3], який у 1983 р. було замінено на Модельні правила професійної поведінки (*Model Rules of Professional Conduct*) [4]. Незважаючи на те, що Правила і Кодекс мають рекомендаційний характер, вони імплементовані у Правила поведінки юристів (адвокатів) практично всіх штатів [5].

На сьогодні єдиний штат – Каліфорнія – не прийняв правил професійної поведінки адвокатів, які відповідають нормам Типових правил *ABA*. Щоправда, деякі дослідники вважають, що зміни у адвокатській професії та реформи, які приймаються всередині спільноти (*ABA*) відбуваються під значним тиском держави та впливом шаленої конкуренції ринку юридичних послуг у США [6].

Попри імплементацию стандартів професійної етики юристів (адвокатів), прийнятих *ABA*, у Правила професійної етики адвокатів штатів США, вони істотно відрізняються у всіх штатах. Разом з тим більшість штатів затвердили кодекси етичної поведінки адвокатів на основі Правил професійної поведінки Американської асоціації юристів (*ABA*). Наприклад, професійна етика адвокатів штату Іллінойс урегульована Кодексом професійної поведінки штату Іллінойс – *Illinois Rules of Professional Conduct* [7].

Порівняємо стандарти професійної етики юристів (адвокатів), які закріплені Модельними правилами професійної етики (*The Model Rules of Professional Conduct*), прийнятими *ABA*, з етичними стандартами адвокатської діяльності у штаті Вісконсин.

Так, відповідно до Модельних правил професійної етики (*The Model Rules of Professional Conduct*), прийнятих *ABA*, адвокат повинен: бути компетентним, що передбачає юридичні знання, навички, підготовку, а також уважність; належним чином представляти інтереси клієнта; бути старанним; інформувати клієнта про

стан справ; бути повністю лояльним до свого клієнта; здійснювати прийнятну гонорарну політику; дотримуватися конфіденційності; уникати конфлікту інтересів; дотримуватися обов'язків перед колишніми клієнтами; дотримуватися професійної незалежності юриста; дотримуватися правил професійної реклами; повідомляти клієнта про сферу практики та спеціалізацію; використовувати всі тактичні прийоми захисту, що узгоджуються з нормами професійної етики, щоб забезпечити своєму клієнтові дійсно справедливий суд; дотримуватися стандарту самоврядування, що сприяє збереженню професійної юридичної незалежності від державної влади [8].

Проаналізуємо професійні стандарти етичної поведінки адвокатів штату Вісконсин. Такі стандарти закріплені у Правилах професійної поведінки адвокатів штату Вісконсин (*Rules of professional conduct for attorneys*) [9]. Щоправда, Правила закріплюють стандарти професійної діяльності адвокатів штату Вісконсин, але оскільки стандарти етичної поведінки адвокатів є складовою стандартів професійної діяльності, розглянемо всі стандарти, що містяться у Правилах.

Правила професійної поведінки адвокатів штату Вісконсин містять 18 стандартів, яких повинен дотримуватися адвокат у своїй діяльності. До них належать такі.

1. Компетентність. Адвокат повинен надавати компетентне представництво клієнту. Компетентне представництво вимагає від адвоката юридичних знань, навиків, достатніх для належного високого рівня. Американська асоціація адвокатів (*ABA*) коментує компетенцію як наявність правових знань та навичок. Дуже часто спеціалізований характер і складність справи вимагає від адвоката необхідних знань і майстерності у галузі, яка може бути для адвоката відносно новою. Адвокат повинен вміти розібратися у відповідній галузі або проконсультуватися з юристом, що має певну компетенцію у відповідній сфері. Від адвоката не вимагається наявність обов'язкової спеціальної підготовки або попереднього досвіду вирішення правових проблем у галузі, у якій раніше не спеціалізувався. Нещодавно призначений адвокат може бути так само компетентним, як практик із багаторічним досвідом роботи. Деякі важливі юридичні навички – аналіз прецеденту, оцінка доказів та вивчення законодавства, необхідні адвокату при вирішенні всіх

юридичних проблем. Юридична майстерність адвоката дасть змогу перевершити знання будь-якого спеціалізованого адвоката. Зазначені навички та вміння дадуть адвокату можливість забезпечити компетентне представництво. Адвокат може прийняти представництво, де необхідний рівень компетентності може бути досягнутий шляхом його ретельної підготовки. Компетентність також передбачає обов'язок адвоката глибоко аналізувати фактичні та правові елементи проблеми, використання методів і процедур, що відповідають стандартам компетентних адвокатів-практиків. Аби зберегти необхідні знання та вміння, адвокат повинен бути в курсі змін у законодавстві та практиці його застосування, включаючи переваги та ризики, пов'язані з відповідними сучасними технологіями.

2. Обсяг представництва та розподілу повноважень між адвокатом і клієнтом. Регламентує обов'язок адвоката дотримуватись вимог представництва та інтересів клієнта, перелік умов, що включають представництво.

3. Старанність. Адвокат, представляючи інтереси клієнта, повинен проявляти старанність та оперативність /швидкість/.

4. Подання інформації щодо справи. Це правило встановлює, що адвокат має інформувати клієнта про рух справи в дозволених рамках.

5. Гонорар. Це правило вимагає від адвоката визначення прийняттого гонорару і називає чинники, що враховуються при встановленні такого гонорару.

6. Конфіденційність. Адвокат не повинен розкривати інформацію, що стосується представництва клієнта, крім випадків, коли клієнт дає на це згоду. Адвокат повинен розкрити інформацію, що стосується представництва клієнта, якщо необхідно запобігти вчиненню злочину або шахрайству, які, на думку адвоката, можуть призвести до смерті або тілесних ушкоджень, фінансових чи майнових збитків. Адвокат може розкрити інформацію, що стосується представництва клієнта за умов: а) запобігання смерті чи істотним тілесним ушкодженням; б) запобігання, пом'якшення або виправлення суттєвого фінансового або майнового збитку, заподіяного в результаті вчиненого клієнтом злочину, в сприянні якого клієнт скористався послугами адвоката; в) запобігання отриманню юриди-

чної консультації адвоката клієнтом з метою вчинення злочину або шахрайства; г) запобігання та попередження захисту клієнта, який вчинив злочин або шахрайство, про що стало відомо адвокату; г) з метою виконання рішень суду; д) виявлення та вирішення конфлікту інтересів, за умов, що це не зашкодить інтересам клієнта. Адвокат повинен вжити належних заходів щодо запобігання ненавмисному або несанкціонованому розголошенню чи доступу до інформації, що стосується представництва клієнта.

7. Конфлікт інтересів. Це правило описує ситуації, за яких потенційно можливий конфлікт інтересів, якщо адвокат погоджується на ведення справи. Правило чітко визначає, що письмова згода клієнта може усунути ці перешкоди для представництва його інтересів.

8. Конфлікт інтересів: заборонені угоди. Правило забороняє адвокату участь у певних ділових угодах з клієнтом, включаючи надання фінансової допомоги клієнту у зв'язку з участю адвоката в досудовому провадженні справи або її судовому розгляді.

9. Обов'язки перед колишнім клієнтом. За цим правилом адвокат не може представляти інтереси нового клієнта у справі, інтереси якого суперечать інтересам колишнього клієнта, за винятком згоди на це колишнього клієнта адвоката.

10. Відвід. Правило регулює конфліктні ситуації всередині юридичної фірми.

11. Розмежування між державною і приватною сферами. Правило забороняє певні дії адвокату, який є посадовою особою або службовцем, якщо наслідком є очевидна вигода теперішнього або колишнього клієнта.

12. Колишній суддя, арбітр, медіатор. У цьому пункті йдеться про заборону для адвоката представляти будь-чий інтереси у справі, у якій він виступав як суддя, арбітр.

13. Організація як клієнт. Правило описує дії адвоката в ситуаціях, коли йому стало відомо про порушення закону організацією, що виступає його клієнтом, або про дії керівників, що суперечать їх офіційним обов'язкам перед цією організацією.

14. Клієнт із обмеженими можливостями. За цим правилом адвокату дозволяється вимагати призначення опікуна для клієнта, але тільки у тих випадках, коли адвокат переконаний, що клієнт не

може діяти адекватно у власних інтересах.

15. Зберігання майна. Це правило встановлює ряд вимог, пов'язаних із зберіганням власності клієнтів, що знаходиться у адвоката у зв'язку з представництвом їх інтересів.

16. Відхилення або припинення представництва. Це важливе правило визначає ситуації, у яких адвокат повинен усунутися від представництва інтересів клієнта, і ситуації, у яких усунення від представництва інтересів клієнта не є обов'язковим. Зазвичай усунення від представництва інтересів клієнта потрібне в тому разі, якщо клієнт на цьому наполягає, враховуючи неправомірну поведінку адвоката, який порушує закон або вчиняє дії, що суперечать правилам професійної поведінки.

17. Продаж юридичної практики. Правило встановлює умови, за яких можливий продаж юридичної практики.

18. Обов'язки перед потенційним клієнтом. Встановлює правила поведінки адвоката щодо потенційного клієнта.

Підсумовуючи, зазначимо таке. Правила та стандарти етичної поведінки адвокатів США є відмінними та по-різному відображені в Правилах адвокатської етики, прийнятих асоціаціями адвокатів штатів Америки. Попри це існують спільні стандарти організації, діяльності та етичної поведінки адвокатів США, які приймаються Американською асоціацією адвокатів (АВА) та імплементуються асоціаціями адвокатів усіх штатів у законодавство, що стосується адвокатури. Таким чином, єдиної моделі правил та стандартів адвокатської етики у США немає.

Література

1. American Bar Association. URL: https://www.americanbar.org/about_the_aba.html.

2. Canons of Professional Ethics. URL: https://www.americanbar.org/content/dam/aba/administrative/professional_responsibility/1908_code.authcheckdam.pdf.

3. The Model Code of Professional Responsibility. URL: <https://flsc.ca/wp-content/uploads/2014/12/conduct1.pdf>.

4. Model Rules of Professional Conduct. URL: https://www.americanbar.org/groups/professional_responsibility/publications/model_rules_of_professional_conduct/model_rules_of_pr

ofessional_conduct_table_of_contents.html.

5. Гловацький І. Ю. Адвокатура США. Львів: Ліга-прес, 2015. 280 с. С 147.

6. Moliterno J. E. The trouble with lawyer regulation. URL: <http://online.wsj.com/public/resources/documents/Moliterno.pdf>.

7. Illinois Rules of Professional Conduct. URL: http://www.illinoiscourts.gov/SupremeCourt/Rules/Art_VIII/ArtVIII_NEW.htm.

8. Model Rules of Professional Conduct. URL: https://www.americanbar.org/groups/professional_responsibility/publications/model_rules_of_professional_conduct/model_rules_of_professional_conduct_table_of_contents.html.

9. Rules of professional conduct for attorneys. URL: <https://wicourts.gov/sc/rules/chap20a.pdf>.

Щербанюк О. В.,

*завідувач кафедри процесуального права
Чернівецького національного університету
імені Юрія Федьковича, д-р юрид. наук,
професор*

ДОСВІД НІМЕЧЧИНИ У РЕГУЛЮВАННІ ЕТИЧНОЇ ПОВЕДІНКИ СУДДІВ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ (ПРОПОЗИЦІЇ ДЛЯ УКРАЇНИ)

Кодекс поведінки суддів Федерального конституційного суду Німеччини[1] складається з преамбули, чотирьох розділів та містить 16 пунктів. Як зазначено в преамбулі, судді Федерального конституційного суду заявляють про свою поведінку під час і після закінчення їх повноважень, керуючись принципами, які впливають із особливої функції Федерального конституційного суду як федерального конституційного органу. З усіх питань, як офіційних, так і неофіційних, судді Федерального конституційного суду поведуть себе так, щоб не загрозувати репутації Суду, гідності їхньої посади чи впевненості в їх незалежності, неупередженості, нейтральності та цілісності. Завдяки статусу Федерального конституційного суду як конституційного органу та соціальному й політичному значенню його рішень, члени Суду в першу чергу виконують обов'язки, що ви-

пливають з їх судової функції, але також беруть участь у наданні та передачі знань щодо статусу та функціонування Суду, а також його практики як у національному, так і в міжнародному контексті. Члени Суду виконують свої обов'язки незалежно та неупереджено, без пересторог щодо особистих, соціальних чи політичних інтересів чи відносин. Вони завжди, а надто при здійсненні своїх повноважень мають поводити себе так, щоб не виникало сумнівів про їх неупередженість щодо соціальних, політичних, релігійних чи ідеологічних груп. Це не виключає належності до таких груп, а також участі в загальному соціальному дискурсі, але за умови поведінкової стриманості. Судді не мають порушувати таємницю обговорення у Федеральному конституційному суді, вони зобов'язані бути особисто присутніми на засіданнях суду. У п. 6 Кодексу поведінки суддів Федерального конституційного суду Німеччини міститься положення щодо прояву суддями належної стриманості щодо критики інших думок або правових позицій. Це стосується, зокрема, рішень цього Суду, а також стосовно інших національних, іноземних чи міжнародних судів.

Піддаються регулюванню певні аспекти позасудової діяльності суддів, зокрема, залучення до несудової діяльності не може впливати на виконання судових обов'язків. Це стосується академічних публікацій, лекцій, виступів, а також будь-якої участі у інших заходах та, зокрема, у відрядженнях.

Судді Федерального конституційного суду можуть приймати винагороду за відвідування заходів та публікації лише тоді, якщо і в тій мірі, в якій це не порушує репутацію Суду, а також не ставить під сумнів незалежність, неупередженість, нейтральність та цілісність судових рішень Суду. Вони повинні оприлюднювати будь-який отриманий дохід. Не викликає заперечень, якщо організатор заходу покриває відповідні витрати на проїзд, проживання та харчування.

Відвідуючи будь-які заходи, судді Федерального конституційного суду повинні пам'ятати про те, щоб тип заходу був сумісним з гідністю їх посади, загальними принципами, що регулюють виконання їхніх обов'язків та репутацією Суду.

Наголошується, що судді не повинні надавати висновків експертам щодо конституційних питань, а також не давати прогнози щодо результатів розгляду або питань, які будуть передані до Суду.

Окремо визначаються взаємовідносини суддів із засобами масової інформації. Із цього приводу вказано, що у таких

відносінах судді конституційного суду повинні гарантувати, що тип поданих заяв та їх формат сумісні з обов'язками судді, репутацією Суду та гідністю своєї посади.

Кодекс містить цілий блок положень, присвячених регулюванню етичної поведінки після закінчення терміну повноважень судді Конституційного Суду. Так, після припинення повноважень судді повинні продовжувати проявляти стриманість та конфіденційність щодо заяв та поведінки, що стосуються питань Суду.

Після припинення повноважень судді Федерального конституційного суду не беруть участі у вирішенні юридичних питань, які були предметом провадження у цьому Суді під час їх повноважень або тісно пов'язані з такими провадженнями. Вони також утримуються від надання експертних висновків, виконання обов'язків адвоката.

При цьому гарантується право кожному судді порушувати питання щодо дотримання та застосування Етичного кодексу.

У ст. 11 Закону України «Про Конституційний Суд України»[2] закріплено: «Суддя Конституційного Суду України у своїй діяльності і за її межами дотримується встановлених Конституційним Судом стандартів професійної етики судді Конституційного Суду», однак власного етичного кодексу Конституційний Суд України не має.

В Україні діє Кодекс суддівської етики, прийнятий З'їздом суддів, однак у зв'язку з конституційно-правовою реформою Конституційний Суд України виведений із системи судоустрою України, тому логічно, що питання етичної поведінки суддів Конституційного Суду України повинні регулюватись власним кодексом. На нашу думку, судді Конституційного Суду України повинні мати свій документ, наприклад, на зразок суддів Федерального Конституційного Суду Німеччини.

Література

1. Code of Conduct for the Justices of the Federal Constitutional Court. Karlsruhe, November 2017. URL: https://www.bundesverfassungsgericht.de/EN/Richter/Verhaltensleitlinie/Verhaltensleitlinien_node.html

2. Про Конституційний Суд України: Закон України. *Відомості Верховної Ради*. 2017. № 35. Ст. 376. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-19#Text>

Секція 3. ЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДІЯЛЬНОСТІ ПРЕДСТАВНИКІВ РІЗНИХ ПРАВНИЧИХ ПРОФЕСІЙ

*Безега Т. М.,
заступник голови Ради адвокатів
Закарпатської області, адвокат,
канд. іст. наук., д-р філософії*

ВПЛИВ ЕТИЧНИХ ПРАВИЛ ПОВЕДІНКИ НА ДІЯЛЬНІСТЬ АДВОКАТІВ УКРАЇНИ

Інститут адвокатури є одним з небагатьох в суспільстві, який наразі користується повагою серед українців, оскільки його діяльність спрямована на захист прав та інтересів людей. Моральність як обов'язкова умова діяльності правника має бути пріоритетною, бо він має справу, пов'язану з життям і смертю, честю та гідністю людини. Саме тому адвокат у професійної діяльності керується обов'язковими для нього правилами поведінки – адвокатською етикою.

У 1999 р. в Україні вперше з'явилися Правила адвокатської етики (ПАЕ), у яких деталізовано деонтологічні аспекти цієї професії і які фактично стали моральним кодексом адвоката. До того часу говорити про межі та обсяг адвокатської етики на вітчизняних теренах можна було хіба що з власних міркувань. Та лише з прийняттям Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» від 05.07.2012 р. № 5076-VI питання дотримання адвокатами Правил адвокатської етики (ПАЕ, Правила) стало особливо актуальним, які згодом, 17.11.2012 р., були затверджені Установчим З'їздом адвокатів України [1]. Це стало знаковою подією для адвокатської спільноти.

Про важливість цього документа можна судити й по тому, що робота над змістом Правил продовжувалася, і текст нової редакції ПАЕ затверджено 09.06.2017 р. Після цього З'їздом адвокатів України 15.02.2019 р. внесено зміни, а саме Розділ II Правил адвокатської етики був доповнений ст.12¹ «Чесність та добропорядна репутація», а до статті 44, 65 – положеннями, що стосуються добропорядної репутації адвоката [2].

Постійна динаміка та бурхливий розвиток подій під час реформування адвокатури є запорукою появи нових послідовних етапів прийняття ПАЕ, які поступово вже ввійшли в життя українських адвокатів [3].

Кожного дня у своїй роботі адвокат стикається з різними проблемами етичного характеру. Звісно, успішність та ефективність адвокатської діяльності залежить не лише від професійних знань, умінь і навичок адвоката, а й від його особистих, у тому числі, й комунікативних якостей, перелік яких можна знайти в деонтологічних стандартах, правилах професійної етики тощо. Таким чином, можна стверджувати, що адвокатська діяльність фактично базується на чітко визначених етичних принципах, і без дотримання етичних норм вона неможлива [4].

Неухильне дотриманням етичних норм при наданні адвокатом правової допомоги клієнтам, зокрема, під час здійснення правосуддя, є надійною запорукою належного втілення основоположних принципів адвокатської діяльності.

Норми Правил адвокатської етики пронизують усе життя адвокатів і є особливо важливими, адже статус адвоката, до поки особа ним наділена, зобов'язує її поводити себе з гідністю, достойно будь-де й будь з ким, як і належить освіченій та культурній людині.

Слід зазначити, що адвокат повинен турбуватися не лише про власну репутацію, а й про репутацію та повагу до інституту адвокатури загалом.

Особа, яка бажає отримати статус адвоката та свідоцтво про право на заняття адвокатською діяльністю, повинна скласти кваліфікаційний іспит (п. 1 ч. 1 ст. 9 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність»), який полягає у виявленні теоретичних знань у галузі права, історії адвокатури, адвокатської етики особи, яка виявила бажання стати адвокатом, а також у виявленні рівня її практичних навичок та умінь у застосуванні закону.

Дотримання адвокатами правил етичної поведінки впливає з вимог п. 1 ч. 1 ст. 21 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» від 05. 07.2012 р., яким передбачено коло обов'язків адвоката, серед яких обов'язок «дотримуватися

присяги адвоката України та Правил адвокатської етики», що кореспондує з положенням ст. 11 Закону, де зазначено, що при складенні присяги адвокат в урочистій обстановці бере на себе обов'язок, окрім іншого, «дотримуватися... правил адвокатської етики» [5].

У разі, якщо адвокати не виконують своїх професійних обов'язків, передбачених Правилами адвокатської етики або законодавством, відповідним міжнародним стандартам, таким як вірність інтересам клієнта, порядність, надання клієнтам допомоги всіма доступними засобами, підтримка гідності професії тощо, вони можуть бути притягнуті до справедливої дисциплінарної відповідальності із застосуванням співрозмірних санкцій [6].

Відтак, порушення правил адвокатської етики та стандартів поведінки, які забезпечують суспільну довіру до адвокатури, є дисциплінарним проступком адвоката відповідно до п.3 ч.2 ст.34 Закону «Про адвокатуру та адвокатську діяльність». Систематичне або грубе одноразове порушення правил адвокатської етики є підставою накладення на адвоката дисциплінарного стягнення у вигляді зупинення права на заняття адвокатською діяльністю (п.3 ч.2 ст.31 Закону), а систематичне або грубе одноразове порушення правил, що підриває авторитет адвокатури України, – підставою для позбавлення права на заняття адвокатською діяльністю (п.4 ч.2 ст. 32) [7].

Одним з обов'язків адвоката є підвищення рівня кваліфікації, що передбачає, зокрема, зміцнення власного усвідомлення правил адвокатської етики (п.3). Відповідно до п. 22 Порядку підвищення кваліфікації адвокатів України (нова редакція), що затверджений рішенням Ради адвокатів України № 111 від 21.09.2019 р., адвокат за рік має отримати не менше ніж 2 залікових бали за навчання з питань правил адвокатської етики та стандартів професійної діяльності [8].

На даний час порушення правил адвокатської етики є однією з поширених підстав притягнення адвокатів до дисциплінарної відповідальності КДКА та ВКДКА. Таким чином, розгляд змісту норм та принципів адвокатської етики, складних етичних ситуацій під час підвищення кваліфікації адвокатів сприятиме уникненню помилок у відносинах адвокатів з клі-

ентами, колегами, суддями, прокурорами, слідчими, іншими особами, з якими адвокати вступають у взаємодію під час виконання доручень клієнтів [9].

На основі викладеного можна констатувати, що в Україні єдиним корпоративним актом, що містить етичні норми діяльності адвокатів, є ПАЕ. Дотримання адвокатами етичних норм і правил є загальновизнаним міжнародним стандартом організації та діяльності адвокатури, необхідною передумовою повноцінного функціонування адвокатури, виконання нею її важливої соціальної ролі в демократичному суспільстві.

Отже, неухильне дотримання представниками адвокатського співтовариства високих стандартів етичної поведінки у професійному й особистому просторі є запорукою підвищення довіри громадян до кожного з них та до адвокатури в цілому.

Література

1. Правила адвокатської етики, затверджені Установчим З'їздом адвокатів України 17.11. 2012 р. URL: <http://vkdka.org/pravil-advokatskoji-etiki/>

2. Правила адвокатської етики України, затверджені звітно-виборчим З'їздом адвокатів України 09.06.2017 р., зі змінами від 15.02. 2019 р. URL: http://unba.org.ua/assets/uploads/legislation/pravila/2017-06-09-pravila-2017_596f00dda53cd.pdf

3. Фляжнікова Я. В. Історіографія правового регулювання правил адвокатської етики новітнього часу. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція*. 2018. № 36. Т. 1. С. 29–31.

4. Барабаш Т. О. Актуальні питання адвокатської етики та відповідальності за її порушення. *Проблеми законності*. 2019. Вип. 145. С. 205–214.

5. Свида О. Г. Окремі аспекти додержання адвокатами етичних правил поведінки. *Вісник Одеської адвокатури. Спец. вип: Адвокатська етика*. 2019. С. 46–47.

6. Вільчик Т. Б. Деонтологічні засади діяльності адвокатів. *Вісник Одеської адвокатури. Спец. вип: Адвокатська етика*. 2019. С. 26–29.

7. Про адвокатуру та адвокатську діяльність: Закон України від 05.07.2012р. № 5076-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17>.

8. Порядок підвищення кваліфікації адвокатів України від 21.09. 2019 р., затверджений рішенням Ради адвокатів України № 111. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/vr111871-19#Text>

9. Хижняк Є. С. Адвокатська етика як складова професійної підготовки адвокатів. *Вісник Одеської адвокатури. Спец. вип: Адвокатська етика*. 2019. С. 51–52.

Гультай П. М.,

прокурор другого відділу процесуального керівництва при провадженні досудового розслідування територіальними органами поліції та підтримання публічного обвинувачення управління нагляду за дотриманням законів Національною поліцією України та органами, які ведуть боротьбу з організованою та транснаціональною злочинністю Харківської обласної прокуратури, молодший радник юстиції, канд. юрид. наук

ЕТИЧНІ АСПЕКТИ УЧАСТІ ПРОКУРОРА У СУДОВОМУ ПРОЦЕСІ

Діяльність прокурора у судовому процесі пов'язана з великою кількістю моральних проблем, вирішення яких відбувається залежно від особистих ідеалів, принципів і почуттів прокурора. Роль регулятора поведінки в усіх випадках виконують цілком конкретні, перевірені практикою і освячені традицією вимоги прокурорської етики. У правовій літературі не надається визначення професійної етики прокурора, тому пропонуємо власне визначення, дефінійоване у попередніх дослідженнях.

Отже, професійна етика прокурора – це зведення правил етичної поведінки під час здійснення функцій прокуратури у

відносинах із громадянами, судьями, адвокатами, іншими сторонами кримінального провадження та судового процесу, представниками правоохоронних та інших державних органів, установ, органами місцевого самоврядування, зарубіжними органами прокуратури, об'єднаннями громадян, засобами масової інформації, колегами-прокурорами, що є передумовою підтримання авторитету прокуратури в суспільстві.

Основним документом, який стосується етики і моралі в діяльності прокурорів усієї системи органів прокуратури України, є Кодекс професійної етики та поведінки прокурорів (далі – Кодекс), затверджений 27.04.2017 р. Всеукраїнською конференцією прокурорів.

Зазначений нормативно-правовий документ визначає основні принципи, моральні норми та правила прокурорської поведінки, якими повинні керуватися прокурори при виконанні своїх службових обов'язків та поза службою.

Норми кодексу для всіх прокурорів – орієнтир належної службової та позаслужбової поведінки, що дає їм змогу як неупередженим особистостям демонструвати високу професійну й особисту культуру.

У Кодексі інтегровано положення міжнародного та чинного законодавства України щодо професійної етики та поведінки прокурорів. Основні принципи професійної етики та поведінки прокурорів регламентовано ст. 4 Кодексу, де зазначено, що професійна діяльність прокурорів ґрунтується на принципах:

- верховенства права та законності;
- поваги до прав і свобод людини і громадянина, недопущення дискримінації;
- незалежності та самостійності;
- політичної нейтральності;
- презумпції невинуватості;
- справедливості, неупередженості та об'єктивності;
- професійної честі і гідності, формування довіри до прокуратури;
- прозорості службової діяльності, конфіденційності;
- утримання від виконання незаконних наказів та вказівок;
- недопущення конфлікту інтересів;

- компетентності та професіоналізму;
- добросовісності, зразковості поведінки та дисциплінованості;
- поваги до незалежності суддів.

При цьому прокурор, підтримуючи публічне обвинувачення у судовому процесі, має керуватися не лише нормами етики, а й враховувати специфіку служби у прокуратурі. Прокурор під час судового розгляду обирає лінію оптимальної поведінки, яка відповідає його внутрішньому моральному переконанню та не суперечить деонтологічним засадам. І не тільки тому, що відхилення від такого підходу передбачає, залежно від характеру порушень, юридичну відповідальність, а й тому, що усвідомлює високе призначення бути представником держави, наділеним обов'язком і владою охороняти закон.

Важливе значення професійної етики прокурора полягає в тому, що її основною функцією є регулювання моральних відносин прокурора, що виникають під час здійснення ним підтримання публічного обвинувачення.

Застосування прокурорами норм професійної етики у судовому процесі створює сприятливий професійний клімат у прокурорському середовищі, підвищує повагу учасників судового процесу до прокурорів та рівня їх добросовісності і цим самим допомагає підвищити авторитет прокуратури в суспільстві.

Професійна етика відіграє велику роль для виховного процесу в прокурорській системі. Кожна людина в суспільстві виконує різні соціальні ролі і функції. Виконання певних функцій передбачає наявність не тільки професійних знань, навичок і умінь, а й дотримання моральних вимог, а також виховання необхідних моральних якостей для виконання соціальної ролі професії.

Важливим завданням професійної етики є етичне виховання особи прокурора та формування належної моральної позиції, яка у кожної особи органічно пов'язана з її життєвим кредо. У кожної людини завжди є вибір як діяти у тій чи іншій ситуації. Люди з міцною моральною позицією поведуться так, як відчуває їх серце, як вимагає обов'язок – по честі та совісті. Такі особистості здатні жити, дотримуючись Конституції, законів

України, кодексів честі й добропорядності.

Зважаючи на це, одна з головних вимог до прокурора як публічного обвинувача є об'єктивність – принцип настільки юридичний, наскільки й етичний. За будь-яких обставин публічний обвинувач повинен бути справедливим. Тільки тверда переконаність у винуватості обвинуваченого, що ґрунтується на об'єктивному та повному дослідженні всіх обставин справи, дає прокурору юридичне і моральне право наполягати на його засудженні. Вимога об'єктивності визначає не тільки правову позицію прокурора в судовому розгляді, але і його поведінку, зокрема, ставлення до сторін – учасників процесу.

Дільна З. Ф.,

канд. юрид. наук, доц., доц. кафедри

кримінально-правових дисциплін

Інституту права, Львівський державний

університет внутрішніх справ

СТАНДАРТ НЕУПЕРЕДЖЕНОСТІ У ДІЯЛЬНОСТІ ПРОКУРОРА ЯК ЕТИЧНА ВИМОГА ЙОГО ПОВЕДІНКИ

Безумовно виправданим вбачається те, що у чинному законодавстві велика увага приділяється саме вимозі щодо неупередженості у діяльності прокурора, оскільки вона, так само як і вимога об'єктивності, є найважливішою з-поміж інших засад діяльності прокуратури. Окрім того, і засада законності кримінального провадження передбачає правило для прокурора всебічно, повно і неупереджено досліджувати обставини кримінального провадження, виявити як ті обставини, що викривають, так і ті, що виправдовують підозрюваного, обвинуваченого, а також обставини, що пом'якшують чи обтяжують його покарання, надати їм належну правову оцінку та забезпечити прийняття законних і неупереджених процесуальних рішень (ч. 2 ст. 9 КПК).

Об'єктивність прокурора насамперед характеризує повноту й усебічність проведеного ним розслідування та відповід-

но використання всіх методів доказування, які передбачені законом, тоді як неупередженість прокурора означає, що прокурор не має упереджень щодо розслідування в цілому та окремих учасників зокрема, а отже, покликаний виявляти всі обставини, що стосуються вчиненого кримінального правопорушення, як обвинувальні, так і виправдувальні.

В окремих міжнародних документах, що стосуються діяльності прокурорів, а саме Керівних принципах ООН щодо ролі обвинувачів (прокурорів), Стандартах професійної відповідальності та основних обов'язків і прав прокурорів, ухвалених Міжнародною асоціацією прокурорів 1999 р. містяться положення, які прямо вказують на те, що прокурори не можуть бути упередженими та не повинні в ході своєї діяльності керуватись уподобаннями чи страхом. Відповідно до вищевказаних документів, на прокурорів покладається обов'язок: 1) виконувати свою роботу неупереджено; 2) не піддаватися впливу інтересів окремих осіб або груп осіб, а також тискові громади чи ЗМІ, а повинні брати до уваги лише громадські інтереси; 3) діяти об'єктивно; 4) брати до уваги всі обставини, що стосуються справи, незалежно від того, свідчать вони на користь чи проти підозрюваного; 5) відповідно до місцевого законодавства або вимог до справедливого судового розгляду, переконатись, що поставлені всі необхідні та закономірні питання, і оголосити, чи мають вони відношення до вини чи невинності підозрюваного; завжди шукати істину і допомагати суду віднайти істину і здійснювати судочинство і відправляти правосуддя між громадськістю, постраждалим і обвинуваченим, відповідно до законодавства і принципів справедливості (ст.3). Також при наданні консультації прокурори повинні бути неупередженими й об'єктивними, при порушенні кримінальної справи розглядати її лише за наявності достатньої кількості доказів, які можна вважати надійним і прийнятними, і припиняти розгляд у разі відсутності таких доказів та протягом усього судового процесу, справу слід розглядати суворо, але справедливо, не виходячи за рамки доказів[1]. Прокурори повинні діяти об'єктивно, враховувати статус підозрюваного та потерпілого і зважати на всі докази, які мають значення для справи, незалежно від того, чи вони вигідні

для підозрюваного чи ні[2].

Говорячи про неупереджену діяльність прокурора, маємо на увазі, що всі його дії по встановленню доказів та виявленню причетних до вчинення кримінального правопорушення осіб є об'єктивними, всебічними, позбавленими необгрунтованої підозри, а також такі дії вчинені лише на підставі закону і за відсутності особистої заінтересованості. Наприклад, брати до уваги та належним чином долучати до матеріалів справи результати проведених слідчих (розшукових) дій, які свідчать про невинуватість особи у вчиненні кримінального правопорушення, не ігнорувати клопотання сторони захисту, та й загалом не створювати перешкоди для реалізації стороною захисту своїх прав.

Неупередженість прокурора оцінюється, насамперед, як необхідна умова щодо виконання тих функцій, які на нього покладені Конституцією України, Законом України «Про прокуратуру», Кримінальним процесуальним кодексом України та Кодексом професійної етики та поведінки прокурора. Окрім того, саме неупередженість може гарантувати виконання завдань кримінального провадження та забезпечити реалізацію права особи на справедливий розгляд справи, що регламентовано ст. 6 Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод.

Література

1. Стандарти професійної відповідальності та виклад основних обов'язків та прав прокурорів: міжнародний документ, прийнятий Міжнародною асоціацією прокурорів від 23.04.1999 р. URL: [https://www.iapassociation.org/getattachment/Resources-Docummentation /IAP-Standards \(1\)/Ukrainian.pdf.aspx](https://www.iapassociation.org/getattachment/Resources-Docummentation /IAP-Standards (1)/Ukrainian.pdf.aspx) (дата звернення: 06.04.2021)

2. Керівні принципи, що стосуються ролі осіб, які здійснюють судове переслідування: міжнародний документ, прийнятий Воєським Конгресом Організації Об'єднаних Націй з попередження злочинності та поведіння з правопорушниками від 07.09.1990 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_859#Text (дата звернення: 06.04.2021)

Капліна О. В.

*завідувач кафедри кримінального процесу
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого, д-р юрид. наук,
професор*

ЕТИЧНІ ЗАСАДИ У ДІЯЛЬНОСТІ СЛІДЧОГО ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ТА НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ

З метою швидкого та повного розслідування кримінальних правопорушень дізнавач, слідчий, прокурор проводять багато різноманітних за своїм характером дій. Усі вони ґрунтуються на вимогах кримінального процесуального закону, тому мають узагальнюючу назву – процесуальні дії, серед яких з особливе значення мають дії, спрямовані на збирання або перевірку вже отриманих доказів. Такі дії іменуються слідчими (розшуковими) і беззаперечною є їх вагомість, оскільки під час їх проведення збираються досудові докази, які згодом стають предметом судового дослідження та покладаються у підґрунтя підсумкового судового рішення. Отже, дотримання не лише вимог кримінального процесуального закону, а й етичних норм під час їх проведення набуває особливого значення, оскільки докази, отримані внаслідок істотного порушення прав та свобод людини, гарантованих Конституцією та законами України, міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, а також будь-які інші докази, здобуті завдяки інформації, отриманій внаслідок істотного порушення прав та свобод людини, визнаються недопустимими і не можуть бути використані при прийнятті процесуального рішення, і суд не може посилаватися на них при ухваленні судового рішення.

Процесуальний порядок проведення слідчих (розшукових), негласних слідчих (розшукових) дій та інших процесуальних дій, передбачений КПК, безумовно, має етичну основу, оскільки, по-перше, під час їх здійснення відповідно до вимог КПК слідчим (дізнавачем) повинні реалізовуватися загальні засади кримінального провадження, які самі по собі наповнені

глибоким етичним змістом, а по-друге, етичним змістом наповнені норми КПК, що унормовують процес доказування та спрямовані на захист найважливіших моральних цінностей – честі, людської гідності, особистої таємниці, таємниці спілкування та приватного життя, права на свободу та особисту недоторканність, недоторканність житла чи іншого володіння особи, недоторканність права власності, презумпції невинуватості тощо. Саме тому дотримання слідчим, дізнавачем, прокурором вимог кримінального процесуального закону *a priori* детермінує й дотримання ним етичних вимог.

Індикаторами прагнення законодавця до створення процесуального порядку, при якому перш за все забезпечуються права та законні інтереси учасників кримінального провадження, що само по собі проникнуте глибоким моральним змістом, є низка таких вимог. Перед проведенням слідчої (розшукової) дії особам, які беруть у ній участь, відповідно до їх процесуального статусу та ролі у слідчій дії роз'яснюються права й обов'язки, передбачені КПК, процесуальний порядок проведення слідчої дії, а також указується на відповідальність, установлену законом (ч. 3 ст. 223 КПК).

Глибоко етичними за своїм змістом є положення, які зараз знайшли закріплення в нормах КПК та стосуються часу проведення слідчих дій. Зокрема, КПК забороняє проведення слідчих (розшукових) дій у нічний час (з 22 до 6 години), за винятком невідкладних випадків (ч. 4 ст. 223 КПК). Обґрунтування проведення слідчої (розшукової) дії у нічний час обов'язково повинно бути зазначено у протоколі слідчої дії. Крім того, вимоги закону містяться й щодо часу проведення обшуку. Зокрема, відповідно до ч. 2 ст. 236 КПК обшук житла чи іншого володіння особи на підставі ухвали слідчого судді повинен відбуватися в час, коли заподіюється найменша шкода звичайним заняттям особи, яка ними володіє, якщо тільки слідчий, прокурор не вважатиме, що виконання такої умови може істотно зашкодити меті обшуку. Ці оцінні положення містять правову домінанту захисту прав та законних інтересів людини і громадянина і спрямовують слідчого на знаходження розумного балансу під час обрання моменту обшуку між публічними інтересами дер-

жави і можливістю досягнення мети конкретної слідчої дії та в цілому завдань кримінального провадження і приватними інтересами особи.

Як відомо, особа викликається до слідчого шляхом вручення повістки про виклик, надіслання її поштою, електронною поштою чи факсимільним зв'язком, здійснення виклику по телефону (ч. 1 ст. 135 КПК). Виходячи з принципу поваги до людської гідності, етичних вимог, обов'язковою при направленні повістки про виклик повинна бути вказівка на те, з якою метою викликається особа, з позначенням її процесуального статусу у кримінальному провадженні. Крім того, не слід забувати важливе положення етичного характеру, яке зараз знайшло своє відображення у КПК: особа має отримати повістку про виклик або бути повідомленою про нього іншим шляхом не пізніше ніж за три дні до дня, коли вона зобов'язана прибути за викликом. Якщо строки здійснення процесуальних дій не дозволяють здійснити виклик у зазначений строк, особа має отримати повістку про виклик або бути повідомленою про нього іншим шляхом якнайшвидше, але в будь-якому разі з наданням їй необхідного часу для підготовки та прибуття за викликом (ч. 8 ст. 135 КПК).

Під час проведення слідчих (розшукових) дій слідчий вправі застосовувати тактичні прийоми, спрямовані на отримання достовірної інформації, які розробляються криміналістикою. КПК спеціально не унормовує їх види, порядок застосування тощо, але вони можуть бути допустимими, якщо перш за все відповідають вимогам закону, не порушують фундаментальних прав осіб, що беруть участь у кримінальному провадженні, сприяють добровільному вибору позиції особи, є доцільними та обумовлюються етичними вимогами, що прийняті в суспільстві. Зокрема, застосування тактичних прийомів проведення слідчих (розшукових) дій не повинно: 1) принижувати честь і гідність особи; 2) ставити невинуватого в такі умови, при яких він змушений визнати себе винним, оговорити себе або інших осіб; 3) здійснюватися з використанням хворобливого або безпорадного стану особи; 4) будуватися на приховуванні правової інформації; 5) ґрунтуватися на необізнаності особи стосовно

фактичних обставин справи; 6) сприяти вчиненню особою під час проведення слідчих (розшукових) дій нових злочинів або аморальних проступків; 7) провокувати вчинення злочинів; 8) спиратися на повідомлення завідомо неправдивих відомостей або надання неправдивих обіцянок тощо.

*Космина Н. Н.,
заведующая отделом исследования
материалов, веществ и изделий
Харьковского НИЭКЦ МВД, канд. юрид.
наук, старший научный сотрудник*

ПРОБЛЕМНЫЕ ВОПРОСЫ АДВОКАТСКОЙ ЭТИКИ

В современных социально-политических условиях Украины нелегкая участь выпала всем правоохранительным и правозащитным органам. Исторически так сложилось, что правосудие невозможно без института адвокатуры. Адвокатура как самостоятельный, независимый институт всегда была одним из важнейших показателей развития общества, то есть фактором не только юридическим, но и социальным, политическим, культурным.

К проблемам деятельности адвокатуры обращалось достаточно много как советских, так и современных украинских и российских ученых. Вопросы организации адвокатуры освещались такими украинскими учеными и практиками: В. В. Андреевским, Б. М. Баженовой, Л. К. Буркацким, Т. В. Варфоломеевой, И. Ю. Гловацким, Н. А. Дреминой, О. И. Жуковской, Я. П. Зейканом, В. В. Леоненко, В. В. Медведчуком, М. М. Михеенко, О. Р. Михайленко, А. Л. Ривлиным, Б. В. Романюком, С. Ф. Сафульком, О. Д. Святоцким, Д. С. Суловым, В. В. Титаренко, Д. П. Фиолевским, С. Я. Фурсой.

На сегодняшний момент ситуация складывается так, что профессионализм адвоката должен быть на порядок выше, чем профессионализм следователя, государственного обвинителя и даже судьи.

Вопросы адвокатской этики не менее важны. Адвокатс-

кая этика требует того, что ни при каких обстоятельствах нельзя допускать в общении с кем бы то ни было неуважительных, оскорбительных отзывов в отношении деловых или личных качеств другого адвоката. Столь же очевидна и неприемлемость необъективной или необоснованной критики другого адвоката, а также критики в целях привлечения или "перехвата" клиентов.

Этим обусловлена значимость и актуальность вопросов этики в деятельности адвоката и ответственность за нарушение ее норм.

Для реального подъема престижа адвокатской профессии, пожалуй, одним из важнейших является правильное построение отношений адвоката с его коллегами. Видимо, не стоит подробно останавливаться на таких самоочевидных вещах, как уважительное, доброе, отзывчивое отношение к каждому из них. Это "общие" понятия, за которыми, тем не менее, должны стоять вполне конкретные поступки адвоката. Адвокат не столько в силу закона, но прежде всего, в силу этических стандартов своей профессии обязан использовать предоставленные ему законом процессуальные права достойно и корректно [1, с. 16].

Именно поэтому значительный интерес для нас при рассмотрении вышеобозначенной темы представляет высказывание А.Ф. Кони: "Можно также настойчиво желать, чтобы в выполнении форм и обрядов, которыми сопровождается отправление правосудия, вносился вкус, чувство меры и такт, ибо суд есть не только судилище, но и школа. Здесь этические требования сливаются с эстетическими..." [2, с. 54].

Происходящие в Украине изменения коснулись не только политической, экономической, правовой областей жизни общества, они оказали достаточно серьезное, часто негативное воздействие на нравственную составляющую личности, прежде всего на общественное правосознание, что не могло не сказаться на качественном составе адвокатского корпуса, значительно увеличившегося в последнее время.

Сегодня при решении вопросов, связанных с приобретением статуса адвоката, не предусмотрено никаких механиз-

мов, позволяющих сделать вывод о наличии либо отсутствии у кандидата ряда существенных личностных качеств, жизненно необходимых адвокату, тогда как научный подход при отборе кадров используется при формировании адвокатского корпуса.

Вместе с тем, если глубокие юридические знания, высокая квалификация находятся на вооружении безнравственных лиц, которым законом предоставлено право оказывать юридическую помощь, это не только приводит к снижению доверия к институту адвокатуры, но и несет реальную угрозу правосудию, а следовательно, и обществу в целом.

Экспертная практика показывает, что не всегда и не все адвокаты соблюдают правила адвокатской этики не только по отношению к своим коллегам, но и экспертам.

Рассмотрим на конкретном примере некоторые вопросы из экспертной практики, касающиеся адвокатской этики.

В одном из судебных слушаний суд предоставил адвокату возможность лично посетить экспертное учреждение и потребовать необходимые ему копии документов, указав в постановлении только перечень вопросов, без приложения перечня документов.

Адвокат при ознакомлении с документами превозносил свои умственные способности по сравнению с коллегами, неуважительно отзывался о действиях следователя и оперативных сотрудников, а также допускал угрозы в адрес экспертов, навязывал свои методы проведения экспертизы, заявлял о сговоре эксперта со следствием, чем бездоказательно ставил под сомнение допустимость экспертного заключения. При этом эксперты не имели возможности обжаловать такое поведение адвоката в дисциплинарную комиссию адвокатуры.

Исходя из вышесказанного, по нашему мнению, необходимо при выдаче адвокатских свидетельств учитывать не только профессиональные качества адвокатов, возможно, применять тестирование для выявления нравственных и человеческих качеств. Представляется целесообразным создать кодекс адвокатской этики, где осветить вопросы отношения с экспертами и свидетелями. При проведении профессиональной подготовки

по адвокатской этике включить вопросы поведения адвокатов при общении с экспертами.

Література

1. Барщевский М. Ю. Адвокатская этика. Самара: Издательский дом «Федоров», 1999. С. 288.
2. Кони А. Ф. Нравственное начало в уголовном процессе. Собр. соч. Т. 4. Москва, 1967. С. 54.

Лихолат О. Я.

адвокат, Рада адвокатів Київської області

ЭТИКА СЛІДЧОГО: ДЕ ПРОХОДИТЬ ЧЕРВОНА ЛІНІЯ

*"Вчиняй з іншими в межах чинного
законодавства так, як хочеш,
щоб вчиняли з тобою".*

Етика (лат. – *ethica*, дав.-грец. – *ήθική*, утворене від грец. *ἠθος* – звичай) – це філософська дисципліна, яка вивчає мораль, суспільні норми поведінки, звичаї. Етика – це наука, що вивчає мораль.

Потрібно чітко розмежовувати етику та етикет, адже це принципово різні речі. У широкому розумінні етика є те, що не визначено законом, але так прийнято вчиняти. Це норми поведінки, сукупність моральних правил певної суспільної чи професійної групи.

Слідчі – група службових осіб об'єднана спільними правами, обов'язками, відповідальністю у зв'язку із здійсненням певної службової діяльності, а саме здійснення досудового розслідування. Їх права, обов'язки, повноваження та відповідальність чітко описані та регламентовані на законодавчому рівні.

Чи може слідчий діяти законно, але при цьому вчиняти неетично? Саме тут розпочинається, з одного боку, філософія (адже скільки людей – стільки й думок), а з іншого – практика.

Предмет слідчої етики включає поведінку слідчого при здійсненні досудового розслідування у ситуаціях, які прямо не передбачені чинним законодавством і в яких слідчий має певний вибір дій на його особистий розсуд. У цьому і є суттєва відмінність і тонка грань між визначеною та чітко закріпленою на законодавчому рівні процесуальною поведінкою і поведінкою, яка залишається на моральний вибір слідчого.

Так, головним обов'язком слідчого є швидке розкриття вчиненого злочину, розшук, затримання, викриття злочинця та передача його для здійснення над ним правосуддя. Проста формула, але вона вміщує безліч слідчо-оперативних дій, колективну роботу оперативних співробітників, експертів, інших допоміжних служб і вимагає від слідчого оперативних дій, миттєвих реакцій, холоднокровності, витримки, мужності й зосередженості, організаційних здібностей, практичних навичок в розслідуванні і багатьох інших якостей.

Під час розслідування злочину слідчий володіє особливими повноваженнями. Він є представником державної влади, наділений правом на примусові заходи та обмеження конституційних свобод громадян. Слідчий при здійсненні службових повноважень у досудовому розслідуванні підкоряється виключно закону, одноосібно приймає процесуальні рішення, і несе персональну відповідальність за їхні наслідки.

Етичні та моральні засади слідчого визначаються сукупністю різних чинників: умов виховання, моральних цінностей та правил поведінки, що прищеплювалися з дитинства, свідомого розуміння, де проходить межа між допустимим і недопустимим.

Етика слідчого ґрунтується на узгодженні із загальнолюдськими і суспільними моральними принципами правових норм і передбачає створення такого оптимального їх поєднання, що виключало б із діяльності слідчого навіть потенційну можливість навмисного протиправного й аморального вчинку під час виконання професійного обов'язку.

Основою етичної діяльності слідчого під час здійснення досудового розслідування має бути презумпція невинуватості, адже при такому підході слідчий вживатиме всіх необхідних заходів для розкриття злочину та належного доказування вчи-

неного злочину конкретною особою, групою осіб.

Особисте внутрішнє переконання слідчого, яким він керується при здійсненні досудового розслідування, обираючи шляхи та способи доказування обставин вчинення злочину, порушення та обмеження конституційних прав та свобод осіб під час розслідування, здійсненні допитів свідків, виборі питань та тактики проведення допиту, якраз і є тим самим етичним принципом його діяльності.

Слідчий, маючи особливі повноваження та будучи самостійним у прийнятті рішень (втручання в його діяльність забороняється законом), легко може збитися з правильного шляху, перейти в режим так званого «автоматично-технічного здійснення процесуальних дій». Як наслідок, такий слідчий, переповнений усвідомленням своїх особливих повноважень та упевнений у безпомилковості власного внутрішнього переконання, ігноруючи морально-етичні правила, допускає порушення. Він може одразу, без отримання беззаперечних доказів, визначитись із винною особою і вести досудове розслідування вже тільки для доведення винуватості цієї особи, не беручи до уваги презумпцію невинуватості та не здійснюючи всіх можливих заходів з метою як доказування, так і спростування вчинення злочину саме цією особою.

Кожен повинен розуміти аморальність і абсолютну неприпустимість з позицій закону такого явища у роботі слідчих, як свідомо провокація бажаних показань шляхом застосування обману і тиску. Фактично при розслідуванні одного злочину вчиняється інший.

Окрім того, без сформованих у свідомості та поведінці слідчого етичних принципів та їх застосування у професійній діяльності неможливо бути незалежним від думки колег або інших осіб.

Таким чином, рівень професіоналізму та майстерність слідчого прямо пов'язаний із етично-моральними цінностями, якими він має володіти, вміти застосовувати на практиці з метою безумовного виконання вимог Кримінально-процесуального кодексу України.

Співвідношення тактичних прийомів і етичних вимог

при здійсненні досудового розслідування значною мірою визначається моральними орієнтирами слідчого і цілями, які він ставить сам собі.

Отже, держава повинна створювати належні умови для роботи слідчих, вживати заходів із підвищення довіри суспільства до представників органів досудового розслідування, підвищувати престижність професії слідчого як особи із виключними моральними якостями, загостреним відчуттям справедливості та поваги до закону. З метою забезпечення законного, неупередженого, повного, об'єктивного досудового розслідування державі потрібно розробити та ввести цілий комплекс критеріїв підбору слідчих

Марочкін О. І.

канд. юрид. наук, асист. кафедри кримінального процесу та оперативно-розшукової діяльності Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Бабаєва О. В.

канд. юрид. наук, доц., асист. кафедри кримінального процесу та оперативно-розшукової діяльності Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ФОРМУВАННЯ ЕТИЧНИХ ЯКОСТЕЙ ПРОКУРОРА

Європеїзація прокурорської діяльності є вихідним пунктом розробки наукової концепції реформування юридичної освіти в Україні, спрямованої на забезпечення потужної ресурсної бази – людського потенціалу. Адже функціонування органів прокуратури здійснюється завдяки її кадрам, які повинні мати високий рівень свідомості й волю, що дозволяє вести мову про прямий зв'язок між професійними якостями прокурорських працівників та їх моральністю. Так, Стандарти професійної від-

повідальності, основні права та обов'язки прокурорів, прийняті Міжнародною асоціацією прокурорів 23.04.99 р., у частині професійної поведінки зобов'язують прокурора, зокрема, поводитися професійно, відповідно до закону, етики, професійних правил, завжди бути чесним та добропорядним [1].

Перші кроки щодо добору «нових облич» кандидатів на службу до органів прокуратури вже зроблено: створено відкрити систему добору кадрів шляхом запровадження конкурентних засад (т.з. «природний відбір»). В той же час стало очевидним, що потреба в особистостях у прокуратурі, які не стільки проголошують зухвалі ідеї, а й за професійними та моральними якостями здатні організувати її роботу, сприймати і втілювати в життя сучасні європейські ідеї правознавства, сягає критичної межі. Тому на часі цілком логічною є потреба підвищення рівня доброчесності прокурорів, запровадження значно жорсткіших етичних вимог до них [2].

Вимоги, які висуваються до кандидатів на посаду прокурора, сформульовані у ст. 27 Закону України «Про прокуратуру» [3]: прокурором окружної прокуратури може бути призначений громадянин України, який має вищу юридичну освіту, стаж роботи в галузі права не менше двох років та володіє державною мовою. Важко не помітити, що, порівняно із аналогічними положеннями раніше діючої ст. 46 Закону України «Про прокуратуру», остання містила також вимоги щодо наявності у таких осіб необхідних моральних якостей. Такі якості, зокрема, визначалися Законом України від 17.05.2012 р. «Про правила етичної поведінки» [4], іншими законами, нормами міжнародного права, Кодексом професійної етики та поведінки працівників прокуратури, схваленим Всеукраїнською конференцією працівників прокуратури 23.11.2012 р. та затвердженим наказом Генерального прокурора України від 28.11.2012 р. [5, 177-187]. Обов'язок їх дотримання також містився у присязі працівника прокуратури.

Чинний Закон України «Про прокуратуру» серед обов'язків прокурора передбачає додержання правил прокурорської етики, зокрема, не допускати поведінки, яка дискредитує його як представника прокуратури та може зашкодити автори-

тету прокуратури (п. 4 ч. 3 ст. 19). Більш того, п. 6 ч.1 ст. 43 цього Закону однією з підстав для притягнення прокурора до дисциплінарної відповідальності називає систематичне (два і більше разів протягом одного року) або одноразове грубе порушення правил прокурорської етики. Нарешті, Генеральним прокурором України наказом від 16.06.2016 р. № 205 затверджено Порядок проведення таємної перевірки доброчесності прокурорів в органах прокуратури України [6]. Вочевидь, маємо певну неузгодженість між вимогами, які ставляться до кандидата на посаду прокурора (відсутні моральні стандарти), та вимогами, яким має відповідати прокурор (наявні моральні стандарти). У зв'язку із цим актуальною залишається думка А.Ф. Коні про те, що якими б гарними не були правила юридичної діяльності, вони можуть втратити свою силу та значення у несуттєвих речах [7, 20].

У наш час непоодинокими є випадки недотримання прокурорами професійної етики та поведінки. Однією з причин цього вбачається відсутність концептуальних засад підготовки майбутніх правознавців з огляду на засвоєння ними європейських та вітчизняних стандартів професії юриста, розвинення у них необхідних моральних якостей. Наявним недоліком є також певна непослідовність положень Закону України «Про вищу освіту» [8]. Так, у ст.1 цього Закону терміни «цінності», «морально-етичні цінності» вживаються неодноразово, зокрема, для визначення понять «академічна доброчесність», «вища освіта», «компетентність», «результат навчання» та ін. Йдеться про формування в процесі навчання таких компонент у здобувачів вищої освіти. Так, ст. 26 Закону серед основних завдань закладу вищої освіти називає утвердження в учасників освітнього процесу моральних цінностей. У той же час шляхи вирішення цих завдань Законом не передбачені (див., наприклад, ст. 10 «Стандарти вищої освіти»).

На нашу думку, одним із шляхів утілення в життя зазначених положень є запровадження у вітчизняних вищих юридичного профілю етичних кодексів студентів (т.з. етизація освіти). Адже професія правника потребує специфічних систем моралі, оскільки її зовнішні прояви і кінцеві результати мають суттєвий

вплив на людину, на розвиток суспільства, їх культурний і моральний стан [9, 318–319]. До таких професій віднесена і служба в органах прокуратури.

Література

1. *Вісник прокуратури*. 2002. № 6. С. 122–124.
2. Розділ 3 Стратегії реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015–2020 рр., схваленої Указом Президента України від 20.05.2015 р. № 276/2015. Офіційний вісник України. 2015. № 41. Ст. 1267.
3. *Відомості Верховної Ради*. 2015. № 2–3. Ст. 12.
4. [URL:rada.gov.ua/laws/show/4722-17](http://rada.gov.ua/laws/show/4722-17)
5. Лапкін А. В. Правові основи прокурорської діяльності: наук.-практ. посіб./за ред. П. М. Каркача. 2-ге вид. змін. та допов. Харків: Право.2013. 320 с.
6. URL: zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0875-16#Text;
7. Кони А. Ф. Избранные произведения. Москва: Госюриздат, 1956. 888с.
8. *Відомості Верховної Ради*.2014. № 37–38. Ст. 2004.
9. Рудакевич М. І. Професійна етика державних службовців: теорія і практика формування в умовах демократизації державного управління: монографія. Тернопіль: Астон. 2007. 398 с.

Паскар А. Л.,

канд. юрид. наук, доц., доц.

кафедри процесуального права,

Чернівецький національний університет

імені Юрія Федьковича

РОЛЬ ЕТИЧНИХ СТАНДАРТІВ ПОВЕДІНКИ У ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ АДВОКАТА

Функції та соціальне призначення адвокатури у суспільстві передбачають обов'язок адвоката дотримуватись високих морально-етичних стандартів професійної поведінки. Дотримання принципів законності та верховенства права, захист прав

та інтересів особи, компетентність та ефективність наданої правової допомоги є тими основними орієнтирами, які визначають спрямованість професійної діяльності кожного адвоката. Також він повинен виконувати обов'язки та вимоги етичного характеру, які передбачені правилами адвокатської етики.

У науковій літературі під правилами адвокатської етики розуміють обов'язкову для використання адвокатами систему орієнтирів при збалансуванні, практичному узгодженні ними своїх різноманітних професійних прав, обов'язків відповідно до статусу, основних завдань адвокатури та принципів її діяльності, а також закріплюють єдину систему критеріїв оцінки етичних аспектів поведінки адвоката [1, с. 16]. При такому підході етичні стандарти поведінки адвоката стають складовим елементом їх правового статусу, професійної підготовки та кваліфікації.

Етичні стандарти професійної діяльності адвокатів, закріплюючі основоположні засади діяльності представників адвокатської професії в ході надання правової допомоги, сприяють виконанню однієї з найважливіших соціальних функцій та призначення адвокатури – надання професійної правової допомоги та забезпечення реалізації права особи на захист.

Дотримання етичних вимог у професійній адвокатській діяльності є загальновизнаним міжнародним стандартом представників даної професії, який закріплений на рівні ключових міжнародних документів у цій сфері. Так, відповідно до Основних положень про роль адвокатів, уряди мають забезпечити адвокатам виключення можливості піддавати покаранню або погрожувати його застосуванням та можливості обвинувачення, адміністративних, економічних й інших санкцій за дії, вчинені відповідно до етичних норм [2, п. 16]. Також зазначається, що у будь-якому правовому суспільстві адвокат виконує особливу роль. Обов'язки адвоката не обмежуються сумлінним виконанням свого обов'язку в межах закону [3, п. 1.3.1.].

Розглядаючи роль етичних стандартів у професійній діяльності адвокатів, слід зазначити, що існують основні принципи, спільні для всієї європейської адвокатської професії. Вони лежать в основі низки національних і міжнародних правил, які регулюють поведінку адвокатів. Асоціації адвокатів та правові товариства, суди, законодавці, уряди й міжнародні організації повинні прагнути

відстоювати й захищати ці основні принципи в інтересах суспільства [4]. Так, дотримання етичних стандартів у професійній діяльності адвокатів є однією з необхідних умов належного здійснення правосуддя, надання ефективної правової допомоги та реалізації права на справедливий судовий розгляд.

У цілому необхідність розроблення та затвердження етичних стандартів адвокатської діяльності обумовлено тим, що інтеграційні процеси, які активно розвиваються на рівні Європейського Співтовариства, розширили можливості адвокатів у плані міжнародної діяльності. З огляду на це, однією із цілей прийняття Загального кодексу правил для адвокатів країн Європейського Співтовариства є врегулювання міжнародної професійної діяльності адвокатів на території держав-членів та намагання полегшити труднощі, що виникають у результаті застосування так званої «подвійної деонтології» [3, п. 1.1.].

Набуття статусу адвоката передбачає добровільну його згоду на дотримання етичних стандартів поведінки під час виконання професійних обов'язків. Порушення цих вимог може бути розцінено як дисциплінарний проступок та бути підставою притягнення адвоката до дисциплінарної відповідальності і застосування відповідних санкцій [5, с. 16]. Будучи складовою частиною юридичної етики, адвокатська етика адресована вузькому колу правників (адвокатам) та характеризується тим, що встановлює деонтологічні вимоги до професійної адвокатської діяльності. Зокрема, це сукупність професійних і особистих вимог, що обумовлені особливим характером та специфікою адвокатської діяльності і відображають систему загальних особистих та професійних якостей адвоката.

Отже, дотримання адвокатами етичних правил професійної поведінки є одним із загальновизнаних міжнародних стандартів адвокатської діяльності. Їх втілення у належній морально-етичній поведінці адвокатів у професійній діяльності і поза нею позитивно впливає на виконання їхнього основного обов'язку – надання ефективної та компетентної правової допомоги, а в кінцевому рахунку – активно сприяє утвердженню поваги до інституту адвокатури.

Література

1. Бойко Г. В. Деякі проблемні питання застосування дисциплінарноупалатою Правил адвокатської етики при використанні адвокатом мережі Інтернет. *Вісник Одеської адвокатури. Спец. вип.: Адвокатська етика*. 2019. С. 14–16.
2. Основні положення про роль адвокатів (Прийняті VIII Конгресом ООН по запобіганню злочинам у серпні 1990 р.). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_835#Text
3. Загальний кодекс правил для адвокатів країн Європейського співтовариства. URL: http://zakon/rada.gov.ua/laws/show/994_343
4. Хартія основних принципів європейської адвокатської професії. URL: http://qala.org.ua/wp-content/uploads/2017/03/Hartiya_brenduvannya.pdf
5. Правила адвокатської етики України, затверджені звітно-виборчим З'їздом адвокатів України 09.06.2017 р., зі змін., затвердженими З'їздом адвокатів України 15.02.2019 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/n0001891-17#Text>

Перепелиця М.О.,

д-р юрид. наук, професор,

*Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,*

ЕТИЧНІ АСПЕКТИ ВЗАЄМВІДНОСИН МІЖ АДВОКАТОМ І СУДОМ

Суддя і адвокат у судовому процесі є рівноправними учасниками, тому що кожен із них має право на взаємну повагу одне до одного. Як для судді, так і для адвоката встановлені відповідні правила етичної поведінки, дотримання яких є не тільки показником культури самого судді або адвоката, а і запорукою прийняття законного і справедливого судового рішення. Для адвоката норми поведінки встановлені у Правилах адвокатської етики, а для судді – у Кодексі професійної етики суддів.

Головними принципами адвокатської діяльності у взаємовідносинах із судом є наполегливість і принциповість у відстою-

ванні інтересів клієнта в суді; вимога не поступатися своєю незалежністю в захисті й представництві прав і інтересів клієнта з метою не погіршити стосунків з суддями; у випадку вчинення судом тиску на адвоката не йти на компроміси, що суперечать охоронюваному законом інтересам клієнта. Отже, уся діяльність адвоката при взаємовідносинах із суддею у процесі спрямована на реалізацію принципу пріоритетності інтересів клієнта перед всіма іншими міркуваннями, що пов'язані з відносинами адвоката з судом. Проте при цьому в судовому процесі адвокат повинен бути стриманим і коректним, поважати процесуальні права сторін і в повному обсязі дотримуватися приписів Правил адвокатської етики. Отже, адвокат повинен вміти поєднувати одночасно принциповість і наполегливість при відстоюванні інтересів клієнта і бути тактовним і стриманим у судовому процесі.

У свою чергу, відповідно до ст. 7 Кодексу професійної етики суддів суддя має здійснювати судочинство в межах і в порядку, визначених процесуальним законом, виявляючи при цьому тактовність, ввічливість, витримку і повагу до учасників судового процесу та інших осіб. Як слушно зауважує О. І. Косаренко: «Вищим проявом професіоналізму судді у процесі є відсутність будь-яких емоцій, підтримання належного порядку в судовому засіданні, грамотне ведення процесу, коли ставлення судді до будь-кого зі сторін практично прочитати неможливо» [1]. Такі вимоги є обов'язковими, але не головними в діяльності судді. Ключовим же є те, що основним принципом, яким повинен керуватися суддя, є недискримінаційний підхід до адвоката й учасників процесу, адже суддя може бути і тактовним, і ввічливим, і витриманим, проявляти повагу, тобто зовнішньо тримати себе так, що, так би мовити, не причепишся, а при оголошенні судового рішення прийняти таке незаконне й перекручене рішення, що адвокату в це буде важко повірити. При цьому саме через ввічливість й тактовність судді в адвоката спочатку складається враження, що він у майбутньому прийме законне рішення, а потім, тобто вже після його оголошення, викликає у адвоката подив.

Однак етичні засади взаємовідносин може порушити і адвокат, і суддя. У ситуації з адвокатом може мати місце зловживання процесуальними правами, скоєння процесуальних «диверсій».

На думку Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду (рішення від 13.03. 2019 р. у справі № 814/218/14), під зловживанням слід розуміти форму умисних, несумлінних дій учасників процесу, що знаходить своє вираження, зокрема, у перешкоджанні діяльності суду з правильного й своєчасного розгляду і вирішення справ; необґрунтованому перевантаженні роботи суду [2]. Звісно, що така неетична діяльність адвоката обурює суддю, який через велику завантаженість бажає швидко розглянути справу і не вчиняти зайвих дій. Відомі випадки, коли адвокат, знаючи наперед, що програє справу, затягував судовий розгляд на два роки тільки для того, щоб досадити іншій стороні на замовлення свого клієнта. Проте така поведінка адвоката тільки роздратовує суддю, забирає у нього час, потрібний для вирішення дійсно необхідних і невідкладних судових справ.

Виходячи з наведеного, легко зрозуміти, що суддя також може порушувати етичні засади взаємовідносин з адвокатом. При цьому мова може йти як про відверту, так і таємну ворожнечу. Розуміючи своє панівне становище у процесі, суддя може і підвищити голос на адвоката або його клієнта, прискорювати його промову, надавати можливість іншій стороні ставити некоректні питання клієнту адвоката, незважаючи на його протести, безпідставно відмовляти в обґрунтованих клопотаннях, чим штучно довести адвоката до протистояння з судом і спровокувати навіть до висловлення негативної репліки, а після цього вжити заходів процесуального примусу до такого адвоката. Не менше ображає адвокатів (які також дуже зайняті і цінують свій час) ситуація, коли їх зневажають і не повідомляють завчасно про хворобу судді або відпустку, коли є така можливість.

Проте більш небезпечним є таємне негативне ставлення судді до адвоката, тому що воно надає можливість обманути, так би мовити, приспати пильність адвоката, розслабити його у процесі, створити хибне уявлення про прихильне ставлення до нього судді. Таким чином, адвокат думає, що справу виграно і висловлюється коротко, не дуже обґрунтовано, відмовляється від подання відповідних клопотань (наприклад, про фіксування судового процесу) тощо. Натомість у кінці процесу, коли розуміє, як все було насправді, шкодує про свою таку поведінку,

почуває себе обманутим, йому стає соромно перед клієнтом. Звісно, що така поведінка судді також є неприпустимою і порушує етичні засади взаємовідносин між адвокатом і судом.

Література

1. Косаренко О. І. Суд і адвокат: проблеми етики взаємовідносин. *Вісник Академії адвокатури України*. 2011. № 3. С.189–196.

2. Постанова Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду (рішення від 13.03. 2019 р. у справі № 814/218/ 14

Ремєскова Ю. О.,

канд. юрид. наук, асист. кафедри приватного права Інституту управління і права НЮУ імені Ярослава Мудрого

Гроза Д. В.,

студентка 1 курсу Інституту управління і права НЮУ імені Ярослава Мудрого

АДВОКАТСЬКА ЕТИКА ЯК НЕВІД'ЄМНА ЧАСТИНА АДВОКАТСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Визначним етапом в історії адвокатури України стали розробка й впровадження Правил адвокатської етики (далі – ПАЕ), оскільки це суттєво додало українській адвокатурі ваги у світовій адвокатській спільноті. Відзначимо, що ПАЕ поєднують і закріплюють не лише етичні традиції, враховуючи досвід вітчизняної адвокатури, а й загальновизнані деонтологічні норми і правила, прийняті в міжнародному адвокатському співтоваристві. З огляду на те, що вони є системою орієнтирів, в якій збалансовані, практично узгоджені багатоманітні, іноді суперечливі професійні права й обов'язки відповідно до статусу, завдань адвокатури і принципів її діяльності, визначених Конституцією України, Законом України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» (далі – Закон), ПАЕ обов'язкові до використання адвокатами.

Основними міжнародними документами, які закріплюють правила поведінки адвокатів у світі, є Загальний кодекс правил для адвокатів країн Європейського Співтовариства, Хартія основоположних принципів діяльності європейських адвокатів, Основні положення про роль адвокатів, Стандарти незалежності юридичної професії Міжнародної асоціації юристів.

У той же час варто наголосити, що в кожній правовій державі по-різному тлумачиться поняття «адвокатська етика», діють не однакові за своєю природою правила поведінки адвокатів. У романо-германській системі права частіше за все під ним розуміються правила адвокатської етики, якими у Франції є *Règlement Intérieur National de la profession d'avocat*/Французькі національні внутрішні правила професії адвоката, у Німеччині *Bundesrechtsanwaltsordnung*/Федеральний порядок адвокатури як окремих законодавчий акт. У країнах англосаксонської правової сім'ї діють модельні правила адвокатської поведінки. Наприклад, у США – *Model Rules of Professional Conduct*/Модельні правила професійної поведінки, затверджені Американською асоціацією адвокатів, у Великій Британії – *Bar Standards Board Handbook*/Книга стандартів для баристів [1 с. 30].

Відповідність адвокатів особливим деонтологічним вимогам і слідування правилам розглядаються світовою адвокатською спільнотою як необхідні передумови повноцінного функціонування адвокатури, виконання нею її важливої соціальної ролі в демократичному суспільстві. Згідно зі ст. 21 Закону адвокат зобов'язаний дотримуватися присяги і Правил адвокатської етики, порушення яких тягне за собою дисциплінарну відповідальність.

Крім того, у ПАЕ закріплено основні принципи адвокатської етики, як-от: незалежність і свобода адвоката у здійсненні адвокатської діяльності, дотримання законності, пріоритет інтересів клієнта, неприпустимість конфлікту інтересів, конфіденційність, компетентність і добросовісність, повага до адвокатської професії, чесність і добропорядна репутація. Примітно, що в Законі зафіксовані вимоги до рекламування адвокатської діяльності [2].

Задля забезпечення реалізації принципу нерозголошення адвокатської таємниці, збереження і підвищення репутації адвокатів і престижу адвокатури України в цілому у ПАЕ містяться також по-

ложення щодо необхідності дотримання адвокатами норм етики у громадській, науковій і публіцистичній діяльності.

Європейський суд з прав людини (далі – Суд) неодноразово звертав увагу на особливу роль адвокатів як незалежних професіоналів при здійсненні правосуддя, що тягне за собою ряд обов'язків, особливо в тому, що стосується їх поведінки, що знайшло відображення у рішеннях, зокрема, по таких справах, як **Касадо Кока** (*Casado Coca*) проти Іспанії від 24 лютого 1994 року; *Стеур* (*Steur*) проти Нідерландів від 28 жовтня 2003 року; *Моріс* (*Morice*) проти Франції від 23 квітня 2015 року; *Лекавічісне* (*Lekavičienė*) проти Литви від 27 червня 2017 року [3]. Так, у справі *Стеур* (*Steur*) проти Нідерландів Суд наголосив, що, хоча адвокати підлягають обмеженням, що пов'язано з їх професійною поведінкою, яка повинна бути обачною, чесною і гідною, вони також користуються винятковими правами і привілеями, що можуть бути різними в різних юрисдикціях, але серед яких зазвичай є певна частка терпимості до доводів, які використовуються в суді. У рішенні по справі *Моріс* (*Morice*) проти Франції Суд вказує, що адвокати займають ключову позицію у здійсненні правосуддя. У адвокатів дуже складна роль, і цей обов'язок пропорційності відображає їх обов'язок проявляти такт і поміркованість, від яких вони могли відступити, тільки якщо це буде виправдане захистом їх клієнта і нападками або тиском, під якими вони знаходилися. У рішенні по справі *Лекавічісне* (*Lekavičienė*) проти Литви Суд зазначає, що під час оцінювання з юридичної точки зору дій адвоката треба враховувати особливу функцію адвокатури та її роль у правовій системі держави. Професія адвоката є однією з тих, представники якої повинні дотримуватися вищих і більш суворих стандартів поведінки. Однак не лише загальні стандарти поведінки, а й спеціальні вимоги, встановлені законами, які регулюють діяльність колегії, і правила професійної етики використовуються адвокатами на практиці. Існування вимог, встановлених правилами професійної етики, є об'єктивною потребою: лише особи з високою моральною репутацією можна довіряти брати участь у процесі здійснення правосуддя, натомість участь будь-якої особи в цьому процесі (незалежно від її поведінки) дискредитує ідею здійснення правосуддя. Таким чином, висока моральна репутація адвоката – необхідна умова професійної діяльності.

Щодо національної судової практики, то і Верховний Суд у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду у Постанові від 4 вересня 2019 року по справі №826/1520/15 зауважив, що, приймаючи присягу адвоката, особа бере на себе зобов'язання неухильно дотримуватися ПАЕ, які, у свою чергу, регламентують підвищені, порівняно з пересічним громадянином, вимоги до її поведінки не тільки під час виконання безпосередньо професійних обов'язків, а й у приватному житті.

Таким чином, порушення ПАЕ та, відповідно, присяги адвоката є правовою підставою для притягнення адвоката до дисциплінарної відповідальності.

Підсумовуючи, можна зробити висновок, що адвокатська етика є невід'ємною частиною адвокатської діяльності, адже вони забезпечують повноцінне функціонування адвокатури, встановлюють субординаційні відносини між адвокатами, адвокатами і клієнтами, адвокатами з судом та іншими учасниками судового провадження, органами державної влади. Безумовно, у Законі України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» не можна врегулювати й передбачити всі високі етичні стандарти адвокатури і спеціальні вимоги, саме для цього діють ПАЕ.

Література

1. Гвозд'їй В. А. До питання світової практики тлумачення основних принципів адвокатської етики. *Вісник Одеської адвокатури. Спец. випуск «Адвокатська етика»*. 2019 р.
2. Правила адвокатської етики. URL: https://unba.org.ua/assets/uploads/legislation/pravila/2017-06-09-pravila-2017_596f00dda53cd.pdf
3. Дроздов О. М. Гарантії адвокатської діяльності в контексті міжнародних стандартів або «больові точки» сьогодення адвокатури України : тези доповіді на Міжнар. конф. «Адвокатура – інститут збереження демократії і гарантія прав людини». 2018 р.

*Сідак Л.М.,
канд. філософ. наук, доц.,
доц. кафедри культурології,
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого*

ПРАКТИЧНА ЕТИКА АДВОКАТА : ОКРЕМІ АСПЕКТИ

Загальновизнано, що мораль – один з основних регуляторів поведінки людини. При цьому вона тісно взаємодіє з іншими соціальними регуляторами, зокрема правом. В юридичній професії мораль займає особливе місце, адже вона визначає «моральний зміст» права. Щоправда іноді право і мораль зумовлюють різноспрямовану мотивацію поведінки людини, тобто «конфліктують». Власне, оптимальне узгодження моральних і правових норм можна вважати основним критерієм досконалості правової системи й у цілому соціальної спільноти, а моральної мотивації з дотриманням вимог правових норм – критерієм досконалості юридичної практики, показником високого професіоналізму юриста. Вказане підтверджує, що практика формалізації моральних норм, спираючись на які регулюється діяльність представників різних юридичних професій, зокрема адвокатів, не є випадковою.

У той же час варто пам'ятати, що адвокатська етика має суттєві відмінності від етики інших правників, що зумовлено наявністю інтересів, які не схожі з тими, що мотивують діяльність судді, прокурора, правоохоронця, нотаріуса чи правозахисника, а також і тим, що вони мають неоднакові можливості, відіграють різну роль у системі правових відносин. Так, правоохоронець наділений владними повноваженнями, має підтримку держави, інтереси якої захищає. У свою чергу, у нотаріуса не виникає проблеми безпосередньої протидії своїм колегам. При цьому адвокат, хоча й представляє інтереси клієнта, може мати й свої власні інтереси, а іноді ці інтереси досить нетотожні.

Наприклад, відомий психоаналітик З. Фрейд писав, що він вимагає передоплати своїх послуг, пояснюючи це піклуванням про інтереси клієнта, який у такий спосіб обмежується у можливості перервати лікування. При цьому ефективність лікування виносить за дужки моральної оцінки. Терапевт, від якого клієнт у той чи інший спосіб залежний, декларує цю ефекти-

вність як щось, що не підлягає сумніву, і користується цим з метою задоволення власних потреб. Отже, це є джерелом морального конфлікту. Подібні моральні конфлікти можуть бути й у діяльності адвоката. Його клієнт зазвичай значно менше обізнаний у праві і має менше можливостей для оцінки перспектив власної справи, її складності тощо. Оплата послуг адвоката також не пропорційна ефективності їх роботи, мобільності, але, як правило, пропорційна витраченому часу. З огляду на це адвокат, на відміну від клієнта, переважно має зацікавленість у тривалому перебігу юридичного спору.

Однак економічні інтереси спонукають адвоката піклуватися й про свою ділову репутацію, а тому він все-таки зацікавлений у результатах своєї діяльності. Через це виникають конфлікти інтересів різних представників адвокатського корпусу, адвоката і правоохоронців, суддів тощо. Отже, через те, що адвокат надає допомогу у вирішенні різноманітних спорів, конфлікти, зокрема, конфлікти інтересів і моральні конфлікти, є незмінними складовими його професійної діяльності, чого (і про це вже йшлося) практично позбавлені представники, наприклад, нотаріату, бо вони мають змогу завжди бути «на боці клієнта», значно частіше зацікавлені в тому, щоб максимально задовольнити чи захистити його інтереси, що не так часто суперечать інтересам інших суб'єктів правових відносин.

Також різняться моральні підстави впливу на долю інших людей. Якщо суддя, прокурор чи правоохоронець представляє одну із гілок влади в державі й отримує моральне право вирішувати долю інших людей як представник держави, то адвокат таку санкцію отримує безпосередньо від людини, яка добровільно стає залежною від його діяльності. Саме тому вимоги до моральної культури адвоката і його діяльності мають таке значення, а виходячи з цього, їх намагаються формалізувати.

Отже, успішне функціонування адвокатури як соціального інституту можливе за наявності таких складових, як моральна бездоганність і професіоналізм. Ці феномени нерозривно пов'язані один з одним. Як професіоналізм передбачає моральну досконалість особистості адвоката та його діяльності, так і його моральність повинна корінитися у професійній компетентності, професійному, юридично досконалому захисті прав, свобод та інтересів клієнта.

Сущенко В.М.,
Науковий консультант з правових
питань Центру Разумкова,
канд. юрид. наук, доц.

ДЕОНТОЛОГІЧНІ ПРАВИЛА І ПРОФЕСІЙНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ПРАВНИКА: КУЛЬТУРНІ Й РЕЛІГІЙНІ ЗАСАДИ

Деонтологія як складова розділу «етика» загальної філософії традиційно тлумачиться як «етика обов'язку певної поведінки людини». При цьому стверджується, що існують різні способи/методи свідчення (декларування) поведінкової моральної позиції: або як імперативів, що виражають обов'язковість чи заборону щодо вчинення певних діянь, або як оцінювання таких діянь у формі схвалення чи засудження. До того ж наука деонтологія взагалі заперечує необхідність враховувати мотиви, цілі й наслідки того чи іншого вчинку для кваліфікації його як морального, оскільки моральні ознаки будь-якої поведінки визначаються не тим, заради чого вона відбувається (здійснюється вчинок), а спонукальним/мотивувальним імпульсом, почуттям власного обов'язку кожної людини вчиняти саме так чи інше [1]

Юридична/правнича деонтологія, за висновком її дослідників, являє собою узагальнену систему знань «про внутрішній імператив службового обов'язку правника», тобто етичний кодекс його професійної поведінки. Спираючись на це, юридична деонтологія визначається як наука, що досліджує і розробляє методи й інструменти застосування загальнолюдських норм моралі в умовах здійснення професійної правничої діяльності особами, які представляють права та інтереси різних сторін правових відносин у стані їх взаємозалежності.

Особливість *юридичної деонтології* в тому, що вона характеризує юриспруденцію (юридичну практику) крізь призму діяльності правника, який повинен розв'язувати складні життєві ситуації людини, що безпосередньо торкаються її честі, гідності й життєдайних потреб. Відомо, що ухвалення багатьох рішень потребує від правника, як правило, значного напруження інтелектуальних і моральних сил, повної мобілізації власного життєвого і професійного

досвіду (знань, умінь і навичок) у сферах психології, політики, економіки, етики, естетики, релігії, інформатики тощо [2].

Враховуючи те, що змістом *деонтологічних правил* професійної правничої діяльності є «етичний обов'язок (внутрішній імператив) належної поведінки», то нагальною умовою належного виконання/дотримання такого *обов'язку* має бути *здатність правника відповідати за результати своєї діяльності*. Деонтологічні правила поведінки правників і корпоративні норми їх професійної відповідальності мають вікопомну історію (писану й неписану). У ХХ столітті вони отримали своє належне оформлення в різних національних і міжнародних нормативних актах: правилах і кодексах професійної етики, стандартах, хартіях, рекомендаціях тощо. Перелік цих актів широковідомий правничим спільнотам різних країн, в яких вони носять переважно обов'язковий характер для тих, хто обрав для себе правничу професію.

Аналіз змісту існуючих деонтологічних правил поведінки і норм професійної відповідальності підтверджує, що вони ґрунтуються на культурних і релігійних засадах людства, накопичених протягом його багатовікової історії. До них, враховуючи їх сучасне розуміння і тлумачення, належать філософські погляди й правові теорії/доктрини таких культур як: давньоблизькосхідна, китайська, індуська, давньоримська, ісламська, юдейська та християнська. Особливої уваги в контексті культури і релігійних переконань переважної частини народів України заслуговують, на мою думку, завіти і постулати Біблії, Тори і Корану.

Саме згадані культури й релігійні віровчення, а також такі міжнародно-правові акти, як: Загальна декларація прав людини, Міжнародний пакт про громадянські і політичні права, Європейська конвенція про права та основоположні свободи, Американська конвенція про права людини, Африканська хартія про права людини і народів були покладені в основу розроблених у 2000–2007 роках міжнародною групою суддів-експертів «Бангалорських принципів поведінки суддів», схвалених Управлінням з наркотиків і злочинності ООН.

Бангалорські принципи поведінки суддів й офіційні Коментарі до них [3], безсумнівно, містять найважливіші деонтологічні правила поведінки і норми професійної відповідальності правника. Вичерпний перелік цих принципів обмежений *міс-*

тьма показниками, як-от: **незалежність, об'єктивність, чесність і невідкупність, дотримання етичних норм, рівність, компетентність і сумлінність**. Однак, на моє переконання, вони поширюються не лише на суддів, а й на адвокатів, прокурорів, нотаріусів. Важливим підґрунтям реалізації згаданих принципів є необхідність існування в державі належних умов функціонування правової системи, серед яких автори називають найважливіші. Ці принципи й умови їх практичної реалізації мають на меті встановлення стандартів етичної поведінки суддів і покликані сприяти кращому усвідомленню й підтримці процесів здійснення правосуддя з боку представників виконавчої та законодавчої влади і суспільства в цілому.

Вищевикладене дозволяє автору в черговий раз [4] висловити пропозицію щодо доцільності розробки єдиного «Деонтологічного кодексу правників України», в якому мають міститися єдині для всіх правників (незалежно від спеціалізації) деонтологічні правила поведінки і норми професійної відповідальності.

Література

1. Джемері (Ієремія) Бентам (1748-1832). «Деонтологія, або наука про мораль. Боурінг Джон. London: Longman, Edinburg: William Tait, 1834. 320 р.

2. Пиріг Л.А., Скакун О.Ф. Деонтологія. *Енциклопедія сучасної України*. URL: http://esu.com.ua/search_articles.php?id=26029

3. Коментарі щодо Бангалорських принципів поведінки суддів. URL: <http://rsu.gov.ua/uploads/article/komentari-bangalorski-9818bfbb11.pdf>

4. Сущенко В. М. Деонтологічний кодекс правничої діяльності в Україні: проблеми й перспективи створення. *Наукові записки НаУКМА*. Т. 8. Філософія та право. Київ : ВД «Академія», 1999. С. 21–25; Сущенко В.М. Проблема професійної відповідальності юриста (нотатки філософсько-правового аналізу). *Часопис «Українське право»*. № 1(18). 2005. С.163–174.

Фурса С. Я.,

д-р юрид. наук, професор, професор кафедри нотаріального та виконавчого процесу і адвокатури, прокуратури, судоустрою Інституту

права Київського національного університету імені Тараса Шевченка,

zasлужений юрист України, член Німецько-українського об'єднання юристів

ЕТИЧНІ ЗАСАДИ ВІДНОСИН «АДВОКАТ – НОТАРІУС»

Якщо розглядати відносини між адвокатами й нотаріусами, то можна з великою долею ймовірності вести мову про те, що вони є високопрофесійними фахівцями і пройшли значний шлях до набуття права на заняття адвокатською і нотаріальною діяльністю відповідно.

Вибір теми доповіді є не випадковим, оскільки я не так давно натрапила в мережі Інтернет (Фейсбук) на дискусію між нотаріусами щодо їх співпраці з адвокатами. Висловлювання деяких нотаріусів на адресу адвокатів мене збентежили, оскільки були негативними, некоректними і зневажливими, що неприпустимо, враховуючи те, що вони вважаються колегами по правничій професії. Незважаючи на те, що у розділі IV «Професійні відносини нотаріусів» Кодексу правил професійної етики нотаріуса⁴⁰ передбачено обов'язок «проявляти ввічливість, тактовність у відносинах з тими, з ким нотаріус взаємодіє в межах професійного кола спілкування, не допускати вияву зневажливого ставлення до людей та до їх законних інтересів», тобто до осіб, які звертаються до нього за вчиненням нотаріальної дії та їх представників, «з повагою ставитися до загальноприйнятних моральних цінностей і особистих переконань осіб, які до нього звернулися за вчиненням нотаріальної дії» (зокрема, й їх представників – С.Ф.)», а також ставитися до

---

⁴⁰ Кодекс правил професійної етики нотаріусів України. URL : <http://npu.ua/wp-content/uploads/2018/06/%D0%9A%D0%BE%D0%B4%D0%B5%D0%BA%D1%81-%D0%BF%D1%80%D0%BE%D1%84%D0%B5%D1%81%D1%96%D0%B9%D0%BD%D0%BE%D1%97-%D0%B5%D1%82%D0%B8%D0%BA%D0%B8-%D0%BD%D0%BE%D1%82%D0%B0%D1%80%D1%96%D1%83.pdf>

колег по професії (на нашу думку, не тільки нотаріусів, а й іншим представників правничої професії) з повагою й доброзичливістю, спрямованою на співробітництво (п. 3.3. розділу III Кодексу). У той же час деякі публічні висловлювання нотаріусів на адресу адвокатів (юристів) є грубим порушенням правил етики.

Проте у своїй доповіді я буду вести мову про винятки із загального правила, оскільки не вважаю, що вони стосуються всіх нотаріусів і адвокатів, які є професіоналами, фахівцями у своїй справі, яких я поважаю, оскільки тривалий час займалася адвокатською практикою і пройшла стажування в державній нотаріальній конторі, склала кваліфікаційний іспит й отримала свідоцтво про право на зайняття і нотаріальною діяльністю.

Зрозуміло, що в нашій державі останнім часом загострюється фінансова криза, яка істотно впливає на фінансовий та емоційний стан багатьох фахівців, але ми – правники як ніхто маємо не забувати про важливість тієї місії, яку виконуємо у державі.

Невдоволення з боку нотаріуса діями адвоката, на наш погляд, очевидне, оскільки останній «вторгається» не тільки в приміщення приватного нотаріуса, а й починає у присутності свого клієнта висловлювати міркування щодо проекту договору, який підготовлений нотаріусом для наступного посвідчення. Як йому здається, свої пояснення він спрямовує на свого довірителя (клієнта), але останній одночасно є клієнтом і нотаріуса. З огляду на це зауваження, рекомендації, роз'яснення адвоката викликають певне невдоволення у нотаріуса. Наприклад, нотаріусу для посвідчення може пропонуватися проект договору, складений адвокатом і узгоджений із його довірителем, а, можливо, й з іншою стороною, наприклад, договір про поділ майна між подружжям, чи пропонується внести виправлення до умов проекту договору, запропонованого нотаріусом. Звісно, у нотаріуса це викликає певне невдоволення, оскільки такий договір він посвідчує вже десятки років і зауважень і нарікань з боку інших клієнтів у нього не було. У контексті сказаного слід зауважити, що багато нотаріусів бояться внести певні корективи до умов договору через те, що вони «запозичили» їх у інших нотаріусів чи взяли з мережі Інтернет, тому вони приховано побоюються відійти від «зразка».

Крім того, трапляються й неоднозначні (так би мовити, двоякі) ситуації, коли деякі адвокати ведуть себе непристойно.

Щодо свого клієнта, то вони ставляться до нього з повагою, але зверхньо й демонстративно ведуть себе з нотаріусом, заробляючи за рахунок його приниження собі авторитет. Іноді вони дозволяють собі давати поради не пошепки, а щоб всі почули, які вони розумні і який недалекий нотаріус.

Такі зовнішні прояви поведінки деяких адвокатів вважаються дратуючими, подразнюючими, а отже, викликають певні внутрішні переживання у нотаріусів, тому має місце відповідна реакція з їх боку – вони заявляють, що *«виженуть адвоката з приміщення, щоб він не заважав їм працювати»*.

Проте, шановні колеги, зауважу, що я маю неприємний досвід співпраці з нотаріусами, які так само себе зверхньо поведуть з адвокатами і клієнтами. Траплялися випадки, коли контрагент пропонував посвідчувати договір купівлі-продажу у нотаріуса, якого він знає. Ми з клієнтом погодилися з пропозицією покупця, а коли звернулися до такого нотаріуса, то останній запропонував свій проєкт договору. Ознайомившись із ним, ми встановили, що нотаріус при його складанні відійшов від рівності прав сторін договору і всі можливі ризики за договором намагався перекладати на мого клієнта, а також передбачив у проєкті високі штрафи й пеню тільки щодо мого клієнта. Лише відмова мого клієнта від його послуг стала підставою для того, щоб він з урахуванням моїх аргументів як адвоката вніс корективи і зрівноважив умови договору, але ситуація була дуже напруженою...

Спираючись на наведене, можемо констатувати, що участь адвоката у посвідченні його клієнтом договору – це намагання зменшити ризики, які в наш час є дуже високими для пересічних громадян – юридично необізнаних осіб, які змушені звертатися до нотаріуса, оскільки законом передбачений обов'язковий нотаріальний порядок посвідчення певного договору.

Якщо відверто і без зайвих образ, то зустрічалися нотаріуси й низької кваліфікації, які намагалися сперечатися з адвокатом, не маючи для дискусії аргументів. Траплялися випадки, коли вони в присутності адвоката і клієнта телефонували іншим нотаріусам, щоб проконсультуватися. Вбачається, що така поведінка нотаріуса – це нонсенс і підкреслення власної несамодостатності й некомпетентності. Якщо ти відчуваєш, що слабкіший у знаннях за свого опонента, то хоча б вийди до іншого

приміщення і там зателефонуй. Або не сперечайся...

У моїй адвокатській практиці мали місце випадки, коли нотаріус починав амбітно говорити про те, що його зразок документа затверджений Міністерством юстиції України, тому відходити від нього він не буде. Проте після спілкування і моїх обґрунтованих доводів він змінював свою точку зору. Показовим також був випадок, коли нотаріус склав проєкт довіреності у порядку передоручення і надав клієнтові для ознайомлення, мною як адвокатом було встановлено грубе порушення закону, на яке я вказала нотаріусу. Однак він у грубій формі і на підвищених тонах сказав, що «не потрібно адвокату підіймати свій авторитет за рахунок приниження нотаріуса». Переконана, що вказівка адвокатом на серйозну помилку і необхідність її усунення не повинна розцінюватися як приниження нотаріуса, тому що адвокат як представник згідно з договором про правову допомогу повинен професійно виконувати свою роботу. До речі, на книжковій полиці у нотаріуса я помітила декілька власних книжок із закладками і сказала, що я є їх автор, тому у разі існування в нього зауважень до моїх книжок я готова на них відповісти. Після цього нотаріус вибачився, вислухав уважно мою аргументацію, вніс поправки до проєкту довіреності і після цього тривалий час у нас були прекрасні стосунки. При цьому виграли обидві сторони: у мене не було проблем у суді з довіреністю, а у нотаріуса з'явився новий проєкт довіреності, який став більш якісним.

Тривалий час окремі нотаріуси направляли до мене своїх клієнтів, щоб скласти проєкт неординарного договору, а потім вони перевіряли отриманий результат і адаптували до потреб іншої сторони.

Однак, окремі нотаріуси зазначають, що їх колеги «...дозволяють *«професіоналам з юридичних фірм»*, до яких клієнти звертаються до візиту до нотаріуса, вносити в договори бредові умови, які суперечать закону, обґрунтовуючи це *«свободою договору»*, то про яку повагу з боку клієнта до нотаріуса може бути мова»? Вбачається, що в цьому випадку нотаріусу дуже просто пояснити клієнту «бредовість і незаконність» умов запропонованого договору і таким чином «опустити» ділову репутацію опонента і за рахунок цього підняти свій авторитет, тобто аргументовано пояснити клієнтові, у чому по-

лягає така «брєдовість» умов договору.

Також був випадок, коли нотаріус по телефону грубо спілкувався зі мною у зв'язку з тим, що клієнт вимагав від нього посвідчити договір дарування із встановленням особистого сервітуту «по Фурсі», оскільки він прочитав брошуру серії «Правовий всеобуч населення», яка видавалася «Центром правових досліджень Фурси»⁴¹, і такий проєкт договору підходив йому для реалізації його прав. Коли ж ми в спокійному дусі поспілкувалися, то нотаріус зрозумів закладену ідею і відсутність суперечності з вимогами закону і після цього посвідчив договір. Усі залишилися задоволеними – і клієнт, і адвокат, а нотаріус особливо, оскільки отримав нові знання і не втратив клієнта.

У той же час виникає безліч питань. Зокрема, чи багато нотаріусів здатні вислухати свого опонента, я вже не кажу про те, щоб визнати свою помилку? А чи здатні адвокати пом'якшити своє ставлення до нотаріусів, не демонструвати переваги своєї професійної діяльності, а *знаходити компромісні варіанти вирішення складних, спірних ситуацій, коли за рахунок зміни редакції тих чи інших умов договору можна вийти і адвокату, і нотаріусу без конфлікту*? Чи відносини «адвокат – нотаріус» слід регламентувати правилами етики, як це передбачено у Правилах адвокатської етики⁴², де йдеться про відносини адвоката із судом? На нашу думку, у правилах етики адвокатів, нотаріусів та інших представників юридичної професії слід передбачити норми, які закріплювали б повагу усіх правників до правничої професії.

Професіонали своєї справи не бояться притягнення до дисциплінарної відповідальності, оскільки не намагаються заслужити повагу з боку клієнта за рахунок демонстративної поведінки, оскільки вони здатні проявити свої знання, професійні навички, а саме це є захисним бар'єром від хвальків, які демонструють такі звички, щоб компенсувати професійну пустоту ...

Достатньо подивитися на вимоги, яким має відповідати сучасний адвокат і нотаріус. Так, кандидат у нотаріуси і нотаріус не повинні мати судимості (ч. 2 ст. 3 Закону України

---

⁴¹ Фурса С.Я., Фурса С.І. Договір дарування. Серія «Правовий всеобуч населення» К. Видавець Фурса С.Я. К., 2009 С. 28.

⁴² Правила адвокатської етики. URL: https://unba.org.ua/assets/uploads/legislation/pravila/2019-03-15-pravila-2019_5cb72d3191e0e.pdf

«Про нотаріат»). Щодо адвоката, то згідно з п.1 ч.2 ст. 6 Закону України « Про адвокатуру та адвокатську діяльність» ним *не може бути особа, яка: 1) має непогашену чи незняту в установленому законом порядку судимість за вчинення тяжкого, особливо тяжкого злочину, а також нетяжкого злочину, за який призначено покарання у виді позбавлення волі.*

У зв'язку з цим виникає питання, а про які вимоги до професійної етики адвоката можна вести мову, якщо для нього головне не бути засудженим із відбуванням покарання в місцях позбавлення волі. Такий низький поріг вимог до адвоката є несумісним із правилами етики, тому говорити про те, за які правопорушення і тим більше неетичну поведінку адвоката він може бути позбавленим відповідного статусу, не доводиться.

Припустимо, що адвокат неетично себе поведив з нотаріусом, коли той надавав правову допомогу своєму клієнту під час вчинення нотаріальної дії. Виникає запитання: яку відповідальність можна буде застосувати до нотаріуса за таку поведінку? Так, у ст. 12 Правил адвокатської етики йдеться: «*всією своєю діяльністю адвокат повинен стверджувати повагу до адвокатської професії, яку він уособлює, її сутності та громадського призначення, сприяти збереженню та підвищенню поваги до неї в суспільстві. Цього принципу адвокат зобов'язаний дотримуватись у всіх сферах діяльності: професійній, громадській, публіцистичній та інших*»⁴³. У той же час нотаріус може послатися на цю норму, якщо адвокат некоректно веде себе в його приміщенні, а також може намагатися навіть порушити дисциплінарне провадження проти нього, але яка перспектива такого провадження? Попередження, оскільки, вивчивши досвід застосування дисциплінарних стягнень до адвокатів, зупинення права на заняття адвокатською діяльністю на строк від одного місяця до одного року застосовується за більш кричущі правопорушення.

Натомість у адвоката в такій ситуації залишається певний «козир», що його до такої поведінки спровокував нотаріус. Більш того, адвокати за словами окремих нотаріусів *«строчать скарги від імені клієнтів в усі установи, щоб дістати нотаріуса або нехай він заплатить, щоб скаргу відізвати»*. Проте в такому випадку

---

⁴³ Правила адвокатської етики, затверджені Звітно-виборним з'їздом адвокатів України 9 червня 2017 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/n0001891-17#n74>

адвокату необхідно доводити вину нотаріуса, а останній має право звертатися до адвоката з позовом, що він поширює недостовірну інформацію і зловживає своїми правами.

Не беручись огульно критикувати нотаріусів або адвокатів у їх взаєминах, можу висловити лише щирі співчуття клієнтам, які зустріли на своєму шляху адвокатів або нотаріусів із низькою кваліфікацією. Для таких непрофесіоналів внесення доповнень до правил етики з конкретною вказівкою, що їм не можна переходити межу і у відносинах з нотаріусами або адвокатами, не дасть реальних позитивних результатів, оскільки вони не читають таких нормативних актів. Більш того, тон спілкування або підвищення голосу на колегу важко довести, а також застосувати як підставу для дисциплінарної відповідальності.

Якщо ж буде взятий реальний курс на боротьбу з непрофесіоналізмом як в адвокатурі (і будуть істотно змінені вимоги до адвокатів), так і в нотаріаті, або на скорочення кількості нотаріусів і адвокатів, у такому випадку доповнення до відповідних правил етики буде корисним знярядям.

У той же час адвокатам і нотаріусам варто нагадати американський принцип, що «у справі не має нічого особистого», а вони повинні поважати один одного і свою правничу професію, представниками якої вони є.

Я останнім часом говорю: «Адвокат нотаріусу не ворог», а навпаки, професійні адвокат і нотаріус мають співпрацювати у найвищих інтересах свого клієнта, надаючи йому правову допомогу.

І насамкінець хочу навести слова професійного нотаріуса: «Ціную майстрів своєї справи, які демонструють прекрасну роботу та не заважають виконувати мені свою, за яку я особисто несу відповідальність. Я захоплююсь тандемом фахівців, коли кожен виконує своє завдання з віддачею і в підсумку – неймовірний результат і вдячні клієнти».⁴⁴ «...Про професіоналів. І про колег юристів, найчастіше це адвокати та судді, які мають досвід своєї роботи. Проте, прийшовши до нотаріуса, почерпають знання, досвід і з іншого боку подивляться на свої права. І є праця. Є взаємодія. І є повага». Такою є думка і іншого нотаріуса.

---

⁴⁴ Особиста сторінка приватного нотаріуса Мойсюк З.Ю. на Фейсбуці.

Секція 4. ОКРЕМІ АСПЕКТИ ЕТИЧНОЇ ПОВЕДІНКИ ПРАВНИКА

*Аббасова Д.Л.,
аспірантка кафедри кримінального процесу,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого*

ПРОВОКАЦІЯ ПРИ ПРОВЕДЕННІ КОНТРОЛЮ ЗА ВЧИНЕННЯМ ЗЛОЧИНУ: ЕТИКО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

На сьогодні у вітчизняній нормативно-правовій базі поняття «провокація кримінального правопорушення» не детерміноване. Законодавцем у ст. 370 Кримінального кодексу України (далі – КК України) встановлено кримінальну відповідальність лише за провокацію підкупу. Однак аналіз судової практики свідчить, що провокація з боку органів досудового розслідування можлива не тільки щодо неправомірної вигоди, а й щодо кримінальних правопорушень у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів. Це негативне явище має місце під час проведення негласної слідчої (розшукової) дії у вигляді контролю за вчиненням злочину, а саме при оперативній закупці, попри те, що згідно з приписами ч. 3 ст. 271 Кримінального процесуального кодексу (далі – КПК України) заборонено провокувати (підбурювати) особу на вчинення злочину з метою його подальшого викриття, допомагаючи особі вчинити злочин, який вона би не вчинила, якби слідчий цьому не сприяв, або з цією самою метою впливати на її поведінку насильством, погрозами, шантажем.

Це пояснюється тим, що представники правоохоронних органів і органів судової влади не можуть застосовувати закон залежно від окремих обставин, здебільшого суб'єктивного характеру, а мають неухильно дотримуватися останнього, що, у свою чергу, і є проявом професійної етики [1, с. 130]. Європейський суд з прав людини (далі – ЄСПЛ) неодноразово наголошував, що провокація кримінального правопорушення не може

бути виправдана публічним інтересом, а докази, отримані в результаті її проведення, не слугують підставою для визнання винуватості особи, оскільки це порушило право останньої на справедливий суд [⁴⁵, ⁴⁶].

Попри це аналіз вітчизняної судової практики дозволяє констатувати про наявність провокації з боку правоохоронних органів у матеріальному і процесуальному аспектах [⁴⁷].

У матеріальному аспекті провокацію кримінального правопорушення виявлено у наступних випадках: 1) проведення оперативної закупки без правової підстави: а) відсутність постанови про проведення контролю за вчиненням злочину [⁴⁸]; б) невідповідність постанови про проведення контролю за вчиненням злочину формальним (не визначено тривалості негласної слідчої (розшукової) дії) та змістовним (не обґрунтовано доцільність проведення негласної слідчої (розшукової) дії) вимогам кримінально-процесуального закону [⁴⁹]; 2) ініціативний характер правоохоронних органів при проведенні негласних слідчих (розшукових) дій). Діяльність органів досудового розслідування при здійсненні контролю за вчиненням злочину має

---

⁴⁵Case of Ramanauskas v. Lithuania (No. 2) (Application no. 55146/14): Judgment European Court of Human Rights, 20 February 2018. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-180850> (Last accessed: 10.04.2021).

⁴⁶Case of Bannikova v. Russia (Application 18757/06): Judgment European Court of Human Rights, 04 November 2010. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-101589> (Last accessed: 10.04.2021).

⁴⁷Постанова Верховного Суду від 06 березня 2018 року, судова справа 727/6661/15-к. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/72670494> (дата звернення: 10.04.2021).

⁴⁸Ухвала Апеляційного суду Запорізької області від 29 лютого 2016 року, судова справа 332/59/15-к. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/56171762> (дата звернення: 10.04.2021).

⁴⁹Ухвала Апеляційного суду Київської області від 19 травня 2016 року, судова справа 372/1706/15-к. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/58335477> (дата звернення: 10.04.2021).

відповідати характеру «приєднання» [50]. У той саме час прояв ініціативи у вигляді висловлення повторної пропозиції після отримання відмови особи або передання останній більшої суми коштів, ніж обумовлена, містить ознаки провокації кримінального правопорушення [51, 52].

У процесуальному аспекті провокацію кримінального правопорушення виявлено у відсутності належної перевірки судом фактів, які вказують на провокацію з боку органів досудового розслідування. У вітчизняній судовій практиці мали місце випадки, коли суд апеляційної інстанції, скасовуючи вирок, повертав справу на новий розгляд у зв'язку з не проведенням судом першої інстанції оцінки, яка давала б беззаперечні підстави виключити можливість самостійного вчинення особою кримінального правопорушення, зокрема, під час судового розгляду не допитано «таємних агентів», які залучалися органами досудового розслідування до участі у проведенні негласної слідчої (розшукової) дії у вигляді контролю за вчиненням злочину; не надано відповідної оцінки письмовим доказам (протоколам про проведення негласних слідчих (розшукових) дій) на предмет їх допустимості; заяви обвинувачених про наявність провокації з боку органів досудового розслідування трактовані як зізнання у вчиненні кримінального правопорушення [53, 54, 55, 56].

---

⁵⁰ Постанова Верховного Суду від 06 березня 2018 року, судова справа 727/6661/15-к. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/72670494> (дата звернення: 10.04.2021).

⁵¹ Ухвала Апеляційного суду Волинської області від 22 червня 2016 року, судова справа 159/6426/15-к. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/58532798> (дата звернення: 10.04.2021).

⁵² Ухвала Апеляційного суду Херсонської області від 27 липня 2016 року, судова справа 648/4006/15-к URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/59368101> (дата звернення: 10.04.2021).

⁵³ Ухвала Апеляційного суду Київської області від 11 березня 2015 року, судова справа 361/2566/2014-к. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/43057280> (дата звернення: 10.04.2021).

Безперечно, наявність провокації у кримінальному процесі є негативним явищем, яке підриває морально-етичні засади суспільства, авторитет правоохоронних органів і органів судової влади, нівелює основоположні права людини. На нашу думку, ця проблема виникла через відсутність відповідальності органів досудового розслідування й суду. Законопроект № 4999 від 15.07.2016 року передбачав встановлення відповідальності за провокацію кримінального правопорушення, однак був відкликаний у 2019 році.

Таким чином, етичні проблеми взаємодії органів досудового розслідування та суду з іншими суб'єктами кримінального провадження, зокрема підозрюваним (обвинуваченим), які знаходять свій прояв під час контролю за вчиненням злочину у вигляді провокації кримінального правопорушення мають бути усунуті шляхом встановлення кримінальної відповідальності за таке діяння.

Література

1. Дударенко В. В. Провокация преступления в свете проблемы нравственных основ в уголовном праве. *Социально-политические науки*. 2017. № 1. С. 129–131.

---

⁵⁴ Ухвала Апеляційного суду Луганської області від 26 грудня 2017 року, судова справа 415/5507/15-к. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/71384673> (дата звернення: 10.04.2021).

⁵⁵ Ухвала Апеляційного суду Волинської області від 22 червня 2016 року, судова справа 159/6426/15-к. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/58532798> (дата звернення: 10.04.2021).

⁵⁶ Ухвала Апеляційного суду Херсонської області від 27 липня 2016 року, судова справа 648/4006/15-к. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/59368101> (дата звернення: 10.04.2021).

Гофельд Г.С.

адвокат, викладач кафедри цивільного права та процесу Фб ХНУВС, спеціаліст з інформаційних технологій Ради адвокатів Харківської області

ПРОБЛЕМИ ПРОФЕСІЙНОЇ ЕТИКИ АДВОКАТА У МЕРЕЖІ ІНТЕРНЕТ

Редакція Правил адвокатської етики (далі – ПАЕ) від 09.06.2017 року регулює поведінку, так би мовити, присутність адвокатів у соціальних мережах і користування ними (йдеться про дописів, а також публікації інформаційного контенту).

Розділ VIII «Дотримання норм адвокатської етики при використанні мережі Інтернет» закріплює принципи поведінки адвокатів у соціальних мережах, такі як незалежність, професійність, відповідальність, чесність, стриманість і коректність, гідність, недопущення будь-яких проявів дискримінації, толерантність і терпимість, корпоративність і збереження довіри суспільства, конфіденційність [1].

Професійною спільнотою висловлюються думки щодо впливу на редакцію ПАЕ від 09.07.2017 р. Міжнародних принципів поведінки в соціальних мережах для юридичних професій (IBA International Principles on Social Media Conduct for the Legal Profession), прийнятих Радою Міжнародної асоціації юристів 24.05.2014 р. [2], подібних роз'яснень Американської асоціації адвокатів (American Bar Association) 2015 року під назвою «Адвокатська етика та соціальні медіа» (Attorney Ethics & Social Media) [3] і Правил поведінки адвокатів в інформаційно-комунікаційній мережі «Інтернет», затверджених рішенням Ради Федеральної палати адвокатів Російської Федерації від 28.09.2016 р. [4].

Відповідно до ст. 57 Правил адвокат може розміщувати, коментувати лише ту інформацію, використання якої не завдає шкоди авторитету адвокатів й адвокатури в цілому. Дискусійним у такому контексті видається визначення критеріїв визнання, що шкода заподіюється саме їх «авторитету», не закріплені на законо-

давчому рівні, а тому є оцінними, та розмір завданої шкоди [8; 5].

Проаналізувавши положення Правил адвокатської етики від 01.10.1999 р., виданих Вищою кваліфікаційною комісією адвокатури при Кабінеті Міністрів України, стає зрозуміло, що приватне життя адвоката тісно пов'язується з його професійною діяльністю. Крім того, акцентується на тому, що наслідки поведінки в особистому житті неминуче впливають на його професійну діяльність. Зокрема, у ст. 11 Правил від 1999 р. «Чесність і порядність» було зазначено: «Адвокат повинен як у своїй професійній діяльності, так і в приватному житті бути чесним та порядним; не вдаватися до омани, погроз, шантажування, підкупу, використання тяжких матеріальних чи особистих обставин інших осіб або інших протизаконних засобів для досягнення своїх професійних чи особистих цілей; поважати права, законні інтереси, честь, гідність, репутацію та почуття осіб, з якими він спілкується в різних відносинах».

На сьогодні неможливо стримувати технологічний прогрес і користування інформаційними додатками, соціальними мережами, іншими ресурсами інтернет-простору. У той же час професія адвоката накладає відбиток обов'язку чітко розмежовувати професійне життя з приватним і нести персональну й професійну відповідальність за межі публічності й перетин професійного життя з приватним.

Створення іміджу й репутації для професійної спільноти стає вкрай важливим вектором руху сучасної адвокатури.

Література

1. Правила адвокатської етики, затвер. Звітно-виборним з'їздом адвокатів України від 09.06.2017 р. URL: https://unba.org.ua/assets/uploads/legislation/pravila/2017-06-09-pravila2017_596f00dda53cd.pdf (дата звернення: 20.12.2019).

2. Принципи Міжнародної асоціації юристів (ІБА) щодо поведінки в соціальних мережах для юридичних професій від 24.05.2014 р. URL: http://tomorrowlawyer.org/wp-content/uploads/2017/10/IBA-InternationalPrinciples-media_ukr.pdf (дата звернення: 20.12.2019).

3. Attorney Ethics & Social Media. Chicago, 2015. 7 p. URL:

https://www.americanbar.org/content/dam/aba/administrative/state_local_government/EthicalConsiderationJulieTappendorf.authcheckdam.pdf (дата звернення: 20.12.2019).

4. Правила поведення адвокатів в інформаційно-телекомунікаційній мережі «Інтернет», затверджені рішенням Ради ФПА РФ від 28.09.2016 р. URL: https://fparf.ru/documents/fpa-rf/the-documentsof-the-council/rules-of-conduct-for-lawyers-in-the-informationtelecommunication-network-internet/?sphrase_id=7443 (дата звернення: 20.12.2019).

5. Кухнюк Д. Професійна етика у віртуальному просторі. Юридична газета Online від 27.04.2019. № 17-18. URL: <http://yur-gazeta.com/publications/practice/inshe/profesiyna-etika-u-virtualnomuprostori.html> (дата звернення: 20.12.2019).

6. Адвокатська етика і соцсети: потрібно ли регулювати питання? URL: https://jurliga.ligazakon.net/analitics/145401_advokatskaya-etika-i-sotssetinuzhno-li-uregulirovat-vopros (дата звернення: 20.12.2019).

7. Правила адвокатської етики від 01.10.1999 р., видані Вищою Кваліфікаційною комісією адвокатури при Кабінеті Міністрів України URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/n0001699-99#Text>

Загорняк Н.Б.,

*канд. юрид. наук, канд. економ. наук,
доц. кафедри цивільного, господарського
права та процесу,*

Академія адвокатури України,

керуюча адвокатським бюро «Антикризовий адвокат Н. Загорняк»

ОДНОСТОРОННЯ ВІДМОВА АДВОКАТА ВІД ДОГОВОРУ З КЛІЄНТОМ

Рада адвокатів України, надаючи 15 листопада 2019 року у рішенні № 147 роз'яснення, наголосила на тому, що розірвання договору про надання правової допомоги з ініціативи клієнта та/або особи, яка уклала договір в інтересах клієнта, не є показ-

ником незадовільної роботи адвоката (адвокатського бюро, адвокатського об'єднання) [1]. Виходячи з цього, актуальним залишається питання, чи має право адвокат в односторонньому порядку розірвати укладений з клієнтом договір, при цьому увагу дослідників привернули переважно ті випадки, коли поведінка адвоката є реакцією на неоплату довірительом його послуг. Водночас не менш актуальним видається питання правомірності відмови адвоката від договору у випадку активного розповсюдження клієнтом інформації, яка згідно з приписами ч. 3 ст. 10 Правил адвокатської етики визнається адвокатською таємницею (факт звернення за правовою допомогою до конкретного адвоката із детальним викладенням отриманих від цього адвоката порад, роз'яснень, передачею підготовлених документів тощо), що відбувається під час непоодиноких звернень клієнта з одних й тих самих правових питань до широкого кола інших адвокатів, нехай навіть із наміром укладення письмових договорів із деякими з них, за наслідками детального і предметного обговорення нюансів роботи даного адвоката, однак чого не сталося. До того ж непоодинокими є випадки демонстрації вказаної поведінки саме тими клієнтами, які ухиляються від здійснення оплати в ході виконання договору, укладеного з адвокатом. Водночас із рішення VII-010/2020 від 25 липня 2020 року зрозуміло, що клієнти активно звертаються із скаргами щодо порушення адвокатської таємниці навіть у випадках створення всіх умов для поширення відповідної інформації власними силами [2].

Виходячи з принципу свободи договору, закріпленого у ЦК України, існує можливість у будь-який час змінити умови договору. Так, згідно з приписами Кодексу допускається одностороння відмова від договору, якщо право на таку відмову встановлене договором або законом, при цьому одностороння відмова від виконання договору означає його зміну, що, у свою чергу розглядається як спосіб реагування однієї сторони договору на такі його порушення іншою стороною, негативні наслідки яких не можуть бути попереджені іншими шляхами. За підставою виникнення відмова у цивільному праві буває таких видів: відмова внаслідок порушення, допущеного іншою стороною (ст. 665, 666, 672, 678, 684, 690, 692, 695, 766, 782 ЦК України); відмова неза-

лежно від порушення з боку іншої сторони (ст. 408, 724, 739, 763, 790 ЦК України), а залежно від правомірності відмова поділяються на: правомірну, яка має місце у всіх передбачених ЦК України випадках, крім тих, щодо яких існує пряма заборона відмови або визнання її нікчемною; неправомірну (недопустиму) відмову (ч. 1 ст. 71 ЦК України; ч. 2 ст. 198 ЦК України; ч. 3 ст. 269 ЦК України); нікчемну (ч. 3 ст. 121 ЦК України; ч. 2 ст. 126 ЦК України; ч. 1 ст. 249 ЦК України). Ситуація суттєво ускладнюється, коли договір бажає розірвати адвокат, адже в такому випадку до правих норм долучаються етичні. Враховуючи приписи ч. 3 ст. 27 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», до договору про надання правової допомоги застосовуються загальні вимоги договірного права.

Як зазначено Великою Палатою Верховного Суду у постанові від 12 травня 2020 року (справа №904/4507/1), непогодження клієнтом чи особою, яка уклала в інтересах клієнта договір з адвокатом, розміру гонорару в ході виконання договору, є підставою для розірвання договору на вимогу адвоката [3]. Отже, при порушенні довірителем взятих на себе зобов'язань, що стосуються оплати, але не обмежуються цим, не адвокат ініціює розірвання договору в односторонньому порядку, а довіритель. Відтак, не можна вважати відмовою від надання правової допомоги клієнту відповідну поведінку адвоката, який бажає розірвати договір за умови поширення клієнтом інформації, що є адвокатською таємницею, адже адвокат готовий продовжувати, проте довіритель фактично позбавляє його такої можливості. Це пояснюється тим, що саме принцип конфіденційності у відносинах з клієнтом забезпечує досягнення довіри, дозволяє надавати ефективну правову допомогу шляхом отримання для цього повної інформації. Дотримання адвокатської таємниці є безумовною гарантією здійснення адвокатської діяльності [4, с. 44].

З огляду на викладене, вважаємо за доцільне доповнити ст. 29 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» частиною 3 наступного змісту:

«3. Невнесення оплати або надання клієнтом чи особою, яка уклала в інтересах клієнта договір з адвокатом про надання правової допомоги, доступу третіх осіб до адвокатської таєм-

ниці, є відмовою від адвоката і припиняє права та обов'язки адвоката стосовно всіх видів адвокатської діяльності, якщо інше не передбачено договором».

Вбачається, що адвокати для того, щоб мати можливість забезпечувати ефективну правову допомогу, мають працювати за умов дотримання балансу інтересів, закріпленого передусім у договорі про надання правової допомоги. Недотримання зазначеного балансу створює перешкоди для ствердження і підвищення поваги до адвокатської професії в українському суспільстві.

Література

1. Рішення РАУ від 15.11.2019 р. № 147. URL: https://unba.org.ua/assets/uploads/legislatio/rishennya/2019-11-15-r-shennya-rau-147_5def751c016d4.pdf

2. Рішення ВКДКА № VII-010/2020 від 25.07.2020 р. URL: <https://vkdka.org/uzagalnennya-distsiplinarnoji-praktiki-kvalifikatsijno-distsiplinarnih-komisij-advokaturi-schodo-advokatskoji-tajemnitsi/>

3. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 12 травня 2020 року у справі №904/4507/18. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/91572017>

4. Маслов В. Г. Адвокатська таємниця в процедурі дисциплінарного провадження *Вісн. Одеської адвокатури*. 2019. С. 44-46.

Льїн Я. С.

*аспірант, Національний науковий центр
«Інститут судових експертиз
ім. засл. проф. М.С. Бокаріуса»*

ЕТИЧНІ АСПЕКТИ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПРАВНИКА В ТВОРЧОСТІ А. П. ЧЕХОВА І Л. М. ТОЛСТОГО

*«Главное, он был постоянно искренен,
а это великое достоинство писателя,
а благодаря своей искренности Чехов*

создал новые, совершенно новые формы писания».

Л.Н. Толстой

«Етика правника» як навчальна дисципліна стала обов'язковою для викладання у правничих школах США після Вотергейтського скандалу. Суддя Р. Познер стверджує, що розмови про етику не роблять людей більш етичними, а головною метою і наслідком вимоги викладання «Етики правника» на юридичних факультетах є переконання кількох непрофесіоналів у тому, що юристи більш етичні, ніж вони є насправді [1, с. 503]. Ми ж, у свою чергу, із метою ідентифікації сучасних етичних вад правничої спільноти спробуємо продемонструвати недоліки правників ХІХ століття на прикладах із творів письменників золотої доби літератури.

Вибір теми доповіді зумовлений антропологічним підходом до визначення правової реальності, у якому людина і надалі продовжує бути суб'єктом застосування правових норм. Зображення все-світньо-відомими письменниками юридичної професії після судової реформи 1964 року є важливим юридико-деонтологічним фактором для оцінки сучасної правової дійсності й професії правника.

Лікар за освітою Антон Павлович Чехов і юрист Лев Миколайович Толстой у своїх творах прискіпливо розглядали правничу професію, часто порівнюючи її зі сферою медицини. Серед творів А. П. Чехова були проаналізовані: «Сонний одур» [2], «Іванов» [3], «Шведський сірник» [4], «Із Сибіру» [5], а також спогади сучасників [6], листи і щоденники драматурга. Із творчого доробку Л. М. Толстого в основу цього дослідження покладено дві його праці: роман «Воскресение» [7] і повість «Смерть Івана Ілліча» [8]. Кожен із згаданих письменників писав портрет юриста ХІХ століття, ґрунтуючись, перш за все, на власному життєвому досвіді.

У 1866 році Л. М. Толстой взяв на себе функції захисника у процесі над солдатом Шибунініним, якого звинувачували в нанесенні тілесних ушкоджень командиром роти [9, с. 135]. Попри всі намагання письменника і фантастично складену судову промову, солдата визнали винним і стратили. Саме цей

факт, напевно, став тригером у свідомості письменника, що послугував у майбутньому підставою для надання ним специфічних характеристик окремих юридичних професій.

Максим Горький був свідком події, коли до будинку А. П. Чехова завітав молодий прокурор, який поділився своїми враженнями від розповіді «Зловмисник». Обвинувач доводив драматургові, що головного героя необхідно покарати, навіть при неусвідомленні ним злочинності діяння. Письменник же стверджував про необхідність акту милосердя і поставив себе на місце судді, який виправдав би Дениса Григор'єва. Згодом Антон Павлович делікатно порівняв молодого прокурора з «бездушним грамофоном», який лише відтворює звуки. Після прощання з прокурором письменник з іронією промовив Олексію Максимовичу: «Прокурори любляють ловити рибу. Особливо йоржів!», – і нелітературно додав, що «такі прищі на сидлі правосуддя розпоряджаються долями людей» [6, с. 8–10].

Подорож А. П. Чехова на острів Сахалін, де проживали каторжани, зацементувала на все життя негативне ставлення письменника до юридичної професії. На думку письменника, причина індиферентного підходу в християнській державі до засуджених полягає в надзвичайній неосвіченості юристів: вони мало знають і не є вільними від професійних упереджень. Він зазначав, що майбутні юристи здають університетські іспити тільки для того, щоб судити людину і засуджувати її до в'язниці й заслання, а куди йде злочинець після суду і навіщо, що таке в'язниця і що таке Сибір, їм невідомо, нецікаво і не входить до кола їх компетенції [5, с. 25].

Багато уваги юридичній професії приділив Л. М. Толстой в романі «Воскресіння», сюжет якого підказав письменнику видатний юрист А. Ф. Коні. У творі описана непрофесійна й неетична поведінка адвокатів, яка, на жаль, зустрічається і в сучасній адвокатурі. На початку твору зображена ситуація, у якій гордий і самозакоханий адвокат ввів в оману жінку похилого віку, забрав у неї кошти у шахрайський спосіб. І вся юридична спільнота, яка достовірно знала про такий вчинок правника, дала «належну» оцінку: «Геніальний адвокат» [7, с. 19].

У творі також описаний образ іншого адвоката, Фанаріна,

який, порушуючи норми сучасної корпоративної етики, стверджує про повну некомпетентність свого колеги, колишнього захисника по справі. Фанарін характеризує членів Сенату – найвищої судової інстанції – як «богодулів із богадільні» і розподіляє членів Сенату на три типи, на його думку, категорії: «петербурзький чиновник», «вчений-юрист» та «юрист-практик». На останнього покладають особливі надії у винесенні виправдувального вироку, оскільки він є найбільш живим [7, с. 141].

На нашу думку, автор роману симпатизує образу адвоката Фанаріна, і це проявляється у відсутності критики чи іронічних висловлювань на його адресу. Лев Миколайович вкладає своє ж висловлювання в уста Фанаріну: «Ось кажуть, що адвокати даром гроші беруть. Кожна справа коштує величезної праці, адже ми [адвокати] теж, як якийсь письменник говорить, залишаємо шматочок м'яса в чорнильниці» [7, с. 178]. Така самопожертва юриста зустрічається нечасто в літературному доробку досліджуваних письменників.

Цікаво описано незвичного сьогодні учасника судового процесу – священника, який протягом сорока шести років приводить учасників судового процесу до присяги перед іконою і Євангеліє [7, с. 78]. Дивним, на юридичний погляд, є попередження головуючим присяжних засідателів про заборону їм *кохатися з сторонніми* (рос. *сношаться с посторонними*). Можна припустити, що Л. М. Толстой досліджував питання суду присяжних, зокрема, твір К. І. А. Міттермаєра «Кримінальне судочинство Англії, Шотландії та Північної Америки». Додамо, що при перекладі російською мовою, вочевидь, допущено помилку. Насправді малася на увазі заборона мати зв'язки зі сторонніми особами до винесення вердикту по справі [10]. Ще одним позитивно змальованим учасником судового процесу є судовий розпорядник, якого автор описує як чесну людину університетської освіти, але який має ваду – алкогольну залежність [7, с. 73].

У творі «Смерть Івана Ілліча» образ адвоката постає як образ базікала, який переливає з пустого в порожнє і умисно вводить суд в оману, при цьому суддя розуміє мотиви такого обману від адвоката [8, с. 9].

Образ прокурора в романі «Воскресіння» зображено ко-

нтроверсійно: з одного боку, прокурор є честолюбний і твердо вирішив зробити кар'єру, а тому він вважав за необхідне домагатися звинувачення в усіх справах, із другого – різка критика інтелектуальних здібностей обвинувача: прокурор був від природи дуже дурний, але понад те мав нещастя закінчити курс в гімназії із золотою медаллю і в університеті отримати нагороду за свій твір про сервітути за римським правом, і тому був надзвичайно самовпевнений, задоволений собою. Державного обвинувача Л. М. Толстой зображує як людину, яка тільки прагне оволодіти ораторським мистецтвом як відомі адвокати, промови яких заворожували суддів і весь зал [7, с. 102]. Судді зображені в романі письменника як самозакохані, ліниві, але у той саме час скромні через стурбованість щодо своєї величі люди [7, с. 54].

У розв'язці роману один із головних героїв робить негативний висновок, стверджуючи, що на рівні людей, які вчиняють кримінальні правопорушення, злочинцями є судді, прокурори, слідчі і працівники пенітенціарної системи (рос. *тюремщики*) [7, с. 435]. До такої тези Нехлюдова підштовхнули думки одного адвоката про своїх процесуальних опонентів: «люди звикли думати, що прокурори та судді – це ліберальні люди». Усі життєві й професійні принципи суддів і прокурорів, на думку адвоката, зводяться до отримання більшої заробітної платні з казни держави, і їм байдуже, кого звинувачувати, судити й засуджувати.

Такі висновки героя Л. М. Толстого можуть пояснити обурення А. П. Чехова байдужістю юриста XIX століття до людського життя. Звісно, це актуально і сьогодні, коли прокурори масово не відвідують судові засідання у кримінальних провадженнях [11], а судді вдаються до самовідводу [12], має місце систематична неявка адвокатів [13, 14], що унеможливає розгляд справи у розумні строки. Проблема тривалого розгляду судової справи у кримінальному судочинстві була актуальною і у XIX столітті: «Якщо є рука [зв'язки у вищій судовій інстанції], то подбайте, – звертається адвокат до головного героя. – І хутчіше, а то всі судді поїдуть лікувати геморої, і тоді три місяці чекати [на розгляд справи] потрібно» [7, с. 238].

На наше переконання, найкращим описом життя й кар'єри юриста є твір Лева Миколайовича «Смерть Івана Ілліча», де головний герой перетворюється з юриста на смертну людину. У цьому творі, з-поміж всього іншого, сфокусована увага на цинізмі людей, які спостерігають за смертю друга, колеги, який працював суддею, але їх думки тільки про місця на кар'єрній драбині, які вони займуть після його смерті. Письменник описав відданість людини своїй професії і її горе, коли через хворобу вже не має змоги зануритися в судочинство, яке було справою всього його життя.

У повісті «Смерть Івана Ілліча» найбільш яскраво проявляється толстовська аналогія між юристами й медиками. Будучи важко хворим і відчуваючи гострий біль, Іван Ілліч звертається до лікаря, який не відповідає чітко на запитання пацієнта: «чи несе в собі небезпеку такий біль?». На думку лікаря, це питання є риторичним і не підлягає обговоренню, а в його свідомості існує лише оцінка ймовірностей. Пацієнту ця ситуація нагадала судові засідання під його головуванням, де він майстерно керував процесом, не відповідаючи людям на їх питання. Як наслідок, він робить висновок про байдужість лікаря до його проблеми, а це схоже на те, як він перед підсудними робив вигляд причетності до справедливого вирішення їх справи [8, с. 8].

Антон Павлович у п'єсі «Іванов» вкладає в уста графа Шабельського слова: «Лікарі – це ті самі адвокати з тією різницею, що адвокати грабують, а лікарі грабують і вбивають людей» [3, с. 46]. У листі О. С. Суворіну у березні 1890 року Чехов пише, що зусиллями медиків на острові каторжан Сахаліні дещо робиться, а от юристів пенітенціарна система взагалі не хвилює [15, с. 32].

Детальні антропологічні особливості й характери чеховських юристів-чиновників змальовані у творі «Розповіді невідомої людини», де автор описує трьох гостей дома столичного чиновника Орлова: Пекарського, Кукушкіна та Грузина. Проаналізувавши їх службове становище, можна зробити висновок, що всі герої мали юридичну освіту, але працювали в різних відомствах.

Так, Кукушкіна Антон Павлович показав як кар'єриста не до мозку кісток, а глибше, до останньої краплі крові, до того ж кар'єрист невеликий, невпевнений у собі, який будував свою

кар'єру на одних лише подачках : за будь-якої нагороди або за те, щоб надрукували в газетах, що він був присутній на панахиді або на молебні разом з іншими високопоставленими особами, він готовий був йти на яке завгодно приниження, кланчатися, лестити, обіцяти [16, с. 150].

Грузин мав юридичну освіту, був сином заможного генерала. До служби і до своїх переведень з місця на місце він ставився з рідкісною легковажністю, і коли при ньому серйозно говорили про чини, ордени, оклади, то він добродушно посміхався і повторював афоризм Пруткова: «Тільки на державній службі пізнаєш істину!». Це була натура пухка, лінива до повної байдужості до себе і плила за течією невідомо куди і навіть – куди його вели, туди і йшов [16, с. 151].

Найсоліднішим і найцікавішим із них був Пекарський. Служив він в управлінні залізниці і в банку, був юрисконсульт при якійсь важливій казенній установі і перебував у ділових відносинах із безліччю приватних осіб як опікун, голова конкурсу. Мав чин зовсім невеликий і скромно називав себе присяжним повіреним, проте соціальний вплив у нього був величезний. Він був дуже розумною людиною, але це був якийсь особливий, дивний розум: все абстрактне, що зникає в області думки і почуття, було для нього незрозуміло і нудно як музика для того, хто не має слуху [16, с. 150].

«Розповідь невідомої людини» залишає юристу-читачу надію, що помисли і уявлення Антона Павловича про правничу професію не були сконцентровані лише на негативі, адже сам Чехов товаришував зі своїм приятелем по гімназії Левом Волкенштейном, який жив у Ростові та після закінчення гімназії став адвокатом. У своєму щоденнику за 1896 рік письменник згадує, що його друг має власний будинок і дачу в Кисловодську [17, с. 222].

У висновку необхідно визнати, що неможливо переоцінити значимість літератури при викладанні в правничих школах деонтологічних курсів. Аналіз образів і поведінки героїв літературних творів дає можливість майбутнім правникам сформуванню ядра етичних правил, яких вони зобов'язані дотримуватися протягом всієї професійної кар'єри. Крім того, назва правничої про-

фесії (суддя, адвокат, прокурор, нотаріус тощо) здатна лише доповнювати деякі специфічні етичні норми, але базис має бути закладений у вищій школі. Проте суддя Р. Познер протилежної думки про можливість перевиховання літературою: «Адвокати та судді не стануть кращими людьми, занурюючись у літературу для етичних поглядів, а інші читачі не стануть гіршими людьми, прагнучи еротичного стимулювання в порнографії» [1, с. 511].

Література

1. Posner Richard A. Law and literature. 3rd ed. p. 589
2. Чехов А. П. Полное собрание сочинений и писем : в 30 т. Сочинения. Т. 4. [Рассказы, юморески], 1885–1886. Москва: Наука, 1976. С. 181–184. URL : <http://chehov-lit.ru/chehov/text/sonnaya-odur.htm> (дата звернення: 16.04.2021)
3. Чехов А. П. Полное собрание сочинений и писем : в 30 т. Сочинения. Т. 12. Пьесы. 1889–1891. Москва : Наука, 1978. С. 5–76. URL : <http://chehov-lit.ru/chehov/text/ivanov.htm> (дата звернення: 16.04.2021)
4. Чехов А. П. Полное собрание сочинений и писем : в 30 т. Сочинения. Т. 2. [Рассказы. Юморески], 1883–1884. Москва : Наука, 1975. С. 201–221. URL : <http://chehov-lit.ru/chehov/text/shvedskaya-spichka.htm> (дата звернення: 17.04.2021)
5. Чехов А. П. Полное собрание сочинений и писем : в 30 т. Сочинения. Т. 14/15. Из Сибири. Остров Сахалин. 1889–1895. Москва : Наука, 1976. С. 5–38. URL : <http://chehov-lit.ru/chehov/text/putevye-ocherki/iz-sibiri.htm> (дата звернення: 18.04.2021).
6. М. Горький и А. Чехов. Переписка. Статьи высказывания. М., ГИХЛ, 1951
7. Толстой Л. Н. Полное собрание сочинений : в 22 т. Т. 13. Воскресение: роман. Москва : Художественная литература, 1978–1985.
8. Толстой Л. Н. Смерть Ивана Ильича. URL: <https://ilibrary.ru/text/7/p.1/index.html> (дата звернення: 17.04.2021)
9. Бирюков П.И. Биография Л. Н. Толстого, книга первая (Серия "Гений в искусстве"). Москва : "Алгоритм", 2000.
10. Миттермаиер К. Уголовное судопроизводство в Ан-

глии, Шотландии и Северной Америке. Москва : "Типография Грачева и комп.", 1864. С. 445

11. А. Моїсеєва. Прокурор-саботажник. *Закон і бізнес*. 2019. URL: https://zib.com.ua/ua/136922-yak_zahistitisya_vid_nedobrosovisnoi_procesualnoi_povedinki.html (дата звернення: 17.04.2021)

12. Суддя у справі Штепи заявила про самовідвід. *Українформ*. 2020. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3082751-sudda-u-spravi-stepi-zaavila-pro-samovidvid.html> (дата звернення: 17.04.2021)

13. Трьох адвокатів хочуть притягнути до відповідальності за систематичну неявку на засідання. *Юрліга*. 2020. URL: https://jurliga.ligazakon.net/ua/news/197288_trokh-advokatv-khochut-prityagnuti-do-vidpovdalnost-za-sistematichnu-neyavku-na-zasdannya (дата звернення: 17.04.2021)

14. Рішення Кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури Хмельницької області № 63 від 10.10.2017. URL: http://kdkakm.com/structura/kvalif-komisija/dyscyplinarna_palata/rishen-discf-palata/r%D1%96shennya-%E2%84%96-63-v%D1%96d-10.10.2017-roku.html (дата звернення: 17.04.2021)

15. Чехов А. П. Полное собрание сочинений и писем: В 30 т. Т. 4. Письма, январь 1890 февраль 1892. Москва : Наука, 1975. С. 31–34. URL : <http://chehov-lit.ru/chehov/letters/1890-1892/letter-782.htm> (дата звернення: 18.04.2021)

16. Чехов А. П. Рассказ неизвестного человека / Чехов А. П. Полное собрание сочинений и писем: в 30 т. Сочинения: Т. 8. [Рассказы. Повести], 1892–1894. 1977. С. 139–213. URL : <http://chehov-lit.ru/chehov/text/neizvestnyj-chelovek/rasskaz-neizvestnogo-cheloveka-1.htm> (дата звернення: 18.04.2021)

17. Чехов А. П. <Дневниковые записи>: 1896 г. // Чехов А. П. Полное собрание сочинений и писем: В 30 т. Сочинения: Т. 17. Записные книжки. Записи на отдельных листах. Дневники. Москва : Наука, 1980. С. 221–223. URL : <http://chehov-lit.ru/chehov/dnevniki/dnevnikovye-zapisi-1896-g.htm> (дата звернення: 18.04.2021)

*Качанов Є.О.,
канд. юрид. наук, асист. кафедри
адвокатури НЮУ імені Ярослава
Мудрого, адвокат*

ВИТОКИ НАЦОНАЛЬНОЇ АДВОКАТСЬКОЇ ЕТИКИ : ДЕЯКІ ІСТОРИЧНІ АСПЕКТИ І ФАКТОРИ

Певні вимоги етичного характеру висувалися до осіб, які займалися наданням правової допомоги й публічними виступами на користь інших осіб, як у період розквіту Стародавньої Греції, так і в імперський період Риму. Така історична спадщина дозволяє нам зробити висновок про те, що незалежно від організації політичної влади чи форми правління, навіть незалежно від ступеня одержавлення адвокатури, як яскраво демонструє досвід радянського періоду, невід'ємною частиною цієї професії є сукупність вимог етичного характеру.

Вимога, яка висувалася до учасників судового розгляду в Київській Русі, а саме до тих, які здійснювали захист особи і свідчили на її користь, тобто видоків і послухів, полягала в зобов'язанні чесно свідчити про факти, які їм були відомі.

Литовські Статути вже регулювали це питання на принципово іншому рівні, прямо фіксуючи, що до тих осіб, які в майбутньому провадитимуть діяльність захисників, висувуються певні моральні вимоги. У Статуті 1566 р. не тільки вказувалися вимоги, а й прямо визначалася відповідальність захисника за нанесення «шкоди» підзахисному. Цікавим є також історичний аспект розвитку такого юридичного явища, як безоплатна правнича допомога, оскільки у вказаному Статуті був закріпленний обов'язок суду призначити захисника тим, хто «не міг, бо не вмів, мовити, бо мови своєї говорити». Подальший розвиток цих морально-етичних підходів відобразився у Статуті 1588 р., де закріплена норма, згідно з якою вдовам, сиротам і убогим людям надавалася безоплатна юридична допомога.

Цікавою з точки зору етики є пам'ятка вітчизняного правотворення «Права, за якими судиться малоросійський народ» 1743 р., оскільки, крім того, що в них вперше закріплено

термін «адвокат», фіксувалося, що адвокатом могла бути людина чоловічої статі, яка, крім інших вимог, склала присягу на добросовісне виконання своїх обов'язків.

Вдала судова реформа 1864 р., якою було створено інститут присяжної адвокатури, у цілому значно підвищила професійний рівень захисників, позитивно вплинула на авторитет адвокатури, престиж юридичної професії та освіти, однак самостійних структурних елементів етики захисника не виокремлювала, обмежившись тим, що окружні суди мали функцію припинення повноважень приватних повірених, які за розглядом певних скарг чи випадків були «не гідними цього звання», що, зокрема, наштовхує нас на два висновки. По-перше, держава залишала за собою можливість тиску на них з боку суду, по-друге, надавала суду можливість необмежено широкого трактування того, які дії повіреного роблять його не гідним цього звання.

Епоха радянського правосуддя є неоднозначним періодом в історії національної адвокатури в цілому й у питаннях поодиноких засад її діяльності зокрема. За дещо умовного підходу можна виокремити певні етапи формування етичних принципів у діяльності захисників у Радянському Союзі. Перший почався ще до часів СРСР з повної ліквідації інституту адвокатури у 1917 році і продовжувався він декілька років по смерті І. В. Сталіна. Цей етап характеризується повним занепадом як професії в цілому, так і ставлення до її етичних вимог. Революційна доцільність і подальший тоталітаризм держави перевернули етичні підходи у професії настільки, що формальний захисник часто фактично грав роль другого обвинувача, особливо в політичних процесах.

Початок наступного етапу хронологічно майже збігається з так званою «відлигою». Якщо вести мову про вітчизняні особливості, то істотні зміни відбулися саме з моменту прийняття в 1960 р. Кримінального і Кримінально-процесуального кодексів України, а також Цивільного й Цивільного процесуального кодексів України у 1963 р., оскільки вперше за часів СРСР аж до самого припинення його існування адвокатура отримала як своє самостійне місце в системі органів, які забезпечують здійснення правосуддя, так і (хоч формальні) зрозумілі етичні засади діяльності захисника, які, крім ін-

шого, продовжували визначати пріоритет державних інтересів над приватними.

Подальший розвиток етичних засад адвокатської професії пов'язаний вже з сучасним етапом державності, що характеризувався активним переходом від радянської адвокатури до незалежної, в основу якої має бути покладений кращий світовий досвід. Після прийняття у 1992 р. Закону України «Про адвокатуру» і у 1996 році Конституції України, які сформували правову основу діяльності незалежної адвокатури, вже у 1999 р. Вища кваліфікаційна комісія адвокатури при КМУ затвердила «Правила адвокатської етики», які на той час на досить високому рівні визначали морально-етичні підходи як до виконання адвокатами професійних обов'язків, так і їх особистих якостей.

Юридичне оформлення статусу національної адвокатури відбулося з прийняттям Верховною Радою України у 2012 році нового Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність». Зокрема, вона стала реально самоврядним органом, що дозволило Установчому з'їзду адвокатів України у тому ж році самостійно затвердити «Правила адвокатської етики», які на той час містили дуже сучасні положення.

У свою чергу, саме динамічний розвиток незалежного й самоврядного інституту адвокатури на сучасному етапі державності демонструє, що органи адвокатського самоврядування чітко реагують на суспільну потребу тих чи інших змін у етичних підходах до ведення адвокатської діяльності й у прагненні до гармонізації етичних норм із загальноновизнаними світовими й регіональними актами.

Наслідком цього стало затвердження Звітно-виборним з'їздом адвокатів України 9 червня 2017 року нових «Правил адвокатської етики» (далі – Правила), які уніфікували тлумачення норм адвокатської етики й зафіксували загальноновизнані деонтологічні норми і правила. Крім того, вони у системній єдності закріпили критерії оцінки етичних аспектів у поведінці адвоката.

Разом із тим важливим доповненням для змістовної частини цих Правил було внесення 15 лютого 2019 р. З'їздом адвокатів України до розділу II ст. 121 «Чесність та добропорядна репутація», а також змін до ст. ст. 44, 65, які торкаються таких

важливих питань, як дотримання принципів чесності й добропорядної репутації під час здійснення професійної діяльності в суді й етичних особливостей відносин між адвокатами й органами адвокатського самоврядування.

Підсумовуючи викладене, можна зробити висновок про поступовий і неоднозначний шлях історичного розвитку національних етичних вимог до професії адвоката, який на сьогодні дозволяє констатувати їх впевнене наближення до кращих світових стандартів. Крім того, органи адвокатського самоврядування активно слідкують за тенденціями у цьому напрямку з метою якнайшвидшого усунення прогалин або унеможливлення неоднозначного застосування цих Правил у практичній діяльності.

Ковальова Я.О.

*канд. юрид. наук, асист. кафедри адвокатури,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого*

ДОПУСК ДО СКЛАДЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЙНОГО ІСПИТУ І ПРИНЦИП НЕСУМІСНОСТІ : ПРАКТИЧНИЙ АСПЕКТ

Розділ II чинного Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» визначає вимоги набуття права на заняття адвокатською діяльністю, зокрема, щодо несумісності позитивних і негативних вимог до кандидата, отримання допуску і складання кваліфікаційного іспиту, проходження стажування [1]. Так, ст. 6. Закону встановлює наступне: «Адвокатом може бути фізична особа, яка має повну вищу юридичну освіту, володіє державною мовою, має стаж роботи в галузі права не менше двох років, склала кваліфікаційний іспит, пройшла стажування (крім випадків, встановлених цим Законом), склала присягу адвоката України й отримала свідоцтво про право на заняття адвокатською діяльністю».

Наступна стаття цього Закону, ст. 7, регламентує вимоги щодо несумісності з діяльністю адвоката, серед яких:

- 1) робота на посадах осіб, зазначених у пункті 1 частини першої статті 3 Закону України «Про запобігання корупції»;
- 2) військова або альтернативна (невійськова) служба;
- 3) нотаріальна діяльність;
- 4) судово-експертна діяльність.

У пункті 2 цієї ж статті зафіксовано, що у разі виникнення обставин несумісності, встановлених частиною першою цієї статті, адвокат у триденний строк із дня виникнення таких обставин подає до ради адвокатів регіону за адресою свого робочого місця заяву про зупинення адвокатської діяльності. Отже, постають питання: як трактувати наведене, чи вимоги щодо несумісності стосуються виключно осіб, які вже набули статусу адвоката? До того ж у статті 8 Закону, присвяченій допуску до складення кваліфікаційного іспиту, конкретно про вимоги щодо несумісності кандидатів на отримання свідоцтва про право на заняття адвокатською діяльністю не сказано.

На підтвердження неоднакового тлумачення цих норм свідчить і постанова Великої палати Верховного Суду від 10 лютого 2021 року № 822/1309/17. Касаційний адміністративний суд у складі Верховного Суду передав справу, де позивачка є суддею, яка виявила бажання отримати свідоцтво про право на заняття адвокатською діяльністю, та для цього пройшла відповідні, передбачені Законом України від 05 липня 2012 року № 5076-VI «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» (далі – Закон № 5076-VI, тут і далі у редакції, чинній на час виникнення спірних правовідносин) процедури, на розгляд Великої Палати Верховного Суду, посилаючись на необхідність здійснення тлумачення статті 7 Закону № 5076-VI і встановлення наявності або відсутності в ній такої умови для видачі свідоцтва про право на заняття адвокатською діяльністю і посвідчення адвоката, як попереднє усунення обставин несумісництва [2].

Пункт 75 цієї Постанови закріплює: «Набуття особою статусу адвоката є процесом, який не охоплюється визначенням адвокатської діяльності. Проте бажання отримати доступ до професії адвоката, перебуваючи у статусі судді, не виглядає легітимним і суперечить меті антикорупційного законодавства».

Також Велика Палата Верховного Суду зробила висновок,

що Рада адвокатів Хмельницької області помилково вважала, що «особа, стосовно якої існують обставини несумісності, за умови виконання інших вимог законодавства, може бути допущена до складання кваліфікаційного іспиту, а при успішному його складанні може в подальшому проходити стажування...».

Вбачається, що, незважаючи на те, що дане рішення стосується несумісності статусу судді і набуття статусу адвоката, його висновки можна застосовувати до всіх вимог щодо несумісності, які прописані у ст. 7 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність».

Отже, всі особи, які мають на меті набутти статус адвоката, але займають посади, несумісні з таким статусом, повинні допускатися, на моє глибоке переконання, до складання кваліфікаційного іспиту задля реалізації конституційного права особи на працю в аспекті доступу до професії, але без подальшого проходження стажування, що порушує не тільки принцип несумісності, а й принцип конфіденційності. Такої самої думки дотримується і Велика Палата Верховного Суду, який наголошує, що стажування діючого судді впродовж шести місяців під керівництвом адвоката з метою отримання адвокатського свідоцтва виходить за межі допустимих сфер відносин між суддями й адвокатами [2]. Усі подальші етапи – стажування, присяга й отримання свідоцтва про право на заняття адвокатською діяльністю – мають бути пройдені тільки після усунення обставин, що створюють ситуацію одночасного перебування особи під дією двох присяг [2] й унеможливають набуття статусу адвоката.

Література

1. Про адвокатуру та адвокатську діяльність: Закон України від 05.07.2012 р. № 5076-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/5076-17#Text> (дата звернення: 17.04.2021)

2. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 10 лютого 2021 року № 822/1309/17 URL: https://verdictum.ligazakon.net/document/95439673?utm_source=jurliga.ligazakon.ua&utm_medium=news&utm_content=j103 (дата звернення: 18.04.2021)

*Кравченко Н.С.,
приватний нотаріус Харківського місь-
кого нотаріального округу,
член комісії з питань професійної етики
Нотаріальної палати України*

ПРОФЕСІЙНО-ЕТИЧНІ ПРАВИЛА ПОВЕДІНКИ НОТАРІУСА В УМОВАХ РОЗВИТКУ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Професійна етика нотаріуса й морально-етичні правила поведінки формувалися завдяки професійному розподілу праці в галузях юридичних професій, представники яких виконували публічно-правові функції. Значення слова «етика» походить від грецького слова «ἠθος» – етос, звичай, тобто успадкований стереотипний спосіб поведінки, який відтворюється в певному суспільстві або соціальній групі і є звичним для їх членів [1]. Етичні норми професії нотаріуса склалися одночасно з розвитком інституту нотаріату. Із часом етичні норми поведінки нотаріуса було закріплено в нормативно-правових актах і набули статусу правових. В основі сучасних принципів нотаріальної етики лежить Європейський кодекс нотаріальної етики, який був прийнятий 03-04.02.1995 року Асамблеєю нотаріусів в Неаполі [2]. З урахуванням положень цього Кодексу, відповідно до Конституції України, Закону України «Про нотаріат», Статуту Нотаріальної палати України було розроблено й прийнято Правила професійної етики нотаріусів України, затверджені наказом Міністерства юстиції України 14.03.2013 р. № 431/5 (далі – Правила) [5]. Згодом, 20 квітня 2018 року, на черговому з'їзді нотаріусів України прийнято Кодекс правил професійної етики нотаріусів [4]. Морально-етичні принципи встановлюють безумовні вимоги до професійної та суспільної моралі нотаріуса, а саме: об'єктивність і неупередженість, незалежність, справедливість, толерантність, компетентність і конфіденційність. Дотримання професійно-етичних правил поведінки вимагається від нотаріуса при здійсненні ним професійної діяльності, у відносинах нотаріуса із Нотаріальною палатою України, відвіду-

вачами й особами, які звернулися за вчиненням нотаріальної дії, між нотаріусами, із працівниками, які перебувають у трудових відносинах з нотаріусом, із засобами масової інформації, у позаслужбовий час тощо.

На цей час актуальним є питання дотримання нотаріусами затверджених Правил в епоху сучасної комп'ютеризації та діджиталізації професії, адже сучасний нотаріат широко застосовує електронний документообіг, рухається в напрямку електронного нотаріату, а деякі норми дещо «не встигають» за розвитком і всебічним застосуванням інформаційні технології, соціальних мереж у повсякденній роботі правника. Так, відповідно до п. 7.1 гл. VII Правил не допускається реклама нотаріуса в засобах масової інформації, включаючи Інтернет, крім інформації про місцезнаходження і режим роботи нотаріальної контори [5]. Постає питання, а чи є порушенням правил нотаріальної етики, тобто рекламою, ведення нотаріусом інтернет-сайту (офіційної сторінки) із зазначенням інформації про місце знаходження, засобів зв'язку, режиму роботи, можливе висвітлення інформації або письмової консультації про порядок вчинення тієї чи іншої нотаріальної дії, що має поширення в сучасній роботі нотаріусів? У той же час обов'язком нотаріуса є сприяння фізичним і юридичним особам у реалізації їх прав і захисті законних інтересів, нотаріус зобов'язаний роз'яснювати права і обов'язки, попереджати про наслідки вчинюваних нотаріальних дій для того, щоб юридична необізнаність не могла бути використана їм на шкоду (ст. 5 Закону України «Про нотаріат») [3]. Таким чином, при використанні офіційної сторінки в мережі Інтернет нотаріус має не перейти межі між двома нормативними актами, щоб в одному випадку не порушити норми професійної етики, а в іншому дотримуватися вимог Закону України «Про нотаріат». Крім того, чи не є рекламою ведення особистої сторінки у соціальних мережах із зазначенням інформації про місце роботи або посаду власника сторінки – «нотаріус», адже за допомогою соціальних мереж можна запровадити функцію так званої нав'язливої реклами, ранжування сторінки, тобто визначення порядку, авторитету, штучне підвищення відвідуваності сторінки тощо, що тягне за собою порушення правил професійної етики у вигляді недобросовісної кон-

куренції, оскільки може бути розцінене як перевага нотаріуса перед іншими його колегами й як заохочення до звернення саме до цього нотаріуса. Питання ведення нотаріусом особистої сторінки в соціальних мережах із вказівкою на місце роботи або посаду – «нотаріус» набуває поширення і стає предметом спорів між представниками нотаріальної спільноти стосовно питання додержання професійної етики. При цьому зміст сторінки не завжди відповідає нотаріальній тематиці або вимогам професійної етики власника сторінки і, як наслідок, тягне порушення п. 8.1 VII Правил, бо дії, зовнішній вигляд і поведінка нотаріуса повинні відповідати нормам суспільної моралі і професійним етичним стандартам. [5].

Таким чином, можемо зробити висновок, що норми і правила професійної етики нотаріусів слід і надалі вивчати більш детально, що полегшить їх тлумачення. Крім того, у часи стрімкого розвитку і поширення інформаційних технологій питання взаємовідносин й етичної поведінки в нотаріальній спільноті постають доволі гостро і потребують конкретизації.

Література

1. Тофтул М. Г. Сучасний словник з етики. Житомир: Вид. Житомирський державний Університет ім. І. Франка, 2014. 416с. URL: <http://eprints.zu.edu.ua/>
2. Європейський кодекс нотаріальної етики. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/MU95646>
3. Закон України «Про нотаріат» від 02 вересня 1993 р. № 3425-XII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3425-12#Text>
4. Кодекс правил професійної етики нотаріусів від 20.04.2018, затв. на з'їзді нотаріусів України URL: <https://ips.ligazakon.net/document/view/MUS18164>
5. Правила професійної етики нотаріусів України, затв. наказом Міністерства юстиції України 14.03.2013 № 431/5 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1730-13#Text>

Лозовой В. О.,

*д-р філос. наук, професор кафедри культурології
НЮУ ім. Ярослава Мудрого*

МОРАЛЬНА КУЛЬТУРА ЮРИСТА ЯК ГУМАНІСТИЧНИЙ ОРІЄНТИР ЙОГО ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

До професій, об'єктом яких є людина, суспільство завжди висуває підвищені моральні вимоги (лікарі, педагоги, юристи, соціальні працівники та ін.). Їх обов'язок – служити суспільству, народу, людині. Так, обов'язок юриста – захист конституційних прав і свобод людини, громадянина, утвердження законності й правопорядку. Це від кожного юриста (незалежно від його спеціалізації) вимагає високої моральної культури.

З огляду на сказане зауважимо, що моральна культура особистості розуміється як міра її моральної соціалізації, тобто ступінь засвоєння й привласнення домінуючих у суспільстві моральних цінностей й міра залучення їх до моральних аспектів діяльності у різних сферах суспільного життя. Це досягнутий особистістю ступінь морального розвитку, що характеризується засвоєними й реалізованими в діяльності моральними цінностями. На побутовому рівні моральну культуру сприймають як моральну вихованість людини, ступінь засвоєння нею моральних норм, принципів та їх реалізація у вчинках.

Рівень моральної культури особистості може вимірюватися через систему функціонально пов'язаних показників: знання основних моральних правил, норм, принципів, ідеалів суспільства; оцінка їх як соціально справедливих, необхідних, таких, що сприяють як соціальному прогресу в цілому, так і всебічному гармонійному розвитку особистості; утілення їх у повсякденній поведінці, різноспрямованій діяльності, спілкуванні; соціально значуща мотивація поведінки й діяльності; усвідомлення обов'язку й значення совісті у складних життєвих ситуаціях, особливо в екстремальних обставинах; здатність до постійного морального самовдосконалення.

Залежно від рівня розвитку моральної свідомості особи-

стості, культури її моральних почуттів і поведінки виокремлюють такі рівні-типи моральної культури особистості:

- низький, коли людина не володіє елементарними моральними знаннями й часто порушує загальноприйняті моральні норми;

- мозаїчний, коли фрагментарні моральні знання зумовлюють моральні вчинки, здійснені під впливом громадської думки, традицій тощо;

- раціональний, що характеризується засвоєнням моральних норм без внутрішньої переконаності в їх правомірності й необхідності;

- емоційно-експресивний, коли людина має загострене моральне відчуття добра і зла, справедливого й несправедливого, але їй не вистачає знань і частіше за все волі для їх матеріалізації;

- високий, що вирізняється єдністю глибоких науково обґрунтованих знань, багатством почуттів й практичних дій.

У реальному житті можуть проявлятися й інші рівні-типи моральної культури особистості.

Розвинене етичне мислення, багатство почуттів, самоповага й повага до інших, доброзичливість, відповідальність та інші складові внутрішньої культури, знання й дотримання етикету у загальному вигляді характеризують моральну зрілість юриста, свідчать про високий рівень особистісного прояву моральної культури. У професійній діяльності юристові допомагають такі особистісні моральні властивості: урівноваженість, витримка, ввічливість й тактовність у спілкуванні, чесність, піклування про людину, старанність.

Моральна вимога, наприклад, до адвоката у кримінальному процесуальному праві зводиться до того, щоб захист окремої особи не переростав у захист злочину. Адвокат на відміну від прокурора з'ясовує тільки ті обставини у справі, які виправдовують чи пом'якшують відповідальність особи, притягнутої до кримінальної відповідальності. Він повинен це робити за допомогою захисних засобів. Адвокат не має права применшувати реальної небезпеки вчиненого злочину, викривляти факти, свідомо вводити суд в оману. Як писав А. Д. Бойков у своїй науковій праці «Этика профессиональной защиты по уголов-

ным делам» (1978 р.), моральною може бути визнана така поведінка (вчинок) адвоката-захисника, яка максимально відповідає інтересам обвинуваченого й не суперечить інтересам правосуддя.

У сучасної людини під впливом гіперраціональності (коли розум стає майже єдиним «суддею життя») механізм внутрішньої духовної енергетики значною мірою стає деформованим. Сучасна освічена людина знає, що таке добро і зло, але байдужа до них на практиці, бо часто керується успіхом справи.

Духовність, справедливість, рівність не можна виховати й регулювати лише зовнішніми засобами. Це завжди підсумок самовиховання, самотворення. Не розкриваючи особистісних талантів, можливостей, здібностей й не визначаючи перспектив у творенні власного «Я», особистість може захопитися хибними ціннісними орієнтирами й ідеалами, що здатне призвести до саморуйнації і навіть знищення досягнень культури.

Для того, щоб моральний капітал став дієвим, важливо не тільки внутрішнє прийняття тих чи інших норм, а й постійний досвід, повторення моральних дій. Поява моральних навичок залежить як від свідомості, волі й досвіду особистості, так і від соціальної атмосфери.

Гострими і недостатньо опрацьованими в сучасних умовах залишаються проблеми співвідношення мети і засобів, службового й морального обов'язків у професійній діяльності юристів, особливо у діяльності працівників оперативно-розшукової служби, слідчих, суддів, адвокатів, нотаріусів тощо. Потребує свого вивчення проблема честі, гідності юридичних кадрів, з одного боку, і захисту честі й гідності громадян – з другого, а також питання реалізації юристами моральних засад Конституції України, зокрема, ст. 3, і чинного законодавства. Слід з'ясувати причини правового нігілізму, корупційних явищ, зловживання службовим становищем, формалізму, упередженості, тяганини, невиправдані жорстокості та інших деформацій моральної і правової свідомості й шляхи їх подолання. Існує, як відомо, суттєва суперечність між законодавством і правозастосуванням. Як усунути цю суперечність? Мабуть, тільки шляхом формування високої моральної культури юристів.

Маслак Н.В.,

*канд. юрид. наук, доц. кафедри
кримінального права № 1 Національного
юридичного університету імені Ярослава
Мудрого, приватний нотаріус ХМНО
Харківської області*

СОЛОМОНІВ СУД МОВОЮ СУЧАСНОЇ ЮРИСПРУДЕНЦІЇ ТА «СОЛОМОНОВІ РІШЕННЯ» В СУЧАСНІЙ НОТАРІАЛЬНІЙ ЕТИЦІ

В Україні триває не тільки реформа правосуддя, а й реформа правової системи в цілому. Певні концепції такого реформування, зокрема, представлена Президентом Володимиром Зеленським «Стратегія розвитку органів правосуддя та конституційного судочинства на 2021–2023 роки», зазнають нищівної критики з боку суспільства, а вже реалізовані реформи не демонструють зростання авторитету ні судової системи, ні прокуратури, ні адвокатури, ні запровадженого інституту приватних виконавців чи нотаріату.

У зв'язку з цим виникає питання, чи є в історії, філософії чи міфології як українській, так всесвітній, зразок юридичних рішень, які не викликали б роздратування чи негативного суспільного наративу, а навпаки, демонстрували б модель здійснення правосуддя чи прийняття юридичних рішень, які викликали б повагу й захоплення в суспільстві? І одним із прикладів таких мудрих, справедливих і швидких юридичних рішень можна назвати відомі з біблійних текстів і легенд суди царя Соломона.

Згідно з біблійною Першою Книгою Царів Соломон – один з найбільш могутніх, розумних і заможних царів давнього Ізраїлю, син царя Давида та Вірсавії, під час правління якого держава жила в мир і розквітала і про мудрість якого розповідають багато легенд, так що вислови «Соломонів суд» і «Соломонові рішення» навіть стали афоризмами. У Соломонових рішеннях є те, що приваблює суспільство протягом тисяч років: швидкість як прийняття рішення, так і, головне, отримання аб-

солютно беззаперечних доказів чи зізнання, а ще швидкість виконання таких рішень, заснована не так на владі, як на авторитеті; справедливість як вищий прояв реалізації прав учасників процесу і досягнення рішення, яке видається їм справедливим, породжує, за Платоном, «однодушність», дружбу між співгромадянами; мудрість як втілення способу, у який справедливість досягається. Саме спосіб прийняття «Соломонових рішень» видається найбільш цікавим для детального аналізу з метою пошуку практичного рецепту вдосконалення сучасних правових рішень у будь-якій сфері юриспруденції.

Так, рішення Соломона ґрунтуються на беззаперечних доказах і тому «обеззброюють» правопорушника, позбавляють його сил протистояти невідворотності покарання. Спосіб доказування для Соломона – перевірка моральних цінностей, етики і свободи волі учасників конфлікту й етичності їх вчинків.

Так, на перевірці відповідності нормам моралі і правилам етики ґрунтується майже кожне Соломонове рішення: і про належність дитини одній із двох жінок, обидві з яких претендували на встановлення їх батьківства (материнства) щодо немовляти; і про належність спадку «найдостойнішому» сину; і в багатьох інших ситуаціях, про які ми знаємо як про «Соломонові рішення»: тлумачення заповіту, визначення крадія серед трьох компаньйонів-купців тощо.

Уявляється, що Соломонові суди мовою сучасної юриспруденції все ж не були в чистому вигляді судовими процесами. Ми бачимо тут і елементи досудового розслідування, і медіацію, і по суті своїй фасилітацію, допомогу сторонам у розумінні того, як повинен вирішуватися спір чи конфлікт. Етика у даному випадку – універсальний спосіб визначення правоти у конфлікті чи спорі про право. Причому оцінюється не етика чи моральність персони взагалі: у Соломонових рішеннях немає «чорних чи білих»: ми разом із Соломоном не засуджуємо обох жінок за те, що вони є повіями, бо спосіб життя – їх справа, але в конфліктній ситуації чи ситуації морального вибору тільки етика вчинку є мірилом їх правоти, їх «права» на предмет конфлікту.

Отже, оцінка етики вчинку є, як видається, тим самим фундаментом, базисом мудрості Соломонових рішень. Як же

пристосувати таку мудрість до сучасного життя і сучасних рішень у юриспруденції? У філософії стосовно етики існувало й існує багато різних підходів. Ми знаємо досократівську, сократівську, етику Арістотеля, християнську, схоластичну, етику Канта, утилітаризм, волонтаризм, ніцшеанство, енергетизм, нігілізм тощо[1; 2], які розробляють категорії «прагнення до щастя», морального вибору, етики вчинку, свободи волі, співвідношення засобу і мети, особи і її діяння. Ми можемо використовувати ці надбання філософії для практичної юриспруденції.

Так, про етику в правничій професії говорять в різних аспектах. Частіше як про *персональну* професійну етику – необхідність дотримуватися в повсякденній професійній роботі правил моралі й етичних норм. Багато правничих професій мають свої етичні кодекси, правила етики. Зокрема, Кодекс суддівської етики, Правила адвокатської етики, Правила професійної етики нотаріусів тощо.

Персональна професійна етика часто переростає в адміністративну, *інституційну*, коли за дотриманням відповідності професійному етичному стандарту наглядають спеціально створені комісії, комітети чи інші інституції. Яскравим прикладом інституційної етики можна вважати і діяльність комісії Нотаріальної палати України з нотаріальної етики, завдяки рішенням якої на початку 2020 року відбулося анулювання свідоцтв про право на зайняття нотаріальною діяльністю тих осіб, які, на думку нотаріальної спільноти, своїми неетичними вчинками сприяли формуванню негативного образу професії. Там, де виявилися безсилями перевірки діяльності, встановлення систематичності вчинюваних ними незаконних нотаріальних дій, інституційна етика показала свою силу і тільки набирає обертів.

Однак хотілося б звернути увагу правничої спільноти не на ці два виміри етики – персональну й інституційну, а на етику *інструментальну* - таку, «Соломонову», яка може служити засобом прийняття виважених і справедливих рішень у будь-якій сфері юриспруденції і полягатиме в аналізі вчинку чи події в ситуації конфлікту й морального вибору на предмет їх етичності, відповідності моральним нормам і етичним стандартам в тій чи іншій ситуації.

Зокрема, у нотаріаті часто виникають питання, пов'язані з необхідністю оцінки етичності поведінки сторін: починаючи з встановлення дієздатності сторін, свободи волі при укладенні договорів довічного утримання, спадкових договорів, договорів дарування на ім'я сторонніх осіб, заповітів і довіреностей на розпорядження майном.

У цьому вбачається нагальна необхідність подальшого розроблення правил нотаріальної етики в їх єдності і в розумінні необхідності поєднання всіх її аспектів: і персонального, і інституційного, і інструментального, для досягнення воістину «Соломонових» рішень з усіх актуальних і спірних питань.

Література

1. Теоретичні проблеми сучасної етики: навчальний посібник / Т.Г. Аболіна, І.В. Васильєва, А.М. Єрмоленко та ін. 2-ге вид, переробл. та допов. Київ: Авіцена, 2013. 344 с.

2. Малахов В. Етика // Філософський енциклопедичний словник / В.І.Шинкарук та ін. Київ: Ін-т філософ. імені Григорія Сковороди НАН України: Абрис, 2002. 742 с.

Меліхова Ю. А.,

канд. юрид. наук, ст. викладач кафедри культурології,

Національний юридичний університет

ім. Ярослава Мудрого

СУДДЯ.

ДО ПИТАННЯ ПРО ЦІННОСТІ Й ІМПЕРАТИВИ

Судівництво – не просто надзвичайно складна професія, а на думку судді Л.С. Халдєєва, «спосіб життя в стані постійної відданості» [4, с. 400]. Ідеться про покликання, сенс якого в тому, що суддя сприймає власну професійну діяльність не як ремесло, а як місію, що возвеличує ціну й значення присвяченого їй життя, якій він служить, докладаючи всіх зусиль.

Безумовно, низький рівень моральної і правової культури суспільства впливає на якість морально-професійної культури судді. Правовий і моральний нігілізм населення України не

може не відбиватися на моральній і правовій свідомості членів суддівського корпусу. Однак судді повинні бути кращими з кращих. Не коректно виправдовувати їх негідну поведінку й низький рівень морального розвитку, порівнюючи з пересічними громадянами, серед яких існуються особи з вадами інтелекту, волі, заблокованою емоційно-почуттєвою сферою тощо.

Тому як би не покращувалися умови, в яких працюють судді, який би еталон належної поведінки їм не демонструвався й які б матеріальні стимули не застосовувалися, – мало що зміниться, оскільки рівень морально-професійної культури суддів такими методами не оптимізувати, адже для того, щоб громадянське суспільство ґрунтувалося на законності, потрібні не тільки відпрацьовані механізми правозастосування й якісно нова система матеріального забезпечення судів і суддів, а насамперед кадри – особистості з високим рівнем професійного потенціалу і гуманістичним характером спрямованості світогляду, соціально-психологічних настанов діяльності, здатні до постійного самовдосконалення й свідомого самообмеження. Тому кожен суддя повинен прагнути досягти належного рівня морально-професійної досконалості, а не перейматися тільки тим, щоб його дії оцінили як належні.

Отже, негаразди в кадровому забезпеченні судів – це тільки опосередковано негативні наслідки поширення нігілізму в суспільстві, а безпосередньо – результат істотних недоліків у системі добору кандидатів на суддівські посади й виховання майбутніх суддів.

Зауважимо, що найважливішою метою виховання має стати формування не тільки належного рівня особистісного професійного потенціалу (знань, умінь і навичок), а й гуманістичного і альтруїстичного характеру спрямованості світогляду, соціально-психологічних настанов діяльності особистості, адже, якщо рівень особистісного професійного потенціалу можна надолужити за умови прагнення до цього самого судді завдяки постійному професійному самовдосконаленню, то «перевиховати» світогляд зрілої людини майже нікому ще не вдавалося. З огляду на це на практиці сучасний український суддя, як правило, фахівець із належним рівнем інтелекту, але не завжди моральна і совісна людина.

У той саме час право – сфера цінного, що «категорично обмежує застосування до нього суворо структурованих, чітко вибудованих теоретичних конструкцій» [1, с. 23-24]. Воно – сфера інтелектуального ставлення до цінностей. Беручи все це до уваги, М. М. Алексєєв вводить поняття «цінності у праві», виокремлюючи специфічний інтелектуальний акт так званого «визнання цінностей» і розуміючи під ним здебільшого юридичний акт, сутність якого в «перенесенні правових явищ із моральної сфери в правову» [1, с. 23–24].

Отже, судочинство тоді стає правосуддям, коли утверджує визнані цінності, що діють не на рівні зовнішнього нав'язування, а стають внутрішнім моральнісним імперативом кожного судді. Як цього досягти? Питання актуальне, дискусійне і відкрите.

Література

1. Алексєєв Н.Н. Основы философии права. СПб.: Лань, 1999. 256 с.
2. Горобец К.В. Аксиосфера права: философский и юридический дискурс. Одесса: Феникс, 2013. 218 с.
3. Халдеев Л.С. Судья в уголовном процессе: прак. пособие. М.: Юрайт, 2000. 501 с.

*Мухатаєва Я.І.,
аспірантка другого року навчання
кафедри адвокатури Національного
юридичного університету
імені Ярослава Мудрого*

ЕТИЧНІ АСПЕКТИ ЗДІЙСНЕННЯ АДВОКАТСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ІНТЕРНЕТІ

В умовах сьогодення серед суспільних комунікаційних засобів важливе місце посідають соціальні мережі і простори в Інтернеті. Звісно, соціальні мережі є надзвичайно важливими, адже з їх допомогою можна висвітлити будь-які теми, що непокоять адвокатську спільноту, знайти підтримку в суспільстві.

Нерідко адвокати «ведуть» блоги, аналізуючи зміни до законодавства й виражаючи свої погляди щодо тих чи інших правових подій. При цьому вони мають бути дуже обережними й уникати будь-яких проявів неетичної або непрофесійної поведінки. Отже, адвокати мають бути дуже обережні як у висловах, так і в поведінці, вони не повинні виходити за межі адвокатської етики і загальнолюдських правил моралі.

Мережа Інтернет активно використовується адвокатами не тільки в повсякденному житті, а й при здійсненні професійної діяльності, що й зумовило доповнення 9 червня 2017 р. Звітно-виборним з'їздом адвокатів України Правил адвокатської етики розділом VIII «Дотримання норм адвокатської етики при використанні мережі Інтернет» [1].

Відповідно до ст. 57 Правил адвокатської етики (далі – ПАЕ) використання адвокатом соціальних мереж, інтернет-форумів та інших форм спілкування в мережі Інтернет повинно відповідати принципам незалежності, професійності, відповідальності, чесності, стриманості й коректності, гідності, толерантності і терпимості, корпоративності і збереження довіри суспільства, конфіденційності, недопущення будь-яких проявів дискримінації [2]. Однак у ст. 58–60 ПАЕ не розкривається зміст вищевказаних принципів, а лише визначаються особливості їх дотримання при користуванні соціальними мережами, інтернет-форумами та іншими формами спілкування в мережі Інтернет [3].

У той же час у багатьох країнах питання поведінки адвоката в повсякденному житті, яке включає в себе користування соціальними мережами й перебування в Інтернеті, регулюється на законодавчому рівні. Так, Т. Вільчик зазначає, що у ФРН Федеральним законом про адвокатуру Німеччини, на відміну від національного законодавства, чітко закріплюється обов'язок професійних захисників – адвокатів дотримуватися етичних правил поведінки не тільки в рамках кримінального судочинства і при наданні інших юридичних послуг клієнтам, а й у побуті житті [4].

Досить часто на офіційних акаунтах адвокатів можна зустріти публікації чи коментарі, що порушують правила етичної поведінки. Зокрема, доволі поширеною є практика розміщення в Facebook-постах безпідставних звинувачень, як наслі-

док, вони виступають засобом заподіяння шкоди діловій і професійній репутації адвоката – опонента в судовій справі. Прикладом цього є рішення ІХ-002/2018 у справі за скаргою на рішення дисциплінарної палати кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури Луганської області про відмову в порушенні дисциплінарної справи щодо адвоката [5]. Так, Вища кваліфікаційно-дисциплінарна комісія адвокатури зазначила, що у соціальній мережі Facebook може зареєструватися під будь-яким ім'ям будь-яка особа, створити й вести сторінку від цього імені, у тому числі шляхом розміщення інформації та фотознімків. На її погляд, надані у справі скріншоти нібито сторінок адвоката із соціальної мережі Facebook не можуть слугувати доказом розміщення й поширення інформації саме цим адвокатом, оскільки неможливо достовірно ідентифікувати особу, яка створила й поширює вказані скаргником електронні документи у соціальній мережі Facebook. З огляду на це комісія зробила висновок, що в матеріалах справи відсутні докази на підтвердження того, що профіль у соціальній мережі Facebook дійсно належить та ведеться адвокатом, а відтак відсутні підстави для ствердження, що публікації на цій сторінці поширюються саме адвокатом.

Вищенаведене ста можливим тому, що відсутня персоналізація при реєстрації сторінок, а також перевірка вже створених сторінок на предмет відповідності особи, яка вказана в профілі, та особи, яка дійсно веде цю сторінку і має доступ до неї. Відповідно, втрачається можливість об'єктивно встановити саме ту особу, яка провадила діяльність, що суперечить законодавству.

На сьогоднішній день жодного порядку ідентифікації адвоката в мережі Інтернет не розроблено. Єдиним кроком в цьому напрямі є розроблення пропозицій змін, що стосуються відображенні профайлу адвоката в Єдиному реєстрі адвокатів, який серед іншого міститиме інформацію щодо акаунтів адвоката у соцмережах, але вони, на жаль, не впроваджені. Залишається незрозумілим і спосіб доведення факту, що при вчиненні дисциплінарного порушення саме цей адвокат, а не інша особа знаходився за конкретним ідентифікованим пристроєм або на сторінці в соціальній мережі. Вбачається, що необхідно удосконалити іден-

тифікацію порушника шляхом розробки методичних рекомендацій встановлення належності акаунта, а також опису алгоритму, який може вказати на неналежність публікації/поста/твіта/коментаря та/або акаунта певній особі, тобто на те, що вони мають ознаки фейкових акантів [3].

У свою чергу, адвокат О. Шевчук пропонує внести до відомостей про адвокатів в Єдиному реєстрі адвокатів України додаткової граfi, що стосується персональної сторінки адвоката в соціальних мережах. На його переконання, якщо не буде належним чином підтверджених даних про адвоката, то й відповідальності за порушення не буде, а завдяки включенню такої граfi можна буде притягти адвоката до відповідальності за його неетичні пости в соціальних мережах.

Справедливо також відмітила О. Яновська, що в сучасному соціальному світі багато залежить і від адвокатів, які повинні надавати приклад виконання моральних, етичних і правових норм, адже професіоналізм кожного адвоката ґрунтується на морально-етичних засадах, гуманістичних орієнтирах, що дає змогу належним чином осмислювати перебіг подій й визначати своє практичне ставлення до них [6].

Крім того, багато вчених висловлюють думки щодо встановлення і закріплення адвокатською спільнотою чіткого переліку соціальних мереж, у яких адвокат мав би право реєструватися. Зокрема, до таких можна віднести спілку «Адвокат майбутнього», де публікуються Facebook-пости щодо проведення різноманітних тренінгів, конференцій, круглих столів в окремих містах України, Всеукраїнську громадську організацію «Асоціація правників України» («Ukrainian Bar Association») – Facebook-представництво Асоціації правників України, де розглядаються зміни до процесуальних кодексів, гострі порушення прав адвокатів, проведення щорічних юридичних форумів, інші необхідні питання адвокатської діяльності [7].

Аналіз викладеного дозволяє зробити висновок, що прийняття норм адвокатської етики при використанні мережі Інтернет є важливим кроком, який дозволить підвищити правову культуру представників цієї професії, але вони можуть бути застосовані лише до обмеженого кола питань. З огляду на це

Правила адвокатської етики варто вдосконалити, зокрема, шляхом затвердження окремих відповідних рекомендацій дотримання норм адвокатської етики при використанні мережі Інтернет, при цьому доречно запозичити досвід зарубіжних країн. Законодавцю слід приділити більше уваги питанням, які враховували б юридичні й етичні проблеми використання мережі Інтернет адвокатами, адже зазначені вище прогалини є суттєвими ризиками у роботі адвоката, оскільки можуть стати важелем впливу і тиску на адвоката і завдати шкоди його професійній діяльності й репутації.

Література

1. Бойко Г. В. Деякі проблемні питання застосування дисциплінарною палатою Правил адвокатської етики при використанні адвокатом мережі Інтернет. *Вісник одеської адвокатури*. Одеса, 2019.
2. Правила адвокатської етики: затв. Звітно-виборним з'їздом адвокатів України 09.06.2017 р. URL: http://unba.org.ua/assets/uploads/3ae9a115a40b9a5bc04f_file.pdf
3. Кухнюк Д. В. Адвокатська етика у віртуальній реальності. *Вісник одеської адвокатури*. 2019.
4. Вільчик Т.Б. Деонтологічні засади діяльності адвокатів: міжнародні стандарти та вітчизняне законодавство. *Вісник Ради адвокатів Одеси*. 2019.
5. Рішення № IX-002/2018 у справі за скаргою на рішення дисциплінарної палати кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури Луганської області про відмову в порушенні дисциплінарної справи відносно адвоката.
6. Яновська О. Співвідношення мети й засобів як етична проблема адвокатської діяльності. *Юридична газета*. 2017. No 12 (562). 14 березня. URL: <http://tomorrowlawyer.org/spivvidnoshenyameti-ta-zasobiv-yak-eti/>.
7. Вишневський І. Професійно й неформально: групи юристів у соціальних мережах наразі далекі від того, щоб посправжньому згуртувати професійну спільноту. *Український юрист*. 2012. Вип. 7–8. URL: <http://jurist.ua/?article/195>

Науковий керівник – д-р юрид. наук, професор, завідувач кафедри адвокатури Національного юридичного універси-

тету імені Ярослава Мудрого Вільчик Тетяна Борисівна.

Пивоваров В. М.,

в. о. завідувача кафедри культурології,

канд. філол. наук, доцент;

*Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого*

АКТУАЛІЗАЦІЯ МОВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ В ПРАКТИЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ПРАВНИКІВ

Мовна компетентність, а також досконале володіння державною мовою у всіх сферах суспільного життя, зокрема, під час виконання службових обов'язків, набувають актуальності при підготовці фахівців із права. Це стосується нотаріального діловодства, яке здійснюється державною мовою (стаття 16 Закону України «Про засади державної мовної політики»), мови юридичної допомоги, яку адвокат повинен надавати фізичним і юридичним особам державною або іншою мовою, прийнятною для замовника [5].

З огляду на це нині посилено вимоги до рівня знання державної мови нотаріусами. Так, запропоновано внести зміни до частини другої статті 3 Закону України «Про нотаріат» (*Відомості Верховної Ради України*. 1993 р. № 39. Ст. 383; 2013 р. № 33. Ст. 436), а саме після слів «володіє державною мовою» додати слова «відповідно до рівня, визначеного Законом України «Про забезпечення функціонування української мови як державної»[4].

Вказане стосується й адвокатів. Отже, у частині першій статті 6 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» (*Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 27, ст. 282) після слів «володіє державною мовою» варто записати слова «відповідно до рівня, визначеного Законом України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» [4].

Наведене повною мірою положенням законодавства, за якими знання української мови як державної має якнайповніше відповідати державним стандартам щодо знання державної мови. У наказі МОН «Про затвердження стандарту вищої освіти за спеціальностями 015 «професійна освіта (за спеціальностями

для першого (бакалаврського) рівня вищої освіти» ПР 06) зафіксовано, що передусім необхідно доносити зрозуміло і недвозначно професійні знання, обґрунтування і висновки до фахівців і широкого загалу державною й іноземною мовами.

Зважаючи на те, що державна мова не лише важливий чинник і головна ознака ідентичності української нації, а також базова системотвірна основа української громадянської нації, визначальним є створення належних умов для забезпечення і захисту мовних прав і потреб населення.

Юрист як представник держави повинен на практиці демонструвати не лише знання державної мови, її норм на лексичному, фонетико-орфоепічному, морфологічному рівнях, а й уміти демонструвати високу мовленнєву компетентність на професійному рівні. Базові вимоги закладаються ще в загальній середній школі, а державними стандартами передбачається вільне володіння державною мовою всіма учнями закладів освіти, які завершують здобуття повної загальної середньої освіти [7].

Однак рівень мовленнєвої компетентності постійно потребує вдосконалення, зважаючи на нову редакцію Українського правопису [1], зокрема, впровадження фемінітивів.

Відбулися суттєві зміни в діловодстві, коли введено поняття «власне ім'я» і виключено слова «по батькові» згідно з Постановою КМ № 375 від 17.04.2019 [8].

Нова редакція Українського правопису, відмова від «по батькові» вносять певне сум'яття і в оформлення документів, і укладання судових рішень, постанов тощо. Проте процеси остаточні, отже, бажано ставитися з розумінням і впроваджувати у професійну діяльність.

За результатами опитування, проведеного в групах Фейсбуку «Адвокат України» і «Рада адвокатів», на питання «Чи потрібно перевіряти адвокатів на рівень володіння українською, що затверджуватиме національна комісія зі стандартів державної мови?»: 27,3 % відповіли, що державною мовою в Україні є українська (як наслідок, маємо це забезпечити); 42,4 % – це «законодавчий флешмоб», краще б узялися за економічні питання; 30,3 % – проект порушує гарантії ст. 10 Конституції, що лише розколює суспільство [2].

Автором вже проводилися опитування щодо сприйняття положень Національної рамки кваліфікацій, яка вимагає досконалого знання державної мови [3]. Для актуалізації оцінки ситуації щодо мовних змін автор провів анкетування серед слухачів підготовки й підвищення рівня кваліфікації за стандартизованою програмою секретарів судового засідання окружних й апеляційних адміністративних судів. У розробленій анкеті передбачені питання щодо ставлення до фемінітивів, оцінки рівня підтримки нової редакції Українського правопису, відмови від «по батькові» в підписах документів, наявності випадків звернення до суду щодо порушення мовного закону, критеріїв високого рівня володіння державною мовою, важливості наявності сертифіката на володіння державною мовою для юриста, який працює на посадах судді, прокурора, слідчого, нотаріуса.

Аналіз відповідей здійснено за статтю респондентів. Чоловіки становили 18 %, жінки 82%. Усі чоловіки мали стаж роботи до 10 років, у жінок до 10 років – 71%, 29% – від 10 до 20 років. Щодо використання фемінітивів у чоловіків думки поділилися порівну, тобто однакова кількість представників цієї статі позитивно, негативно і нейтрально ставиться до цього. Серед жінок негативне ставлення у 36%, позитивне у 7%, нейтральне у 50%, не змогли визначитися 7%.

Із питань використання підписів без «по батькові» 86 % жінок висловилися негативно. Щодо нової редакції правопису всі чоловіки були нейтральні, у жінок 14% підтримують, 36% не підтримують, 28,5 % нейтрально ставляться, 21,5% не змогли відповісти.

Жоден опитаний не навів прикладів звернення до суду щодо порушень «мовного» закону. Щодо критеріїв високого рівня володіння державною мовою запропоновано обрати: правильне укладання документів, лексичний рівень, морфологічний рівень, усе разом. Тільки серед жінок 7 % обрали лексичний рівень як пріоритетний, усі інші респонденти відповіли, що потрібно все разом.

Із приводу наявності сертифіката з володіння мовою позитивно відповіли 30% чоловіків і 72% жінок, 70% чоловіків вважають, що достатньо диплома магістра, так вважають і 21% жінок, узагалі заперечують сертифікацію 7% жінок.

Підсумовуючи, вкажемо, що стосовно використання фемінітивів переважає нейтральне і негативне ставлення, отже, це питання потребує подальшого обговорення, також суттєво різняться відповіді щодо сприйняття норм нового українського правопису, де відзначається меншість тих, хто підтримує, що теж потребує подальших роз'яснень, перехід до підписів «без по батькові» не викликав позитивного ставлення респондентів, що теж потребує нових роз'яснень, щодо сертифікації теж немає єдиної думки.

Література

1. Драчук С. 20 найбільших новацій Українського правопису 2019 року. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/30025623.html>
2. Опитування, проведене в групах «Адвокат України» та «Рада адвокатів» Фейсбуку. URL: <https://zib.com.ua/ua/127440-advokativ-i-notariusiv-pozbavlyatimut-svidoctv-za-pogane-zna.html>
3. Пивоваров В.М. Визначення сприйняття компетентнісних вимог національної рамки кваліфікацій фахівцями з права. *Наукові пошуки у III тисячолітті: соціальний, правовий, економічний та гуманітарний виміри*: зб. тез III Міжнародної науково-практичної конференції (27–28 квітня 2018 р.). Кропивницький : ПВНЗ КІДМУ, 2018. С.175–178
4. Про забезпечення функціонування української мови як державної: Закон України. *Відомості Верховної Ради України*. 2019. № 21. ст. 81. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2704-19#Text>
5. Про засади державної мовної політики: Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5029-17#n233>
6. Про затвердження стандарту вищої освіти за спеціальностями 015 «професійна освіта (за спеціальностями для першого (бакалаврського) рівня вищої освіти : Наказу МОН. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishcha-osvita/zatverdzeni%20standarty/2019/11/22/2019-11-22-015-B.pdf>
7. Про повну загальну середню освіту: Закон України. URL: <http://ru.osvita.ua/legislation/law/2232/>
8. Типова інструкція з діловодства в міністерствах, інших центральних та місцевих органах виконавчої влади: Постанова КМУ № 375 від 17.04.2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/>

*Тимоніна Л. А.,
аспірантка кафедри адвокатури
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого*

АДВОКАТ У СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖАХ: ЕТИЧНО-МОРАЛЬНИЙ ЗМІСТ

У сучасному світі просто неможливо уявити життя без Інтернету й соціальних мереж. В адвокатській діяльності соціальні мережі стали не просто одним із основних засобів спілкування, а й інструментом отримання й засобом обміну інформації, платформою, на якій можна висловити свої думки, ідеї і прорекламувати свою професійну діяльність.

Основним нормативно-правовим актом, який установлює межі поведінки для адвокатів, є «Правила адвокатської етики» (далі - Правила). Зауважимо, що вони почали розроблятися і впроваджуватися ще за часів правління Спілки адвокатів України 1991 р., коли Й.Л. Бронз уперше порушив питання про необхідність створення етичного кодексу адвоката. Хоча Правила були вже неодноразово оновлені й доповнені, вони так само покладають на кожного адвоката обов'язок дотримання високих моральних й етичних цінностей. Відповідно до ст. 57 Правил адвокат може розміщувати й коментувати лише ту інформацію, використання якої не завдає шкоди авторитету адвокатів й адвокатури в цілому. Проте проблема визначення поняття «авторитет адвокатури», а також об'єктивності критерії й розмір завдання шкоди інституту адвокатури залишаються досі не врегульованим на законодавчому рівні.

На жаль, треба визнати, що не усі адвокати дотримуються «Правил адвокатської етики» під час спілкування у соціальних мережах, роблячи дописи й коментуючи публікації. Небезпека неналежної етичної поведінки адвоката полягає в тому, що він своїми висловлюваннями в соціальних мережах впливає на масову свідомість, на велику кількість читачів. Коментарі щодо певних подій та осіб формують прихильність чи неприхильність, суспільну думку в цілому, яка може мати викривлений

зміст. Кожному адвокату необхідно пам'ятати, що його присутність в будь-якій соціальній мережі сприймається широким загалом саме як діяльність частини адвокатської спільноти з огляду на специфіку професії. Законодавчо на адвоката покладаються додаткові морально-етичні вимоги, що унеможливають його дії та висловлювання в соціальній мережі виключно як приватної особи, без урахування статусу адвоката, тому його неетична поведінка так чи інакше негативно впливає на авторитет української адвокатури.

Етично-моральний зміст дописів адвоката в соціальних мережах має базуватися на добропорядності, стриманості, шанобливому ставленні й повазі. Це стосується як спілкування, так і публікацій, бо нерідко трапляється так, що адвокати нехтують принципом конфіденційності відносин із клієнтом і публікують дописи без їх дозволу, висвітлюючи проблему, із якою людина звернулася за правовою допомогою або консультацією. Соціальні мережі не мають бути засобом заподіяння шкоди діловій і професійній репутації адвоката-опонента в судовій справі чи платформою для з'ясування особистих стосунків. Проте варто пам'ятати, що порушення адвокатом правил професійної етики є дисциплінарним проступком і тягне за собою дисциплінарну відповідальність. Безперечно, залишається достатньо прогалин в питанні регламентації діяльності адвоката в соціальних мережах. Однією з них є відсутність обов'язку адвоката надавати для внесення до Єдиного реєстру адвокатів України відомостей про свої офіційні сторінки у соціальних мережах, що в подальшому зумовлює відсутність можливості визначити фактичне авторство дописів, публікацій та коментарів, розміщених в мережі від імені адвоката.

Адвокат в усі часи був взірцем високих моральних цінностей і чеснот. Наразі з розвитком Інтернету й соціальних мереж дотримання цих цінностей важливо й необхідно при спілкуванні у соціальних мережах. Звісно, адвокат повинен відстоювати свою точку зору, коментувати дописи і робити публікації, однак наріжним каменем такої діяльності є повага до читачів, клієнтів і колег.

Література

1. Про адвокатуру та адвокатську діяльність: Закон України. Харків : Право, 2020. 60 с.
2. Правила адвокатської етики. Матеріал із сайту. URL:

Шандула О. О.

Доцент кафедри адвокатури

Національний юридичний університет

імені Ярослава Мудрого канд. юрид. наук,

доцент

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ЕТИЧНИХ ЗАСАД НАДАННЯ АДВОКАТОМ БЕЗОПЛАТНОЇ ПРАВНИЧОЇ ДОПОМОГИ

Сьогодні у сфері захисту прав і свобод незахищених верст населення значну роль відіграє забезпечення останніх безоплатною правовою допомогою (далі – БПД). Мають місце скарги громадян, які звертаються за БПД, на випадки байдужості, порушення етичних норм адвокатами. Традиційне розуміння понять «обов’язок», «честь», «гідність», «совість» нині нехтується певним відсотком представників адвокатської професії [1, с. 492].

Так, В. Сталоверов у своєму дослідженні зауважує, що в адвокатурі існує дуже важлива проблема: порушення адвокатами норм і правил адвокатської етики. Відповіді на такі факти відсутні. Однією з причин В. М. Сталоверов вважає низький морально-етичний рівень розвитку адвоката в цілому, відсутність моральних настанов, визначення сенсу людської справедливості [2, с. 130]. Дійсно, найчастіше громадяни стикаються з несумлінними адвокатами, які виконують свої обов’язки неналежним чином або зовсім не виконують їх. Усе частіше адвокати при виконанні своїх професійних обов’язків працюють лише для отримання прибутку, у той час як цільовим призначенням їх діяльності є кваліфікована юридична допомога громадянам.

До речі, одним із обов’язків, закріплених у Законі України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» [3], є обов’язок дотримання адвокатом Правил адвокатської етики [4]. Адвокатська етика як складник юридичної етики є сукупністю моральних спеціальних вимог і норм, які реалізуються в результаті ведення адвокатської діяльності. Таким чином, адвокат при на-

данні БПД повинен керуватися як моральними, так і етичними принципами.

У той саме час прогалиною нашого законодавства є те, що у Законі України «Про безоплатну правову допомогу» про етичні принципи не згадується [5].

Згідно з положеннями Правил адвокатської етики професійна незалежність адвоката, а також переконаність довірителя у його порядності, чесності і сумлінності є необхідними умовами довіри до нього. До наведеного додамо, що адвокат повинен уникати дій (бездіяльності), спрямованих на підрив довіри; зловживання довірою, що несумісне зі званням адвоката. На підставі зазначеного вище можна вказати основні принципи етики адвоката, який надає БПД:

- професійна незалежність;
- дотримання адвокатської таємниці;
- обов'язок зберігати честь і гідність незалежно від ситуації;
- обов'язок сумлінно захищати права і свободи, відстоювати інтереси довірителя;
- поважати честь і гідність осіб, які звернулися за юридичною допомогою.

Предмет адвокатської етики складає «професійна етика адвоката», яка охоплює питання моралі у відносинах із громадянами, державними органами та іншими органами адвокатури [6, с. 76]. Ми вважаємо, що адвокатська етика є системою науково обґрунтованих уявлень про морально-етичні аспекти адвокатської діяльності та її оцінки. За міжнародними звичаями адвокату слід діяти в інтересах як права в цілому, так і тих, чії права і свободи йому довірено захищати; не тільки виступати в суді від імені довірителя, а й надавати йому юридичну допомогу у вигляді порад і консультацій. У зв'язку з цим на адвоката покладено комплекс зобов'язань юридичного і етичного характеру, які умовно поділяються на такі категорії:

перед довірителем;

перед судом та іншими органами влади, з якими адвокат контактує, будучи довіреною особою довірителя або діючи від його імені;

перед іншими адвокатами;

перед суспільством, для членів якого існування вільної і незалежної професії поряд із додержанням правових норм є найважливішою гарантією захисту прав людини.

Однак, як вже зазначалося, на жаль, найпоширенішими проступками адвокатів визнані факти невиконання рішень органів самоврядування і порушення норм професійної етики адвоката.

Усе вищезазначене дає підстави зробити висновок, що дотримання етичних принципів у наданні БПД є одним із головних завдань сьогодення і вимагає внесення відповідних змін до Закону України «Про безоплатну правову допомогу».

Література

1. Шандула О.О., Чубейко В. І. Моральні засади адвокатської діяльності. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 8. С. 492–494. URL: http://www.lsej.org.ua/8_2020/124.pdf

2. Сталоверов В. М. Проблеми реформування законодавства про адвокатуру та адвокатську діяльність. *Young Scientist*. 2017. № 5.1(45.1). С. 127–132 URL: [https://32.pdf\(molodyvcheny.in.ua\)](https://32.pdf(molodyvcheny.in.ua))

3. Про адвокатуру та адвокатську діяльність : Закон України від 05.07.2012 № 5076-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 27. Ст. 282.

4. Правила адвокатської етики, затверджені звітно-виборним з'їздом адвокатів України від 9 червня 2017 року. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/MUS28627#!>

5. Про безоплатну правову допомогу: Закон України від 02.06.2011 р. № 3460-VI. URL : [Про безоплатну правову допомогу | від 02.06.2011 № 3460-VI \(rada.gov.ua\)](http://rada.gov.ua)

6. Бралатан В.П. Професійна етика : навч. посібник. Київ : Центр учбової л-ри, 2014. 229 с.

*Харитоновна О.В.,
канд. юрид. наук, доц.,
Національний юридичний університет
України імені Ярослава Мудрого*

ЮРИДИЧНА ЕТИКА: ВИКЛИКИ ІНСТИТУЦІОНАЛІЗАЦІЇ ТА ГЕНДЕРНІ АСПЕКТИ

Процеси, що розпочалися в етиці з розвитком урбанізації, появою міської цивілізації, розривом з попередніми формами соціального життя і атомізацією індивідів, зведенням в абсолют приватності та права на неї, призвели до того, що живі міжособистісні відносини поступилися інституціоналізованим, а отже, почала активно розвиватися формалізація та інституціоналізація етики. Дослідники навіть пропонують бачити й критично осмислювати ці процеси як процеси етичного імперіалізму, коли етика почала захоплювати суміжні сфери, здійснювати свою експансію на території, раніше їй не підвладні [1].

Вироблення принципів етичного регулювання різноманітних сфер життя, розширення кола тем, на які етика поширює свій вплив, стали формувати інституціональну етику – корпоративну етику, професійну етику тощо, які скоріше є етикою односторонніх дій. На відміну від «традиційної» етики, заснованої на комунікативності та взаємності, інституціональна зміщує центр від відносин між людьми до відносин людини й соціального, інституціонального середовища. Ризиками цього є втрата класичного етичного мислення як мислення про належне і суще, прийнятне і неприйнятне в людських взаємовідносинах, і поява етичної поведінки, яка не є інтеріоризованою, засвоєною індивідом, а є лише зовнішнім слідуванням сухим правилам та абстрактним принципам.

Щоб комунікативна етика, етика поваги до «Іншого» не вихолощувалася з інституціональної етики, важливим центром стає етичний дискурс рівності, який сприяє формуванню недискримінаційного середовища, де рівність мислиться не лише у формальному, а й у фактичному і трансформативному сенсах. Етика правника, яка є професійною етикою як різновидом інституці-

ональної етики, здатна зберігати потенціал етичного мислення лише за умови, якщо вона працюватиме не просто як формальна етична політика, прописана у політиках юридичних структур, а як політика, що підтримує та розвиває усвідомлення окремими правниками їх власних етичних цінностей та суджень.

Серед питань, які стосуються розвитку етики правника, одне з центральних місць займає питання гендерної рівності. Професорка Стенфордського університету Дебора Роуд, яка справила визначний вплив на розвиток юридичної етики і яка, на жаль, пішла з життя в січні цього року, свого часу популяризувала термін «проблема “без проблем”» (The “No Problem” Problem). Вона мала на увазі той факт, що доволі часто гендерна нерівність не розглядалася як проблема взагалі – або, принаймні, не вважалася проблемою тими суб’єктами, які здатні були здійснювати зміни, щоб виправляти ситуацію. Таке бачення не дозволяє сприймати гендерну рівність як цінність, робить вимоги щодо неї просто зовні нав’язаними правилами. Пані професор підкреслювала, що доволі часто зростання кількості студенток юридичних шкіл сприймається як ознака того, що «жіноча проблема» вирішена, проте це далеко не так. Фундаментальним викликом у відстоюванні прав жінок є саме несприйняття того, що це є проблемою, а певні досягнення сприймаються як індикатор того, що подальший рух у цьому напрямі непотрібний, і ускладнюють його. У той час як, на думку Д. Роуд, визнання і осмислення існуючого гендерного розриву є необхідною передумовою подальшого прогресу [2].

Так, за даними дослідження, підготовленого у рамках проекту «Гарантування дотримання прав людини при здійсненні правосуддя» Координатора проектів ОБСЄ в Україні (2016), лише 40% адвокаток не стикалися з тим, що клієнти наполягають на співпраці з адвокатом певної статі; серед чоловіків з такими вимогами ніколи не мали справу 64% [3].

Відповідно до результатів дослідження «Жінки у юридичній професії» (2018) Асоціації жінок-юристок України «ЮрФем» 46,5 % опитаних жінок зазнавали дискримінації в частині доступу до професії, а 41,5 % опитаних жінок зазначали, що їм необхідно було доводити свою професійність та здатність

виконувати певну роботу в ситуації, у котрій чоловіку-юристу не потрібно було цього робити [4].

За даними Національної асоціації адвокатів, опублікованими у березні 2019 р. з посиланням на Єдиний реєстр адвокатів України, жінки-адвокатки складають 36,71 %, а чоловіки-адвокати – 63,29% у професії [5].

Хоча адвокатки нерідко стверджують, що «успіх жінок в юридичній професії залежить від них самих» [6], на жаль, такий погляд залишає поза увагою структурний аспект гендерних асиметрій, уявлення про те, що жіноче лідерство – це не лише персональний проект на мікрорівні, а і питання інституційного рівня організації (мезорівня), і загальносуспільного рівня організації (макрорівня).

Бачення нерівностей, укорінених у певних структурах, дає більше можливостей для розробки стратегії протистояння їм. І хоча жінки, дійсно, частіше, ніж раніше, прориваються скрізь «скляну стелю», але не варто забувати і про ризики «скляної скелі» – феномену, вперше ідентифікованого М. Райан та С. Хасламом [7]. Його суть полягає у тому, що компанії реалізують політики висунення жінок на посади, які є складними, де жінкам доведеться мати справу з проблемними ситуаціями, де вони опиняться на краю «скляної скелі». Експериментальні дослідження подібних феноменів довели, що широке коло учасників (у тому числі керівники підприємств, HR-менеджери) з більшою ймовірністю вибирали жінок, щоб запропонувати їм очолити компанії, які знаходяться в занепаді. Також деякі дослідження показують, що лідери-чоловіки, не переконані в ефективності жінок, поміщають їх на менш бажані керівні посади. Дослідження ефекту «скляної скелі» у юридичній сфері зафіксували, що в разі необхідності обрати адвоката для справи з високим рівнем ризику – перевага надається жінкам [8].

Отже, рівність прав і можливостей як серцевина юридичної етики має полягати не лише у погляді на самого себе і реалізацію власної автономії, а і має передбачати увагу до іншого – але іншого, існуючого не у вакуумі, а зануреного у гущину соціального життя, з його полярностями, нерівностями й диспропорціями.

У цьому аспекті увага до різноманітності і толерант-

ність до іншості є ключовими факторами розвитку та умовами резистентності прийнятих рішень.

Вартує уваги досвід США, де великі юридичні фірми (Big Law) розробили так зване Mansfield Rule – правило, відповідно до якого проводять диверсифікацію керівництва юридичних фірм: на владні позиції має бути залучено щонайменше 30% жінок і представників меншин для забезпечення різноманітності при прийнятті рішень. Mansfield Rule виникло за натхненням і по аналогії з Rooney Rule (правилом в Національній футбольній лізі Америки, що забезпечує різноманітність тренерського складу, назване на честь Дена Руні, власника одного з футбольних клубів, який запровадив політики квотування на співбесідах для тренерів представників етнічних меншин), і було іменоване на честь Арабелли Менсфілд – першої жінки, допущеної до адвокатури в США у 1869 році. Нині в США розвивається версія проекту Mansfield Rule 4.0, тобто правило еволюціонує, залучаючи не лише великі, а і середні юридичні фірми, та здійснюючи вимірювання результатів дії правила і розвиваючи його на основі цих результатів [9].

Вбачається, що колективними зусиллями, заснованими на етиці, інтеріоризованій окремими індивідами, які не лише діють солідарно, а мислять етично, можна домогтися реалізації не тільки ізольованого прогресу, а й системних зрушень.

Література

1. Фрумкин К. Основные тенденции эволюции морали. URL: https://www.socionauki.ru/news/files/globalistics_2015/%D0%A4%D1%80%D1%83%D0%BC%D0%BA%D0%B8%D0%BD.pdf
2. Rhode, Deborah L. (1997). Speaking of Sex. Harvard University Press. 341 p.
3. Фулей Т.І. Гендерна рівність при здійсненні правосуддя. Київ: Ваіте, 2016. 180 с.
4. Жінки у юридичній професії. Дослідження Асоціації жінок-юристок України «ЮрФем». URL: <http://jurfem.com.ua/richna-zvitnist/>
5. Інфографіка «Жінки в адвокатурі. Цікаві факти». URL: <https://unba.org.ua/news/print/4195-infografika-zhinki-v-advokaturi-cikavi-fakti.html>

6. Просянюк О. Успіх жінок в юридичній професії, як і в усіх інших, залежить від нас самих / Інтерв'ю Павлини Каменських. URL: <https://zib.com.ua/ua/145767-golova-komitetu-z-pitan-gendernoj-politiki-olga-prosyanyuk-u.html>

7. Ryan Michelle K., Haslam S. Alexander. The Glass Cliff: Evidence that Women are Over-Represented in Precarious Leadership Positions. Available at: https://www.researchgate.net/publication/227680644_The_Glass_Cliff_Evidence_that_Women_are_Over-Represented_in_Precarious_Leadership_Positions

8. Ashby Julie S., Ryan Michelle K., Haslam S. Alexander. Legal Work and the Glass Cliff: Evidence that Women are Preferentially Selected to Lead Problematic Cases William & Mary Journal of Race, Gender, and Social Justice Vol. 13 (2006-2007). Available at: <https://scholarship.law.wm.edu/wmjowl/vol13/iss3/5/>

9. Mansfield Rule 4.0 Available at: <https://www.diversitylab.com/mansfield-rule-4-0/>

Цувіна Т.А.

канд. юрид. наук, доц.,

доц. кафедри цивільного процесу

НЮУ ім. Ярослава Мудрого

НЕУПЕРЕДЖЕНІСТЬ СУДУ ТА СОЦІАЛЬНІ МЕРЕЖІ

Неупередженість суду є невід'ємним елементом права на справедливий судовий розгляд у цивільних справах відповідно до п. 1 ст. 6 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод 1950 р. (далі – ЄКПЛ). Останнім часом особливої актуальності у контексті проблеми неупередженості суду набувають питання, пов'язані з активністю суддів у соціальних мережах, які наразі є важливим майданчиком для отримання інформації й спілкування, ознайомлення суспільства із діяльністю судів і важливими новинами у правовій сфері. Із цієї точки зору великого значення набуває розроблення певних стандартів етики суддів і представників інших юридичних професій у соціальних мережах.

Європейський суд з прав людини (далі - ЄСПЛ) виходить у своїй практиці із розмежування об'єктивного і суб'єктивного критеріїв неупередженості суддів, перший із яких пов'язується із наявністю зовнішніх гарантій неупередженості суду з точки зору стороннього спостерігача, а другий – із поведінкою конкретного судді та його висловлюваннями, пов'язаними із розглядом справи. У національному й зарубіжному правопорядках нерідко постають питання щодо порушень обох критеріїв неупередженості суддів через їх дії у соціальних мережах.

Щодо об'єктивної неупередженості зауважимо, що в даному разі йдеться передусім про випадки, коли сторони заявляють відвід судді на підставі того, що суддя й адвокат є “друзями” в соціальній мережі. Національні суди виходять із того, що зазначені факти не свідчать про наявність упередженості судді і не є підставою для відводу. Цікавим у цьому контексті є також американський досвід. Так, Верховний Суд Флориди у справі “*Law Offices Herssain and Herrsain, P. A. v. United Servises Automobile Association*” зробив висновок, що самого лише факту “дружби” у соціальних мережах недостатньо для відводу судді [1]. Наведене видається цілком обґрунтованим, однак американська практика виходить із того, що в деяких випадках якість, інтенсивність і природа взаємозв'язків, що можуть проявлятися, наприклад, у коментарях, дописах, повідомленнях суддів, а також в іншій їх активності, може давати підстави для обґрунтованих сумнівів в упередженості суду.

Цікавим у цьому контексті є досвід Комітету із судової етики Каліфорнії, яким були розроблені певні правила й рекомендації щодо спілкування суддів у соціальних мережах. Так, серед факторів, які дозволяють оцінити можливість впливу адвокатів на суддю на основі активності в соціальних мережах, виокремлюються: а) характер сайту в соціальних мережах (чим більш особистий характер сторінки, тим більша ймовірність того, що включення адвоката створить вигляд його особливого становища і поставить під сумнів здатність судді діяти неупереджено); б) кількість “друзів” на сторінці, тобто чим більшою є кількість «друзів» на сторінці судді, тим меншою є ймовірність того, що хтось із учасників може вплинути

на суддю; в) практика судді стосовно того, кого додавати до друзів (чим більш всеохоплюючою є сторінка, тим менша ймовірність створити враження, що будь-який окремих учасник має особливе становище для впливу на суддю); г) як часто з'являється адвокат перед суддею, тобто якщо ймовірність того, що адвокат дійсно поставане перед суддею у певному провадженні, низька, то є більше шансів, що взаємодія буде вважатися допустимою, якщо ж адвокат із суддею часто беруть участь в одних і тих самих провадженнях, взаємодія є менш схожою на допустиму [2, с. 66].

Більш широка полеміка у цьому контексті розгортається також у зв'язку із можливим коментуванням суддею справ у соціальних мережах, що може свідчити про порушення суб'єктивного критерію неупередженості суддів. ЄСПЛ загалом виходить із неприпустимості висловлювань з боку судді стосовно справи, яка розглядається, що містять його позитивну або негативну оцінку щодо неї [3]. Аналогічний підхід відбитий і у Бангалорських принципах поведінки суддів (Принцип 2).

Цікавим у цьому контексті є рішення ЄСПЛ у справі *“Rustavi 2 Broadcasting Company LTD and Others v. Georgia”* [4], де заявник скаржився на порушення неупередженості суду через публікації дружини судді, який розглядав справу, у мережі Facebook, в яких вона висловлювалася негативно на адресу телеканалу, що був стороною у справі, і його генерального директора. Перевіряючи дотримання вимог об'єктивної неупередженості, ЄСПЛ у цій справі зосередився на двох питаннях: а) чи викликав характер заяв об'єктивно виправдану занепокоєність щодо неупередженості розгляду спору про право власності на акції телеканалу, б) чи мають висловлені дружиною судді судження асоціюватися із самим суддею? Оцінюючи ризики упередженості суду, ЄСПЛ зробив висновок, що дружина не коментувала можливі варіанти вирішення справи, і пости у Facebook не можуть вважатися такими, що мали на меті вплив на позицію судді. Крім того, вимога неупередженості суду не може заборонити членам родини судді висловлювати свої погляди на суспільні проблеми, і хоча не можна виключити, що діяльність членів сім'ї судді за певних обставин може негативно вплинути на сприйняття громадськістю неупередженості судді, проте у цій справі заявник не

надав жодних доказів впливу постів дружини судді на результат розгляду справи. Зважаючи на те, що під час відмови у задоволенні клопотання про відвід, суддя підкреслював, що його дружина ніколи не погоджувала з ним зміст її сторінки у Facebook, і він навіть не знав про існування таких постів, ЄСПЛ зробив висновок, що з точки зору стороннього спостерігача суддя достатньо дистанціювався від публікацій своєї дружини у Facebook, а отже, порушення п. 1 ст. 6 ЄКПЛ відсутнє.

Література

1. *Law Offices Herssain and Herrsain, P. A. v. United Servises Automobile Association*, Case № SC 17-1848, 2018. Fla. LEXIS 2209 (Fla. Nov. 15, 2018).
2. Hamilton W. F. Face-off on Facebook: Judges and Lawyers as Social Media Friends in a Post-Herssein World. *Revista Forumul Judecatorilor*. Vol. 2019. № 2. P. 58-68.
3. *Lavents v. Latvia*, № 58442/00, 28 November 2002.
4. *Rustavi 2 Broadcasting Company LTD and Others v. Georgia*, № 16812/17, 18 July 2019.

**Секція 5. ЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДІЯЛЬНОСТІ ІНСТИТУТУ
АДВОКАТУРИ, ВЗАЄМОДІЯ ІЗ СУМІЖНИМИ
ІНСТИТУТАМИ – СУДОМ ТА ПРОКУРАТУРОЮ,
ОРГАНАМИ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ**

Артамонова С. С.,

04-19-02,

*Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого*

**НОРМИ АДВОКАТСЬКОЇ ЕТИКИ ТА МЕРЕЖА
ІНТЕРНЕТ**

Завдяки широким комунікаційним можливостям та, зокрема, свободі спілкування Інтернет і соціальні мережі активно охоплюють всі сфери людського життя – від особистої до соціальної. У віртуальній реальності з'являються групи, що об'єднують людей з усього світу за різними інтересами, у тому числі й суто професійними. За час функціонування такого виду комунікації сформувались певні правила, що відповідають загальнолюдським уявленням про культуру спілкування, проте коли йдеться про адвокатську спільноту, то до них приєднуються й інші – ті, що ґрунтуються на засадах адвокатської етики.

Глобалізаційні процеси в Україні вплинули на модернізацію норм законодавства та правил, що регулюють адвокатську діяльність в нашій державі. Так, З'їзд адвокатів України 09.06. 2017 р. затвердив нову редакцію Правил адвокатської етики (ПАЕ), до яких був включений розділ «Дотримання норм адвокатської етики при використанні мережі Інтернет», що складався із чотирьох статей, а саме 57, 58, 59 та 60 [1].

У статті 57, зокрема, закріплено, що адвокат може брати участь у соціальних мережах (наприклад, Facebook, Twitter, Instagram та інші), Інтернет-форумах, але при цьому розміщення, коментування лише тієї інформації можливо, використання якої не буде завдавати шкоди авторитету адвокатів та адвокатури в цілому. Зауважимо, що вжиті у тексті цієї норми поняття «авторитет адвокатів» та «авторитет адвокатури» мають оціночний характер, до того ж їх зміст прямо не закріплюється

в законодавстві про адвокатуру. З огляду на це вони можуть тлумачитись уповноваженими органами по-різному – залежно від обставин, тієї чи іншої ситуації. Що стосується офіційного тлумачення, то це робить виключно З’їзд адвокатів України та Рада адвокатів України (ст. 5 ПАЕ) [2].

Однією з вад розглядуваної статті вбачається невизначеність важливого поняття «школа», яку заподіює публікація, пост, твіт або коментар [3]. Законодавство України, Правила адвокатської етики, рішення З’їзду адвокатів України та Ради адвокатів України – обов’язкові для виконання правником навіть у мережі Інтернет.

Згідно із ст. 57 ПАЕ незалежність, професійність, відповідальність, чесність, стриманість та коректність, гідність, недопущення будь-яких проявів дискримінації, толерантність та терпимість, корпоративність та збереження довіри суспільства, конфіденційність – це основні принципи, яким має відповідати діяльність адвокатів у сфері Інтернету.

Перші три принципи розкриваються у ст. 58. Так, принцип незалежності означає, що адвокат може вільно створювати контакти як з клієнтом, так і з суддями та іншими правниками, роблячи їх транспарентними, відкритими. Тому перед тим як вступати в такі відносини, необхідно упевнитися, що наслідки публічного демонстрування не будуть суперечити законодавству України. Принцип відповідальності накладає обов’язок бути дисциплінованим і толерантним користувачем соціальних мереж, дотримуватися правил використання мережі Інтернет та, безумовно, правил професійної етики адвокатів, критично ставитись до змісту інформації або коментаря, який опубліковується [4].

Один з важливих принципів діяльності адвоката є конфіденційність, причому не лише у віртуальному світі, а й у реальному. У даному випадку адвокат має усвідомлювати, що соціальна мережа не досить стійка платформа для того, щоб працювати з даними клієнта або будь-якою іншою конфіденційною інформацією. Важливо зазначити, що у ст. 60 ПАЕ стосовно заборони дискримінації у соціальних мережах конкретизуються положення ч. 2 ст. 1 Закону України «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні» та ст. 14 Конвенції про за-

хист прав людини і основоположних свобод [5].

Яким би якісним не було правове регламентування, не можна не зважати на реальну практику та діяльність недобросовісних користувачів, через яку існує великий ризик створення фейкових сторінок певного адвоката з розміщенням від його імені інформації, використання якої буде завдавати шкоди авторитету адвокатів та адвокатури в цілому. Ця проблема, на жаль, залишається досить актуальною і потребує ретельного аналізу для розробки запобіжних заходів.

Отже, інформаційні й телекомунікаційні технології відкрили нові, надзвичайно широкі можливості для діяльності вітчизняних адвокатів – як щодо отримання необхідних даних, так і щодо спілкування у професійному середовищі. В Україні разом із цим виникла об'єктивна потреба нормативного регулювання різних правовідносин при використанні мережі Інтернет, зокрема й тих, що пов'язані з адвокатською етикою. Безумовно, корисним вбачається досвід тих держав, де новітні способи спілкування увійшли в життя раніше, зокрема США. З огляду на це найважливішим документом убачаються Рекомендації для адвокатів щодо поведінки в соціальних мережах відповідно до встановлених етичних норм і правил (SOCIAL MEDIA ETHICS GUIDELINES), прийнятих 09.06.2015 р. Асоціацією адвокатів Нью-Йорка [6]. Уважне вивчення їх положень з позицій нашої ментальності, культури спілкування, загальнолюдської та адвокатської етики і відповідне запровадження в українському законодавстві дозволить не тільки заповнити прогалини в регулюванні, а й уникнути можливих ризиків для подальшої діяльності адвокатів у мережі Інтернет.

Література

1. Правила адвокатської етики (від 09.06.2017 р.). Київ, 2017. 34 с. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/n0001891-17#Text>
2. Кухнюк Д. Професійна етика у віртуальному просторі. *Юридична газета*. Online. 2019. URL: <http://yur-gazeta.com/publications/practice/inshe/profesiyna-etika-u-virtualnomuprostori.html>

3. Коломійчук В. Адвокатська етика в мережі Інтернет: проблемні питання. 2018. URL: <https://blog.liga.net/user/vkolomyichuk/article/30605>

4. Бочуляк Н. І. Адвокати та соціальні мережі: етико-професійні аспекти кореляції. URL: <file:///C:/Users/User/Downloads/207-Article%20Text-389-1-10-20200709.pdf>

5. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод №994_002-13 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text

6. Social media ethics guide lines of the commercial and federal litigation section of the New York state bar association, up dated June 9, 2015. URL: <http://www.nysba.org/socialmediaguidelines/>

Науковий керівник – канд. юрид. наук, доц., асист. кафедри кримінального права № 1 Національного юридичного університету ім. Ярослава Мудрого Н. В. Маслак

Буликіна Т. О.,

18-20м-05,

*Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого*

МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ ПОВЕДІНКИ АДВОКАТА У СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖАХ

Міжнародною асоціацією юристів 24.05. 2014 р. прийнято Принципи Міжнародної асоціації юристів щодо поведінки в соціальних мережах для юридичних професій (далі – Принципи), які стали для представників юридичної професії моральним орієнтиром їхньої поведінки на теренах соціальних мереж.

Не можна не погодитися з тим, що в наш час соціальні мережі відкривають для правників нові можливості: майже необмежений доступ до нових ресурсів, широке спілкування із колегами з усього світу, виступають безкоштовною платформою для просування та реклами, залучення нових клієнтів та побудови власного позитивного іміджу.

Але водночас стає очевидною і їх негативна сторона. Наприклад, неналежне або некоректне використання таких можливостей адвокатом, що справедливо може мати своїм наслідком накладення дисциплінарної відповідальності. Тож з метою заохочення до відповідального ставлення до використання соціальних мереж були визначені та виписані у вищезазначеному міжнародному документі принципи, які б могли, з одного боку, не відбити бажання до їх використання, а з іншого – допомогти при вирішенні конфліктів, пов'язаних із ними. Міжнародна асоціація юристів переконана, що саме місцеві асоціації адвокатів та регуляторні органи найкраще обізнані з поточною ситуацією та потребами правничої професії у своїх юрисдикціях, тож здатні зберігати баланс між цими потребами та наявними можливостями і ресурсами [1]. З огляду на це українська правнича спільнота виявила цілковиту солідарність із міжнародною, прийнявши такі принципи, як незалежність, доброчесність, відповідальність, конфіденційність, зміцнення довіри до професії в суспільстві та принцип корпоративної політики, – тобто всі, що закріплені у Принципах.

Наголошується, що принцип незалежності, передбачений при використанні соціальних мереж, діє і розуміється так само, як і в реальному житті: адвокат має право будувати стосунки як із клієнтом, так із суддею або іншими юристами, але при цьому повинен завчасно думати про наслідки таких контактів та дію цього принципу поза межами соціальних мереж.

Дотримання принципу доброчесності дозволить уникнути помилок, пов'язаних з некоректними або такими, що виражають неповагу до співрозмовника, клієнта чи колеги, висловлюваннями в мережі Інтернет, і сприятиме утвердженню не тільки доброго імені окремого адвоката, а й позитивно позначиться на всій адвокатській спільноті.

Гаркуша В. В.

*Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого*

ОСОБЛИВОСТІ ДИСЦИПЛІНАРНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ АДВОКАТА ЗА ПОРУШЕННЯ ПРАВИЛ АДВОКАТСЬКОЇ ЕТИКИ

Адвокатура як інститут, необхідний для ефективного здійснення правосуддя і захисту прав громадян, є невід'ємною складовою правової держави, оскільки виконує функцію захисту, представництва та надання інших видів правової допомоги на професійній основі. Забезпечення якісної юридичної допомоги неможливе без належного контролю. Одним з механізмів такого контролю виступає інститут дисциплінарної відповідальності, що виконує одночасно функції покарання за дисциплінарні проступки та захисту адвокатської спільноти.

Міжнародними стандартами професійної діяльності адвоката визначаються загальні деонтологічні вимоги, яких мають дотримуватися адвокати, незалежно від кордонів (державних, галузевих та ін.), для провадження своєї професійної діяльності з метою гуманізації суспільних відносин, утвердження законності та правопорядку в кожній країні.

Найважливішими нормативно-правовими актами, що визначають міжнародні стандарти з регулювання адвокатської діяльності, є Основні принципи, що стосуються ролі юристів, прийняті VIII Конгресом ООН про запобігання злочинам у серпні 1990 року; Загальний кодекс правил для адвокатів країн Європейського Співтовариства, прийнятий делегацією дванадцяти країн-учасниць на пленарному засіданні у Страсбурзі в жовтні 1988 року, а також Рекомендація Res (2000)21 Комітету Міністрів від 25 жовтня 2000 р. державам – членам Ради Європи про свободу здійснення професії адвоката,

В Україні інститут дисциплінарної відповідальності адвокатів та порядок здійснення дисциплінарного провадження врегульовано переважно Законом України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», де цьому питанню присвячений розділ

VI. Основна особливість дисциплінарної відповідальності адвокатів полягає у її законодавчому регулюванні як спеціального виду професійної відповідальності, що обумовлено особливим статусом адвоката. Законодавцем передбачений особливий порядок притягнення адвоката до дисциплінарної відповідальності, а саме: рішення про накладення на адвоката дисциплінарних санкцій ухвалюють органи адвокатського самоврядування – кваліфікаційно-дисциплінарні комісії регіону за адресою робочого місця адвоката, зазначеного в Єдиному реєстрі адвокатів України. Відповідно до п.3 ч.2 ст.34 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» зазначається, що порушення правил адвокатської етики є дисциплінарним проступком адвоката, а відтак – підставою для притягнення адвоката до дисциплінарної відповідальності [1]. На сьогоднішній день не існує конкретної процедури дисциплінарного провадження саме за порушення Правил адвокатської етики, тому порядок і підстави такої відповідальності є загальними.

Певного переліку порушень правил адвокатської етики, за наслідком яких настає дисциплінарна відповідальність, немає. З огляду на це заслуговує на увагу узагальнення О. І. Русанової, яка до таких проступків відносить: безпідставне затягування справи з метою отримання більшого гонорару; диктування підзахисному завідомо неправдивих показань; будь-які висловлені назовні сумніви в достовірності інформації та документів, що виходять від клієнта; пасивність адвоката в процесі, незаявлення клопотань, незаконні угоди з обвинуваченим або судом; затягування адвокатом справи, зрив судових засідань з вини адвоката, нетактовні вислови; використання неправди, обману; незаконні або завідомо нездійсненні обіцянки, спеціальне розпалення конфліктів. Також вона наголошує на актуальності питання відповідальності адвоката за висвітлення своєї позиції в Інтернеті. Відповідно до ст. 12 ПАЕ всією своєю діяльністю адвокат повинен затверджувати повагу до адвокатської професії, яку він уособлює, її сутності та громадського призначення. Цього принципу адвокат зобов'язаний дотримуватись у всіх сферах діяльності: професійній, громадській, публіцистичній та інших[2].

Таким чином, можна підсумувати, що особливий порядок та підстави притягнення адвокатів до дисциплінарної відповідальності за порушення Правил адвокатської етики обумовлені специфікою професії та особливим статусом, що вимагає чесного та порядного ставлення до здійснення професійної діяльності.

Література

1. Бойко Л. І. Міжнародні стандарти дисциплінарної відповідальності адвокатів. *Юридична наука*. 2015. URL: <http://www.pravoznavec.com.ua/period/article/65428/%D0%9B#chapter>
2. Про адвокатуру та адвокатську діяльність: Закон України від 05.07.2012 р. № 5077. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17#n300>
3. Русанова О. І. Підстави притягнення адвоката до дисциплінарної відповідальності за чинним законодавством. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція*. 2014. Вип. 10-1(2). С. 14–16. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmgu_jur_2014_10-1%282%29_6

Науковий керівник – асист. кафедри адвокатури Національного юридичного університету ім. Ярослава Мудрого В. В. Гайворонська

*Гармаш Т. В.,
18-20м-05,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого*

ПРОБЛЕМА ФОРМУЛЮВАННЯ ТА УЗГОДЖЕННЯ ПРАВОВОЇ ПОЗИЦІЇ АДВОКАТА У СПРАВІ: ЕТИЧНІ АСПЕКТИ

Питання формулювання та узгодження правової позиції адвоката у справі є досить проблемним, оскільки воно як стрижнева опора тактики захисту прав, свобод та інтересів може бути різна у розумінні адвоката й у розумінні його/її клієнта. Проте ні в кого не виникає сумнівів, що така розбіжність є неприй-

нятною в адвокатській професійній діяльності, і тому цей важливий аспект врегульований на нормативному рівні. Відповідно до п. 3 ч. 2 ст. 21 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» адвокату забороняється займати у справі позицію всупереч волі клієнта, крім випадків, якщо адвокат впевнений у самообмові клієнта [1].

Нормою ст. 18 Правил адвокатської етики закріплено, що адвокат зобов'язаний інформувати клієнта щодо ведення дорученої йому справи, у тому числі щодо правової позиції у справі. До підписання договору про надання професійної правничої (правової) допомоги у справі адвокат повинен з'ясувати всі відомі клієнту обставини, які можуть позначитися на визначенні наявності правової позиції у справі та її змісті, та запитати і вивчити всі відповідні документи, які є в розпорядженні клієнта. Якщо після виконання цих вимог адвокат переконається у наявності фактичних і правових підстав для виконання певного доручення, він повинен неупереджено й об'єктивно викласти їх клієнту і повідомити в загальних рисах які правові наслідки досягнення результату, якого бажає клієнт. Якщо за наявності фактичних і правових підстав для виконання доручення свідомо для адвоката існує поширена несприятлива (з точки зору гіпотетичного результату, бажаного для клієнта) практика застосування відповідних норм права, адвокат зобов'язаний повідомити про це клієнта. У випадку, коли адвокат дійде висновку про відсутність фактичних та правових підстав для виконання доручення, він зобов'язаний повідомити про це клієнта та узгодити з ним зміну змісту доручення, що відповідав би тому гіпотетичному результату, який може бути досягнутий згідно з чинним законодавством, або відмовитись від прийняття доручення. Адвокат повинен неупереджено й об'єктивно повідомити клієнту про наявність відомих йому фактичних і правових підстав, які можуть позитивно або негативно впливати на ймовірне виконання певного доручення, та про правові наслідки досягнення результату, якого бажає клієнт. Згідно з ч. 6 ст. 23 цього нормативного акта адвокат під час участі в окремій процесуальній дії не має права відступати від позиції клієнта та основного адвоката (адвокатів) у цій справі [2].

Наказом Міністерства юстиції України від 21.12.2017 р. № 4125/5 було затверджено Стандарти якості надання безоплатної вторинної правової допомоги у цивільному, адміністративному процесі та представництва у кримінальному процесі, де в п. 1 визначено, що вказані стандарти є комплексом основних характеристик моделі гарантованого державою захисту, передбачених міжнародними правовими актами, законодавством України, у межах яких та з урахуванням узгодженої правової позиції сторони захисту захисник є незалежним в обранні стратегії і тактики захисту у кримінальному провадженні для здійснення активного та розумного захисту прав, свобод та законних інтересів клієнта всіма не забороненими законом засобами. Пунктами 3, 4, 5 розділу I цього нормативно-правового акта визначено, що для узгодження правової позиції у справі адвокату необхідно: провести конфіденційне побачення з клієнтом, з'ясувати обставини справи, отримати від клієнта інформацію, що має правове значення, ознайомитись із наявними у клієнта документами та з'ясувати бажаний для клієнта результат [3].

Підпунктом 1 п. 1 Загального стандарту надання безоплатної вторинної правової допомоги у кримінальному процесі визначено, що після отримання доручення центру захисник у визначений законодавством або розумний строк ознайомлюється з матеріалами кримінального провадження, проводить конфіденційне побачення з клієнтом, під час якого роз'яснює йому його права із врученням відповідної пам'ятки (буклета), наданої(го) центром, з'ясовує обставини кримінального правопорушення у викладенні клієнта, отримує від нього інформацію, що має правове значення, узгоджує правову позицію з клієнтом [4].

Однозначно зрозуміло, що при запереченні обвинуваченим своєї вини захисник не вправі зайняти протилежну позицію, але іноді трапляються випадки, коли клієнт у зв'язку з різними життєвими обставинами сформував тактику захисту його прав, яка, на думку адвоката, є очевидно програшною. Саме в таких випадках виникає зіткнення правових позицій між правозахисником та клієнтом. З огляду на це законодавець створив механізм виходу з такої ситуації, щоб захистити репутацію адвоката, який не буде змушений діяти за програшною схемою дій чи йти на

конфлікт із клієнтом і діяти всупереч його волі. Зокрема, відповідно до п. 2 ч. 4 ст. 47 Кримінального процесуального кодексу України захисник після його залучення має право відмовитись від виконання своїх обов'язків, зокрема, у випадку незгоди з обвинуваченням щодо вибраного ним способу захисту [5].

Очевидним залишається той факт, що професійна діяльність адвоката пов'язана з труднощами етичного характеру, наприклад, з постійним пошуком компромісу між правами, свободами та інтересами окремих осіб – клієнтів, з одного боку, і публічним інтересом держави та суспільства – з іншого.

Література

1. Про адвокатуру та адвокатську діяльність: Закон України від 05.07.2012 р. № 5076-VI: станом на 03.06.2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17#n17>

2. Правила адвокатської етики: Правила від 09.06.2017 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/n0001891-17#Text>

3. Про затвердження Стандартів якості надання безоплатної вторинної правової допомоги у цивільному, адміністративному процесі та представництва у кримінальному процесі: наказ М-ва юстиції України від 21.12.2017 р. № 4125/5: станом на 31.09.2018 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1554-17#Text>

4. Про затвердження стандартів якості надання безоплатної вторинної правової допомоги у кримінальному процесі: наказ М-ва юстиції України від 25.02.2014 р. № 386/5: станом на 07.02.2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0337-14/page#Text>

5. Кримінальний процесуальний кодекс України: Кодекс України від 13.04.2012 р. № 4651-VI: станом на 17.03.2021 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>

*Науковий керівник – асист. кафедри адвокатури Національного юридичного університету ім. Ярослава Мудрого
В. В. Гайворонська*

*Гронік О. О.,
18-20м-01,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого*

УНИКНЕННЯ КОНФЛІКТУ ІНТЕРЕСІВ ЯК ОСНОВОПОЛОЖНИЙ ПРИНЦИП ДІЯЛЬНОСТІ АДВОКАТУРИ

У професійній діяльності адвокати керуються Правилами адвокатської етики [1] – документом, що встановлює загальні вимоги та принципи, яких вони повинні дотримуватися при виконанні своїх функцій. Основоположним принципом є забезпечення пріоритету інтересів клієнта, згідно з яким адвокат повинен виходити з переваги інтересів клієнта. Цінність цього принципу визнана і Європейським парламентом, який наголосив на його важливості в Резолюції по адвокатурі та спільних інтересах у функціонуванні правових систем від 23.03.2006 р.

Особливістю принципів є те, що вони взаємопов'язані та взаємозалежні і становлять цілісну систему. Так, принцип уникнення конфлікту інтересів обмежує дію принципу свободи вибору клієнтом свого захисника внаслідок дії принципу конфіденційності адвокатської діяльності. Зважаючи на це, адвокат зобов'язаний робити все, щоб таких ситуацій не виникало. Конфлікт інтересів може спричинити не тільки негативні наслідки для клієнтів, а й для адвоката [2].

Конфлікти інтересів поділяють на реальні й уявні. До реальних конфліктів відносять ті, що очевидні для всіх учасників справи, уявні – які не є очевидні для учасників справи і стають відомими лише після оприлюднення володільцями інформації про них.

Можлива кваліфікація конфліктів інтересів за структурою: на вертикальні – конфлікт між адвокатом та клієнтом; горизонтальні – конфлікт між клієнтами; змішані – конфлікт між клієнтами та адвокатом. Диференціація за різними критеріями дає змогу краще зрозуміти природу конфлікту.

Проаналізувавши Закон України «Про адвокатуру та ад-

вокатську діяльність» [3] та норми КПК [4], можна дійти висновку, що конфліктом інтересів визнається:

1) діючий/очевидний конфлікт між інтересами клієнтів, з урахуванням інтересів колишнього клієнта (п. 1 ч. 2 ст. 78 КПК України [4], пп. 3, 7 ч. 1 ст. 28 Закону);

2) потенційний конфлікт інтересів:

– між інтересами клієнта та інтересами близького родича або члена сім'ї адвоката, який є посадовою особою, яка брала або бере участь у господарському, цивільному, адміністративному судочинстві, кримінальному провадженні, розгляді справи про адміністративне правопорушення, щодо яких до адвоката звертаються з пропозицією укладення договору про надання правової допомоги (п. 3 ч. 2 ст. 78 КПК України, п. 5 ч. 1 ст. 28 Закону);

– між інтересами клієнта та інтересам адвоката, членів його сім'ї або близьких родичів, адвокатського бюро або адвокатського об'єднання, засновником (учасником) якого він є, професійним обов'язкам адвоката, а також у разі наявності інших обставин, що можуть призвести до конфлікту інтересів (п. 5 ч. 1 ст. 28 Закону);

– між інтересами клієнта та адвоката, який вже брав участь у кримінальному провадженні як слідчий суддя, суддя, присяжний, прокурор, слідчий, потерпілий, цивільний позивач, цивільний відповідач, експерт, спеціаліст, перекладач (ч. 1 ст. 78 КПК України).

Зазначимо, що реалізація принципу уникнення конфлікту інтересів передбачена й у цивільному судочинстві, зокрема, у ч. 4 ст. 60 ЦПК встановлено, що одна й та сама особа може бути одночасно представником декількох позивачів, або декількох відповідачів, або декількох третіх осіб на одній стороні, за умови відсутності конфлікту інтересів між ними [5].

Окрім закріплення у процесуальному законодавстві, на важливість дотримання цього принципу вказує досить велика кількість звернень до Вищої кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури, яка досліджувала коректність вирішення кваліфікаційно-дисциплінарними комісіями адвокатури регіонів питання щодо дотримання принципу уникнення конфлікту ін-

тересів у 26 справах. За наслідками розгляду, із 26 рішень 14 залишено без змін [6].

Задля запобігання порушенню цього принципу законодавством передбачена норма про відповідальність адвоката. Так, ст. 34 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» встановлена можливість притягнення адвоката, що допустив конфлікт інтересів, до дисциплінарної відповідальності. Проте, як було зазначено раніше, розглядуваний принцип пов'язаний із принципом конфіденційності, тому потребує додаткового захисту. На нашу думку, мова може йти навіть про потребу встановлення кримінальної відповідальності.

Література

1. Правила адвокатської етики, затвержені звітно-виборним З'їздом адвокатів України 09.06.2017 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/n0001891-17#Text>

2. Северин К. М. Дослідження принципу уникнення конфлікту інтересів при здійсненні адвокатської діяльності. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Право*. № 35. Ч. 1. Т. 3. 2015. С.142–147.

3. Про адвокатуру та адвокатську діяльність: Закон України від 05.07.2012р. № 5076-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 27. С. 1438.

4. Кримінальний процесуальний кодекс: Кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2013, № 9–10, № 11–12, № 13, ст. 88.

5. Цивільний процесуальний кодекс: чинне законодавство із змінами та допов. Станом на 18.01.2018 р. Офіц. текст. Київ: Алерта, 2018. 240 с.

6. Узагальнення дисциплінарної практики кваліфікаційно-дисциплінарних комісій адвокатури щодо конфлікту інтересів: рішення ВКДКА № X-017/2019 від 04.10.2019 р. URL: <https://vkdka.org/14637-2/>

Науковий керівник – д-р юрид. наук, доц. кафедри адвокатури Національного юридичного університету ім. Ярослава Мудрого О. М. Овчаренко

*Данильченко В. О.,
18-20м-06,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого*

ПРИНЦИП ЧЕСНОСТІ І ДОБРОПОРЯДНОЇ РЕПУТАЦІЇ АДВОКАТА

Дотримання принципу чесності і добропорядної репутації адвоката – необхідна умова належного здійснення адвокатами своїх повноважень, проте саме він є одним із найсуперечливіших у системі принципів, що регулюють діяльність адвокатури. Поповнення Правил адвокатської етики принципом чесності і добропорядної репутації адвоката викликало у юридичній спільноті безліч дискусій. Це пояснюється тим, що вказаний принцип безпосередньо виражений через морально-етичні, а не юридичні категорії, що, безумовно, створює певні труднощі у регулюванні цього аспекту діяльності адвоката та наданні йому нормативного закріплення. Проте варто наголосити на важливості та поширеності в законодавстві зарубіжних держав даного принципу.

Вказане питання досліджувалось такими науковцями, як Н.В. Бакаянова, Т.О. Барабаш, Т.Б. Вільчик, О.С. Заяць, Л.В. Мелех, А.І. Савчук, О.О. Храпенко, Є.С. Хижняк та ін. Враховуючи, що принцип чесності і добропорядної репутації адвоката є новелою нормативного регулювання адвокатської діяльності, недостатньо дослідженими залишаються аспекти, які стосуються понять та категорій, що становлять зміст цього принципу, а також особливостей відповідальності адвоката за його порушення.

У 2019 р. Правила адвокатської етики були доповнені принципом чесності та добропорядної репутації адвоката З'їздом адвокатів України, на якому ст. 12-1 Правил адвокатської етики прийнято в такій редакції: «Адвокат повинен бути добропорядним, чесно та гідно виконувати свої професійні обов'язки. Адвокату заборонено робити завідомо неправдиві заяви стосовно суті доручення, фактичних обставин, що мають до нього відношення, їх правової оцінки, прав і обов'язків ад-

воката, клієнта, а також обсягу своїх повноважень щодо представництва клієнта» [2]. Зауважимо, що нормативне регулювання цього принципу в Україні не було послідовним та однозначним. Зокрема, він був закріплений у Правилах адвокатської етики в редакції 1999 р., проте після внесення подальших змін у нових редакціях передбачений прямо не був. Разом із тим мало місце посилення на категорії «чесність», «добропорядність» у деяких статтях, що регулювали порядок взаємодії адвоката із судом та їх поведінку в соціальних мережах.

На користь необхідності доповнення Правил адвокатської етики принципом чесності та добропорядної репутації говорять приклади його регулювання та нормативного закріплення в міжнародних актах. Так, Загальний кодекс правил для адвокатів країн – членів Європейського Співтовариства містить пункт 2.2 «Довіра та особиста порядність» [1]; Хартія основних принципів європейської адвокатської професії дає визначення цих понять, що позначають один із десяти основоположних принципів адвокатури [3]; Європейський суд з прав людини неодноразово у своїх рішеннях наголошує на важливості дотримання вказаного принципу адвокатами задля належного забезпечення реалізації прав та свобод особи.

Даний принцип відсилає до понять «чесність» та «добропорядна репутація», що є досить неоднозначними для розуміння. Основна проблема в реальному його дотримванні полягає, зокрема, у відсутності нормативного закріплення визначення цих понять, а отже, й однозначного тлумачення. Якщо «чесність» слід розглядати крізь призму поняття «честь», то «істина» і «чесність» мають розглядатись як поняття взаємопов'язані, але не ідентичні, оскільки останнє має розглядатись як точність і достовірність тверджень адвоката [4, 7]. «Чесність» як основу поваги до адвокатської спільноти та підґрунтя до побудови довірчих відносин з адвокатом важко переоцінити. Поняття «доброчесність» широко вживається в національному законодавстві стосовно суддів та прокурорів, проте автори чинних Правил адвокатської етики замість нього пропонують словосполучення «добропорядна репутація». «Доброчесність» можна розглядати як категорію, що базується на смислоутво-

рювальних поняттях «добро» та «чесність». Надати одне повне і вичерпне визначення цих категорій для єдиного розуміння дуже складно, оскільки досить велику роль відіграє суб'єктивний чинник, багато в чому зумовлений ментальністю, культурою, світосприйняттям, моральними цінностями особи, зокрема адвоката. «Доброчесність» є найважливішою константою професійної діяльності адвоката, її наявність у професійній і моральній культурі свідчить про стійку і незмінну повагу до людини як найвищої цінності, а не ставлення до неї як до засобу досягнення цілей [5, с.5]. Визначення «добропорядної репутації» пропонує Н.В. Бакаянова, а саме: це стійке уявлення про гідну поведінку адвоката, його честь, порядність та відповідність його діяльності вимогам закону [4, с. 9].

За порушення принципу чесності та добропорядної репутації адвоката може бути притягнуто до дисциплінарної відповідальності. Проте саме на цьому етапі можуть виникнути серйозні проблеми, оскільки через відчутний оціночний характер та наявність суб'єктивного чинника розуміння даного принципу, а отже, й тлумачення можуть бути неоднаковими. З практики попередніх років випливає, що порушення вказаного принципу зазвичай тягне за собою порушення інших принципів, тому найчастіше притягнення адвоката до дисциплінарної відповідальності відбувається за порушення сукупності таких принципів.

Таким чином, важливість і необхідність принципу чесності та добропорядної репутації в демократичному суспільстві важко переоцінити, оскільки його втілення в адвокатській діяльності є обнадійливою передумовою для встановлення довіри до адвокатури та належного виконання адвокатами своїх функцій. Проте оціночний характер словесних засобів вираження цього принципу та елемент суб'єктивності його розуміння і сприйняття, на жаль, виключають таку важливу якість юридичного терміна, як однозначність, що створює підґрунтя для різного тлумачення. Зазначене може стати причиною безпідставного притягнення адвоката до дисциплінарної відповідальності. Тому поглиблене вивчення цього питання і віднайдення оптимального словесного оформлення розглянутого принципу та водночас норма-

тивне закріплення його визначення з однозначним його тлумаченням певною мірою розв'яже окреслену проблему.

Література

1. Правила адвокатської етики: постанова Вищої кваліфікаційної комісії адвокатури від 17.11.2012 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/n0003418-12> (дата звернення: 04.04.2021).

2. Хартія основних принципів європейської адвокатської професії: прийнята Радою адвокатських асоціацій та правничих товариств Європи від 25.11.2006 р. URL: <http://tomorrowlawyer.org/hartia-osnovnih-principiv-evropeys> (дата звернення: 04.04.2021).

3. Бакаянова Н. В. Чесність та добropорядна репутація адвоката. *Вісник Одеської адвокатури: спец. вип.* 2019. С. 5–11.

4. Заяць О. С. Антропологічна константа професійної адвокатської діяльності. *Юридичний вісник.* 2019. С. 3.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, асист. кафедри адвокатури Національного юридичного університету ім. Ярослава Мудрого Я. О. Ковальова

Жук А. В.,
18-20м-05,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого

ДИСЦИПЛІНАРНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ АДВОКАТА: МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ ТА НАЦІОНАЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО

Адвокатура як неурядова організація є важливим правозахисним інститутом громадянського суспільства та правової держави. Значимість та авторитет адвокатури залежить не тільки від високого професіоналізму її членів, а й великою мірою від моральних якостей кожного з них. Зважаючи на це, не

останню роль у підтриманні бездоганного іміджу цього важливого інституту відіграють запобіжні та дисциплінарні заходи. Тому, по-перше, необхідно забезпечити належну процедуру притягнення адвоката до відповідальності, що є запорукою дотримання гарантій їх діяльності; по-друге, щоб до адвокатів, які недбало ставляться до власних обов'язків, порушують принципи адвокатської діяльності та не дотримуються високих моральних засад, застосовувались відповідні заходи впливу.

В Основних принципах, що стосуються ролі юристів, зазначено: «Юристи мають право на справедливий розгляд справи, включаючи право на допомогу юриста за своїм вибором. Дисциплінарні заходи щодо юристів розглядаються неупередженим дисциплінарним комітетом, який створюється юристами, в незалежному органі, передбаченому законом, або в суді і підлягають незалежному судовому контролю. Всі дисциплінарні заходи визначаються відповідно до кодексу професійної поведінки та інших визнаних стандартів і професійної етики юриста, і в світлі цих принципів»[1].

Загальні правила дисциплінарної відповідальності адвокатів викладені також в Рекомендації Rec (2000) 21 Комітету Міністрів державам – членам Ради Європи про свободу здійснення професії адвокат. Зокрема, зазначається, що у випадках, коли адвокати не діють відповідно до професійних стандартів, викладених у кодексах професійної поведінки, які розроблені адвокатськими колегіями чи іншими професійними об'єднаннями адвокатів або встановлені законодавством, слід вживати належних заходів, включаючи дисциплінарне провадження.

Для більш детального аналізу даного питання розглянемо практику зарубіжних країн. Як зазначає Т. Б. Вільчик, цікавим убачається вирішення проблеми дисциплінарної відповідальності в адвокатурі Австрії. Адвокат несе дисциплінарну відповідальність перед адвокатською палатою за діяння, що порочать репутацію адвокатури. Порядок розгляду дисциплінарних правопорушень закріплений у федеральному Законі Австрії «Про дисциплінарні права адвокатів та адвокатів-стажистів». Питання про притягнення до відповідальності вирішується дисциплінарною радою палати. Розгляд справи здійснюється сена-

том, що складається з п'яти осіб. Рішення сенату може бути оскаржене у вищу апеляційну комісію [3, с. 39–40].

Щодо національного законодавства, то насамперед необхідно з'ясувати зміст самого поняття «дисциплінарна відповідальність адвоката». Оскільки на законодавчому рівні воно відсутнє, звертаємося до доктринального тлумачення. М. О. Женина розкриває поняття «дисциплінарна відповідальність адвоката» через два аспекти: «позитивну відповідальність», яка полягає в тому, що адвокату притаманне почуття обов'язку і сумлінного ставлення до виконання своїх обов'язків в інтересах зміцнення правової держави і авторитету адвокатури, та «ретроспективну відповідальність» – застосування до адвоката в особливому процедурному порядку міри стягнення (примусу) за неналежне виконання професійного обов'язку [4, с. 9].

Відповідно до ст. 34 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» підставою для притягнення адвоката до дисциплінарної відповідальності є вчинення ним дисциплінарного проступку. У даній статті відповідно визначається, що є дисциплінарним проступком адвоката.

У цьому контексті слушно видається думка О. М. Овчаренко, яка зазначає: «Тлумачення деяких підстав відповідальності адвоката, наприклад, порушення ним присяги або правил адвокатської етики, може бути занадто широким. Це негативно відображається на процесуальній незалежності адвоката, адже фіксуються випадки ініціації органами правопорядку дисциплінарних проваджень щодо принципів адвокатів, які добросовісно захищають інтереси клієнтів» [5, с. 170].

Щодо порядку притягнення адвокатів до дисциплінарної відповідальності, то слід відзначити, що дане питання регулюється згадуваним вище Законом, Правилами адвокатської етики, а також «Положенням про порядок прийняття та розгляду скарг щодо неналежної поведінки адвоката, яка може мати наслідком його дисциплінарну відповідальність».

Колеснік Т. В. звертає увагу на те, що серед характерних особливостей процедури притягнення до відповідальності адвоката є той факт, що ініціювати дисциплінарне провадження може не лише адвокатське об'єднання, але й будь-яка інша особа, якій ста-

ло відомо про факти поведінки адвоката, що за законодавством є підставою для дисциплінарної відповідальності [6, с. 57].

Особливість порядку притягнення адвоката до дисциплінарної відповідальності полягає також у тому, що воно ґрунтується на принципах презумпції невинуватості.

Отже, відсутність в українському законодавстві визначення «дисциплінарна відповідальність адвоката» та закріплення загального переліку діянь, які визнаються дисциплінарним проступком, не забезпечують належного юридичного захисту адвоката від можливого свавілля, адже наявні норми дають можливість для загального і необмеженого застосування. Вважаємо, що процедура дисциплінарної відповідальності не повинна створювати загрозу незалежності адвоката або будь-яких перешкод у виконанні функцій адвокатури.

Література

1. Основные принципы, касающиеся роли юристов: приняты восьмым Конгрессом ООН по предупреждению преступности и обращению с правонарушителями (Гавана, 27 августа – 7 сентября 1990 г.).
2. Вільчик Т. Б. Дисциплінарна відповідальність адвокатів в країнах ЄС та в Україні. *Форум права*. 2015. № 4. С. 38–44
3. Женина М. А. Теоретические и практические проблемы дисциплинарной ответственности адвоката: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.11. Москва, 2009. 29с.
4. Овчаренко О. М., Ковальова Я. О. Дисциплінарна відповідальність адвоката: дискусійні аспекти. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція*. Одеса, 2019. Вип. 40. С. 168–172.
5. Колеснік Т. В. Особливості притягнення до дисциплінарної відповідальності адвокатів. *Право і суспільство*. 2019. С. 54–59.

Науковий керівник – асист. кафедри адвокатури Національного юридичного університету ім. Ярослава Мудрого В. В. Гайворонська

*Карташов М. С.,
18-20м-06,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого*

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ДОТРИМАННЯ ПРАВИЛ АДВОКАТСЬКОЇ ЕТИКИ ПРИ ВИКОРИСТАННІ МЕРЕЖІ ІНТЕРНЕТ

У наш час розвиток Інтернет-ресурсів та соціальних мереж невинно набирає обертів, тепер майже всі сфери професійного життя людини так чи інакше пов'язані з їх використанням – веб-мережі, різноманітних сайтів та месенджерів. Діяльність адвокатів не є винятком, навпаки, сучасність вимагає від представників адвокатури доволі активної участі у віртуальному спілкуванні і застосуванні у своїй роботі певних Інтернет-інструментів і механізмів. Зазначені процеси набули особливої актуальності з переходом до «дистанційного життя» та карантинними обмеженнями, запровадженими по всьому світу через пандемію COVID-19.

Органічною реакцією на сучасні соціальні перетворення стало прийняття 09.06.2017 р. нової редакції Правил адвокатської етики (далі – Правила), затвердженої Звітно-виборним з'їздом адвокатів України, в якій закріплено положення щодо дотримання норм адвокатської етики при використанні мережі Інтернет [1]. Відповідно до ст. 57 Правил участь адвоката в соціальних мережах (наприклад, але не обмежуючись: Facebook, Twitter, LinkedIn, Pinterest, GooglePlus+, Tumblr, Instagram, Flickr, MySpace та інших), Інтернет-форумах та застосування ним інших форм спілкування в мережі Інтернет є допустимими, проте адвокат може розмішувати, коментувати лише ту інформацію, використання якої не завдає шкоди авторитету адвокатів та адвокатури в цілому. Аналізуючи дане положення, можна відразу окреслити проблемне питання щодо визначення поняття «авторитет адвокатури», адже ні в Законі України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», ні в Правилах, ні в інших актах законодавства та актах Національної асоціації адвокатів України це визначення не закріплено.

Отже, можна дійти висновку, що в кожному конкретному випадку Вища кваліфікаційно-дисциплінарна комісія адвокатури буде визначати, чи завдає шкоди авторитету адвокатури певне висловлювання чи повідомлення адвоката на підставі оціночних та суб'єктивних критеріїв. З цього приводу слушною є думка В. Коломійчука, який зазначає, що дискусійним є питання об'єктивності критеріїв визначення поняття вищевказаного авторитету, критеріїв та розміру завдання шкоди. Варто констатувати, що поняття авторитету адвокатів та адвокатури відсутнє як у законодавстві, так і актах адвокатського самоврядування. Не зрозумілим також є механізм визначення шкоди, яка завдана публікацією (постом, твітом, коментарем в Інтернеті) [2].

Неврегульованим, отже, проблемним є питання ідентифікації адвокатів у соціальних мережах. Чинний Порядок ведення єдиного реєстру адвокатів України у пункті 3.17 закріплює, що до Єдиного реєстру адвокатів України може бути занесена інформація з посиланням на офіційні сторінки адвокатів у соціальних мережах. Проте не заборонено мати, наприклад, два або більше акаунтів у соціальних мережах. Тому при притягненні адвокатів до дисциплінарної відповідальності складнощі викличе доказова база, на підставі якої можна буде довести, що дійсно саме цей адвокат розмістив відповідне повідомлення чи коментар, що завдає шкоди авторитету адвокатури. На користь цієї думки нагадаємо, що відповідно до ст. 70 Правил адвокат не зобов'язаний доводити свою невинуватість у вчиненні дисциплінарного проступку, а обов'язок доказування вини адвоката у вчиненні дисциплінарного проступку покладається на особу, яка ініціює питання дисциплінарної відповідальності відносно адвоката.

З цього приводу серед адвокатів та науковців сформувалися різні думки. Цікавою є позиція адвоката Олексія Шевчука, який наголошує на необхідності впровадження обов'язку щодо внесення відомостей про свої офіційні сторінки у соціальних мережах до Єдиного реєстру адвокатів України у разі її наявності [3].

Окреме питання дискусійного характеру становить спілкування адвокатів у соціальних мережах та месенджерах як приватних осіб, де таке спілкування не пов'язане з їх професій-

ною діяльністю. Резонансною є постанова Касаційного адміністративного суду у справі № 815/1830/18 від 26 червня 2020 р., у якому Касаційний суд залишив без задоволення касаційну скаргу адвокатиши щодо притягнення її до дисциплінарної відповідальності у виді зупинення права на заняття адвокатською діяльністю на 3 місяці за повідомлення у групі в VIBER. Так, позивачка наголошувала на тому, що ця група є закритою бесідою батьків класу, де навчається її дочка, та нічого спільного із діяльністю її як адвоката не має. В обґрунтування касаційної скарги вказує на неврахування судами першої та апеляційної інстанцій відсутності в діях позивачки порушення Правил адвокатської етики, які б призвели до негативних наслідків. Вказує на помилковість висновків судів, наголошуючи, що Правила адвокатської етики поширюються на адвокатів при виконанні ними адвокатської діяльності.

В обґрунтування свого рішення суд зазначив, що дія Правил поширюється на всі види адвокатської діяльності та в частині, визначеній Правилами, – на іншу діяльність (дії) адвоката, в тому числі соціально-публічну діяльність адвоката, яка може вступити в суперечність з професійними обов'язками адвоката або підірвати престиж адвокатської професії. Використання адвокатом соціальних мереж, Інтернет-форумів та інших форм спілкування в мережі Інтернет повинно відповідати певним принципам, у тому числі стриманості та коректності, толерантності та терпимості [4].

Подібна позиція висловлена в постанові Шостого апеляційного суду у справі № 640/20599/19 від 23 червня 2020 р. щодо притягнення адвоката до дисциплінарної відповідальності за обговорення рішень Вищої кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатів на своїй сторінці у Facebook. Апеляційний суд дійшов висновку, що висловлювання адвоката в соціальних мережах, Інтернет-форумах та інших формах спілкування в мережі Інтернет не повинні мати притаманний правовий нігілізм, будь-який вид агресії, ворожнечі і нетерпимості. Адвокат зобов'язаний вести себе шанобливо і не допускати образливої поведінки [5].

Отже, питання щодо поведження адвокатів у мережі Інтернет та в соціальних мережах залишається дискусійним. Законодавча неврегульованість понять «авторитет адвокатури» та «шкода, яка може бути йому завдана» дозволяють тлумачити їх у кожному конкретному випадку по-різному. Також існує нагальна проблема ідентифікації сторінок адвокатів у соціальних мережах. Проаналізована судова практика дозволяє стверджувати, що адвокати повинні завжди дотримуватися Правил при спілкуванні на Інтернет-ресурсах, навіть приватному, яке не пов'язано зі здійсненням ними адвокатської діяльності.

Література

1. Правила адвокатської етики: затвержені Звітним виборним з'їздом адвокатів України 09.06.2017 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/n0001891-17#Text>
2. Коломійчук В. Адвокатська етика в мережі Інтернет: проблемні питання. URL: <https://www.pressreader.com/ukraine/yurydychna-gazeta/20180703/282132112204654>
3. Правдін І. (2016). Олексій Шевчук: потрібно запроваджувати фейсбук-ідентифікацію адвокатів. Вектор Ньюз «НОВИНИ», Політика та право. Вилучено з <https://www.vectornews.net/news/politics/21456-oleksy-shevchuk-potrбно-zaprovadzhuvati-feysbuk-dentifikacyu-advokatv.html>
4. Постанова Касаційного адміністративного суду у справі № 815/1830/18 від 26.06.2020 р. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/90029760>
5. Постанова Шостого апеляційного суду у справі № 640/20599/19 від 23.06.2020 р. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/89976629>

Науковий керівник – канд. юрид. наук, асист. кафедри адвокатури Національного юридичного університету ім. Ярослава Мудрого Я. О. Ковальова

*Кисіль О. В.,
18-20м-04,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого*

ЕТИЧНІ ЗАСАДИ ВЗАЄМОВІДНОСИН МІЖ АДВОКАТАМИ, ЯКІ ЗАХИЩАЮТЬ ОДНОГО ОБВИНУВАЧЕНОГО

Відповідно до ст. 7 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України) однією з основних засад кримінального провадження є забезпечення права на захист. На сучасному етапі законодавець суттєво розширив обсяг прав особи, яка потребує професійної правничої допомоги у кримінальному провадженні, зокрема, передбачив право використовувати допомогу одночасно декількох захисників, що впливає з Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, КПК України, Правил адвокатської етики (далі – Правил) тощо [1].

Так, Правила закріплюють можливість за бажанням клієнта чи за погодженням з ним залучити декількох адвокатів для виконання одного доручення.

Варто зазначити, що основні засади прийняття доручення клієнта декількома адвокатами такі ж, як і при прийнятті доручення одним захисником, а саме: вільний вибір клієнтом адвокатів; вимога компетентності і добросовісності адвокатів; принципи законності, неприпустимості конфлікту інтересів, конфіденційності; повага до прав інших адвокатів. Важливого значення набуває питання узгодження дій між адвокатами, які сумісно виконують доручення. У такому випадку мають бути визначені засади розподілу обов'язків та повноважень адвокатів, а також їх відповідальності перед клієнтом.

Ще одним важливим аспектом, який стосується даного питання, є заборона спонукати клієнта до укладання угоди з декількома адвокатами (що тягне збільшення суми гонорару), якщо причина неможливості виконання доручення одним з них самостійно полягає в його некомпетентності. Крім цього, адвокат повинен утримуватись від певного переліку дій, які суперере-

чать етичним нормам Правил у стосунках з іншими адвокатами, що здійснюють захист одного обвинуваченого, а саме: не вживати висловлювань на адресу іншого адвоката, що принижують його честь та гідність, завдають шкоди його діловій репутації, нетактовних та принизливих висловів; не поширювати свідомо неправдиві відомості про нього; не вживати спроб схилити клієнта адвоката до розірвання з ним договору про надання професійної правничої допомоги та ін. Загалом відносини між адвокатами, які здійснюють захист одного клієнта, мають будуватися на засадах взаємної поваги, довіри та співпраці на користь клієнта, уникнення штучного породження чи поглиблення конфлікту між клієнтами [2].

З розвитком в останні десятиліття таких організаційних форм адвокатської діяльності, як адвокатське бюро та адвокатське об'єднання, в юридичній спільноті виникла низка питань, нагальні з яких так чи інакше врегульовуються. Наприклад, у разі, якщо клієнт укладає договір про надання правничої допомоги з адвокатським бюро, адвокатським об'єднанням, то рішення про призначення конкретного адвоката чи кількох адвокатів для виконання доручення або про заміну адвоката чи адвокатів приймається адвокатським бюро, адвокатським об'єднанням на свій розсуд, якщо договором не передбачено інший порядок заміни адвоката. У випадках, коли клієнт після укладення договору про надання йому правової допомоги певним адвокатом без погодження з останнім укладе договір з іншим адвокатом, перший з адвокатів, а також і другий, якщо клієнт не повідомить його про наявність попереднього договору, матиме право в односторонньому порядку розірвати укладений договір про надання правничої допомоги [2]. Особливу увагу при обранні кількох адвокатів з одного бюро чи об'єднання варто зосереджувати на питанні конфлікту інтересів. Так, М.Ю. Барщевський сформулював новий виклик для адвокатів: «Сьогодні ми стикаємося з абсолютно новою проблемою. Справа вже не тільки в тому, щоб сам адвокат уникав конфлікту інтересів у його індивідуальній практиці, а в тому, щоб уникати конфлікту інтересів між клієнтами одного адвокатського бюро (фірми). Що стосується практики роботи адвокатських фірм та

бюро, слід мати на увазі, що суперечливі інтереси в даному разі включають в себе (але не обмежуються) зобов'язання не тільки одного конкретного адвоката, а й рівною мірою його партнерів або професійних помічників адвоката по відношенню до будь-якого іншого клієнта, залученого в даний конфлікт (або угоду), включаючи зобов'язання щодо обміну інформацією» [3].

С.В. Оверчук звертає окрему увагу на обов'язок адвокатського бюро чи адвокатського об'єднання забезпечити відповідність кандидатур адвокатів, яким доручається виконання договору (окремих робіт за договором), вимогам до компетентності, об'єктивно обумовленим характером доручення, а також забезпечити дотримання інших засад Правил, що стосуються укладення договору про надання правничої допомоги, його виконання та припинення [4].

Слід зважати на те, що ст. 46 КПК України визначається, що одночасно брати участь у судовому розгляді можуть не більше п'яти захисників одного обвинуваченого. На нашу думку, ця норма є недосконалою, бо вона обмежує кількість захисників саме на стадії судового розгляду. Якщо виходити із буквального її тлумачення, то слід вважати, що на стадії досудового розслідування кількість захисників, які можуть надавати професійну правничу допомогу одному підозрюваному, не обмежується. З огляду на це постає питання щодо суті такого обмеження лише на одній стадії, яке досі залишається не вирішеним.

Отже, законодавством не заборонена наявність декількох адвокатів при виконанні одного доручення, навпаки, кілька юристів-професіоналів зможуть повною мірою досягти поставленої мети в рамках кримінального провадження і, таким чином, забезпечити належну реалізацію права особи на захист. Участь у справі декількох професійних захисників дозволяє з високим ступенем вірогідності якісно й результативно провести кожен процесуальну дію, дає змогу спільно сформувану обгрунтовану і досконалу правову позицію та, як наслідок, впливає на постановлення правосудного рішення судом. Для досягнення бажаних результатів вкрай необхідно, щоб між адвокатами був налагоджений контакт, взаєморозуміння, щоб їх спільна робота ґрунтувалась на дотриманні етичних засад, без яких неможливо

досягти основної мети – забезпечити захист прав і законних інтересів громадян, юридичних осіб та суспільства в цілому.

Література

1. Волошанівська Т. В. Процесуальні права підозрюваного, обвинуваченого як гарантії їх права на ефективний захист. *Правові та інституційні механізми забезпечення розвитку України в умовах Європейської інтеграції*. 2018. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/9661/Prav%20inst%20mechan%202018-2.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
2. Правила адвокатської етики: затверджені Звітно-виборним з'їздом адвокатів України 09.06.2017 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/n0001891-17#n233>
3. Барщевский М. Ю. Адвокатская этика. 2-е изд., испр. Москва: Профобразование, 2000. 312 с. URL: <https://lawbook.online/page/advokate/ist/ist-12--idz-ax247.html>
4. Оверчук С. В. Відвід адвоката в кримінальному процесі внаслідок конфлікту інтересів. *Часопис Національного університету «Острозька академія»*. Серія «Право». 2018. № 1 (17). URL: <https://lj.oa.edu.ua/articles/2018/n1/18osvki.pdf>

Науковий керівник – д-р юрид. наук, проф., завідувач кафедри адвокатури Національного юридичного університету ім. Ярослава Мудрого Т. Б. Вільчик

Кононенко Є. Д.,

18-20м-07,

*Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого*

СУСПІЛЬНО ЗНАЧИМІ ОBOB'ЯЗКИ АДВОКАТА

Іманентною властивістю адвокатури є її специфічна соціальна функція, яка, на думку О.Г. Яновської, полягає у захисті прав і законних інтересів громадян та організацій [1]. Адвокат, реалізуючи надані йому законом права захисника та/або предста-

вника особи, певним чином здійснює контроль за відправленням правосуддя, а також сприяє динаміці розвитку правових інститутів у модусі дотримання та реалізації прав і свобод людини.

Наявності спеціальних, властивих саме інституту адвокатури прав, кореспондує низка обов'язків, частину з яких можна охарактеризувати як суспільно-значимі. Л.І. Бочуляк наголошує, що через публічно-правову природу своєї професійної діяльності адвокат є захисником не лише приватних зацікавлень окремої особи, а й інтересів усього суспільства. Адвокат може виступати в системі судочинства не тільки як представник сторони, але і як представник суспільного інтересу, як представник суспільства, котрий захищає права особи як члена суспільства [2].

Адвокат має виховувати у членів суспільства повагу до закону: необхідність його безумовного виконання та дотримання має бути для особи такою ж очевидною, як неминуче настання негативних наслідків у разі його порушення. Ні в якому разі адвокат не має нівелювати роль закону як регулятора соціальних відносин, як системи налагодження співіснування людства. У особистих розмовах, консультаціях із клієнтом адвокату категорично забороняється нав'язувати зневажливе ставлення до законів, до правосуддя, до правової системи в цілому. Негативна конотація діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування прямо суперечить сутності адвокатури, адже замість безплідної критики адвокат має своєю діяльністю щодо захисту прав та законних інтересів особи сприяти покращенню діяльності системи правосуддя та підвищенню поваги суспільства у відношенні до неї [3].

Діяльність адвоката не є амбівалентною, вона, як вважає А. Воронов, двоєдина: забезпечуючи права та гарантовані законом інтереси індивіда, адвокат водночас діє і в інтересах соціуму, держави, зміцнює законність. Захисник, надаючи підсудному допомогу в здійсненні його процесуальних прав, у такий спосіб сприяє правильному та всебічному розгляду справи та винесенню обґрунтованого, справедливого та законного вироку [4].

Як слушно зазначає С. Прилуцький, самостійна та принципова правова позиція окремого адвоката в конкретній справі стає основою цілісної та незалежної позиції всієї адво-

катської організації щодо чинного режиму законності [5]. Така позиція повинна бути виключно професійною та позбавленою оціночних суджень, емоційних забарвлень та особистих упереджень. З огляду на це адвокат має приділяти увагу своїм публічним висловлюванням у засобах масової інформації, соціальних мережах, даючи інтерв'ю або виступаючи на пресконференціях. Ототожнення адвоката з правовою системою, активним суб'єктом якої він є, забезпечує його від огульних звинувачень представників органів здійснення правосуддя або від загальної, безпредметної критики вітчизняного законодавства. Щодо останнього, то наявність у адвоката повної вищої юридичної освіти вимагає від нього при критиці законодавчих приписів робити чіткі та однозначні пропозиції з їх удосконалення. Публічно озвучуючи пропозиції щодо модернізації та трансформації законодавства, адвокат має обов'язково вказати, чиї саме інтереси він представляє. Суспільство повинно знати мотиви, мету таких адвокатських зауважень та намагань, адже висловлювання адвоката можуть насправді виражати матеріальний інтерес особи, яку він представляє та/або захищає.

Таким чином, адвокатура, виконуючи специфічну функцію щодо захисту прав і законних інтересів осіб, має також певні обов'язки, що пов'язані із наслідками реалізації адвокатом власних професійних прав. Найважливіший суспільно значимий обов'язок адвоката – підтримувати як авторитет адвокатської діяльності, так і повагу суспільства до законності та правової системи в цілому, до органів відправлення правосуддя, адже будучи невід'ємною частиною правової сфери держави, адвокат несе на собі тягар відповідальності за рівень правової культури та правової свідомості громадян, їх розуміння суті власних прав та можливості реалізації законних інтересів.

Література

1. Яновська О. Г. Правова та соціальна природа адвокатської професії. *Вісник кримінального судочинства*. 2015. URL: http://vkslaw.knu.ua/images/verstka/2_2015_Yanovska.pdf
2. Бочуляк Н. І. Роль адвокатури у механізмі захисту прав і свобод людини. *Lviv Polytechnic National University*

Institutional Repository. 2019. URL: http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/52579/2/2019n24_Bochlylyak_N_I-The_role_of_advocacy_13-19.pdf

3. Барщевский М. Ю. Адвокатская этика. 1999. URL: <https://lawbook.online/page/advokate/ist/ist-12--idz-ax247.html>

4. Белов Д., Жежихова М. Роль і місце інституту адвокатури в механізмі захисту прав і свобод людини і громадянина. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2016. № 5/1. С. 19–25.

5. Прилуцький С. В. Судова влада в умовах формування громадянського суспільства та правової держави в Україні: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: спец. 12.00.10. Київ, 2013. 35 с.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, асист. кафедри адвокатури Національного юридичного університету ім. Ярослава Мудрого Я. О. Ковальова

Константиновський С. Г.,

18-20м-04,

*Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого*

ВТРУЧАННЯ НАЗК У ДІЯЛЬНІСТЬ АДВОКАТУРИ ЯК ПОРУШЕННЯ ЕТИЧНОЇ ЗАСАДИ НЕЗАЛЕЖНОСТІ ТА СВОБОДИ АДВОКАТА

Незалежність діяльності адвоката є однією з фундаментальних засад функціонування адвокатури як в Україні, так і у світі. Так, Законом України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» встановлено, що адвокатура є незалежною від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових та службових осіб (ст. 5); забороняються будь-які втручання і перешкоди здійсненню адвокатської діяльності (ст. 23) [1].

Стаття 6 Правил адвокатської етики вимагає як необхідної умови належного здійснення адвокатської діяльності максимальної незалежності адвоката у виконанні своїх професійних прав і обов'язків, що передбачає його свободу від будь-якого зовнішньо-

го впливу, тиску чи втручання в його діяльність з надання професійної правничої (правової) допомоги, здійснення захисту або представництва клієнта, зокрема з боку державних органів [2].

Однак спостерігається порушення цього принципу внаслідок прийняття законодавства, що йому суперечить, а також в діях окремих державних органів. Так, Законом України «Про внесення змін до Закону України "Про запобігання корупції" щодо викривачів корупції» від 2019 р. закріплено статус викривача корупційних злочинів та механізм і гарантії його захисту.

Статтею 53 Закону встановлено повноваження Національного агентства з питань запобігання корупції (далі – НАЗК) в разі звернення здійснювати представництво інтересів викривача в суді, якщо він неспроможний самостійно захистити права або реалізувати процесуальні повноваження, а представники або органи, яким законом надано право захищати права, свободи та інтереси викривача, не здійснюють або неналежним чином здійснюють його захист [3].

Слід нагадати, що згідно зі ст. 131-2 Конституції України виключно адвокат здійснює представництво іншої особи в суді, хоча законом можуть бути визначені винятки щодо представництва в суді у трудових спорах, спорах щодо захисту соціальних прав, щодо виборів та референдумів, у малозначних спорах, а також стосовно представництва малолітніх чи неповнолітніх осіб та осіб, які визнані судом недієздатними чи дієздатність яких обмежена [4]. Як випливає з аналізу зазначених норм, ст. 53 Закону України «Про запобігання корупції» не узгоджується із положеннями Конституції України, оскільки винятків стосовно викривачів у Конституції не встановлено, а отже, НАЗК перебирає на себе виключне повноваження адвоката на представництво особи в суді.

Не можна обійти увагою, що формулювання «не здійснюють або неналежним чином здійснюють захист» є розмитим та оціночним. Ані критеріїв, ані суб'єкта оцінки належності здійснення адвокатом захисту викривача, ані порядку заміни адвоката представником НАЗК Закон не містить. Отже, представництво НАЗК інтересів викривачів у суді суперечить Конституції, принципу правової визначеності та являє собою втру-

чання держави в адвокатську діяльність.

Також НАЗК за ст. 53-4 розглядуваного Закону має повноваження вносити приписи з вимогою про усунення порушень трудових та інших прав викривачів і притягнення до відповідальності осіб, винних у порушенні їхніх прав, у зв'язку з такими повідомленнями [3]. У зв'язку із цим постало питання щодо можливості вносити такі приписи органам адвокатського самоврядування.

У цьому контексті заслуговує на увагу випадок, коли до Вищої КДКА надійшов припис Голови НАЗК з вимогою скасувати рішення КДКА Харківської області про притягнення адвоката, який став викривачем, до дисциплінарної відповідальності і позбавлення його права на зайняття адвокатською діяльністю.

Згідно з положеннями Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» розгляд скарг на рішення, дії чи бездіяльність кваліфікаційно-дисциплінарних комісій адвокатури віднесено до повноважень суду та ВКДКА. Оскаржити рішення може лише адвокат, якого притягнуто до дисциплінарної відповідальності, чи особа, яка ініціювала питання про дисциплінарну відповідальність [1]. Отже, цей вичерпний перелік осіб не містить НАЗК, тож у даному разі вона вийшла за межі повноважень. Аналогічний висновок викладений і в рішенні РАУ № 102 від 15 жовтня 2020 р., у якому зазначається про виключне повноваження органів адвокатського самоврядування вирішувати питання дисциплінарної відповідальності адвокатів [5]. На положення Закону щодо статусу викривачів як на намагання поставити адвокатуру під контроль держави звертала увагу Голова НААУ, РАУ Лідія Ізовітова [6].

Отже, вважаємо, що окремі положення Закону України «Про запобігання корупції», внесені у зв'язку зі змінами, негативно позначаються на незалежності як адвокатів, так і органів адвокатського самоврядування. Суперечливі та розмиті положення цього Закону, надання НАЗК повноважень, які не відповідають Конституції є ознаками формування тенденції до зрушення незалежності адвокатів, втручання в діяльність адвокатури та намагання взяти адвокатуру під контроль держави.

Література

1. Про адвокатуру та адвокатську діяльність: Закон України від 05.06.2012 р. 5076-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17#Text>
2. Правила адвокатської етики: затверджені Звітним виборним з'їздом адвокатів України 09.06.2017 р.
3. Про запобігання корупції: Закон України від 14 жовт. 2014 р. № 1700-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text>
4. Конституція України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
5. Про розгляд листа Голови ВКДКА Вилкова С. В. щодо припису НАЗК «Про усунення порушень вимог ч.3 ст. 53-4 Закону України «Про запобігання корупції»: рішення Ради адвокатів України № 102 від 15.06.2020 р.
6. Національна асоціація адвокатів України. «Законодавство про адвокатуру потребує стабільності – Лідія Ізовітова». URL: <https://unba.org.ua/news/6003-zakonodavstvo-pro-advokaturu-potrebue-stabil-nosti-lidiya-izovitova.html>

Науковий керівник – канд. юрид. наук, асист. кафедри адвокатури Національного юридичного університету ім. Ярослава Мудрого Я. О. Ковальова

Кутнякова А. Г.,

04-19-02,

*Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого*

ЕТИЧНІ ОСНОВИ ВИКОРИСТАННЯ ДОКАЗІВ

Традиційно до основних видів доказів відносять: свідчення потерпілих, свідчення обвинувачуваного, покази спеціалістів (адвокатів, лікарів, нотаріусів), проте завдяки поширенню застосування сучасних засобів фіксації виникають і нові, зок-

рема, докази на відео- та аудіозаписах. Для їх визнання українське законодавство передбачає певні процедури.

Звідси зрозуміло, яку важливу роль відіграють моральні якості тих, хто оперує доказами, і тих, від кого їх отримують, а також моральних засад, на яких ґрунтується законодавство, що регламентує отримання і використання доказів різних видів. Сучасний кримінальний процес виходить з принципової заборони примушувати людину свідчити проти самої себе. Моральний зміст цієї заборони полягає в тому, що звинувачення людини має бути доведено тим, хто обвинувачує. Неправдиві свідчення обвинувачуваного можуть бути дані в різних ситуаціях: той, хто дійсно вчинив злочин, заперечує свою провину і, захищаючись від обвинувачення, намагається неправдивими свідченнями ухилитися від відповідальності; винний у тяжкому злочині дає неправдиві свідчення про вчинення менш тяжкого злочину тощо. Тож відсутність відповідальності обвинувачуваного за завідомо неправдиві свідчення і «право на брехню» – різні речі. Відсутність обов'язку говорити правду під загрозою юридичної відповідальності не можна підміняти правом на неправду.

Важливу роль відіграють свідчення інших суб'єктів кримінального процесу, наприклад, експертів з певних галузей, які залучаються для надання професійної оцінки ситуації або висловлення своєї думки як фахівця. У цьому випадку моральний та етичний аспект має велику вагу, оскільки від неупередженості та об'єктивності свідчень компетентних осіб залежить доля людини – підозрюваного або звинувачуваного.

Особливо гострою є проблема неналежності доказів і їх вилучення з судового процесу. Конституція України встановлює, що обвинувачення не може ґрунтуватися на доказах, одержаних незаконним шляхом, а також на припущеннях. Так, про незаконність доказового матеріалу можна дістати уявлення з постанови Пленуму Верховного Суду України «Про застосування Конституції України при здійсненні правосуддя» № 9 від 1 листопада 1996 р. У постанові зазначено, що «докази повинні визнаватися отриманими незаконним шляхом, наприклад, тоді, коли їх збір і закріплення здійснено або з порушенням гарантованих Конституцією прав людини і громадянина та встановле-

ного кримінально-процесуальним законодавством порядку, або не уповноваженою на це особою або органом, або за допомогою дій, не передбачених процесуальними нормами». Юридичною наукою давно вироблені критерії допустимості і належності доказів: 1) докази повинні бути отримані належним суб'єктом 2) важливі для справи фактичні дані повинні бути отримані з встановлених законом джерел, визначених у КПК; 3) докази повинні бути отримані з дотриманням порядку проведення процесуальної дії; 4) при отриманні доказів повинні бути дотримані вимоги закону щодо фіксації ходу і результатів процесуальної дії. Так, сторона обвинувачення здійснює збір доказів шляхом проведення слідчих дій та негласних слідчих дій, витребування та отримання речей, документів, відомостей, висновків експертів, проведення інших процесуальних дій, передбачених законом. Характерною особливістю негласних слідчих дій є те, що законодавство детально регламентує порядок їх проведення через секретність і ситуаційну обумовленість. Необхідність дотримання норм етики при проведенні необхідних процесуальних дій, які втілюються, зокрема, й у дотриманні всіх формальних законних процедур (наприклад, складання протоколів чи дозвіл суду), не викликає сумнівів. Окреслюється ще один проблемний аспект з огляду взаємозв'язку моралі та права – процедури та правила отримання аудіо- та відеодоказів при визначенні їх належності як доказів. Апелюючи до чинного законодавства України, з'ясовуємо, що такі докази належать до категорії документальних, проте порядок їх посвідчення відсутній. У зв'язку із цим виникають численні проблеми правозастосування, в тому числі і етичного характеру, зокрема, щодо законності та етичності отримання таких записів, відмежування оригіналу електронного доказу від його копії, отримання фальшованих доказів такого роду, а також відсутність кваліфікованих експертиз тощо.

Далі, лжесвідчення, як і всі інші злочини, аморальні. Але моральні оцінки їх у суспільній свідомості розрізняються залежно від змісту таких завідомо неправдивих показань. Так, у випадках, коли неправдиві свідчення спрямовані на звільнення від відповідальності винного, оцінки можуть різнитися. Тут має

значення мотив, яким керувався свідок (жалість до винного, особливі з ним стосунки, підкуп і т. д.).

Як бачимо, питання етичності доказів нерозривно пов'язане з питанням їх належності та допустимості. Порушення етики (обман, лжесвідчення, підробка, фальшування, недотримання необхідної процедури) призведуть до визнання таких доказів недопустимими у кримінальному процесі. Отже, взаємозв'язок моралі і права у сучасному кримінальному процесі очевидний.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, доц., асист. кафедри кримінального права № 1 Національного юридичного університету ім. Ярослава Мудрого Н. В. Маслак

Моканик М. Р.,

18-20м-04,

*Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого*

РЕПУТАЦІЯ АДВОКАТА У ПРАВИЛАХ АДВОКАТСЬКОЇ ЕТИКИ

Поняття «репутація» походить від латинського *reputatio* (міркування, роздум) та означає загальну думку про окрему особу, групу або колектив людей [1; с. 671].

У Правилах адвокатської етики (далі – ПАЕ) від 09.06.2017р. (зі змінами від 15.02.2019), затверджених Звітно-виборним з'їздом адвокатів України 2017 р., використовуються такі означення репутації:

- 1) ділова репутація (статті 12, 51, 56);
- 2) професійна репутація (стаття 59);
- 3) добропорядна репутація (стаття 12-1).

Щодо визначення «ділової репутації», то у п. 4 постанови Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику у справах про захист гідності та честі фізичної особи, а також ділової репутації фізичної та юридичної особи» від 27.02.2009 р.

№ 1 Суд наголосив, що чинне законодавство не містить визначення понять гідності, честі чи ділової репутації, оскільки вони є морально-етичними категоріями й одночасно особистими немайновими правами, яким закон надає значення самостійних об'єктів судового захисту.

Зокрема, під діловою репутацією фізичної особи розуміється набута особою суспільна оцінка її ділових і професійних якостей при виконанні нею трудових, службових, громадських чи інших обов'язків. Під діловою репутацією юридичної особи, у тому числі підприємницьких товариств, фізичних осіб-підприємців, адвокатів, нотаріусів та інших осіб, розуміється оцінка їх підприємницької, громадської, професійної чи іншої діяльності, яку здійснює така особа як учасник суспільних відносин [2].

Зважаючи на визначення, яке надано Верховним Судом України, «професійна репутація» є синонімом «ділової репутації», оскільки обидва поняття акцентують увагу на якостях, притаманних особі в рамках виконання своїх професійних обов'язків. А до професійних обов'язків адвоката, крім іншого, належить дотримання присяги адвоката України та правил адвокатської етики під час здійснення адвокатської діяльності (пункт перший частини першої статті 21 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» від 05.07.2012 № 5076-VI) [3].

Що ж до поняття «добропорядної репутації», то воно з'явилося у ПАЕ не так давно – у 2019 р. та відображено у принципі «чесності та добропорядної репутації».

Н. М. Бакаянова зазначає, що поняття «чесність» та «добропорядна репутація» потребують уваги відносно уніфікації їх змісту у дисциплінарній практиці [4, с. 6]. Проте навіть у своїй статті, присвяченій зазначеному питанню, науковиця не розкриває змісту «добропорядної репутації», обмежуючись тлумаченням «добропорядності». Можливо, це зумовлено тим, що й у ПАЕ акцентується увага на вимозі до адвоката бути добропорядним, а «добропорядна репутація» згадується тільки як назва принципу:

- стаття 12-1: «адвокат повинен бути добропорядним, чесно та гідно виконувати свої професійні обов'язки» [5];
- стаття 44: «під час здійснення професійної діяльності

в суді адвокат повинен бути добропорядним, поводити себе чесно та гідно, стверджуючи повагу до адвокатської професії» [5];

– стаття 65: «у межах дотримання принципу чесності і добропорядної репутації адвокат має надавати достовірну інформацію...».

У зв'язку із цим постає питання – навіщо принципу «чесності та добропорядної репутації» «репутація»? Ми вже визначили, що репутація – це загальна думка, суспільна оцінка, погляд на адвоката зовні; це не те, чого адвокат може дотримуватися як принципу; це наслідок. А «ділова / професійна репутація» складається внаслідок дотримання, крім іншого, ПАЕ.

Враховуючи відсутність тлумачення принципу «чесності та добропорядної репутації» та окремих його елементів, проблематичність практичного застосування недотримання «добропорядної репутації», вважаю за необхідне виключити слово «репутація» із цього словосполучення. Натомість використовувати принцип «чесності та добропорядності».

Адвокат, який буде дотримуватися даного принципу, беззаперечно зможе здобути репутацію, на яку заслуговує. Тільки через певні дії адвоката, які відповідають (або не відповідають) високим морально-етичним стандартам, з'являються відповідні оцінки суспільства, які й становлять зміст репутації конкретного адвоката.

Література

1. Словник іншомовних слів / ред. О. С. Мельничук. Київ: Гол. ред. укр. рад. енцикл. АН УРСР, 1974. 865 с.

2. Про судову практику у справах про захист гідності та честі фізичної особи, а також ділової репутації фізичної та юридичної особи: постанова Пленуму Верховного Суду України від 27.02.2009р. №1. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v_001700-09#Text

3. Про адвокатуру та адвокатську діяльність: Закон України від 05.07.2012 р. № 5076-VI: станом на 03.06.2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17#Text>

4. Бакаянова Н. Чесність та добропорядна репутація адвоката. *Вісник Одеської адвокатури. Спец. випуск: Адвокатська*

етика. 2019. С. 5–10. URL: <https://hdl.handle.net/11300/12061>

5. Правила адвокатської етики: затверджені звітно-виборним З'їздом адвокатів України 2017 року від 09.06.2017 р.: станом на 15.02.2019 р. URL: https://unba.org.ua/assets/uploads/legislation/pravila/2019-03-15-pravila-2019_5cb72d3191e0e.pdf

Науковий керівник – канд. юрид. наук, асист. кафедри адвокатури Національного юридичного університету ім. Ярослава Мудрого Я. О. Ковальова

Лялюк Д. О.,

18-20м-05,

*Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого*

ДОВІРЧІ ВІДНОСИНИ АДВОКАТА З КЛІЄНТОМ ЯК ЕТИЧНА ОСНОВА ДОСЯГНЕННЯ УСПІХУ ДІЯЛЬНОСТІ АДВОКАТА

Ефективна реалізація адвокатом своїх прав та виконання обов'язків у взаємовідносинах із клієнтом, досягнення успіху по справі можливе лише за умови встановлення довірчих відносин між ними. Однією з гарантій забезпечення таких відносин є принцип конфіденційності.

Відповідно до ст. 10 Правил адвокатської етики дотримання принципу конфіденційності є необхідною і щонайважливішою передумовою довірчих відносин між адвокатом і клієнтом, без яких є неможливим належне надання професійної правничої (правової) допомоги, здійснення захисту та представництва [1].

Бірюкова А.М. вважає, що в аспекті відносин адвоката з клієнтом першочергово розкривається когнітивний аспект довіри, який характеризує ці відносини як такі, що базуються на переконаності в чесності, порядності, вірності, відповідальності та правдивості. Довіра виступає необхідною умовою ефективною професійної діяльності адвоката та слугує запорукою її успіху.

Водночас на рівні нормативного регулювання довіра трансформується та визначає змістовне наповнення основоположних у адвокатській діяльності принципів та інститутів: конфіденційності та адвокатської таємниці, акцентуючи увагу на їх морально-етичній природі [2].

Загальним кодексом правил для адвокатів країн Європейського Співтовариства закріплені загальні принципи, що стосуються поведінки юристів у ЄС. Так, у п. 2.3 передбачено принцип конфіденційності, відповідно до якого:

1) особливість професії адвоката полягає у тому, що він одержує від клієнта відомості, які той не буде повідомляти іншій особі, а також іншу інформацію, яку йому належить зберігати у таємниці. Довіра до адвоката може виникнути лише за умови обов'язкового додержання ним принципу конфіденційності. Таким чином, конфіденційність є першорядним і фундаментальним правом та обов'язком адвоката [3].

Важливою умовою забезпечення принципу конфіденційності і, у свою чергу, встановлення довірчих відносин між адвокатом і клієнтом вбачається наявність у адвокатів права на виключне представництво у судах. Думки щодо доцільності існування адвокатської монополії відрізняються, але ми дотримуємося позиції, що її наявність у правовій державі є необхідністю. Лише особа, яка є адвокатом, може гарантувати дотримання принципу конфіденційності та збереження адвокатської таємниці, оскільки за розголошення такої інформації адвокатом законодавство передбачає юридичну відповідальність.

Уже на перших етапах взаємодії адвоката з клієнтом має значення те враження, яке складеться у клієнта. У подальшому це враження сформує певний рівень довіри, який залежно від поведінки адвоката, може або збільшуватися, або навпаки зменшуватися. Адвокати у своїй діяльності мають використовувати комунікативні навички для надання ефективної правової допомоги. До таких навичок відносять уміння володіти власними емоціями, уважно вислухати, дати відчутти кожному клієнту, що його чують і розуміють, бути тактичним у спілкуванні.

На думку Бакаєвої Н.М., довірчі відносини між адвокатом та клієнтом встановлюються у ході виявлення адвокатом

професійних та особистих якостей, надання клієнту конкретної допомоги порадою чи на ділі. Тому при прийнятті доручення адвокату не слід одразу розраховувати на довіру клієнта. Клієнт має право надавати лише ту частину інформації, яку, на його думку, можна повідомити адвокату. Однак слід визнати: чим більш повно адвокат проінформований про ситуацію, яка стосується предмета спору, тим більш правильними будуть дії, які адвокат має вчинити для захисту інтересів клієнта [4]. Недовіра стає однією з головних причин безуспішності надання правової допомоги. Безперечно, професіоналізм адвоката є важливою запорукою вирішення проблем клієнта, але не менш важливою є довіра останнього до свого адвоката. У деяких випадках відсутність довіри з боку особи, яка звернулася за допомогою до адвоката, нівелює переваги професіоналізму [2].

Формування довіри у відносинах з клієнтом відбувається поступово і прямо залежить як від професіональних здібностей, так і від особистісних рис адвоката. Наявність довірчих відносин у адвоката з клієнтом, які забезпечуються завдяки дотриманню принципу конфіденційності у процесі реалізації адвокатської діяльності, є надзвичайно важливим аспектом у роботі адвоката, оскільки дозволяє досягти успішного результату під час виконання останнім своїх професійних обов'язків.

Література

1. Правила адвокатської етики: прийняті звітно-виборчим З'їздом адвокатів України 09.06.2017 р. URL: https://unba.org.ua/assets/uploads/legislation/pravila/2019-03-15-pravila-2019_5cb72d3191e0e.pdf
2. Бірюкова А. М. Довіра як етична основа відносин адвоката з клієнтом (міжнародний та вітчизняний вимір). *Вісник кримінального судочинства*. 2017. № 3. С. 149–154. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vkc_2017_3_19
3. Погорецький М. М., Старенький О. С. Механізм реалізації кримінальних процесуальних гарантій адвокатської таємниці у досудовому розслідуванні. *Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право»*. 2015. № 2(12). URL: <https://lj.oa.edu.ua/articles/2015/n2/15pmmudr.pdf>

4. Бакаянова Н. М. Етичні аспекти прийняття адвокатом доручення на ведення справи. *Актуальні проблеми держави і права*. 2008. № 36. С. 163–168. URL: <http://www.apdp.in.ua/v39/28.pdf>

Науковий керівник – асист. кафедри адвокатури Національного юридичного університету ім. Ярослава Мудрого В. В. Гайворонська

*Пацера Ю. О.,
18-20м-06,
Національний юридичний
університет імені Ярослава Мудрого*

РЕКЛАМА ДІЯЛЬНОСТІ АДВОКАТА В УКРАЇНІ

У сучасному світі інформаційне поле людини значно розширилось, збільшився ринок послуг і тих, хто їх може надати, оскільки саме попит породжує пропозиції. Винятком не стала і адвокатська діяльність та надання адвокатських послуг. Якщо у радянські часи адвокатська спільнота була досить незначною, то зараз реєстр адвокатів містить майже 59 тис. осіб. Така кількість говорить про наявну сильну конкуренцію, а отже, і «змагання» за клієнтів. Привернути до себе увагу, привабити своїми послугами та не загубитися в нескінченному потоці інформації допоможе саме реклама. Реклама покликана формувати успіх, а наявна в ній інформація слугує об'єктивним відображенням професійних знань та навичок адвоката.

Щоб з'ясувати правовий аспект заявленої теми, доцільно проаналізувати вітчизняне законодавство, яке регламентує питання, пов'язані з використанням, способами поширення адвокатської реклами та існуючими заборонами щодо цього.

Спочатку слід виокремити, як саме, у якій спосіб адвокат може розповсюджувати рекламу своєї діяльності. За способами поширення можна виділити такі різновиди адвокатської реклами:

– зовнішня реклама: інформаційні рекламні щити, біл-

борди (ст. 16 Закону України «Про рекламу» [2]);

- внутрішня реклама: реклама на стендах в приміщеннях, в супермаркетах, ліфтах, на бек-лайтах вокзалу і т. д. (ст. 17 Закону України «Про рекламу» [2]);

- реклама послуг адвоката на транспорті (ст. 18 Закону України «Про рекламу» [2]);

- реклама у періодичних виданнях, довідниках, інформаційних бюлетенях, інших друкованих виданнях (ст. 14 Закону України «Про рекламу» [2]);

- візитна картка адвоката;

- семінари та конференції;

- реклама в мережі Інтернет: персональний сайт юридичної компанії або адвоката, реклама в соціальних мережах (Розділ VIII Правил адвокатської етики від 09.06.2017 [1]);

- репутація: так зване «сарафанне радіо».

Основою правового регулювання національної реклами є Закон України «Про рекламу», питання реклами в деякій мірі відображено в інших законах України: «Про захист прав споживачів», «Про захист суспільної моралі», «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг», «Про захист від недобросовісної конкуренції», «Про забезпечення функціонування української мови як державної», «Про телебачення та радіомовлення», «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні».

Урядом України затверджені «Типові правила розміщення зовнішньої реклами», «Порядок накладення штрафів за порушення законодавства про рекламу» та інші.

Спеціальним актом, що регулює саме адвокатську діяльність і містить положення про рекламу адвоката, є Правила адвокатської етики від 09.06.2017 (далі – ПАЕ) [1].

Відповідно до ПАЕ: «Рекламні матеріали про адвокатську діяльність не можуть містити: оціночних характеристик відносно адвоката; критики адвокатами інших адвокатів; заяв про вірогідність успішного виконання доручень та інших заяв, що можуть викликати безпідставні надії у клієнтів; вказівок, які можуть сформулювати уявлення, що діяльність саме цього адвоката характеризується рисами і показниками, притаманними, в дійсності, адвокатурі як такій.

Рекламні матеріали про діяльність адвоката мають бути об'єктивними, достовірними, чіткими та зрозумілими й не повинні містити натяків, двозначностей або іншим чином утворювати підґрунтя для введення потенційних клієнтів в оману, а також мають відповідати розумним естетичним вимогам...» [1].

Статтею 8 Закону України «Про рекламу» передбачені заборони, які є застосовуваними й до реклами адвоката, а саме: забороняється вміщувати твердження, які є дискримінаційними; подавати відомості або закликати до дій, які можуть спричинити порушення законодавства; використовувати або імітувати зображення державних символів України та інших держав, міжнародних організацій, а також офіційні назви державних органів, органів місцевого самоврядування, крім випадків, передбачених законами України у сфері інтелектуальної власності; вміщувати зображення фізичної особи або використовувати її ім'я без письмової згоди цієї особи; розповсюджувати рекламу (включаючи анонси кіно- і телефільмів), яка містить елементи жорстокості, насильства, порнографії, цинізму, приниження людської честі та гідності [2].

Отже, при застосуванні будь-якого способу фіксації та розповсюдження реклами адвокат має керуватися засадами адвокатської етики та законодавчих вимог до поширюваної інформації. У разі порушення цих вимог адвокат може нести дисциплінарну, цивільно-правову, адміністративну та/або кримінальну відповідальність відповідно до закону.

Література

1. Правила адвокатської етики: прийняті 09.06.2017 р. Київ, 2017. 34 с. URL: https://unba.org.ua/assets/uploads/legislation/pravila/2017-06-09-pravila-2017_596f00dda53cd.pdf
2. Про рекламу: Закон України № 270/96-ВР від 03.07.1996 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/270/96-%D0%B2%D1%80#Text>

Науковий керівник – канд. юрид. наук, асист. кафедри адвокатури Національного юридичного університету ім. Ярослава Мудрого Я. О. Ковальова

*Прогорова О. Ю.,
18-20м-03,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого*

ПРОБЛЕМИ РЕГЛАМЕНТАЦІЇ ДЕОНТОЛОГІЧНИХ СТАНДАРТІВ ПОВЕДІНКИ АДВОКАТІВ У СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖАХ

Розвиток новітніх технологій зробив соціальні мережі невід’ємною частиною нашого життя. Сьогодні цей вид комунікації широко використовується адвокатами, оскільки є не лише зручним засобом для спілкування, а й дозволяє знаходити нових клієнтів, обмінюватися інформацією з колегами, ознайомлюватися з останніми новинами з приводу змін у законодавстві тощо. З огляду на зазначене цілком логічною стала потреба у врегулюванні Правилами адвокатської етики поведінки адвокатів у мережі Інтернет.

Так, ст. 57 Правил адвокатської етики (далі – ПАЕ) зазначає, що адвокат при користуванні мережею Інтернет може розміщувати, коментувати лише ту інформацію, використання якої не завдає шкоди авторитету адвокатів та адвокатури в цілому [1]. Згадане положення отримало переважно негативну оцінку як серед науковців, так і серед адвокатів-практиків. Критиці піддаються оціночні поняття «авторитет адвоката» та «авторитет адвокатури», які утворюють смислове ядро даного положення, і те, що їх визначення чинне законодавство не містить [2]. Ставиться під сумнів також об’єктивність оцінки, власне факту завдання шкоди зазначеним цінностям та її розміру, оскільки встановлення критеріїв залишено на розсуд органу, який розглядає справу [3]. Відповідно до п.3 ч.1 ст.34 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», порушення правил адвокатської етики є дисциплінарним проступком. Таким чином, у разі порушення адвокатом «правил поведінки» в соціальних мережах до нього може бути застосовано дисциплінарне стягнення – попередження, зупинення або припинення права на зайняття адвокатською діяльністю [4].

Враховуючи останню практику Верховного Суду, а саме постанову Касаційного адміністративного суду від 24.06.2020р. у справі № 815/1830/18, вирішення вищезгаданої проблеми стало ще більш нагальним, оскільки цим рішенням підтверджено поширення ПАЕ на всі дії та види діяльності адвоката [5]. Таким чином, адвокати обмежуються ПАЕ під час використання соціальних мереж навіть тоді, коли не здійснюють безпосередньо свою професійну діяльність. Ще одним недоліком ПАЕ є невизначеність процедури доказування під час розгляду подібних справ у КДКА. Зокрема, залишається відкритим питання доведення, що саме конкретна людина (адвокат) залишила той чи інший допис у соціальній мережі.

Щодо шляхів вирішення подібних проблемних питань серед науковців немає єдиної думки, оскільки у даному разі слід враховувати тонку межу між законними заходами з ідентифікації конкретної особи та порушенням принципів конфіденційності та незалежності адвокатури. Серед можливих заходів слід виділити такі: запровадження реєстру та підтвердження профілю адвоката у соціальній мережі з метою спрощення розгляду справ з обвинуваченнями при створенні рейкових акаунтів [6]; обмеження переліку дисциплінарних стягнень, які можуть застосовуватися за порушення досліджуваної норми ПАЕ попередженням, що імовірно зменшить ризик здійснення тиску на адвокатів шляхом погроз ініціювання дисциплінарного провадження за той чи інший пост, коментар у мережі, а також унеможливить свавільне позбавлення права на зайняття адвокатською діяльністю в умовах невизначеності підстав і порядку застосування такого стягнення [7]; співпраця з провідними спеціалістами ІТ-сфери з метою розроблення спеціальних правил або ж рекомендацій для КДКА при розгляді справ про притягнення адвоката до дисциплінарної відповідальності за порушення ПАЕ в мережі Інтернет. У них доречно визначити окреслений в загальних рисах порядок встановлення належності того чи іншого акаунту окремій особі для уникнення сумнівів щодо його фіктивності, ознаки рейкових акаунтів (кількість дописів на сторінці/акаунті, дати їх додавання, загальна активність сторінки тощо) тощо.

Таким чином, Правила адвокатської етики в частині ре-

гулювання поведінки адвоката під час використання соціальних мереж на інших веб-майданчиків повинні бути вдосконалені для уникнення порушень прав адвокатів та гарантій адвокатської діяльності і, тим самим, забезпечення ефективного функціонування інституту адвокатури в цілому.

Література

1. Правила адвокатської етики від 09.06.2017 р. URL: https://unba.org.ua/assets/uploads/legislation/pravila/2017-06-09-pravila2017_596f00dda53cd.pdf (дата звернення: 25.03.2021).
2. Кухнюк Д. Професійна етика у віртуальному просторі. *Юридична газета*. URL: <http://yurgazeta.com/publications/practice/inshe/profesiyna-etika-u-virtualnomu-prostori.html> (дата звернення: 25.03.2021).
3. Бочуляк Н. І. Адвокати та соціальні мережі: етико-професійні аспекти кореляції. URL: <file:///C:/Users/Admin/Downloads/207-Article%20Text-389-1-10-20200709.pdf> (дата звернення: 25.03.2021).
4. Про адвокатуру та адвокатську діяльність: Закон України від 05.07.2012 р. № 5076-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17/conv#n304> (дата звернення: 25.03.2021).
5. Постанова Касаційного адміністративного суду від 24.06.2020р. у справі №815/1830/18. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/90029760> (дата звернення: 25.03.2021).
6. Правдін І. Олексій Шевчук: потрібно запроваджувати фейсбук-ідентифікацію адвокатів. *Політика та право*. 11.12.2016 р. URL: <https://www.vectornews.net/news/politics/21456-oleksyshevchuk-potrnbno-zaprovadzhuвати-feysbuk-identifikacyu-advokatv.html> (дата звернення: 25.03.2021).
7. Мигдаль А. Адвокатська етика в Інтернеті. URL : <http://jurblog.com.ua/2017/10/advokatska-etika-v-interneti/?fbclid=IwAR0sf8dGoHUsPm8r2QJt5ctQJCBaB-vQ80bfzJu0Fv2eoJi8FtVcfTsAZIs> (дата звернення: 25.03.2021).

Науковий керівник – канд. юрид. наук, асист. кафедри адвокатури Національного юридичного університету ім. Ярослава Мудрого Є. О. Качанов

*Рамазанова С. Р.,
18-20м-06,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого*

ПРАВО ТА ОBOB'ЯЗОК КОЖНОГО АДВОКАТА НА НАДАННЯ БЕЗОПЛАТНОЇ ВТОРИННОЇ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ: ЕТИЧНІ І ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ

Право на безоплатну правову допомогу (далі – БПД) – це закріплена у Конституції можливість громадянина України, іноземця, особи без громадянства, у тому числі біженця чи особи, яка потребує додаткового захисту, отримати в повному обсязі безоплатну первинну правову допомогу, а також можливість певної категорії осіб отримати безоплатну вторинну правову допомогу (далі – БВПД) у випадках, передбачених законом.

Слід зауважити, що в адвокатському середовищі існує дещо зверхнє ставлення до БВПД і навіть певне небажання її надання, що породжує в суспільстві відсутність впевненості у можливості досягнення для конкретного клієнта задоволення інтересу за допомогою системи БПД. Зазначене небажання зумовлюють два головні фактори. По-перше, це брак етичної свідомості адвокатів, яка, зокрема, передбачає, що безкорисливість має мати місце на професійному шляху адвоката, адже він виконує таку почесну соціальну місію, як надання правової допомоги. Відомий французький метр Молло у Правилах адвокатської професії у Франції зазначає: «Безкорисливість, приписувана професією, вимагає, щоб адвокат задовольнявся скромним гонораром, щоб у разі неспроможності клієнта він вів його справу безоплатно з таким самим завзяттям і старанністю, як справу найбагатшої людини» [1].

Аналізуючи вітчизняні Правила адвокатської етики (далі – ПАЕ), зі змінами, затверджені З'їздом адвокатів України 15 лютого 2019 р., можна зробити висновок, що ніяких положень, присвячених питанню важливості участі в системі БПД, або будь-якої вказівки про безкорисливість у професії адвоката з етичної точки зору немає.

ПАЕ згадують про БПД у статях 8, 10, 14, 15, 17, 28, 35, проте всі вони тільки регламентують застосування загальних принципів адвокатської діяльності у процесі надання безоплатної допомоги. Окремо етичним засадам надання БПД присвячена ст. 41 ПАЕ, однак це суто формальна норма, яка ніяк не відбиває специфіки надання *безоплатної* допомоги і, відповідно, певної особливої поведінки адвоката при наданні такої допомоги [2].

По-друге, це небажання обумовлюється тим, що система БПД в Україні за результатами аналізу, проведеного експертами НААУ, витрачає бюджетні гроші неефективно та не прозора. Це в кінцевому рахунку має негативні наслідки як для адвокатів БВПД, які не можуть забезпечити належне надання правових послуг клієнтів і збереження адвокатської таємниці через незадовільні умови праці, що існують у деяких центрах БВПД, так і для кінцевих одержувачів правової допомоги. Адвокати стикаються з етичною або професійною дилемою: в найкращий спосіб діяти в інтересах своїх клієнтів і не одержати за це адвокатського гонорару, а лише заробітну плату від держави або ж віддати перевагу власній вигоді та надавати послуги на платній договірній основі.

Про провідну роль адвоката в наданні БПД говорить в. о. директора Координаційного центру з надання правової допомоги Олександр Баранов: «Адвокати є важливими партнерами системи безоплатної правової допомоги. Завдяки їм тисячі клієнтів мають можливість розв'язати свої життєві проблеми у правовий спосіб, повірити у силу закону. Адвокати, включені до Реєстру адвокатів, які надають безоплатну вторинну правову допомогу, є суб'єктами надання БВПД. Наразі у цьому реєстрі нараховується 7 553 адвокати. У 2020 році центри з надання БВПД уклали понад 3,2 тис. контрактів з адвокатами» [3].

Подолати вищезокреслені проблеми системи БПД можливо тільки всією адвокатською спільнотою, адже, як би це банально не звучало, у єдності – сила. Якщо кожен адвокат відчує себе частиною безоплатної системи правової допомоги, тоді можливі зміни на краще, а також здійснення реальної протидії неправомірному втручання держави в адвокатську діяльність. Варто наголосити, що чим більше адвокатів буде входити до системи

БВПД, тим більшою буде конкуренція в ній. Це сприятиме підвищенню рівня надання правової допомоги в рамках БПД.

Крім цього, голова комітету НААУ Ярослав Зейкан у своєму інтерв'ю зазначає, що держава витрачає значні кошти, надаючи безоплатну правову допомогу також і забезпеченим особам, які здатні самостійно оплатити послуги адвоката. У такому випадку інші адвокати залишаються без роботи, оскільки справи розподіляються між адвокатами системи БПД. Тобто включення усіх адвокатів до Реєстру адвокатів з надання БВПД благотворно сприятиме зайнятості всіх адвокатів [4].

Отже, включення усіх адвокатів до Реєстру адвокатів, які надають безоплатну вторинну правову допомогу, позитивно вплине на ситуацію із системою БПД. Таке включення має відбуватися автоматично з отриманням свідоцтва про право на заняття адвокатською діяльністю. Звичайно, необхідно внести низку змін, зокрема, у законодавчі акти. Однак почати варто насамперед з переосмислення суті, ідеї надання безоплатної правової допомоги та, як наслідок, ставлення до такого виду адвокатської роботи. Для цього доцільним буде, наприклад, внесення до ПАЕ положень-визначень основних етично-моральних якостей, які повинні бути притаманні кожному адвокату, таких як безкорисливість, чесність, помірність та інші, які проголошуються у правилах адвокатської діяльності іноземних держав.

Література

1. Молло М. Правила адвокатской профессии во Франции: пер. с фр. Москва: Изд. Н. П. Шубинского, 1894. 98 с.
2. <https://vkdka.org/wp-content/uploads/2017/07/PAE-2019.pdf>
3. <https://www.legalaid.gov.ua/novyny/advokaty-ta-systema-bpd-spivpratsya-zarady-zahystu-prav-lyudej/>
4. https://zib.com.ua/ua/118769-golova_komitetu_naau_yaroslav_zeykan_pri_stvorenni_sistemi_b.html

Науковий керівник – канд. юрид. наук, асист. кафедри адвокатури Національного юридичного університету ім. Ярослава Мудрого Я. О. Ковальова

*Руденко А. В.,
18-20м-04,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого*

ПРОЯВ НЕПОВАГИ АДВОКАТА ДО СУДУ

Взаємовідносини адвоката і суду передбачають дотримання обома сторонами великої кількості етичних правил. Така ситуація зумовлена тим, що завданням цих інститутів є забезпечення дотримання прав, свобод та законних інтересів громадян, а також всіх стандартів правосуддя. На нашу думку, достатньо високе місце адвоката в судовому провадженні визначено у Висновку Консультативної ради європейських суддів «Про відносини між суддями і адвокатами», де зазначено, що адвокати мають відігравати суттєву роль у справедливому відправленні правосуддя [1].

Відповідно до ч. 3 ст. 6 Закону України «Про судоустрій та статус суддів» втручання у здійснення правосуддя, вплив на суд або суддів у будь-який спосіб, неповага до суду чи суддів, збирання, зберігання, використання і поширення інформації усно, письмово або в інший спосіб з метою дискредитації суду або впливу на безсторонність суду, заклики до невиконання судових рішень забороняються і мають наслідком відповідальність, установлену законом. Згідно з п. 6 ч. 5 ст. 48 Закону України «Про судоустрій та статус суддів» незалежність судді забезпечується, в тому числі, відповідальністю за неповагу до суду чи судді. Стаття 129 Конституції України проголошує, що за неповагу до суду чи судді винні особи притягаються до юридичної відповідальності.

Як бачимо, незважаючи на те, що у чинному законодавстві зустрічається таке поняття, як «неповага до суду», на жаль, саме його визначення у нормативних приписах відсутнє. Разом із тим на підставі аналізу вищезазначених нормативно-правових актів, а також ст. 185³ КУпАП і процесуального законодавства робимо висновок, що вираженням неповаги до суду можуть бути такі дії:

- злісне ухилення від явки в суд свідка, потерпілого, позивача, відповідача, експерта, перекладача;
- невідкорення свідка, потерпілого, позивача, відповідача та інших громадян розпорядженню головуючого;
- невиконання поручителем зобов'язань, покладених судом під час провадження у справах за адміністративними позовами з приводу затримання та видворення іноземців та осіб без громадянства;
- відмова роботодавця від увільнення від роботи присяжного на час виконання ним обов'язків зі здійснення правосуддя;
- неприбуття присяжного в судове засідання без поважних причин;
- порушення порядку під час судового засідання;
- вчинення будь-ким дій, які свідчать про явну зневагу до суду або встановлених у суді правил.

Слід зазначити, що цей перелік дій не є вичерпним, тому суд у кожній конкретній справі повинен визначати, чи мало місце порушення таких професійних етичних приписів адвокатів, як неповага до суду.

Русенко І.Я. зазначає: «Неповага до суду – це дуже широке поняття. Це великий спектр дій і вчинків як учасників процесу, так і слухачів, які заважають судді вести процес, що свідчить про зневажливе ставлення до судочинства чи правосуддя. Неповагою до суду може бути некоректна поведінка присутніх у залі, образливі висловлювання щодо суду, непокора суду, зневажливе ставлення до зауважень суду, хамство, вигуки» [2]. Тому оцінення дій як неповаги до суду завжди вимагає від останнього ретельного дослідження обставин. Так, у березні 2018 р. ЄСПЛ виніс рішення у справі «Михайлова проти України». Громадянка Михайлова, виступаючи перед судом у справі щодо захисту власних інтересів, заявила відвід головуючому, на підставі того, що помітила упередженість судді при розгляді іншого спору, в якому вона брала участь як юрист, а також висловила свою точку зору щодо справедливості розгляду цим же суддею інших справ. Суддя перервав промову пані Михайлової та попередив,

що розцінює викладені нею факти як прояв неповаги до суду. Як наслідок, стосовно заявниці був складений протокол за ст. 185-3 КУпАП, і згодом розпочалося слухання справи по суті іншим суддею. Коли заявниця намагалася пояснити свої причини для відводу судді, суддя, який розглядав справу про відвід перервав її промову та погрожував їй ще одним звинуваченням у зневазі до суду. Далі Михайлову було визнано винною у прояві неповаги до суду та призначено їй покарання у вигляді адміністративного арешту на 5 діб. Жінка звернулася за захистом своїх прав до Європейського суду, який визнав, що у цій справі були порушені вимоги неупередженості суду, заявниці не було надано достатньо часу та можливостей для підготовки захисту, а також порушене її право на свободу вираження своєї думки. ЄСПЛ призначив заявниці компенсацію нематеріальної шкоди в сумі 3000 євро [3].

Можна навести приклад, коли, навпаки, був установлений прояв неповаги до суду. Так, у рішенні від 27 вересня 2017 р. Вища кваліфікаційно-дисциплінарна комісія адвокатури (ВКДКА) дійшла висновку, що в діях адвоката є порушення Правил адвокатської етики, а саме порушення вимоги ст. 43 ч. 1 Правил адвокатської етики – виявлення неповаги до суду, яке виразилося в тому, що адвокат мав можливість і повинен був своєчасно сповістити суд про необхідність участі в іншому судовому засіданні, відповідно до вимог ч. 2 ст. 47 КПК України, чого зроблено не було. Сам суд, до якого в даному випадку було виявлено неповагу визначив, що зазначені дії адвоката є такими, що перешкоджають всебічному, повному і обґрунтованому проведенню судового розгляду кримінального провадження в установленій законом строк. Важливо, що ВКДКА в цьому рішенні вказала на те, що при обговоренні виду застосування дисциплінарного стягнення дисциплінарна палата повинна враховувати обставини, які призвели до вчинення проступку, особу адвоката, те, що він раніше не притягувався до дисциплінарної відповідальності [4].

Отже, можна зазначити, що національне законодавство не містить ані визначення поняття «неповаги до суду», ані чіткого переліку дій, які можна класифікувати як дане поняття.

Такі обставини стають причиною того, що суди та КДКА фактично самостійно повинні кожного разу робити висновок про те, що та чи інша поведінка адвоката є неповагою до суду. Тому адвокат, представляючи інтереси клієнта або виконуючи функцію захисника в суді, завжди повинен пам'ятати про свій обов'язок дотримуватися вимог чинного процесуального законодавства, законодавства про адвокатуру та адвокатську діяльність, про судоустрій і статус суддів, іншого законодавства, що регламентує поведінку учасників судового процесу, а також вимог Правил адвокатської етики.

Література

1. Про відносини між суддями та адвокатами: висновок № (2013) 16 Консультативної ради європейських суддів, прийнятий на 14-му пленарному засіданні КРЕС 13–15 листопада 2013 р., м. Страсбург. URL: <http://rszs.court.gov.ua/userfiles/KRES%20Vusnovok.pdf>
2. Русенко І. Я. Проблеми практичного застосування юридичної відповідальності за прояв неповаги до суду. URL: http://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=1164
3. Рішення ЄСПЛ від 06.03.2018 р. у справі «Михайлова проти України». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_d28
4. Рішення ВКДК № IX-016/2017 від 20.06.2017 р. про притягнення адвоката до дисциплінарної відповідальності у вигляді попередження. URL: <https://vkdk.org/rishennya-ih-0162017-u-spravi-za-skargoyu-na-rishennya-distsiplinarnoji-palati-kdka-odeskoji-oblasti-vid-23-05-2017-pro-porushennya-distsiplinarnoji-spravi-ta-na-rishennya-distsiplinarnoji-palati-k/>

Науковий керівник – канд. юрид. наук, асист. кафедри адвокатури Національного юридичного університету ім. Ярослава Мудрого Я. О. Ковальова

*Саградян М. С.,
18-20м-03,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого*

ПРИНЦИП ЧЕСНОСТІ ТА ДОБРОПОРЯДНОЇ РЕПУТАЦІЇ ЯК ДЕОНТОЛОГІЧНА ЗАСАДА ВЗАЄМОВІДНОСИН АДВОКАТА З КЛІЄНТОМ

Під час здійснення своєї професійної діяльності адвокат вступає у різні взаємовідносини: з клієнтами, колегами, судом, органами досудового слідства і т.д. І окрім того, що він має знати свої професійні права й обов'язки, він також повинен керуватися вихідними принципами та етичними засадами, закріпленими чинним законодавством. Взаємовідносини адвоката з клієнтами становлять дуже важливу й значущу складову у роботі адвоката, оскільки головним завданням адвокатури є саме захист прав і законних інтересів особи. Правила адвокатської етики містять етичні засади, які закладають фундамент відносин адвоката з клієнтом. Однією з них є принцип чесності та добропорядної репутації, завдяки якому відносини між адвокатом і клієнтом будуються на основі довіри.

Принцип чесності та добропорядної репутації давно є визнаною міжнародною засадою здійснення адвокатської діяльності. Так, відповідно до Загального кодексу правил для адвокатів країн – членів Європейського співтовариства, довірчі відносини між адвокатом і клієнтом можуть виникнути лише у разі відсутності у останнього сумнівів щодо порядності, чесності і добросовісності адвоката [1]. Хартія основних принципів європейської адвокатської професії проголошує, що честь та гідність адвокатської професії, доброчесність та бездоганна репутація окремого адвоката входять до десяти основоположних принципів професії адвоката [2].

У нашій державі принцип чесності та добропорядної репутації є відносно новим. 15 лютого 2019 р. З'їздом адвокатів України Розділ II Правил адвокатської етики був доповнений статтею 12¹ «Чесність та добропорядна репутація», а до статей

44 та 65 внесено зміни. Так, Правила тепер зазначають, що адвокат повинен бути добропорядним, чесно та гідно виконувати свої професійні обов'язки. Адвокату заборонено робити завідомо неправдиві заяви стосовно суті доручення, фактичних обставин, що мають до нього відношення, їх правової оцінки, прав і обов'язків адвоката, клієнта, а також обсягу своїх повноважень щодо представництва інтересів клієнта [3]. Хоча варто зауважити, що у Правилах адвокатської етики 1999 р. містилася стаття щодо чесності та порядності адвоката. Вона мала такий зміст: «Адвокат повинен як у своїй професійній діяльності, так і в приватному житті бути чесним і порядним; не вдаватися до омани, погроз, шантажування, підкупу, використання тяжких матеріальних чи особистих обставин інших осіб або інших протизаконних засобів для досягнення своїх професійних чи особистих цілей; поважати права, законні інтереси, честь, гідність, репутацію та почуття осіб, з якими він спілкується в різних відносинах».

Закріплення засада чесності й добропорядної репутації в Правилах адвокатської етики означає, що за порушення даного принципу адвокати несуть дисциплінарну відповідальність. Але тут виникають деякі складнощі. У кожному випадку кваліфікаційно-дисциплінарна комісія адвокатури має з'ясувати конкретні обставини справи, проаналізувати й оцінити поведінку адвоката, його ставлення до діяння та наслідків і т.д. На основі цього комісія накладає на адвоката дисциплінарне стягнення, яке за своєю суворістю має відповідати ступеню тяжкості вчиненого ним проступку. Стаття 35 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» встановлює вичерпний та досить вузький перелік дисциплінарних стягнень, які можуть бути накладені на адвоката: попередження; зупинення права на заняття адвокатською діяльністю на строк від одного місяця до одного року; позбавлення права на заняття адвокатською діяльністю з наступним виключенням з Єдиного реєстру адвокатів України (для іноземних адвокатів – лише виключення з Єдиного реєстру адвокатів України) [4]. Різниця між попередженням та зупиненням права на здійснення адвокатської діяльності є дуже значною, тож досить важко призначити дійсно справедливо

ве покарання, особливо, коли йде мова про порушення адвокатом принципу чесності та добропорядної репутації. Так, Правила адвокатської етики й відповідні міжнародні акти містять певні орієнтири, завдяки яким формується більш-менш єдине розуміння цього принципу. Проте суб'єктивний чинник не можна виключати, адже розуміння норм моралі, зумовлене вихованням, впливом середовища тощо, у кожної людини не завжди однакове. Одним адвокатом певна поведінка може сприйматися як чесна та добропорядна, іншим – навпаки. Зважаючи на це, щоб певною мірою уникнути несправедливого покарання, вбачається за доцільне розширити коло дисциплінарних стягнень, включивши до них проміжні стягнення.

На підставі вищевикладеного можна з упевненістю стверджувати, що принцип чесності та добропорядної репутації є важливим в рівній мірі, як і принцип конфіденційності, пріоритету інтересів клієнта тощо, оскільки він закладає основи для побудови довірчих відносин між адвокатом та клієнтом.

Література

1. Хартія основоположних принципів європейських адвокатів від 25.11.2006 р. URL: http://qala.org.ua/wp-content/uploads/2017/03/Hartiya_brenduvannya.pdf (Дата звернення: 11.04.2021).
2. Правила адвокатської етики від 09.06.2017 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/n0001891-17#Text> (Дата звернення: 11.04.2021).
3. Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» від 05.07.2012 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17#Text> (Дата звернення: 11.04.2021).

Науковий керівник – канд. юрид. наук, асист. кафедри адвокатури Національного юридичного університету ім. Ярослава Мудрого Є. О. Качанов

*Силка Є. О.,
18-20м-02,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого*

ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК РЕПУТАЦІЇ І ДОВІРИ ДО АДВОКАТА ТА АДВОКАТУРИ

Протягом тривалого існування інститут адвокатури посідає особливе місце у суспільстві та державі, і саме цей високий соціальний та правовий статус зумовив встановлення певних морально-етичних вимог та правил його діяльності. В усі часи відбувались процеси визначення й формування професійно-етичних норм та стандартів поведінки представників даної професійної групи задля підтримання їх престижу та авторитету. З розвитком суспільства вимоги та стандарти змінюються, а їх оновлення необхідне для адвокатської спільноти – щоб відповідати сучасним морально-етичним засадам.

На моє переконання, керівною в адвокатській діяльності є норма, що прописана у Правилах адвокатської етики у ст. 12, у якій вказується: всією своєю діяльністю адвокат повинен стверджувати повагу до адвокатської професії, яку він уособлює, її сутності та громадського призначення, сприяти збереженню та підвищенню поваги до неї в суспільстві. Цього принципу адвокат зобов'язаний дотримуватись у всіх сферах діяльності: професійній, громадській, публіцистичній та інших. Адвокат не повинен вчиняти дій, спрямованих на обмеження незалежності адвокатської професії, честі, гідності та ділової репутації своїх колег, підрив престижу адвокатури та адвокатської діяльності.

У цьому контексті варто розглянути важливе поняття «престиж адвокатури», адже його ключове слово є складником багатьох етичних норм. Престиж (від фр. prestige – авторитет, повага) розуміється як громадська оцінка суспільної вагомості індивіда, соціальної групи, професії, організації, певної норми тощо. Це означає, що ставлення до адвокатів, тобто індивідів, які уособлюють адвокатуру, переноситься згодом на всю професію в

цілому. Але ж є і зворотній зв'язок: рівень довіри до адвокатури в цілому, рівень її престижу у суспільстві, у свою чергу, відбивається на ставленні громадян до окремих її представників.

Основним елементом, який формує престиж адвокатури, є репутація. Щоправда, деякі дослідники висловлюють думку про те, що репутація тотожна поняттю імідж. Така позиція, з нашого погляду, не є переконливою, адже імідж, зокрема, адвокатури розуміється як єдиний образ, що є результатом маркетингової діяльності самого адвоката, бюро чи об'єднання. У клієнтів створюють необхідне уявлення, надаючи інформацію про певні характеристики ведення адвокатської діяльності, пропагуючи їх через рекламування у соціальних мережах, ЗМІ та на інших інформаційних майданчиках. Так створюється загальне враження того, що адвокат відповідає своїм професійним стандартам та вимогам, а змодельовані характеристики, які роблять його привабливим для клієнта, дають змогу домислювати цей образ до психологічно і соціокультурно близького.

Однак, на жаль, імідж адвоката не може стовідсотково відповідати реальному стану речей, а саме його професійній діловій репутації. Репутація складається поступово у процесі ведення адвокатом діяльності та взаємодії з клієнтами, судом, органами державної влади в межах своїх професійних прав та обов'язків. Репутація багато в чому залежить від особистісних якостей, які проявляються, наприклад, через реакцію на перемогу чи програш у справі, поведінку у кризових ситуаціях, намаганні чи, навпаки, не намаганні їх подолати.

Так, Національна асоціація адвокатури вважає, що добropорядна репутація адвоката – це стійке уявлення про гідну поведінку адвоката, його честь, порядність та відповідність його діяльності вимогам закону. Саме таке уявлення є запорукою довіри клієнта.

Цікавим у цьому контексті є глибоке узагальнювальне судження Джона Хумбаха, яке знаходимо у його праці «Чесність адвоката і громадська довіра до правової системи»: «недовіра до адвокатів – це не просто проблема іміджу закритої професії. Наш основний цивільний порядок спирається на правову систему і суспільну повагу до неї. Якщо громадськість не

може довіряти адвокатам, яким довірено правову систему, виникає проблема, яка кидає тінь на цілісність самої концепції верховенства права».

Адже, дійсно, репутація, престиж адвокатури невід’ємно пов’язані з таким поняттям, як довіра до адвокатури. Саме тому для існування адвокатури як інституту, якому довірено захищати права людини, встановлено правила етики та відповідальність за їх порушення, що є певною гарантією підтримання довіри суспільства до адвокатури. Якщо проаналізувати норми Правил адвокатської етики, то стає очевидним, що всі вони призначені для виконання в суспільстві надзавдання адвоката – бути самовідданим захисником прав та законних інтересів свого клієнта. Беззаперечно дотримання положень цих Правил сприятиме встановленню між ними довірчих стосунків і, навпаки, їх порушення неминуче потягне за собою втрату довіри не тільки до окремого адвоката, а й до адвокатури в цілому.

Ми не можемо вільно тлумачити норми Правил адвокатської етики, підлаштовуючи їх під свої власні цілі, наприклад, використання адвокатом принципу конфіденційності задля особистих потреб шляхом надання відомостям або інформації, які мають завідомо неправомірний характер, статусу адвокатської таємниці або наполягання на застосуванні особливого порядку проведення обшуку приміщень адвоката, що надає неочевидні можливості для зберігання та використання таких приміщень у спосіб, що межує із протиправним.

У будь-якому випадку, здійснюючи свою діяльність індивідуально, в бюро або об’єднанні та застосовуючи норми Правил адвокатської етики, адвокат формує престиж адвокатури в цілому.

На великому значенні моральності адвоката та вагомої ролі морально-етичних норм у його професійній діяльності наголошує ЄСПЛ у рішенні по справі *Lekavičienė v. Lithuania*: «Професія адвоката є однією з професій, представники якої повинні дотримуватися вищих і більш суворих стандартів поведінки. Необхідність вимог, встановлених правилами професійної етики, є об’єктивною: лише особі з високою моральною репу-

тацією можливо довіряти брати участь у процесі здійснення правосуддя. Дозвіл будь-якій особі брати участь у цьому процесі незалежно від його або її поведінки дискредитує ідею здійснення правосуддя».

Отже, можна стверджувати, що репутація адвоката не тільки виступає орієнтиром у прояві довіри до адвокатури, а й у кінцевому рахунку опосередковано впливає на здійснення правосуддя та утвердження у суспільстві верховенства права.

Література

1. Правила адвокатської етики: прийняті 3'їздом адвокатів України від 09.06.2017 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/n0001891-17> (дата звернення: 07.04.2021).

2. Переклад повного тексту *Lekavičienė v. Lithuania*, по. 48427/09 Європейського суду з прав людини, підготовлений адвокатами Олександром Дроздовим та Оленою Дроздовою. URL: <https://unba.org.ua/publications/print/2516-rishennya-evropejskogo-sudu-z-prav-lyudini-u-spravi-lekavichiene-proti-litvi-vid-27-cheravnja-2017-roku.html>

3. John A. Humbach, *The National Association of Honest Lawyers: An Essay on Honesty, Lawyer Honesty and Public Trust in the Legal System*, 20 Pace L. Rev. 93, 1999.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, асист. кафедри адвокатури Національного юридичного університету ім. Ярослава Мудрого Є. О. Качанов

Сисой В. В.,

18-20м-04,

*Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого*

ДЕОНТОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ВЗАЄМВІДНОСИН АДВОКАТА ІЗ СУДОМ

Проаналізувавши положення Кодексу поведінки євро-

пейських адвокатів, Правил адвокатської етики та інших нормативних актів, закріплюючих правила, яких повинен дотримуватися адвокат у своїх відносинах із судом та іншими учасниками судового провадження, можна дійти висновку, що адвокат завжди повинен належним чином дотримуватися принципу справедливого судового розгляду. Зберігаючи належну повагу до суду, адвокат має захищати інтереси клієнта чесно і безстрашно, не надаючи значення власним інтересам або будь-яким наслідкам для нього або будь-якої іншої особи. Адвокат ні в якому разі не повинен повідомляти суду завідомо недостовірні або неправдиві відомості [1]. У спілкуванні з усіма учасниками судового процесу адвокат повинен бути ввічливим, тактовним та коректним, будь-які заперечення на дії головуючого або іншої сторони процесу повинні мати винятково юридичну аргументацію, позбавлену надмірної емоційності, обурених інтонацій, докорів, переходу на особистості та з'ясування поза процесуальних стосунків.

Незважаючи на єдність мети, суддя і адвокат у судовому процесі відіграють різні ролі, взаємодіючи на основі визначених норм, правил і принципів. Очевидно, що етичні засади для адвокатів і суддів різняться, однак принцип взаємоповаги визначає спрямування всього судового процесу і поведінки всіх його учасників.

Як зазначає О. З. Хотинська-Нор, взаємодія адвоката та суду у судовому процесі на засадах взаємоповаги передбачає такий режим судового засідання, за якого спілкування, реалізація під час судового процесу своїх прав, виконання обов'язків, здійснення будь-яких процесуальних дій відбувається в контексті усвідомлення ними значимості обов'язків і соціальної ролі кожного з них [2]. Повага полягає у чесності, шанобливому ставленні та гідному поведженні стосовно один одного відповідно до існуючих у суспільстві правових норм, а також морально-етичних правил поведінки.

Не рідкими є випадки виникнення протиріччя між обов'язком адвоката дотримуватися принципу конфіденційності і обов'язком бути чесним по відношенню до суду. На практиці для вирішення ситуації, коли адвокат знає про отримані від клієнта фальсифіковані свідчення і бажає не вводити в оману

суд, тим самим не порушуючи принципу взаємоповаги, однак і зберігаючи схоронність відомостей про клієнта, сформувалось три основні підходи.

Першим способом вирішення проблеми є звільнення адвоката від обов'язку розкриття лжесвідчень, якщо їх джерелом є клієнт. З одного боку, таке рішення є логічним з огляду на принцип пріоритету інтересів клієнта. Проте у змісті принципу пріоритету інтересів клієнта йдеться про законні, а не будь-які інтереси клієнта взагалі. Адвокат не може забувати, що адвокатурі належить провідна роль у здійсненні правосуддя і підтримці верховенства права.

Дещо інший підхід у Американській асоціації юристів, який полягає в наступному: у випадках, коли клієнт наполягає на тому, щоб адвокат зберігав мовчання, захисник повинен викрити обман клієнтом суду і бути звільненим від відповідальності за порушення принципу конфіденційності. Обґрунтовується ця позиція тим, що альтернативою описаних дій адвоката буде підірив процесу встановлення істини, а участь в обмані суду цілком не відповідає основоположним цілям і деонтологічним засадам адвокатури. Зважаючи на фактичне унеможливлення довірчих відносин між адвокатом і клієнтом та серйозні наслідки для останнього, така модель поведінки є нетиповою для адвокатської діяльності в Україні і, скоріш за все, призведе до дисциплінарної відповідальності адвоката. Адвокат не може завдавати шкоди клієнтові та перетворюватись на обвинувача або суддю у справі, оскільки це суперечить суті інституту адвокатури.

Відповідно до фундаментальної доктрини англійської адвокатської практики захисник зобов'язаний продовжувати захист на підставі недостатності доказів, використовуючи для цього всі відповідні способи захисту. Йому не дозволено кидати тінь підозри на інших осіб, навіть якщо факти і допускають можливість їх винності, або опорочувати добропорядних свідків. Адвокат не має права висловлювати переконання в невинуватості обвинуваченого, знаючи особисто, що насправді той винен. На думку Н. М. Бакаянної, саме такий підхід відповідає призначенню адвокатури та вимогам адвокатської етики, звільняє адвоката від обману суду та дозволяє дотриматися принци-

пу конфіденційності [3].

Таким чином, взаємовідносини між адвокатом і судом повинні ґрунтуватися насамперед на основі принципів взаємної поваги та чесності. Роль адвоката полягає у захисті прав та законних інтересів клієнта законними засобами та способами, а також у прагненні до здійснення правосуддя. Тому кожний адвокат повинен ефективно і професійно захищати клієнта, не вдаючись при цьому до введення суду в оману.

Література

1. Кодекс поведінки європейських адвокатів. URL: [https://unba.org.ua/assets/uploads/legislations/inshi-dokumenty/kodeks_povedinky_yevropeyskykh_advokativ\(ukr\).pdf](https://unba.org.ua/assets/uploads/legislations/inshi-dokumenty/kodeks_povedinky_yevropeyskykh_advokativ(ukr).pdf) (дата звернення 14.04.2021).
2. Хотинська-Нор О. З. Деонтологічні засади взаємодії адвоката та суду в процесі здійснення судочинства. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2018. Вип. 51. Т. 2. С. 161–164.
3. Бакаянова Н. М. Чесність та добropорядна репутація адвоката. *Вісник Одеської адвокатури. Спец. випуск: Адвокатська етика*. 2019. С. 5–10.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, асист. кафедри адвокатури Національного юридичного університету ім. Ярослава Мудрого Я. О. Ковальова

*Сібілев М. А.,
18-20м-02,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого*

ВИРІШЕННЯ КОНФЛІКТУ ІНТЕРЕСІВ АДВОКАТА ШЛЯХОМ ВІДВОДУ ЗА КРИМІНАЛЬНИМ ПРОЦЕСУАЛЬНИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ

Кримінальний процесуальний кодекс України (далі –

КПК) містить норми, які регулюють вирішення конфлікту інтересів. Ці норми існують у вигляді інституту відводу. Так, відповідно до ст. 78 КПК:

1. Захисником, представником не має права бути особа, яка брала участь у цьому ж кримінальному провадженні як слідчий суддя, суддя, присяжний, прокурор, слідчий, потерпілий, цивільний позивач, цивільний відповідач, експерт, спеціаліст, представник персоналу органу пробації, перекладач.

2. Особа не має права брати участь у цьому ж кримінальному провадженні як захисник або представник також у випадках: 1) якщо вона у цьому провадженні надає або раніше надавала правову допомогу особі, інтереси якої суперечать інтересам особи, яка звернулася з проханням про надання правової допомоги; 2) зупинення або припинення права на зайняття адвокатською діяльністю (зупинення дії свідцтва про право на зайняття адвокатською діяльністю або його анулювання) в порядку, передбаченому законом; 3) якщо вона є близьким родичем або членом сім'ї слідчого, прокурора, потерпілого або будь-кого із складу суду. [1]

Відповідно до ч. 1 та 2 ст. 80 КПК:

1. За наявності підстав, передбачених статтями 75-79 цього Кодексу, слідчий суддя, суддя, присяжний, прокурор, слідчий, дізнавач, захисник, представник, експерт, представник персоналу органу пробації, спеціаліст, перекладач, секретар судового засідання зобов'язані заявити самовідвід.

2. За цими ж підставами їм може бути заявлено відвід особами, які беруть участь у кримінальному провадженні. [1]

Суть закріплення в законі підстав відводу адвоката в тому, що в учасників процесу, які приймають відповідне рішення, немає вибору – відводити чи ні. Вони зобов'язані це робити в кожному випадку виявлення обставин, що виключають участь адвоката у справі. Саме тому в мінімізації внутрішнього розсуду під час прийняття даного рішення закладена гарантія незалежності адвоката[2].

Слід зазначити, що навколо цієї статті точиться жвава дискусія з питання, чи може конфлікт інтересів між адвокатом та клієнтом бути використаний як підстава для відводу адвоката

у кримінальному процесі. З норм КПК не впливає обов'язковий відвід такого захисника, який має наявний конфлікт інтересів із підзахисним. С.В. Оверчук зазначає, що положення ст. 78 КПК України не повинні підлягати розширеному тлумаченню, конкретизованою має бути й практика їх застосування, а питання можливості продовження участі адвоката в процесі у випадку виникнення (виявлення) конфлікту інтересів між ним та його клієнтом має бути врегульовано на законодавчому рівні в ст. 78 КПК України поряд з іншими підставами для відводу захисника та представника [3].

Відповідно до ч. 1 ст. 28 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» у разі, якщо адвокат брав участь у відповідному провадженні, і це є підставою для його відводу згідно з процесуальним законом, то такому адвокату забороняється укладати договір про надання правової допомоги і він зобов'язаний відмовитися від виконання договору, укладеного адвокатом, адвокатським бюро або адвокатським об'єднанням [4].

Зауважимо, що КПК містить норми щодо відводу захисника тільки у випадках, визначених ст. 78 цього Кодексу, проте прямої норми щодо відводу захисника з підстави наявного конфлікту інтересів не включає.

Водночас п. 2 ч. 4 ст. 47 КПК вказує на те, що захисник після його залучення має право відмовитися від виконання своїх обов'язків лише у випадках незгоди з підозрюваним, обвинуваченим щодо вибраного ним способу захисту, за винятком випадків обов'язкової участі захисника [1].

Постає питання, чи варто ототожнювати категорії «конфлікт інтересів» та «протиріччя в інтересах». На думку О. В. Дудко, поняття «протиріччя», яким позначено підставу для відводу, на відміну від конфлікту, включає і ситуації, коли немає явного зіткнення або протиборства, що полягає у будь-яких процесуально значимих діях або рішеннях. У складних кримінальних провадженнях може бути важко визначити, в чому саме полягають справжні інтереси підзахисних, особливо якщо йдеться не про результат справи в цілому, а про окремі процесуальні рішення, наприклад, щодо питання кваліфікації відповідних дій підзахисних. Авторка цього судження вказує, що

наявність таких обставин породжує обов'язок захисника звернутися до відповідного уповноваженого суб'єкта (під час досудового розслідування до слідчого судді, а під час судового провадження – до суду (ч. 2 ст. 81 КПК України)) із заявою про відвід, інформувати його про наявність відповідних обставин з тим, щоб, оцінивши надану інформацію, суб'єкт мав можливість прийняти відповідне рішення [5].

На наш погляд, ця позиція є обґрунтованою та може застосовуватися на практиці, проте якщо існує конфлікт інтересів (а не протиріччя), то інша сторона кримінального провадження не має змоги заявити відвід адвокату, адже відсутня підстава для заявлення такого відводу. Отже, стає очевидною необхідність внести зміни до КПК та надати іншим учасникам кримінального процесу право заявляти відвід адвокату, якщо існує конфлікт інтересів.

Література

1. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>
2. Таран А. С. Обстоятельства, исключающие участие адвоката в уголовном процессе: монографія. Москва: Юрлитинформ, 2013. 192 с. URL: <http://www.iuaj.net/node/1303#2>
3. Оверчук С. В. Відвід адвоката в кримінальному процесі внаслідок конфлікту інтересів. *Часопис Національного університету. Острозька академія. Серія: Право.* 2018. № 1(17). URL: <http://lj.oa.edu.ua/articles/2018/n1/18osvvyki.pdf>
4. Про адвокатуру та адвокатську діяльність: Закон України від 05.06.2012 р. № 5076-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17#Text>
5. Дудко О. В. Конфлікт інтересів захисника й підозрюваного, обвинуваченого та його наслідки. *Юридичний бюлетень.* Вип. 7. ч. 2. 2018. URL: http://www.lawbulletin.oduvs.od.ua/archive/2018/7_2018/part_2/42.pdf

Науковий керівник – канд. юрид. наук, асист. кафедри адвокатури Національного юридичного університету ім. Яро-

слава Мудрого Є. О. Качанов

Смушак Д. Р.,

18-20м-04,

*Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого*

ОСОБЛИВОСТІ ПОВЕДІНКИ АДВОКАТА В СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖАХ

Виразною ознакою сучасного світу є процес активного поширення в глобальних масштабах соціальних мереж, що створює нову реальність – віртуальну. Майже безмежні інформаційні та комунікаційні можливості роблять їх одним із головних засобів не тільки звичайного, а й суто професійного спілкування. У адвокатському середовищі соціальні мережі набувають значної актуальності, проте користування ними вимагає від адвоката, як особи, яка виконує високу соціальну функцію, дотримання не тільки норм загальної культури комунікування, а й вимог та правил, визначених у спеціальному документі – Правилах адвокатської етики.

Адвокат повинен чітко розуміти, що, отримавши свій статус та проголосивши присягу на вірність адвокатури, він може своєю необдуманною поведінкою в соціальних мережах «кидати тінь» на інститут адвокатури в цілому, що, у свою чергу, негативно впливатиме на імідж адвокатури. Зокрема, дисципліні адвокатів у соціальних медіа та поширенню інформації в мережі Інтернет присвячено Розділ VIII Правил адвокатської етики (далі – ПАЕ) «Дотримання норм адвокатської етики при використанні мережі Інтернет», який складається з чотирьох статей (ст. 57–60). Більш детальний аналіз вказаних норм свідчить про те, що за основу були взяті положення, які містяться в Міжнародних принципах поведінки в соціальних мережах для юридичних професій, прийнятих Радою Міжнародної асоціації юристів 24.04. 2014 р.

Можна навести декілька прикладів, ілюструють порушення адвокатом вимог щодо дотримання правил у соціальних мережах. Так, у постанові Касаційного адміністративного суду

від 24.06.2020 р. у справі №815/1830/18 зазначено, що за змістом ст. 57 ПАЕ, адвокат під час спілкування в мережі Інтернет може розміщувати, коментувати лише ту інформацію, використання якої не завдає шкоди авторитету адвокатів та адвокатури в цілому. При цьому ПАЕ поширюються не тільки на всі види адвокатської діяльності, але і на іншу діяльність (дії) адвоката, в тому числі і соціально-публічну діяльність адвоката. У даній справі адвокат, використовуючи соціальні мережі, а саме Вайбер-групу « 6-а клас», викладала висловлювання, які носять образливий та агресивний характер, а інколи відверті погрози розправи завдяки своїм зв'язкам у кримінальному колі, що слугує порушенням приписів, встановлених в Розділі VIII ПАЕ [3].

У рішенні Вищої кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури від 05.12. 2019 р. №ХІІ-013/2019 встановлено, що розміщення адвокатом посту в соціальній мережі Facebook із застосуванням нецензурної лексики містить ознаки дисциплінарного проступку, а саме ознаки порушення п. 1 ч. 1 ст. 21 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», ст.ст.7, 53, 57, 59 Правил адвокатської етики. Адвокат повинен уникати розголосу в засобах масової інформації або поширення іншим способом (в тому числі за допомогою мережі Інтернет, соціальних мереж) відомостей, що принижують честь та гідність іншого адвоката, ганьблять його чи адвокатське об'єднання або адвокатуру України. При спілкуванні в мережі Інтернет адвокат повинен дотримуватися високих стандартів чесності та пам'ятати про наслідки їх невиконання для професійної репутації та авторитету адвокатури в цілому, проявляти стриманість, обережність та коректність. Використання нецензурної лексики в соціальних мережах є неприпустимим [2].

Варто зазначити, що на практиці існує проблема ідентифікації особи, яка розмістила певну інформацію в соціальних мережах, яка має ознаки порушення Розділу VIII ПАЕ. Це пояснюється тим, що, наприклад, у Facebook може зареєструватися будь-яка особа під будь-яким ім'ям, створити та вести свою сторінку, розміщуючи на ній інформацію, фотознімки тощо. Наразі жодного порядку підтвердження особи адвоката в мережі Інтернет не розроблено. Єдиним кроком в цьому напрямку

мку стали розроблені, але не впроваджені зміни у відображенні профайлу адвоката в Єдиному реєстрі адвокатів, який серед іншого міститиме інформацію щодо акаунтів адвоката у соцмережах. Залишається незрозумілим і спосіб доведення факту, що при здійсненні дисциплінарного порушення за конкретним ідентифікованим пристроєм або сторінкою в соціальній мережі знаходився саме цей адвокат, а не інша особа. Вбачається, що необхідним є удосконалення ідентифікації порушника шляхом розробки методичних рекомендацій встановлення належності акаунту, а також опису алгоритму, який може вказати на неналежність публікації / поста / твіта / коментаря та/або акаунту певній особі, зокрема на ознаки рейкових акаунтів [1].

У цілому Правила адвокатської етики є своєрідним віддзеркаленням сучасного життя адвокатської спільноти. Вони змінюються і будуть змінюватись завжди, тому що цього вимагає життя. Але оптимістичним є те, що вічні цінності є незмінними. Це завжди буде міцним фундаментом професійної адвокатської діяльності, яка побудована на досвіді і традиціях.

Література

1. Кухнюк Д. Професійна етика у віртуальному просторі. *Юридична газета Online*. 2019. URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/inshe/profesiyna-etika-u-virtualnomu-prostori.html>
2. Постанова Касаційного адміністративного суду від 24.06.2020 р. у справі № 815/1830/18. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/90029760>
3. Рішення Вищої кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури від 05.12.2019 р. № XII-013/2019. URL: <https://vkdk.org/rishennya-hii-0132019-u-spravi-za-skargoyu-advokata-na-rishennya-distsiplinarnoji-palati-kvalifikatsijno-distsiplinarnoji-komisiji-advokaturi-m-kijeva-172-vid-19-09-2019-roku-pro-porushennya-dis/>

Науковий керівник – канд. юрид. наук, асист. кафедри адвокатури Національного юридичного університету ім. Ярослава Мудрого Я. О. Ковальова

*Сокольська І. О.,
18-20м-04,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого*

ЕТИЧНІ АСПЕКТИ ПОВЕДІНКИ АДВОКАТА У СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖАХ

Право вільно висловлювати думку, а також отримувати, створювати, передавати і поширювати інформацію будь-яким законним способом належить до основних невідчужуваних прав людини, гарантованих Конституцією і загальноновизнаними принципами і нормами міжнародного права, і в силу цього повною мірою поширюється і на адвокатів. Соціальні мережі є одним з ефективних сучасних засобів комунікацій, а, отже, діяльність, яка здійснюється з їх використанням, є однією з форм реалізації зазначених прав та інтересів. Разом із тим на адвокатів накладаються певні обмеження у здійсненні такої діяльності, що зумовлено особливостями професії та її традицій.

Нормативне врегулювання етичних норм спілкування адвокатів у мережі Інтернет з'явилося у новій редакції Правил адвокатської етики 09.06.2017 р. (далі – ПАЕ, Правила) [1] і було закріплено у Розділі VIII. Відповідно до норм ПАЕ будь-яка активність адвоката в мережі Інтернет має базуватися на принципах незалежності, професійності, відповідальності, чесності, стриманості та коректності, гідності, недопущення будь-яких проявів дискримінації, принципах толерантності та терпимості, корпоративності та збереження довіри суспільства і, звичайно, конфіденційності.

Дотримання цих принципів вимагається від адвокатів у мережі Інтернет незалежно від видів діяльності, яку вони в ньому здійснюють. За класифікацією О.О. Храпенко, такими видами є: створення професійного сайту, основним завданням яких є надання інформації потенційним клієнтам, рекламування своєї діяльності, інформування щодо оплати послуг тощо; ведення блогу, в якому адвокати можуть аналізувати новели зако-

нодавства, обмірковувати проблемні аспекти надання правової допомоги тощо. Однак тут існує ризик розголошення адвокатської таємниці, а тому необхідно виважено та з розумом обирати ту інформацію, якою можна поділитися в особистому блозі без негативних наслідків; створення та ведення професійного або особистого профілю у соціальних мережах [2, с.54–55].

Правилами адвокатської етики передбачається, що у соціальних мережах адвокат не повинен допускати агресії щодо думок, поведінки, форм самовираження та способу життя іншої людини або/та опонента; не слід робити заяви від імені адвокатської спільноти і видавати свою думку за її спільну думку. Необхідно виважено та розумно поводити себе у соціальних мережах, підпорядковуючи всі свої дії вимогам Правил, щоб не завдати шкоди як власному професійному іміджу, так і адвокатурі в цілому.

Незважаючи на закріплення нібито прогресивних норм, які регулюють поведінку адвокатів у мережі Інтернет, саме цей Розділ ПАЕ викликав найбільше дискусій у засобах масової інформації, коментарів у соцмережах, наукових обговорень. Так, зокрема, аналізуючи нову редакцію Правил, науковці та практики звертають увагу на їх недосконалість. Наприклад, відповідно до ст. 57 Правил адвокат може розміщувати, коментувати лише ту інформацію, використання якої не завдає шкоди авторитету адвокатів та адвокатури в цілому. Дискусійним у такому контексті видаються критерії визначення поняття такого авторитету, що не закріплені на законодавчому рівні, а тому є оціночними, та розмір завданої шкоди [3].

Таким чином, вступаючи в адвокатську спільноту, адвокат добровільно накладає на себе самообмеження, що впливають з характеру і особливостей обраної ним професії. А тому поведінка адвоката в соціальних мережах як форма його публічної активності має відповідати усім тим вимогам, як і будь-яка інша публічна активність адвоката. Зокрема, адвокат повинен виходити з того, що адвокатура – організація не політична, адвокатська професія за своєю природою глибоко гуманна, а адвокат традиційно розглядається як носій ідей правозахисту і поваги до чужих прав і гідності. Виходячи з цього, висловлю-

вання адвокатів у соціальних мережах, як і в засобах масової інформації, не повинні бути пронизані настроями правового нігілізму чи екстремізму, будь-якого виду агресії, ворожнечі й неперимості.

Крім того, при спілкуванні в соціальних мережах адвокати повинні неухильно дотримуватись принципів презумпції невинуватості і професійної компетентності, а для цього слід, зокрема, утримуватися від коментування обставин, а надто позиції захисту у справах, у яких вони не беруть участі, і від прогнозування результату таких справ; стримано обговорювати та роз'яснювати правові норми, особливості судочинства, дії його учасників тощо.

Незважаючи на специфіку спілкування в соціальних мережах, яка часто характеризується спрощеним, зниженим рівнем мовних та комунікаційних норм, адвокатам і в даному виді спілкування слід прагнути до підтримання традиційно властивих їх професії високих стандартів мовної культури. Адвокат, як особа публічна, не має права в соціальних мережах, як і будь-де, вдаватися до грубого і розкутого стилю спілкування і вживати властиві йому ненормативні мовні звороти.

Недотримання, а також неналежне дотримання адвокатами всіх або окремих вищевикладених вимог означає порушення ними принципів адвокатської професії і відповідних вимог ПАЕ, тож в силу цього вимагає реагування з боку органів самоврядування адвокатської спільноти.

Література

1. Правила адвокатської етики від 09.06.2017 р.: 3'їзд адвокатів України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/n0001891-17#Text>
2. Храпенко О. О. Дотримання адвокатами правил професійної етики на телебаченні та в мережі Інтернет. *Вісник Одеської адвокатури*. 2019. С.53–55. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/12438/Khrapenko%20Visnik%20adv.pdf?sequence>
3. Осашова В. О., Кальян О. С. Деонтологічні аспекти поведінки адвоката у соціальних мережах. URL:

<http://dspace.pdaa.edu.ua:8080/bitstream/123456789/6974/1/%D0%9E%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%88%D0%BE%D0%B2%D0%B0%2C%20%D0%9A%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D1%8F%D0%BD%2C%20%D0%9D%D1%96%D0%BA%D1%96%D1%82%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%BE.pdf>

Науковий керівник – канд. юрид. наук, асист. кафедри адвокатури Національного юридичного університету ім. Ярослава Мудрого Я. О. Ковальова

*Сосницька К. В.,
18-20м-04,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого*

ПРАКТИКА ЄСПЛ ІЗ ПИТАНЬ ПРОЯВУ НЕПОВАГИ АДВОКАТА ДО СУДУ ТА ІНШИХ УЧАСНИКІВ СУДОВОГО ПРОВАДЖЕННЯ

Одним із учасників судового процесу, як відомо, виступає адвокат, який наділений правом на свободу вираження поглядів у залі суду при захисті прав, свобод та інтересів клієнта (підзахисного). Вказане, на переконання Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ), безпосередньо впливає на справедливність судового розгляду щодо останнього. У свою чергу, принцип справедливості розгляду передбачає «відкритий і, можливо, різкий обмін аргументами між сторонами в процесі». Така думка Суду відображена у справі «Нікула проти Фінляндії» [2]. У той же час у відносинах з іншими учасниками судового провадження адвокат відповідно до статті 45 Правил адвокатської етики повинен бути стриманим і коректним, а на неправильні дії або вислови цих осіб реагувати у передбачених законом формах, зокрема, у формі заяв, клопотань, скарг тощо; бути тактовним при допиті підсудних, потерпілих, сторін у цивільному процесі, свідків та інших осіб.

Проте на практиці трапляються випадки, коли учасники

процесу поводяться зухвало, дозволяють собі висловлювати образи на адресу опонента, тобто поводяться некоректно, що є проявом неповаги. У контексті сказаного зауважимо, що це неприпустимо. З огляду на наявність таких випадків на їх позначення часто використовується конструкція «неповага до суду». Як зауважується у справі «Санді Таймс проти Сполученого Королівства»: мета інституту неповаги до суду не в тому, щоб поставити судочинство поза всякою критикою. При здійсненні правосуддя учасники процесу, у тому числі судді, повинні дотримуватися висновку про те, що «суди не можуть діяти у вакуумі» [1].

У той же час задля запобігання проявам неповаги до суду ЄСПЛ визнає за доцільне певною мірою обмежити право адвоката на свободу вираження поглядів у залі суду. Проте, на думку Суду, це є «необхідним у демократичному суспільстві тільки у виняткових випадках» [3], до яких належить і прояв із боку адвокати неповаги як до учасників, так і до суду. Наведене підтверджує необхідність віднайдіння і встановлення справедливого балансу між правом на свободу вираження поглядів і професійною етикою адвоката, дотримання якої не повинне перешкоджати свободі висловлення адвокатами власної думки через страх дисциплінарних санкцій.

У контексті сказаного показовою вважаємо справу «Чеферин проти Словенії». Як стає зрозуміло при ознайомленні з її матеріалами, під час виступу в залі судового засідання адвокат допустив наступні висловлювання: «свідчення, позбавлені будь-якого сенсу» (senseless talking), «професійно слабкі» (professional weakness), «вигадані конструкції» (mental constructs), вказуючи, що «психіатр використав психологічні методи, які абсолютно не мають обґрунтування», а «психолог застосував застарілі методи з кам'яного віку психології й антинаукові психодинамічні концепції». На адресу прокурора він зауважив: «для прокурора є прийнятним приховувати шокуючі докази, які можуть звільнити відповідача від відповідальності», а весь судовий процес назвав «фарсом». Суд вказав на висловлювання, визнав образливими й оцінними судженнями, що стосуються професійної кваліфікації експертів. Як наслідок, заявник був оштрафований, а в апеляції вказував, що не мав наміру ко-

мусь завдати шкоди, а лише хотів звернути увагу на неприйнятність висновків експертів. Крім того, заявник був покараний за низку висловлювань, використаних в усних і письмових поясненнях під час апеляції щодо його клієнта, а також за критику дій прокурора, який, на думку заявника, приховував результати тесту на детекторі брехні.

У скарзі до ЄСПЛ заявник наполягав на тому, що його покарання не було необхідним у демократичному суспільстві й пропорційним поставленій меті.

ЄСПЛ визнав, що не були дотримані критерії необхідності в демократичному суспільстві, а отже, штраф адвокату за неповагу до суду є порушенням свободи вираження думки. Суд також звернув увагу на те, що пану Чеферину не було надано можливості пояснити свою позицію перед тим, як йому призначили штрафи. ЄСПЛ висловив позицію про необхідність збереження балансу між захистом авторитету судової влади й захистом свободи слова, наголосивши на тому, що в осіб, які не обіймають державних посад, включаючи адвокатів, більш широке право на свободу вираження поглядів, ніж у державних службовців (суддів, прокурорів). Щоправда, Суд вважає, що адвокат при цьому має бути більш стриманим у реалізації свого права.

Цю справу можна порівняти зі справою «Перуцці проти Італії», коли адвокат був притягнутий до кримінальної відповідальності й оштрафований приблизно на 15 тисяч євро за те, що він надав наступну оцінку судді: «навмисно допустив помилки зі зловмисних намірів, серйозні проступки чи недбалість». Вважається, що такі висловлювання є менш зневажливими, ніж сказане Чефериним. Проте щодо Перуцці Суд не визнав порушення ст. 10 Конвенції.

Цікавою є окрема думка судді А. Галіц щодо цієї справи, який наголошує, що переклад слів адвоката був неточним. Чеферин навмисно надав їм більш м'який переклад, чим ввів суд в оману, а носій словенської мови ніколи не перекладе фрази адвоката англійською таким чином, як було зазначено. Суддя звертає увагу на те, що, якщо заявник (як це було зроблено в даній справі) сам перекладає частини оскаржуваного рішення національних судів, точність таких перекладів не повинна за-

лишатися повністю поза сферою уваги Суду. Галіц стверджує, що заяви щодо національної судової влади (такі як «фарс», «катастрофа») явно перевищили межі, яких повинні дотримуватися адвокати, щоб захистити судову владу від необґрунтованих нападів. Замість того, щоб вдаватися до такої необґрунтованої критики судової влади, адвокат повинен активно сприяти підтримці законності системи правосуддя і прагнути бути зразком для клієнтів, демонструючи повагу до ролі судів у правовій системі. Чеферин допустив зневажливе заперечення інтелекту експерта, професійних та інших якостей й загального рівня знань. Використання таких словосполучень, як «професійна слабкість свідків-експертів», «шарлатанство» (мається на увазі підробка статусу лікаря; удавання, що має досвід чи знання, особливо в галузі медицини) поєднане з «методами кам'яного віку», «судовий фарс», тягне за собою не тільки їдкий тон, а й «негативний відтінок». Галіц у своїй окремій думці стурбований тим, що своїм рішенням Суд знижує стандарти професійної поведінки, вже прийняті адвокатськими асоціаціями на національному й наднаціональному рівнях.

Звісно, нам важко стверджувати, чи був точним переклад слів адвоката у суді. Проте у підсумку можемо зазначити, що серед суддів ЄСПЛ немає однозначного ставлення до межі належності й допустимості поведінки адвокатів і ставлення до суду та інших учасників судового засідання. Однак повністю погоджуємося з тим, що адвокати мають бути більш стриманими під час судових засідань, у тому числі надаючи оцінку експертам, суддям і стороні обвинувачення.

Література

1. Рішення Європейського суду з прав людини від 6 листопада 1980 року у справі «Санді Таймс проти Сполученого Королівства». URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57583>

2. Рішення Європейського суду з прав людини від 21 березня 2002 року у справі «Нікула проти Фінляндії». URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-60333>

3. Рішення Європейського суду з прав людини від 28 жовтня 2003 року у справі «Стеур проти Нідерландів». URL:

<http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-61410>

4. Рішення Європейського суду з прав людини від 16 січня 2018 року у справі «Чеферін проти Словенії». URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-180286>

Науковий керівник – канд. юрид. наук, асист. кафедри адвокатури Національного юридичного університету ім. Ярослава Мудрого Я. О. Ковальова

*Ставнічук Г. П.,
18-20м-05,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого*

ДЕОНТОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ПОВЕДІНКИ АДВОКАТА В СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖАХ

Право на свободу вираження власних думок, а також їх поширення – невід’ємне правом людини, закріплене в низці міжнародних і національних правових актів. Тісний зв’язок між адвокатурою й громадянським суспільством пояснюється тим, що на адвокатуру покладається обов’язок із захисту, представництва й надання інших видів юридичної допомоги, а це, у свою чергу, передбачає наявність активної громадянської позиції, котру адвокати висловлюють публічно, зокрема, і в соціальних мережах.

Етичні норми спілкування адвокатів у Інтернеті своє нормативне закріплення отримали в новій редакції Правил адвокатської етики від 09.06.2017 р. Чотири статті, розміщені у розділі VIII «Дотримання норм адвокатської етики при використанні мережі Інтернет», визначають принципи поведінки адвокатів у соціальних мережах, як-от: незалежності, професійності, відповідальності, чесності, стриманості й коректності, гідності, недопущення будь-яких проявів дискримінації, толерантності й терпимості[1]. Науковці і практики відзначають вплив на нову редакцію Правил Принципів Міжнародної асоціації юристів щодо поведінки в соціальних мережах для юридичних професій, прийня-

тих Радою Міжнародної асоціації юристів 24.05.2014 р., подібних роз'яснень Американської асоціації адвокатів 2015 року під назвою «Адвокатська етика та соціальні медіа» і Правил поведінки адвокатів в інформаційно-комунікаційній мережі «Інтернет», затверджених рішенням Ради Федеральної палати адвокатів Російської Федерації від 28.09.2016 р.

На думку деяких адвокатів, жодних окремих етичних норм стосовно спілкування у соціальних мережах запроваджувати не варто. Проте інша група правників зазначає, що на сьогоднішній день внесення до Правил змін щодо поведінки адвокатів у соціальних мережах є актуальним і необхідним. При цьому юристи стверджують, що потрібно створити реєстри відповідних профілів адвокатів у соціальних мережах й механізми їх підтвердження задля уникнення ситуацій з обвинуваченнями при створенні фейкових акаунтів.

Зокрема, Facebook дозволяє зловживати віртуальністю, тому що вона не тягне за собою настання реальної відповідальності. Іноді Fb-пости виступають ідеальним інструментом цькування, заподіяння шкоди професійній і діловій репутації, некоректних звинувачень і маніпуляцій. Вбачається, що для уникнення цього в Єдиному реєстрі адвокатів України слід лише передбачити ще одну графу у профайлі кожного адвоката – інформація щодо персональної сторінки у соціальних мережах, що цілком корелює з нормою ст. 17 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», якою встановлено обов'язок Ради адвокатів України забезпечити ведення Єдиного реєстру адвокатів України. На думку Д. Кухнюк, вказані вище дії дозволять без жодних витрат надати можливість потенційним клієнтам чітко ідентифікувати користувачів відповідних сторінок у соцмережах як адвокатів [1].

Незважаючи на те, що соціальні мережі мають ряд переваг, вони певною мірою несуть і багато загроз для адвокатської діяльності. При цьому завжди варто пам'ятати, що інтернет-простір – це в першу чергу мережа поширення неправдивої інформації (наклепу) і підроблених новин, які можуть завдати шкоди адвокату, його імені і професійній (діловій) репутації. Ніхто, ні адвокат, ні ціла адвокатська спільнота, не застрахова-

ний від створення від його імені фейкового облікового запису з метою чорного піару, тролінгу, спамінгу, флудінгу, поширення неправдивої інформації, що, звісно, позначиться на іміджі юриста. Спираючись на вказане, вважаємо, що слід бути обережними при консультуванні в мережі, оскільки правова інформація застаріває достатньо швидко, а отже, з'являється ризик бути неправильно зрозумілим третіми особами, які знайомитимуться з постами через певний проміжок часу. Тож дуже актуальним є встановлення належного рівня відповідальності адвокатів за неетичну поведінку, зокрема, у соціальних мережах. Найкращий алгоритм дій для адвокатів щодо ведення власних профілів у соціальних мережах – це викладати пости виключно на професійну тематику, а задля привертання уваги потенційних клієнтів використовувати актуальні інфографіки, відеоролики тощо. Завдяки цьому у користувачів соцмережі і підписників інформація буде асоціюватися передусім із компанією, в якій працює автор, і в цілому із адвокатською спільнотою.

Отже, створення і ведення адвокатами профілів у соціальних мережах є невід'ємною частиною ділової репутації. За допомогою таких інструментів адвокат швидше і краще може створити власний імідж або бренд як компетентного фахівця у галузі права. Однак інтернет-простір має багато підводних каменів, котрих професійний юрист повинен уникати задля недопущення порушення Правил адвокатської етики.

Література

1. Правила адвокатської етики, затв. Звітно-виборним з'їздом адвокатів України 09.06.2017 р. URL: https://unba.org.ua/assets/uploads/legislation/pravila/2017-06-09-pravila-2017_596f00dda53cd.pdf
2. Кухнюк Д. Професійна етика у віртуальному просторі. *Юридична газета Online* від 27.04.2019 р. № 17-18. URL: <http://jur-gazeta.com/publications/practice/inshe/profesiyna-etika-u-virtualnomprostori.html>

Науковий керівник – асист. кафедри адвокатури Національного юридичного університету ім. Ярослава Мудрого

В. В. Гайворонська

Статкевич Т. Ю.,

18-20м-01,

*Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого*

ІДЕМНІТЕТ АДВОКАТА ЯК ГАРАНТІЯ РЕАЛІЗАЦІЇ АДВОКАТСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

В юридичній доктрині до цього часу точаться дискусії з приводу доцільності застосування тієї чи іншої категорії: адвокатський імунітет чи адвокатський індемнітет? Як стверджує переважна кількість науковців, остання категорія розглядається у більш вузькому аспекті, зокрема, щодо неможливості притягнення до відповідальності адвоката за його професійну діяльність. Натомість перша категорія трактується ширше, згідно з визначенням імунітет надає додаткові привілеї у вигляді залучення конкретних осіб для отримання дозволу на притягнення до юридичної відповідальності. Ураховуючи те, що для притягнення адвоката до відповідальності за скоєне правопорушення не потрібні дозволи будь-яких посадовців, то, на нашу думку, доцільно вживати все-таки термін «адвокатський індемнітет».

На міжнародному рівні норми, в яких наводиться дефініція поняття «адвокатський індемнітет», розкривається його суть, містяться у Стандартах незалежності юридичної професії Міжнародної асоціації юристів, Основних положеннях про роль адвокатів, Рекомендаціях № R (2000) 21 Комітету міністрів Ради Європи «Про волю здійснення професії адвоката», Правилах адвокатської етики [1, с. 286].

У Законі України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» (далі – Закон), на жаль, чіткого визначення поняття «адвокатський індемнітет» не дається, при цьому існують положення, які вказують на його зміст, зокрема, п. 14–15 ч. 1 ст. 23:

- забороняється притягати до кримінальної чи іншої відповідальності адвоката (особу, стосовно якої припинено або зупинено право на заняття адвокатською діяльністю) або погрозувати застосуванням відповідальності у зв'язку із здійсненням

ним адвокатської діяльності згідно із законом;

- не можуть бути підставою для притягнення адвоката до відповідальності його висловлювання у справі, у тому числі ті, що відображають позицію клієнта, заяви у засобах масової інформації, якщо при цьому не порушуються професійні обов'язки адвоката [2].

Таким чином, адвокатський індемнітет виступає своєрідною гарантією проведення професійної діяльності, адже саме завдяки ньому адвокат має змогу повноцінно виконувати свої обов'язки: збирати докази, формувати позицію по справі, виступати у суді тощо.

При цьому деякі представники юридичної науки скептично ставляться до існування такого роду гарантії, акцентуючи увагу на тому, що інколи адвокати можуть дозволити собі некоректну поведінку, образливі висловлювання на адресу інших осіб під час ведення професійної діяльності, зокрема, застосовувати словесні образи тощо.

З урахуванням того, що адвокатуві доводиться співпрацювати із великою кількістю людей, які є досить неоднотипними із психологічної точки зору, вони перебувають під загрозою незгоди клієнта із вирішенням справи не на користь останнього, незважаючи на належне виконання адвокатом своїх обов'язків. Такі ситуації призводять до значної кількості заяв про притягнення до дисциплінарної відповідальності адвоката за його професійну діяльність.

Щодо належної реалізації цієї гарантії можемо звернутися до Звіту про порушення прав адвокатів та гарантій адвокатської діяльності в Україні (2013–2016), який дає підстави вважати, що ця гарантія зменшує кількість дисциплінарних проваджень щодо адвокатів [2]. Так, у рішеннях Вищої кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури № I-021/2014 від 24 січня 2014 р., № I-010/2015 від 30 січня 2015 р., № V-010/2015 від 28 травня 2015 р. основною підставою відмови у притягненні до дисциплінарної відповідальності є саме положення про дисциплінарний індемнітет адвоката [1, с. 285].

Таким чином, наявність положень щодо адвокатського індемнітету, звісно, є позитивним моментом для адвокатури в

цілому. При цьому варто наголосити на тому, що українському законодавстві у цьому питанні бракує чіткості, адже дана гарантія сформульована лише у загальному вигляді, що, безумовно, ускладнює процедуру її застосування. Незважаючи на нормативну недосконалість, вказані положення все ж таки активно застосовуються і суттєво зменшують навантаженість кваліфікаційно-дисциплінарної комісії.

Література

1. Заборовський В. В., Булеца С. Б., Манзюк В. В. Індемнітет адвоката як одна з основних гарантій адвокатської діяльності. *Порівняльно-аналітичне право*. 2016. № 4. С. 287–291. URL: http://pap.in.ua/4_2016/86.pdf
2. Про адвокатуру та адвокатську діяльність: Закон України від 05.07.2012 року № 5076-17. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17#n179>
3. Звіт Про порушення прав адвокатів та гарантій адвокатської діяльності в Україні (2013-2016 роки), затв. рішенням Ради адвокатів України від 26 лютого 2016 р. № 2. URL: https://unba.org.ua/assets/uploads/legislation/rishennya/2016-03-17-r-shennya-rau-2_56eac3d78a881.pdf

Науковий керівник – д-р юрид. наук, доц., доц. кафедри адвокатури Національного юридичного університету ім. Ярослава Мудрого О. М. Овчаренко

Тихонюк О. В.,

18-20м-01,

*Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого*

РЕКЛАМУВАННЯ АДВОКАТСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ: ОКРЕМІ АСПЕКТИ

У сучасних умовах глобалізації все більшої популярності набуває рекламування адвокатської діяльності, що, до речі,

визнається ефективним способом. Це не дивно, оскільки реклама сприяє підвищенню попиту на відповідну діяльність, інформуванню та залученню якомога більшої кількості потенційних клієнтів. Однак воно через особливості пов'язане також і з певними обмеженнями, не притаманними іншим видам діяльності.

Чинний Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», на відміну від попередньої редакції, не містить положень щодо можливості рекламування адвокатської діяльності. Проте це питання знайшло своє нормативне закріплення у Правилах адвокатської етики. Реклама адвокатської діяльності обмежена етичними нормами адвокатської професії. Звісно, особливе становище адвокатури у суспільстві, її належність до системи правосуддя і специфічність вимог, які висуваються до правового статусу адвоката, роблять застосування звичайної реклами без будь-яких обмежень неможливим. З огляду не це у ст. 13 Правил наведено перелік вимог до рекламних матеріалів. Так, виходячи зі змісту згаданої статті, вони не повинні містити: оцінних характеристик стосовно адвоката; критики останніми інших своїх колег, заяв про вірогідність успішного виконання доручень та інших заяв, що можуть викликати безпідставні надії у клієнтів; вказівок, завдяки яким може скластися враження, що діяльність саме цього адвоката приносить певні результати, тобто має гарні показники, а в дійсності це притаманне адвокатурі як такій. У той же час всі матеріали повинні містити об'єктивну, достовірну, чітку і зрозумілу інформацію, яка не має вводити в оману і позбавлена неоднозначних суджень чи натяків.

Наведене певною мірою пояснює, чому нині точиться багато суперечок із приводу реклами та її застосування. Деякі науковці вказують, що популярність і прагнення до використання адвокатами реклами залежить від їх віку і характеру практики (наприклад, молоді адвокати, які провадять індивідуальну адвокатську діяльність або працюють у маленьких фірмах, концентруючись на юридичних справах окремих осіб, а не підприємств чи установ, більш схильні до реклами). У той же час відомі неодинокі випадки, коли використання адвокати вдаються до реклами для піару, при цьому нехтуючи вимогами, або подаючи неправдиву інформацію для залучення клієнтів чи інших цілей.

Щоправда, рекламування адвокатами своєї діяльності має й ряд переваг: по-перше, воно необхідне представникам цієї професії із незначним досвідом роботи, оскільки створює їм сприятливі умови для конкуренції на ринку; по-друге, одним із його результатів може бути зниження вартості послуг адвоката (що є позитивним із позицій їх доступності); по-третє, дозволяє поширити в інформаційному просторі дані про себе і свою діяльність, які, на думку адвоката, можуть найбільше вплинути на свідомість потенційних клієнтів і бути максимально корисними.

Підсумовуючи, можемо констатувати, що реклама має бути добросовісною, відкритою, відповідати закону і не суперечити Правилам адвокатської етики, а також доносити інформацію про відповідну продукцію певному колу споживачів. Спосіб і форму її поширення адвокат має обирати самостійно, вирішуючи, що більше відповідає його віку і світогляду.

Науковий керівник – д-р юрид. наук, доц., доц. кафедри адвокатури Національного юридичного університету ім. Ярослава Мудрого О. М. Овчаренко

Торосян Є. Г.,
18-20м-01,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого

ЗМІСТ І ЗНАЧЕННЯ ПРИНЦИПУ ПРІОРИТЕТУ ІНТЕРЕСІВ КЛІЄНТА В АДВОКАТСЬКІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Виходячи з етичних засад адвокатської діяльності, для адвоката у процесі реалізації взятих на себе обов'язків перед клієнтом процесуальні й матеріальні інтереси останнього мають домінантне значення. Так, у п. 2.7 Загального кодексу правил для адвокатів країн Європейського Співтовариства закріплено, що адвокат зобов'язаний завжди діяти в інтересах клієнта, які для нього превалюють над його власними й інтересами колег-юристів [1]. Крім того, у п. 15 Основних положень про роль адвокатів також закріплений обов'язок адвоката бути лояльним до

інтересів свого клієнта [2]. Цей принцип знаходить відображення в п. 8 Правил адвокатської етики України, яким передбачено, що в межах дотримання принципу законності адвокат зобов'язаний у своїй професійній діяльності виходити з переваги інтересів клієнта [3].

Зауважимо, що зі змісту наведених вище положень можна зробити висновок, що при наданні послуг для адвоката інтереси клієнта переважають над власними, інтересами колег, партнерів, співробітників, законних представників клієнтів або їх опікунів, піклувальників та інших осіб, а також мають переваги перед будь-якими іншими міркуваннями. Даний принцип визначає саму сутність професії, в якій превалювання особистих амбіцій та поглядів адвоката як індивіда над інтересами клієнта є неетичним.

Крім того, п. 8 Правил адвокатської етики містить положення про те, що адвокат має залишатися незалежним від свого клієнта. У контексті принципу домінантності інтересів клієнта адвокат безперечно залежить від окремого клієнта в питаннях побудови правової позиції, стратегії та тактики роботи у справі. При цьому адвокат має зберігати незалежність у питанні формування власної позиції по справі, яку, тим не менш, він не може займати всупереч волі клієнта, крім випадків, якщо він впевнений у самообмові клієнта [4].

При реалізації принципу переваги інтересів клієнта адвокат не може виходити за межі принципу законності, тобто він зобов'язаний захищати і представляти законні інтереси, використовуючи при цьому виключно законні засоби.

Адвокат також за можливості має сприяти досудовому й позасудовому порядкам врегулювання спорів між клієнтом та іншими особами. Однак при цьому має бути дотримане передбачене ч. 6 ст. 55 Конституції України [5] право кожної особи будь-якими не забороненими законом засобами захищати свої права і свободи від порушень і протиправних посягань. Дії адвоката щодо початку і підтримання судового процесу у правовій суперечці, яка без шкоди інтересам клієнта могла б бути вирішена шляхом укладання мирової угоди, а також цілеспрямованого і безпідставного затягування процесу, вчинені з метою збільшення суми гонорару, слід розцінювати як грубе пору-

шення норм професійної етики [6, с. 123].

Не меншої ваги набуває свобода вибору клієнтом захисника своїх прав (представника чи особи, яка надає йому професійну правничу (правову) допомогу). Її адвокат повинен поважати і не перешкоджати в реалізації. У цьому аспекті зауважимо, що адвокат передусім має дотримуватися етичних меж у комунікації з клієнтом, перевищення яких може призвести до утиску й навіть порушення передбаченого ст. 59 Конституції права особи на свободу в виборі захисника своїх прав [5]. У п. 8 Правил адвокатської етики дане положення також знайшло відображення разом з обов'язком адвоката утримуватися від спонукання особи, якій йому доручено надавати безоплатну правову допомогу, до укладення Договору про надання професійної правничої (правової) допомоги з ним особисто або з адвокатським бюро, адвокатським об'єднанням чи іншим суб'єктом або адвокатом.

У той же час адвокат, з яким органом (установою) з надання безоплатної вторинної правової допомоги укладено договір (контракт), зобов'язаний виходити з пріоритету інтересів особи перед своїми власними інтересами й інтересами інших осіб, незалежно від того, чи особи-клієнт користується послугами *pro bono*, чи є платоспроможною, бо вони мають рівні права. Відповідно, нехтування адвокатом інтересами особи, яка користується послугами *pro bono*, буде незаконним й аморальним.

Таким чином, переслідуючи високу мету ефективної реалізації прав і свобод клієнта, адвокат має спрямовувати свою діяльність на виконання доручення правомірними засобами і на досягнення максимально сприятливого результату для свого клієнта, відсунувши особисті егоїстичні прагнення до матеріальної вигоди, перемоги над опонентом по справі, самоствердження. У цьому сенсі принцип домінантності інтересів клієнта втілює майже альтруїстичну концепцію служіння адвоката інтересам окремого клієнта одночасно з його служінням інтересам суспільства в цілому.

Література

1. Загальний кодекс правил для адвокатів країн Європейського Співтовариства від 01.10.1988 р. URL:

https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_343

2. Основні положення про роль адвокатів: прийняті VIII Конгресом ООН по запобіганню злочинам 01.08.1990 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_835

3. Правила адвокатської етики: затверджені Звітно-виборним з'їздом адвокатів України 2017 року від 09.06.2017 р. № п0001891-17. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/n0001891-17> (дата звернення: 15.04.2021).

4. Про адвокатуру та адвокатську діяльність: Закон України від 05.07.2012 р. № 5076-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17>

5. Конституція України від 28.06.1996 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.

6. Бірюкова А. М. Принцип пріоритету інтересів клієнта в системі етичних засад адвокатської діяльності. *Вісник кримінального судочинства*. 2017. № 4. С. 121–128.

Науковий керівник – д-р юрид. наук, доц., доц. кафедри адвокатури Національного юридичного університету ім. Ярослава Мудрого О. М. Овчаренко

Ульмер Ю. О.,

18-20м-04,

*Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого*

ДОТРИМАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ЕТИКИ ПРИ РЕКЛАМУВАННІ АДВОКАТСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В МЕРЕЖІ ІНТЕРНЕТ

У сучасному інформаційному просторі рекламування правничих послуг адвокатом є чудовим маркетинговим засобом їх просування, а також формування позитивних іміджу й репутації. Стрімкий розвиток мережі Інтернет значно ускладнив розуміння того, як у таких ситуаціях дотримувати етичних норм, що і зумовлює актуальність дослідження.

Дане питання вивчалось і висвітлювалось такими науковцями, як Г. В. Бойко, В. О. Осапова, О. С. Кальян, А. В. Нікітенко, Д. В. Кухнюк, О. О. Храпенко, Н. І. Бочуляк та ін. Зауважимо, що основними нормативно-правовими актами, спираючись на приписи яких регламентується діяльність адвоката в мережі Інтернет, є Правила адвокатської етики [1], Загальний кодекс правил для адвокатів країн Європейського Співтовариств [2] тощо.

Зокрема, у положеннях даних актів закріплені вимоги до рекламування адвокатської діяльності. Так, згідно з їх приписами адвокату гарантується право рекламувати свою діяльність із дотриманням чинного законодавства і Правил адвокатської етики, проте забороняється використовувати оціночні характеристики; критику інших адвокатів; заяви про вірогідність успішного виконання доручень та інші заяви, що можуть спровокувати безпідставні надії клієнтів; вказівки, які можуть сформулювати уявлення, що діяльність саме цього адвоката відрізняється рисами й показниками, притаманними дійсності адвокатури як такої. Рекламні матеріали про діяльність адвоката, по-перше, мають бути об'єктивними, достовірними, чіткими й зрозумілими, по-друге, не повинні містити натяків, двозначностей або іншим чином формувати підґрунтя для введення потенційних клієнтів в оману, по-третє, мусять відповідати розумним естетичним вимогам. Крім того, реклама жодному разі не має дискредитувати професії адвоката й інституту адвокатури в цілому.

Досить цікава практика з цих питань склалася в Україні. Так, згідно з постановою КАС ВС від 24 червня 2020 року у справі № 815/1830/18 адвокату притягнуто до дисциплінарної відповідальності за повідомлення у «Viber». Верховний Суд зазначив, що відповідно до вимог частин першої, третьої статті 57 Правил адвокатської етики участь адвоката в соціальних мережах, Інтернет-форумах і застосування ним інших форм спілкування в мережі Інтернет є допустимими, проте адвокат може розмішувати, коментувати лише ту інформацію, використання якої не завдає шкоди авторитету адвокатів і адвокатури в цілому [3].

У контексті наведеного варто окрему увагу звернути на практику США, де більшість штатів слідують The Model Rules

of Professional Conduct [4]. Зокрема, пункт 7.1 забороняє юристам розмішувати неправдиві, а також такі, що вводять в оману, повідомлення про себе і свої послуги. Особливу увагу потрібно приділяти тому, щоб зміст веб-сайту був точним і відповідав дійсності. Неправдива реклама забороняється. Також через етичні проблеми все більшої ваги набуває підтримання актуальності матеріалів, тобто опублікований матеріал повинен мати дату і, можливо, супроводжуватися застереженням про те, що законодавство могло змінитися з дати публікації матеріалу [4].

Крім загальних рекламних правил, варто проаналізувати інцидент Canter Disciplinary Judgment [5] стосовно небажаних рекламних повідомлень, що є доволі великою етичною дилемою. Юристи з адвокатської фірми розмістили рекламу в декількох тисячах груп в Інтернеті. Суд штату Теннессі зробив висновок, що рекламна публікація в групах новин більше схожа на телефонний контакт, ніж на лист, тому що вона накладає додаткову плату за доступ до користувачів, порушує їх конфіденційність і не може бути легко проігнорована. Інші штати, такі як Юта, також висловили занепокоєння з приводу повідомлень в групах новин.

Отже, аналізуючи відповідні вітчизняні й міжнародні норми, можна зробити висновок, що необхідно чітко окреслити етичні вимоги до реклами, адже розширення ринку юридичних послуг і всебічний розвиток мережі Інтернет спонукає адвокатів рекламувати свою діяльність [6], використовуючи для цього всі можливості, а також докладати зусиль до того, щоб і сама рекламна діяльність відповідала сучасним стандартам.

Література

1. Правила адвокатської етики. 2012. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/n0003418-12#Text> (дата звернення: 27.03.2021).
2. Загальний кодекс правил для адвокатів країн Європейського Співтовариства. 1988. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_343#Text (дата звернення: 27.03.2021).
3. Постанова КАС ВС у справі № 815/1830/18 від 24 червня 2020 року. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/90029760> (дата звернення: 25.03.2021).

4. The Model Rules of Professional Conduct. 1983. URL: https://www.americanbar.org/groups/professional_responsibility/publications/model_rules_of_professional_conduct/model_rules_of_professional_conduct_table_of_contents/ (дата звернення: 23.03.2021).

5. In re Laurence A. Canter, No. 95-831-0-H. *Disciplinary Dist. of Bd. of Prof. Resp. of Tenn. Sup. Ct.* (дата звернення: 23.03.2021).

6. Фляжнікова Я. Адвокати в соціальних мережах. Етико-деонтологічний аспект. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2017. №1. С.123-127.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, асист. кафедри адвокатури Національного юридичного університету ім. Ярослава Мудрого Я. О. Ковальова

Хребтова Ю. А.,

18-20м-07,

*Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого*

ПРОБЛЕМИ ДОТРИМАННЯ АДВОКАТОМ ПРИНЦИПУ КОНФІДЕНЦІЙНОСТІ

На сьогодні в діяльності адвоката неабияку роль відіграє один із фундаментальних принципів, а саме конфіденційність, дотримання якого вимагається Законом України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» (далі – ЗУ) і Правилами адвокатської етики (далі – ПАЕ).

Так, згідно з ч. 1 ст. 4 ЗУ адвокатська діяльність провадиться на принципах верховенства права, законності, незалежності, конфіденційності та уникнення конфлікту інтересів [1]. У свою чергу, у ч. 1 ст. 10 ПАЕ розкривається зміст принципу конфіденційності, зокрема, у ній вказується, що дотримання принципу конфіденційності є необхідною і щонайважливішою передумовою довірчих відносин між адвокатом і клієнтом, без яких є неможливим належне надання професійної правничої

(правової) допомоги, здійснення захисту та представництва. Тому збереження конфіденційності будь-якої інформації, яка Законом України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» визначена як предмет адвокатської таємниці, або становить персональні дані про фізичну особу, які охороняються законодавством з питань захисту персональних даних, є правом адвоката у відносинах з усіма суб'єктами права, які можуть вимагати розголошення такої інформації, та обов'язком щодо клієнта і тих осіб, кого ця інформація стосується [2]. До того ж у п. 6 розділу 1 Рекомендації № R (2000) 21 про свободу професійної діяльності адвокатів закріплено, що слід вживати всіх необхідних заходів для забезпечення додержання конфіденційності відносин між адвокатом і його клієнтом. Винятки з цього принципу можна дозволяти, лише якщо вони сумісні з принципом верховенства права [3]. Цікавою є позиція Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ) у справі «Алтай проти Туреччини», в якій він вказав на те, що спілкування людини з адвокатом у контексті правової допомоги підпадає під сферу приватного життя, оскільки метою такої взаємодії є надання особі можливості приймати обґрунтовані рішення про своє життя. Отже, конфіденційність ніким не може бути порушена [4].

Проте, на жаль, на практиці у багатьох аспектах дотримання вказаного принципу адвокатом є доволі проблемним. У першу чергу це пов'язано з певним тиском органів державної влади, особливо правоохоронних, на адвоката з метою отримання конфіденційної інформації про клієнта, оскільки, як ми можемо знати, адвокати не завжди представляють інтереси, так би мовити, «білих» і «пухнастих» осіб. Нерідкими є випадки прослуховування телефонних розмов адвокатів. Так, Суд у багатьох справах вказував, що телефонні розмови у справах бізнесу правничої фірми можуть тлумачитися як “приватне життя” і “кореспонденція” у значенні статті 8 §1 [5]. Так, у справі «Дудченко проти РФ» ЄСПЛ зауважив, що внутрішнє законодавство РФ не передбачало застосування будь-яких гарантій та процедур, яких слід дотримуватись у випадках, коли під час прослуховування телефону підозрюваного органи влади випадково перехоплюють розмову підозрюваного з його захисником [6].

Не менше порушень зазнає право адвоката на недоторканність його власного офісу. Так, у справі «Німітц проти Німеччини» Суд наголосив, що обшук в офісі адвоката являє собою порушення його прав за статтею 8 Конвенції. Більш того, беручи до уваги природу фактично оглянутих матеріалів, ЄСПЛ визнав очевидним те, що обшук загрожував професійній таємниці в тій мірі, яка виявилася непропорційною в даних обставинах. У зв'язку з цим Суд нагадав, що посягання на професійну таємницю адвоката може мати наслідки для належного здійснення правосуддя і тим самим порушувати права, гарантовані статтею 6 (право на справедливий суд) Конвенції [7].

З огляду на наведену негативну практику вбачається за доцільне в національному законодавстві передбачити деякі гарантії, якими, на думку Т. Б. Вільчик, можуть бути, зокрема, закріплення права понятих, присутніх під час проведення обшуку, огляду в офісі адвоката, висловлювати свої зауваження щодо порядку проведення таких слідчих (розшукових) дій із обов'язковим занесенням їх до протоколу відповідної слідчої (розшукової) дії, встановлення певних вимог до цих осіб щодо їх освіти, досвіду, місця роботи тощо [8, с. 38]. Крім того, мають бути прямо прописані заборони щодо здійснення органами влади будь-яких дій, пов'язаних із прослуховуванням телефонних розмов адвокатів із клієнтами і взагалі, регламентовані в законодавчому порядку дії щодо можливих підстав виймки документів адвоката [9, с. 14].

У висновку варто вказати, що нині через низку порушень основних принципів діяльності адвокатів, що переважно має місце у ході проведення правоохоронними органами несанкціонованих дій, на практиці доволі складно їх дотримуватися, особливо принципу конфіденційності. Це, у свою чергу, приводить до недовіри до інституту адвокатури в цілому. Таким чином, вбачається що відповідні напрацювання науковців сприятимуть удосконаленню вітчизняного законодавства у сфері гарантування адвокатам реалізації повною мірою принципів, серед яких і конфіденційності.

Література

1. Про адвокатуру та адвокатську діяльність: Закон України (зі змін. і допов). *Відомості Верховної Ради України*.

2013. № 27. Ст. 282.

2. Правила адвокатської етики: Правила від 9 червня 2017 року. Київ, 2017. 34 с. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/n0001891-17/conv#Text> (дата звернення – 05.04.21).

3. Рекомендація № R (2000) 21 про свободу професійної діяльності адвокатів, прийнята Комітетом Міністрів Ради Європи на 72-й зустрічі заступників міністрів 25 жовтня 2000 року. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/R_2000_21_2000_10_25.pdf (дата звернення 05.04.21).

4. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Алтай проти Туреччини» від 22 травня 2001 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_031#Text (дата звернення 05.04.21).

5. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Копп проти Швейцарії» від 25 березня 1998 року. URL: http://cyberpeace.org.ua/files/evropeis_kii_sud_z_prav_ludini_sprav_a_kopp_proti_sveicarii.pdf (дата звернення 05.04.21).

6. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Дудченко проти РФ» від 7 листопада 2017 року. URL: <https://www.echr.com.ua/wp-content/uploads/2017/11/dudchenko-protiv-rossii.pdf> (дата звернення 05.04.21).

7. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Німітц проти Німеччини» від 16 грудня 1992 року. URL: <http://www.echr.ru/documents/doc/2461421/2461421.htm> (дата звернення 05.04.21).

8. Вільчик Т. Б. Гарантії дотримання принципу конфіденційності в адвокатській діяльності (порівняльний аналіз законодавства Європейського Союзу та України). *Юрист України*. 2015. № 3–4 (32–33). С. 34–40.

9. Оверчук С. В. Обшук житла адвоката та приміщень, де він здійснює адвокатську діяльність: прецедентна практика Європейського суду з прав людини. *Часопис Національного університету «Острозька академія»*. Серія «Право». 2018. № 2(18). С. 1–53.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, асист. кафедри адвокатури Національного юридичного університету ім. Ярослава Мудрого Я. О. Ковальова

*Чернєва К. Б.,
18-20м-07,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого*

СОЦІАЛЬНІ МЕРЕЖІ ТА АДВОКАТСЬКА ЕТИКА: ПРОБЛЕМНИЙ АСПЕКТ

Уявити життя у ХХІ столітті без Інтернету неможливо. Особа, яка зайнята у будь-якій сфері, потребує доступу до цієї мережі. Однак у зв'язку з її використанням у представників деяких професій можуть виникнути труднощі, що, зокрема, пов'язано з необхідністю дотримання професійної етики. Пояснимо наведено. Як відомо, в останні роки соціальні мережі стали для адвокатів не тільки особистим простором спілкування – більшість акаунтів створені як професійні профайли. З огляду на це для представників даної професії питання про поведінку в Інтернеті стають досить гостро: чи поширюється у цьому випадку на діяльність адвоката необхідність дотримання Правил адвокатської етики, як повинен поводити себе адвокат у соціальних мережах, не порушуючи положень нормативних актів?

Звернемося до зарубіжного досвіду. У ряді держав давно склалася практика регулювання поведінки адвокатів у соціальних мережах. Наприклад, у Франції розроблено внутрішній національний регламент, спираючись на положення якого контролюється поведінка адвокатів, у тому числі і в Інтернеті. У 2012 році у США у виданні «Law Technology News» американським адвокатом і журналістом, що пише про право і технології, Р. Амброджи були опубліковані рекомендації для адвокатів. Вони містили «10 порад, як уникнути юристу неприємностей у мережі Інтернет» (вони, серед іншого, містили такі, як не розкривати адвокатської таємниці, уникати формування відносин «юрист–клієнт» в Інтернеті й не працювати через соцмережі взагалі, не намагатися налякати читача тощо).

Як відомо, у червні 2017 року З'їзд адвокатів України затвердив Правила адвокатської етики у новій редакції (зі змінами та

доповненням у подальшому). Розділ VIII «Дотримання норм адвокатської етики при використанні мережі Інтернет», як зрозуміло з назви, присвячено саме поведінці адвокатів у соціальних мережах і поширенню будь-якої інформації в Інтернеті. Він визначає керівні засади поведінки адвоката у соцмережах, особливості їх дотримання. Наприклад, частина 1 статті 57 Правил визнає допустимою участь адвоката у соціальних мережах (стаття містить приклади останніх), однак наголошено, що «адвокат може розміщувати й коментувати лише ту інформацію, використання якої не завдає шкоди авторитету адвокатів та адвокатури загалом» [1]. У контексті сказаного варто навести й правову позицію Верховного Суду України, який у постанові від 24 червня 2020 року (справа №815/1830/18) визначив, що «Правила адвокатської етики поширюються не тільки на всі види адвокатської діяльності, а й на іншу діяльність (дії) адвоката, у тому числі і соціально-публічну діяльність адвоката» [2]. Однак зауважимо, що згадане вище положення статті 57 містить таке оцінне поняття, як авторитет адвоката, зміст і значення якого можуть встановити лише органи, наділені повноваженнями офіційного тлумачення Правил. Цікавою у цьому аспекті є позиція В. Коломійчука, який відмічає наступне: «Дискусійним є питання об'єктивності критеріїв визначення поняття вищевказаного авторитету, критеріїв та розміру завдання шкоди. Варто констатувати, що поняття авторитету адвокатів та адвокатури відсутнє як в законодавстві, так і актах адвокатського самоврядування. Не зрозумілим також є механізм визначення шкоди, яка завдана публікацією (постом, твітом, коментарем в Інтернеті)» [3]. Отже, можна зробити висновок, що відсутність закріплених на законодавчому рівні дефініцій понять «авторитет адвокатури», «авторитет адвоката» дозволяє довільно їх тлумачити, тому дана прогалина має бути усунена.

Схожа ситуація й з принципами адвокатської етики у соцмережах, визначеними частиною 3 статті 57 Правил. Передусім зауважимо, що в ній наведено лише їх перелік, а значення кожної із засад не розкрито.

Відповідаючи на питання щодо поведінки адвоката у соцмережах, варто звернути увагу ще на одну правову позицію Верховного Суду України, який у постанові від 23 червня 2020 року (справа №640/20599/19) визначив, що «висловлювання ад-

воката в соціальних мережах, на Інтернет-форумах та при інших формах спілкування в мережі Інтернет не повинні мати притаманний правовий нігілізм, будь-який вид агресії, ворожечі і нетерпимості. Адвокат зобов'язаний вести себе шанобливо і не допускати образливої поведінки» [4]. Це положення правової позиції відбиває зміст перших двох речень норми Правил, що закріплена частиною 3 статті 59.

Таким чином, можна зробити висновок про те, що на адвокатів як користувачів соціальних мереж поширюються Правила адвокатської етики, однак останні містять свої недоліки, які необхідно усунути для подальшого більш ефективного урегулювання поведінки адвокатів у так званому «глобальному просторі». Крім того, наявна і судова практика з цього приводу, яку можна назвати сталою.

Література

1. Правила адвокатської етики: правила від 09 червня 2017 року. *Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/n0001891-17#Text> (дата звернення: 12.04.2021).
2. Постанова від 24.06.2020 р. №815/1830/18 Верховний Суд. Касаційний адміністративний суд. *Verdictum*. URL: https://verdictum.ligazakon.net/document/90029760?utm_source=juriga.ligazakon.net&utm_medium=news&utm_content=jl01 (дата звернення: 12.04.2021).
3. Коломійчук В. Адвокатська етика в мережі Інтернет: проблемні питання. URL: <https://www.pressreader.com/ukraine/yurydychna-gazeta/20180703/282132112204654> (дата звернення: 12.04.2021).
4. Постанова від 23.06.2020 р. №640/20599/19 Верховний Суд. Касаційний адміністративний суд. *Verdictum*. URL: <https://verdictum.ligazakon.net/document/87549175> (дата звернення: 12.04.2021).

Науковий керівник – канд. юрид. наук, асист. кафедри адвокатури Національного юридичного університету ім. Ярослава Мудрого Я. О. Ковальова

*Черняченко Д. Б.,
18-20м-03,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого*

МЕЖІ РОЗГОЛОШЕННЯ АДВОКАТСЬКОЇ ТАЄМНИЦІ У ЗВ'ЯЗКУ ІЗ ЗАХИСТОМ ПРАВ ТА ІНТЕРЕСІВ АДВОКАТА У ДИСЦИПЛІНАРНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Принцип дотримання адвокатської таємниці є однією із фундаментальних гарантій довірчих взаємовідносин адвоката з клієнтом. Крім того, адвокатська таємниця може розглядатися як статус інформації, що характеризується особливим змістовним наповненням, а її використання пов'язане із наданням професійної правничої допомоги. Винятки, які дозволяють розкривати адвокатську таємницю, її безстроковість та інші істотні ознаки закріплені на рівні профільного Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», а деталізовані у Правилах адвокатської етики, затверджених З'їздом адвокатів України у 2017 року (далі – ПАЕ), які слугують «деонтологічним кодексом» для всієї адвокатської спільноти.

У частині 4 статті 23 Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» вказується, що «у разі пред'явлення клієнтом вимог до адвоката у зв'язку з адвокатською діяльністю адвокат звільняється від обов'язку збереження адвокатської таємниці в межах, необхідних для захисту його прав та інтересів» [1]. Проте законодавцем не наводиться визначення цього поняття, що свідчить про віднесення вирішення цього питання на розсуд самих адвокатів – учасників дисциплінарного провадження. Теоретично, неправильне встановлення цих меж і розголошення інформації, обсяг якої з позицій захисту професійних прав адвоката є надмірним, може стати окремою підставою для притягнення до дисциплінарної відповідальності.

Зауважимо, поняттям «адвокатська таємниця» охоплюються відомості, визначені у ст. 10 ПАЕ і які включають сам факт звернення особи за отриманням правничої допомоги, ві-

домості і зміст спілкування, пов'язаного із наданням такої допомоги, а також зміст порад, консультацій та роз'яснень, спрямованих на виконання функції надання правничої допомоги з конкретних юридичних питань у сфері матеріального й процесуального права [2]. На нашу думку, ці складові адвокатської таємниці як різновиду професійної таємниці мають неоднакове значення в контексті встановлення наявності чи відсутності самого факту дисциплінарного проступку й дослідження обставин його вчинення, а також не всі вони завжди виступають об'єктивно обов'язковими для ознайомлення з ними дисциплінарного органу з точки зору того чи іншого протиправного діяння адвоката. Наведене означає, що межі розголошення адвокатської таємниці як такої, на нашу думку, є неоднаковими, а залежать від предмета доказування в дисциплінарному провадженні щодо адвоката й особливостей його дисциплінарного проступку, тому у зв'язку з цим складові адвокатської таємниці можна поділити на дві групи: 1) ті, що підлягають розкриттю в будь-якому випадку; 2) ті, що ситуативно підлягають розкриттю. Зокрема, розкриття факту звернення тієї чи іншої особи до адвоката за отриманням правничих послуг відбувається майже завжди, особливо якщо клієнт виступає скаржником, причому суб'єктом розкриття стає він сам, а адвокат субсидіарно може внести корективи в пояснення останнього шляхом їх доповнення. Якщо ж мова йде про порушення адвокатом присяги, правил адвокатської етики, розголошення адвокатської таємниці або вчинення дій, що призвели до її розголошення чи невиконання або неналежне виконання своїх професійних обов'язків, то, крім самого факту звернення до адвоката, можуть потребувати розголошення й інші елементи адвокатської таємниці (зміст спілкування з клієнтом, конкретні поради, консультації, роз'яснення адвоката щодо суті справи тощо). Натомість, такі дисциплінарні проступки, як порушення вимог несумісності чи невиконання рішень органів адвокатського самоврядування, взагалі можуть не потребувати розкриття жодних відомостей, що належать до адвокатської таємниці, для повноцінного розгляду дисциплінарної справи. Крім того, розголошення адвокатом таємниці повинно оцінюватися ним за принципами доціль-

ності, співмірності і необхідності дотримання професійних і етичних норм стосовно клієнта в кожному конкретному випадку, адже хоча і дисциплінарне провадження має підвищену соціально-правову значущість, проте це не повинно применшувати пріоритетність законних інтересів клієнта.

Отже, межі розголошення адвокатської таємниці у зв'язку із захистом прав та інтересів адвоката у дисциплінарному провадженні не є сталими і залежать від виду дисциплінарного проступку, характеру дисциплінарного провадження в цілому, а також усвідомлення адвокатом необхідності ефективного захисту своїх професійних прав та інтересів при дотриманні балансу між правами та інтересами клієнта. Вбачається, що такий підхід підкреслює незалежність адвокатської професії та водночас її громадянську й соціальну спрямованість згідно з міжнародно-правовими стандартами надання професійної правничої допомоги.

Література

1. Про адвокатуру та адвокатську діяльність: Закон України від 05.07.2012 р. № 5076-VI. *Голос України*. 2012. 14 серпня. (№ 148-149).

2. Правила адвокатської етики, затвержені З'їздом адвокатів України від 09.06.2017 р. URL: https://unba.org.ua/assets/uploads/legislation/pravila/2017-06-09-pravila-2017_596f00da53cd.pdf

Науковий керівник – канд. юрид. наук, асист. кафедри адвокатури Національного юридичного університету ім. Ярослава Мудрого Є. О. Качанов

*Чехівський Я. О.,
18-20м-06,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого*

ПРЕДСТАВНИЦТВО АДВОКАТОМ КІЛЬКОХ УЧАСНИКІВ ЦИВІЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА: ЕТИЧНИЙ АСПЕКТ

Відповідно до положень Конституції України виключно адвокат здійснює представництво іншої особи в суді [1]. Проте на практиці адвокат також може здійснювати представництво кількох осіб у рамках одного судового провадження.

Актуальність окресленої теми полягає у тому, що передусім варто розібратися, чи існує в адвоката можливість представляти кількох осіб за наявності процесуальної множинності, а також віднайти базові положення правової регламентації такої діяльності адвоката.

Передусім варто наголосити, що відповідно до приписів Цивільного процесуального кодексу України позов може бути пред'явлений спільно кількома позивачами або до кількох відповідачів [2]. Виходячи з положень Правил адвокатської етики, адвокат має отримати письмову згоду на представництво або захист двох або більше клієнтів, інтереси яких є взаємно суперечливими або можуть стати такими [3] (фактично дана норма є рецепцією відповідних положень Загального кодексу правил для адвокатів країн Європейського Союзу), тобто згаданими Правилами врегульовано лише випадки суперечності інтересів клієнтів (наявної або потенційної).

Проте такі положення потребують вдосконалення. Наприклад, розглядаючи випадки здійснення процесуальної співучасті, закріплені у положеннях Цивільного процесуального кодексу України, інтереси співпозивачів або співвідповідачів не можуть однозначно оцінюватися як суперечні або спільні (навіть у випадку, якщо предметом спору є спільні права чи обов'язки кількох позивачів або відповідачів [2], особа реалізує

свої цивільні права вільно, на власний розсуд [4]); кожен із позивачів або відповідачів щодо другої сторони діє в цивільному процесі самостійно [2].

Однак при дотриманні всіх умов, передбачених законодавством України і Правилами адвокатської етики, одночасне представництво інтересів двох або більше позивачів чи двох або більше відповідачів одним адвокатом в одному цивільному процесі є можливим [5].

У контексті наведеного варто звернути увагу на положення згаданого Загального кодексу правил для адвокатів країн Європейського Союзу, який наразі діє у випадку проведення професійної діяльності адвокатами іноземних держав на території України [3]. Так, у зазначеному документі зафіксовано обов'язок адвоката припинити обслуговування обох клієнтів у разі, якщо їх інтереси суперечать, а також при виникненні загрози порушення конфіденційності або загрози незалежності самого адвоката [6].

Варто зупинитися на тому, що в Загальному кодексі правил для адвокатів ЄС міститься окреме положення щодо загрози порушення конфіденційності як підстави для відмови адвокатом у представництві кількох клієнтів, адже національне правове регулювання не містить подібної норми.

На сьогоднішній день питання конфіденційності врегульовано, зокрема, положеннями чинного законодавства щодо збереження адвокатської таємниці, до якої віднесено будь-яку інформацію, що стала відома адвокату, помічнику адвоката, стажисту адвоката, особі, яка перебуває у трудових відносинах з адвокатом, про клієнта, а також питання, з яких клієнт (особа, якій відмовлено в укладенні договору про надання правової допомоги), звертався до адвоката, адвокатського бюро, адвокатського об'єднання, зміст порад, консультацій, роз'яснень адвоката, складені ним документи, інформація, що зберігається на електронних носіях, та інші документи і відомості, одержані адвокатом під час здійснення адвокатської діяльності [7].

Проте в даному контексті порушення конфіденційності розглядається лише як завершений факт, при цьому не охоплюється потенційна можливість конкретної ситуації щодо загрози

порушення адвокатської таємниці.

Отже, враховуючи наведені положення, вважаємо за доцільне отримання письмової згоди у разі представництва адвокатом кількох співпозивачів чи співвідповідачів у межах одного судового провадження. Правовим підґрунтям цього може стати введення, визначення і закріплення в національних актах терміна «загроза конфіденційності», що має більш широке значення, адже охоплює не тільки факт порушення адвокатської таємниці, а й можливість доступу до такої інформації інших осіб.

Література

1. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення 30.03.2021 р.).

2. Цивільний процесуальний кодекс України: Кодекс, Закон від 18.03.2004 № 1618-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text> (дата звернення 30.03.2021 р.).

3. Правила адвокатської етики, затв. Звітно-виборним з'їздом адвокатів України 2017 року «09» червня 2017 року (зі змінами затвердженими З'їздом адвокатів України 2019 року «15» лютого 2019 року). URL: https://unba.org.ua/assets/uploads/legislation/pravila/2019-03-15-pravila-2019_5cb72d3191e0e.pdf (дата звернення 30.03.2021 р.).

4. Цивільний кодекс України: Закон, Кодекс від 16.01.2003 № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення 30.03.2021 р.).

5. Про затвердження роз'яснення щодо можливості одночасного представництва інтересів двох або більше позивачів чи відповідачів адвокатом в одному цивільному процесі: Рішення Ради адвокатів України від 26.02.2016 р. № 4. URL: https://unba.org.ua/assets/uploads/legislation/rishennya/2016-03-17-r-shennya-rau-4_56eac49204562.pdf (дата звернення 30.03.2021 р.).

6. Загальний кодекс правил для адвокатів країн Європейського Союзу: Міжнародний документ від 01.10.1988. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_343#Text (дата звернен-

ня 30.03.2021 р.).

7. Про адвокатуру та адвокатську діяльність: Закон України від 05.07.2012 р. № 5076-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17#Text> (дата звернення 30.03.2021 р.).

Науковий керівник – канд. юрид. наук, асист. кафедри адвокатури Національного юридичного університету ім. Ярослава Мудрого Я. О. Ковальова

*Шевченко Ю. А.,
18-20м-02,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого*

ЕТИЧНА СКЛАДОВА ЗЛОВЖИВАННЯ АДВОКАТОМ ПРАВОМ НА ЗАЯВЛЕННЯ КЛОПОТАННЯ ПРО ВІДВІД СУДДІ

На сьогоднішній день право будь-якого учасника процесу на заявлення відводу є важливою складовою забезпечення права на суд, передбаченого ст. 6 Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. Однак часто виникають питання щодо ймовірного зловживання цим правом, у тому числі адвокатами як представниками чи захисниками своїх клієнтів.

Європейський суд з прав людини у п. 46 «справи Гаусшильдта» наголосив, що наявність безсторонності для цілей пункту 1 статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод визначається за допомогою як суб'єктивного, тобто оцінювання особистого переконання конкретного судді в окремій справі, так і об'єктивного критерію, тобто з'ясування того, чи надав цей суддя достатні гарантії для виключення будь-якого легітимного сумніву з цього приводу.

Великою Палатою Верховного Суду в ухвалі від 04.02.2020 року у справі № 908/137/18 наведена позицію було

розвинено і вказано, що згідно з об'єктивним критерієм необхідно з'ясувати, чи існують факти, які можна встановити й які можуть поставити під сумнів безсторонність судді. Вирішальним при цьому є те, чи можуть бути об'єктивно виправдані побоювання учасників справи щодо відсутності безсторонності в певного судді. Для задоволення відводу за об'єктивним критерієм мають бути не щонайменші сумніви одного з учасників справи, а достатні підстави вважати, що суддя не є безстороннім або що йому бракує неупередженості під час розгляду справи.

Водночас, як уже було наголошено, непоодинокими є випадки зловживання цим правом, що підтверджується практикою Вищої ради правосуддя. Наприклад, у рішенні № 4273/0/15-17 від 26.12.2017 р. Вищою радою правосуддя встановлено, що під час розгляду кримінальної справи за обвинуваченням ОСОБА_1 адвокатами ОСОБА_2 і ОСОБА_3, а також частиною потерпілих було заявлено повторний відвід суддям. Текст заяви про відвід був оголошений адвокатом ОСОБА_2 у судовому засіданні. Зокрема, зазначено про вчинення суддями злочину, передбаченого ст. 375 КК України, існування позапроцесуальних домовленостей із суддями апеляційного суду, зміну запобіжного заходу до обвинуваченого через наявність корупційних факторів тощо. Крім того, у заяві наголошувалося на наявності відповідних звернень потерпілих до Президента України, ВРП, органів державної влади України та ОМС з метою вплинути на рішення, які будуть прийняті судом за результатами розгляду справи. У заяві про відвід також стверджується про намір потерпілих «бойкотувати» роботу суду й створити перешкоди для подальшого розгляду справи. Керуючись закликами адвоката ОСОБА_1 не довіряти складу суду, потерпілі допустили масове порушення порядку в судовому засіданні, через що суд був позбавлений можливості в цей день здійснювати правосуддя. Внаслідок цього ВРП зазначила, що вказане свідчить про намагання потерпілих чинити тиск на суд для ухвалення рішення, в якому вони зацікавлені, а саме задоволення їх заяви про відвід. Такі дії є проявом неповаги до суду, спробою схилити суддів до прийняття бажаного рішення і погрозою перешкоджати розгляду справи у разі прийняття іншого,

ніж вони бажають, рішення.

В іншому рішенні № 2565/0/15-17 від 29.08.2017 року Вища рада правосуддя вказала, що в судових засіданнях представники сторони поводити себе зухвало, вчиняли провокаційні дії щодо головуючого судді, спрямовані на зрив судового засідання і на передачу справи на розгляд іншому судді, ігнорували вимоги головуючого щодо дотримання порядку в судовому засіданні, зазначали, що будуть заявляти відводи судді й клопотання до того часу, доки їх не буде задоволено, а справу не передано на розгляд іншому судді. ВРП зазначила, що у цій ситуації слід виходити з того, що порушення особами, які беруть участь у справі, своїх обов'язків або протиправне перешкоджання здійсненню судочинства є зловживанням процесуальними правами, наслідком чого є порушення порядку в судовому засіданні.

Цікавим є Повідомлення у втручання в діяльність суддів Вищого антикорупційного суду до Вищої ради правосуддя, подане у жовтні 2020 року, у контексті справи № 761/8826/19, де під час судового провадження окремими учасниками кримінального провадження зі сторони захисту було заявлено одинадцять відводів суддям із колегії суддів, за наслідками розгляду яких судом було постановлено одну ухвалу про задоволення відводу, п'ять ухвал про відмову у задоволенні заяв про відвід, з огляду на їх безпідставність, і п'ять усних ухвал про залишення заяв без розгляду як таких, що свідчать про зловживання правом на відвід.

Наведені повідомлення й рішення Вищої ради правосуддя підтверджують те, що адвокатами в такий своєрідний спосіб реалізовується принцип пріоритетності інтересів клієнта через відносини адвоката з судом, у тому числі шляхом штучного затягування розгляду справи. Однак виникає питання, наскільки такий тактичний прийом з етичної точки зору відповідає деонтологічним засадам і принципам взаємодії адвоката з судом, у тому числі поваги до суду.

Якщо раніше суд, отримавши від сторони заяву про відвід судді (суддів), вирішував це питання на місці і в разі її необґрунтованості продовжував розглядати справу в цьому ж засі-

данні, то тепер процесуальний механізм вирішення цього питання виглядає так, що розгляд справи в будь-якому випадку буде перенесено на іншу календарну дату. Оскільки, якщо суд робить висновок про необґрунтованість заявленого відводу, він зупиняє провадження у справі, одночасно передаючи вирішення питання про зазначений відвід судді (суддів) на розгляд іншому судді цього суду або колегії суддів (у деяких випадках іншому суду). Враховуючи завантаженість суддів, очікувати призначення наступної дати судового засідання, як показує практика, слід не раніше, ніж через тиждень, а інколи значно довше.

Звичайно, впроваджуючи діючий порядок розгляду заяви про відвід, законодавець переслідував правильну мету щодо необхідності перевірки незалежним суддею (суддями) рішення іншого судді (суддів) про відмову в задоволенні такої заяви. У той же час у недобросовісного учасника процесу з'явився законний спосіб затягнути розгляд справи шляхом подачі завідомо необґрунтованої заяви про відвід.

Вважаємо, що описані вище зловживання правом слід розцінювати як реалізацію суб'єктивного права, що вступає в суперечку з принципом добросовісності та іншими морально-етичними критеріями, що, звісно, впливає на репутацію адвоката, оскільки замість використання добросовісних методів захисту прав свого клієнта, а також взаємодії з судом, такі зловживання зумовлюють недовіру до адвоката й нехтування етичним боком професійних обов'язків.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, асист. кафедри адвокатури Національного юридичного університету ім. Ярослава Мудрого Є. О. Качанов

Секція 6. ЕТИКА ПРАВНИКА У КРАЇНАХ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

*Грищенко В. О.,
18-20м-03,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого*

ДЕЯКІ ДЕОНТОЛОГІЧНІ СТАНДАРТИ АДВОКАТСЬКОЇ ПРОФЕСІЇ: ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД

Питання стосовно стандартів організації та професійної діяльності адвокатури як у межах національних правових систем, так і у міжнародному просторі були предметом наукових дискусій у різні часи.

На сьогодні стандарти адвокатської діяльності знайшли своє закріплення і в загальних актах, дія яких поширюється на всі країни Європейського Союзу, і в актах, прийнятих у межах окремої держави.

Так, відповідно до Загального кодексу правил для адвокатів країн Європейського Співтовариства, прийнятого у жовтні 1988 року, адвокат посідає особливе місце серед інших юридичних професій, адже він виконує унікальну роль у суспільстві – захищає права і свободи громадян.

У Хартії основних принципів європейської адвокатської професії від 24 листопада 2006 р. закріплено, що честь, гідність адвокатської професії, добросовісність і бездоганна репутація окремого адвоката виступають одним з основних принципів професії адвоката.

Особлива увага у країнах Європейського Союзу приділяється добросовісності (добросовісності), неупередженості й незалежності адвоката.

Так, у частині третій § 43 Федерального положення про адвокатуру Федеративної Республіки Німеччина закріплено, що адвокат виконує свою роботу добросовісно. Статус адвоката вимагає, щоб його вчинки були достойними поваги й довіри як у ме-

жах, так і за межами його професійної діяльності. Адвокат не може мати відносин, які здатні загрожувати його незалежності.

В Італії відповідно до Закону про адвокатуру та адвокатську діяльність в Італійській Республіці від 31 грудня 2012 р. № 247 незалежність і неупередженість названі основними принципами проведення адвокатської діяльності. Незалежність визначає неупередженість, яка необхідна адвокату при виконанні ним захисту довірених йому законних інтересів.

Наступним стандартом адвокатської діяльності є дотримання принципу конфіденційності.

У Франції діє Декрет про правила професійної етики від 12 липня 2005 р. № 2005-790, де зафіксовано, що на адвоката покладається обов'язок зберігати в таємниці відомості, які стали йому відомі у зв'язку із проведенням професійної діяльності. Винятком із цього правила можуть бути випадки суворої необхідності для його власного захисту в будь-якій судовій інстанції, а також випадки, коли розкриття такої інформації вимагається або дозволено законом.

Відповідно до Федерального положення про адвокатуру Федеральної Республіки Німеччина адвокат повинен зберігати таємницю (вся інформація, що стала йому відома під час виконання ним професійних обов'язків), а винятком становлять факти, які є загальновідомими.

Ще одним деонтологічним стандартом, на якому варто було б зупинитися, є запобігання конфлікту інтересів у адвокатській діяльності.

Кодекс адвокатської етики Польщі закріплює, що адвокат не може представляти клієнтів, інтереси яких суперечать один одному, навіть якщо вони згодні на це. Він не може брати участі у провадженні проти його близької особи, а також особи, з якою адвокат має конфлікт.

Згідно з § 146 КПК Федеративної Республіки Німеччина захисник не може одночасно захищати декількох обвинувачених у вчиненні одного і того ж злочинного діяння.

Таким чином, аналіз норм, спираючись на які встановлюються стандарти організації й здійснення адвокатської діяльності країн Європейського Союзу, дає змогу зробити висновок

про те, що етичні складові європейської адвокатської діяльності є розвинутими і відповідають викликам сьогодення. Україна як держава, що прагне європейської інтеграції, має гармонізувати законодавство у сфері забезпечення стандартів організації адвокатської діяльності. Це є необхідним кроком для становлення розвинутої адвокатури як інституту громадянського суспільства.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, асист. кафедри адвокатури Національного юридичного університету ім. Ярослава Мудрого Є. О. Качанов

*Журавель Д. В.,
18-20м-02,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого*

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ РЕКЛАМУВАННЯ АДВОКАТСЬКИХ ПОСЛУГ В УКРАЇНІ ТА ЛІХТЕНШТЕЙНІ

Останнім часом ринок рекламування юридичних послуг дуже швидко розвивається. Як відомо, це втілюється адвокатами через мережу Інтернет шляхом створення власних сайтів, ведення Instagram-сторінок, Facebook-сторінок, Telegram-каналів, YouTube-каналів, проведення онлайн-семінарів і конференцій. На противагу цьому досить актуальним залишається й розміщення білбордів, щитів, просування юридичних консультацій у журналах та інших друкованих виданнях.

Так, у ст. 13 Правил адвокатської етики (далі–ПАЕ) від 09. 06. 2017 р. презюмується, що кожен адвокат під час рекламування своїх юридичних послуг зобов'язаний дотримуватися чинного законодавства України. У свою чергу, це загальне положення має певну конкретизацію, а саме стосовно того, що в будь-яких рекламних матеріалах, які стосуються професійної адвокатської діяльності (наприклад, візитівки, бланки), **адвокат не може вказувати** вірогідність успішного виконання доручень та вдва-

тися до інших заяв, які можуть викликати безпідставні надії у клієнтів; надавати оціночні характеристики відносно адвоката; **не може піддавати критиці інших адвокатів; а також давати** вказівки, які можуть сформувати уявлення, що діяльності саме цього адвоката притаманні показники, які в дійсності має адвокатура як така. Окремо слід звернути увагу на те, що ПАЕ встановлюють вимоги щодо змісту рекламних матеріалів, як-от: вони мають бути достовірними, зрозумілими й чіткими; відповідати розумним естетичним вимогам; у жодному разі не містити двозначностей, натяків або іншим чином утворювати підґрунтя для введення потенційних клієнтів в оману. Також зазначено, що рекламування адвокатських послуг повинно здійснюватися в такі способи і такими засобами, які не будуть ганьбити інституту адвокатури чи принижувати статус і професію адвоката [1].

Крім того, рішенням РАУ №196 «Про затвердження роз'яснення з питань застосування положень ПАЕ щодо рекламування адвокатської діяльності та дотримання норм адвокатської етики при використанні мережі Internet» від 22.09.2017 р. було конкретизовано важливий аспект просування юридичних послуг. Так, у ньому закріплено право адвоката розташовувати на зовнішній частині будівель чи споруд матеріали, які містять рекламу із зазначенням «Адвокат», за умови дотримання інших вимог чинного законодавства України. Із цього рішення також випливає те, що в разі порушення адвокатом цих положень ПАЕ його буде притягнуто до дисциплінарної відповідальності. Відтак справа буде розглядатися в порядку дисциплінарного провадження КДКА за адресою робочого місця адвоката, зазначеною в ЄРАУ, у порядку розгляду письмової скарги, яка містить відомості про наявність у діяч адвоката ознак дисциплінарного проступку [2].

Слід відмітити, що, на нашу думку, дані положення ПАЕ потребують більшої деталізації, зокрема, шляхом закріплення критеріїв, на основі яких адвокатську рекламу можна буде відносити до допустимої, визначення форми допустимої реклами адвокатських послуг і їх змістовного наповнення, передбачення ряду окремих, більш специфічних вимог щодо поширення інформації стосовно адвокатів, адвокатських бюро чи адвокатських об'єднань (наприклад, інформація щодо інтернет-

реклами, створення веб-сайтів у соціальних мережах тощо).

Зважаючи на певні прогалини у регулюванні цього питання як взірець можемо розглянути правове регулювання країн ЄС. Однією з найбільш деталізованих є концепція рекламування послуг адвоката у Ліхтенштейні, **закріплена у Керівних принципах професійної практики палати адвокатів Ліхтенштейну** (далі – Керівні принципи). У параграфі 36 розділу 6 цього документа встановлена повна заборона реклами у спосіб, який не відповідає стандартам адвокатської професії, зокрема: акцентування реклами на власній особі чи послугах; порівняння себе з іншими адвокатами; пропонування професійних послуг конкретним категоріям осіб; породження неправдивих очікувань клієнтів; пропонування недопустимих переваг щодо винагороди за роботу адвоката. Також Керівні принципи містять норму про обов'язок адвоката проявляти стриманість і зберігати об'єктивність у випадку взаємовідносин із засобами масової інформації. Окремо законодавством вказані випадки, коли адвокат може здійснювати публікації у друкованих виданнях, зокрема, якщо: така публікація не суперечить інтересам клієнта або не була заборонена ним; така публікація буде доцільною для досягнення законної мети; таке видання відповідає стандартам адвокатури. У разі публікування своїх наукових праць адвокат може зазначити своє ім'я, інші дані про себе, *однак* ця інформація не повинна містити жодного натяку на рекламу адвоката.

Параграф 39 розділу 6 Керівних принципів закріплює вичерпний перелік випадків, у яких адвокатська реклама є допустимою: відкриття чи закриття юридичної фірми; відновлення адвокатської діяльності після перерви; зміни найменування, місцезнаходження, номера телефону, факсу; зміни у структурі партнерства, реорганізації адвокатської фірми. При цьому на фірмових знаках адвокатських контор можуть бути вказані тільки їх найменування. У разі порушення законодавства Ліхтенштейну щодо реклами адвокатських послуг адвокат підлягає дисциплінарній відповідальності у зв'язку із порушенням професійних обов'язків. Справа підлягає розгляду Княжим апеляційним судом як дисциплінарним органом адвокатської професії [3].

На основі проведеного аналізу можна зробити висновок,

що концепція Ліхтенштейну щодо рекламування адвокатської діяльності є досить цілісною і структурованою. На особливу увагу заслуговує наведення вичерпного переліку випадків допустимої реклами адвокатських послуг. Незважаючи на те, що Україна поступово переймає досвід держав – членів ЄС в регулюванні адвокатської діяльності, включаючи питання рекламування послуг адвоката, доцільно було б застосувати у ПАЕ позитивний досвід регламентування допустимої реклами адвокатських послуг, визначений Керівними принципами професійної практики палати адвокатів Ліхтенштейну, адже відсутність таких положень у національному законодавстві значно ускладнює усвідомлення меж допустимої реклами адвокатом, а їх наявність робить зрозумілим і прозорим притягнення адвоката до дисциплінарної відповідальності у разі порушення цих норм.

Література

1. Правила адвокатської етики, затверджені Звітно-виборним з'їздом адвокатів України від 09 червня 2017 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/n0001891-17#Text>

2. Рішення Ради адвокатів України №196 «Про затвердження роз'яснення з питань застосування положень Правил адвокатської етики щодо рекламування адвокатської діяльності та дотримання норм адвокатської етики при використанні мережі Internet» від 22 вересня 2017 року. URL: https://unba.org.ua/assets/uploads/legislation/rishennya/2017-09-22-r-shennya-rau-196_59d2297686313.pdf

3. Professional Guidelines of the Liechtenstein Chamber of Lawyers – 5 May 1994 (Liechtenstein). URL: https://www.ccbe.eu/fileadmin/speciality_distribution/public/documents/National_Regulations/DEON_National_CoC/EN_Liechtenstein_Professional_Guidelines_of_the_Liechtenstein_Chamber_of_Lawyers.pdf

Науковий керівник – канд. юрид. наук, асист. кафедри адвокатури Національного юридичного університету ім. Ярослава Мудрого Є. О. Качанов

*Здоровцова О. Ю.,
18-20м-02,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого*

ПОРІВНЯЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРАВИЛ ПОВЕДІНКИ АДВОКАТІВ У СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖАХ В УКРАЇНІ ТА СПОЛУЧЕНИХ ШТАТАХ АМЕРИКИ

Соціальні мережі з кожним днем усе більше проникають у повсякденне життя як великих юридичних фірм, так і адвокатів-практиків, а також клієнтів, суддів та інших суб'єктів правових відносин, з якими вони мають справу, стаючи його частиною. Сучасні онлайн-платформи дають юристам змогу обмінятися досвідом, отримати можливість і зробити рекламу своєї діяльності, і розвивати відносини й підвищувати професійну компетентність.

Здебільшого адвокати використовують соціальні мережі для наступних потреб:

- створення особистого бренду і реклами власних послуг;
- публікацій пізнавального контенту у сфері права, який має на меті підвищення рівня правової свідомості населення;
- пошуку однодумців і досвідчених колег із метою підвищення власної кваліфікації;
- того, щоб бути у центрі подій і слідкувати за останніми новинами й змінами в законодавстві.

Однак ці можливості супроводжуються і значною небезпекою. Дійсно, зловживання сайтами соціальних мереж може призвести до порушення етичних питань, які стосуються особливостей комунікації адвоката з іншими користувачами, допустимих меж публікації інформації щодо власного практичного досвіду, доцільності коментування дописів колег, суддів, представників органів державної влади.

В Україні вказані питання регламентуються Правилами адвокатської етики (далі – ПАЕ), затвердженими Звітновибірним з'їздом адвокатів України 09.06.2017 року.

Порівняно з попередньою редакцією Правил адвокатської етики, затвердженої Установчим з'їздом адвокатів України 17.11.2012 року, нову редакцію доповнено розділом VIII «Дотримання норм адвокатської етики при використанні мережі Інтернет», який складається з чотирьох статей (ст. 57-60).

У цілому цей розділ визначає принципи поведінки адвокатів у соціальних мережах й особливості їх дотримання. Зокрема, у ст. 57 ПАЕ визнається допустимою участь адвоката в соціальних мережах, наводяться приклади, в яких саме мережах, проте наголошується, що адвокат може розмішувати й коментувати лише ту інформацію, використання якої не завдає шкоди авторитету адвокатів й адвокатури загалом.

Крім того, у ч. 3 ст. 57 ПАЕ наведено перелік принципів, яким повинна відповідати діяльність адвоката при використанні соціальних мереж, інтернет-форумів та інших форм спілкування в мережі Інтернет, зокрема, принципи незалежності, професійності, відповідальності, чесності, стриманості й коректності, гідності, недопущення будь-яких проявів дискримінації, толерантності й терпимості, корпоративності і збереження довіри суспільства, конфіденційності. Більш детальний аналіз вказаних норм ПАЕ свідчить про те, що у процесі підготовки розділу VIII ПАЕ були частково використані Міжнародні принципи поведінки в соціальних мережах для юридичних професій (IBA International Principles on Social Media Conduct for the Legal Profession), прийняті Радою Міжнародної асоціації юристів 24.05.2014 р.

Порушення ПАЕ має наслідком притягнення адвоката до дисциплінарної відповідальності у встановленому законом порядку. Як приклад можна навести Постанову від 23.06.2020 року у справі № 640/20599/19 Шостого апеляційного адміністративного суду, в якому суд зазначив, що рішення Кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури Київської області від 25.09.2019 року про притягнення до дисциплінарної відповідальності у виді позбавлення права на зайняття адвокатською діяльністю на строк один рік адвоката є правомірним й обґрунтованим. Підставою притягнення адвоката до дисциплінарної відповідальності було порушення ПАЕ, яке полягало в публікації адвокатом на особистій сторінці в мережі Facebook допису, в

якому він повідомив про те, що група осіб «сумнівної легітимності», які називають себе Дисциплінарною палатою КДКА м. Київ, за попередньою змовою буде ще раз намагатися позбавити адвоката адвокатського свідоцтва».

Отже, висловлювання адвоката в соціальних мережах, інтернет-форумах та інших формах спілкування в мережі Інтернет не повинні містити правового нігілізму, будь-якої агресії, ворожнечі й нетерпимості. Адвокат зобов'язаний вести себе шанобливо і не допускати образливої поведінки.

Що ж до США, то правове регламентування поведінки адвокатів у соціальних мережах здійснюється кожним штатом відповідно до правил, установлених на федеральному рівні АВА (American Bar Association) та федеральними агентствами, такими як ЕЕОС (Equal Employment Opportunity Commission) і NLRB (National Labor Relations Board). Досліджуючи вимоги, які ставляться зазначеними організаціями до поведінки адвокатів у соціальних мережах, можна виокремити такі правила:

- адвокати зобов'язані детально ознайомитися з правилами й умовами користування кожної соціальної мережі, яку вони обрали для ведення діяльності;
- адвокати повинні використовувати соціальні мережі, обов'язково ідентифікувавши власну особистість і зв'язок з юридичною професією;
- адвокати у своїх дописах у соціальних мережах можуть використовувати тільки ті відомості, що базуються на достовірних фактах і які можна перевірити.

Одночасно з правилами користування соціальними мережами адвокати повинні дотримуватися й етичних правил, зокрема, такого, як обов'язок збереження конфіденційності. Він поширюється навіть на ті випадки, коли в адвоката виникає бажання опублікувати в соціальних мережах цікавий приклад із практичної діяльності, приховавши реальні відомості щодо клієнта й обставини справи. Відповідно до правил АВА, навіть якщо існує достатня вірогідність того, що треті особи зможуть ідентифікувати клієнта на основі деталей і прихованих даних, викладених адвокатом у дописі, публікація такого допису може бути визнана порушенням правил АВА, що матиме наслідком

притягнення адвоката до дисциплінарної відповідальності. Також це правило включає в себе обов'язок адвоката уникати будь-яких коментарів чи публічних повідомлень, які могли б свідчити про зв'язок адвоката з конкретним клієнтом. Так, адвокатка зі штату Іллінойс була притягнута до дисциплінарної відповідальності й відсторонена від здійснення адвокатської діяльності на 60 діб через те, що у приватному блозі, описуючи свої щоденні турботи, пов'язані з адвокатською діяльністю, паралельно звітувала щодо розвитку подій по справах клієнтів, неодноразово посилаючись чи то на адресу місця тримання під вартою, чи то місцезнаходження підприємства, якому вона надавала правову допомогу.

Як висновок можна сказати, що адвокати зобов'язані сумлінно дотримуватися правил адвокатської етики не тільки під час безпосереднього здійснення своєї діяльності, а й під час соціально-публічного життя, у тому числі в мережі Інтернет, враховуючи міжнародні деонтологічні аспекти діяльності адвоката в соціальних мережах.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, асист. кафедри адвокатури Національного юридичного університету ім. Ярослава Мудрого Є. О. Качанов

Ковальчук І. А.,
18-20м-03,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого

ЕТИЧНІ АСПЕКТИ ЗДІЙСНЕННЯ АДВОКАТСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У ВЕЛИКІЙ БРИТАНІЇ

Досліджуючи етичні стандарти діяльності адвокатури європейських країн, можна зробити висновок, що цікавим і корисним слід визнати досвід Великої Британії, адже адвокатська система у цій державі є однією з найстаріших, крім того, вона заснована на традиціях, а функції адвокатури є набагато шир-

шими порівняно з функціями адвокатів континентальної Європи. Так, у Великій Британії адвокат не тільки виконує властиві кожному представнику цієї професії функції захисту чи представництва інтересів громадян у судах, прокурорських або слідчих органах, а й часто призначається на посади суддів, міністрів, а також поєднує адвокатські функції з обов'язками нотаріуса, складаючи заповіти, договори тощо.

Перш за все необхідно відзначити, що основною відмінністю адвокатури у Великій Британії є наявність феномена дуалізму юридичної професії, тобто поділу адвокатів на баристерів та соліситорів. Історично склалося так, що баристер займався захистом чи представництвом клієнтів у судах, зосереджуючись переважно на консультаціях у складних або специфічних випадках. Соліситор був фактично офісним працівником, до обов'язків якого входило налагоджувати контакти з клієнтами безпосередньо і з будь-яких питань, супроводжуючи це бюрократичною паперовою роботою й оформленням усієї документації. Зважаючи на те, що баристері і соліситори є представниками двох самостійних корпусів юристів у Великій Британії, розглянути питання їх професійної етики необхідно також окремо.

Етична складова діяльності соліситорів регулюється «Правилами роботи соліситорів 1990 р. зі змінами та доповненнями від 1 червня 1994 р.». Варто відзначити, що ці правила однаково поширюються як на адвокатів, що мають приватну практику, так і на тих, хто працює в юридичних фірмах. Крім того, існує прийнятий Парламентом «Закон про соліситорів» 1974 року, який також прописує певні норми етичної поведінки юриста. Станом на сьогоднішній день Орган нагляду за соліситорами (Solicitors Supervision Authority) прийняв стандарти і правила для соліситорів, які включають принципи діяльності, Кодекс етичної поведінки соліситорів, правила страхування відповідальності тощо [1].

Як зазначає К. О. Ткаченко, специфіка етичних правил поведінки соліситорів полягає в тому, що до останнього часу там була досить поверхнево прописана регламентація взаємин адвокатів між собою і майже не репрезентований аспект відповідальності адвоката перед клієнтами й суспільством в цілому,

не вудчи мови вже про приділення уваги специфічним етичним потребам клієнта чи суспільства [2, с.238].

Етичними правилами поведінки соліситорів встановлюються необхідність дотримання принципів довіри і чесності у відносинах із клієнтом, недопущення конфлікту інтересів, обов'язок збереження конфіденційності, надання компетентної допомоги тощо.

У січні 2014 Комісія зі стандартів баристерів (Bar standards board), що діє у Великій Британії, розробила нові Інструкції професійної етики та кваліфікації баристерів, складовою яких є Кодекс поведінки баристерів [3]. Ці Інструкції замінили діючий раніше масив різних посібників, етичних правил і поправок до них, доповнень, приміток. Основною новелою Інструкції є в те, що вона, так би мовити, кодифікувала правила, що стосуються професійної етики та кваліфікації баристерів. Крім цього, в нових Інструкціях акцентується на практичне застосування певних правил: кожна норма містить широке пояснення щодо використання на практиці встановленого правила. Так, баристери мають зберігати свою незалежність, діяти чесно та в інтересах клієнта, зберігати конфіденційність, у відносинах із судом діяти незалежно та в інтересах справедливості, не вводити суд в оману тощо. Обов'язки баристера щодо клієнта регулюються правилами професійної етики, які встановлюються в тому числі і «судовими Іннами» (традиційна форма самоорганізації адвокатського співтовариства в Англії та Уельсі).

За порушення етичних норм як соліситори, так і баристери несуть дисциплінарну відповідальність. Існує цілий ряд дисциплінарних стягнень, які можуть бути застосовані до баристерів, включаючи догани, штрафи, відсторонення, а в найсерйозніших ситуаціях вони можуть бути позбавлені права займатися адвокатською практикою. До соліситорів застосовується, як правило, догана, штраф або сувора догана. У деяких випадках догана і штраф застосовуються Органом нагляду разом. Причому у разі накладення штрафу на фірму його розмір залежить від типу фірми.

Отже, з аналізу правового регулювання етичних правил поведінки адвокатів у Великій Британії можемо зробити висновок,

що, незважаючи на те, що ця держава є країною загального права, а адвокатська система відрізняється від систем адвокатури в інших європейських державах, стандарти професійної діяльності адвокатів в цілому відповідають міжнародним і європейським, містяться вони у відповідних стандартах та Інструкціях і спрямовані на утвердження адвокатури як незалежного інституту.

Література

1. Офіційний сайт Органу нагляду за соліситорами. URL: <https://www.sra.org.uk/solicitors/standards-regulations/>
2. Ткаченко К. О. Специфіка врегулювання етичних норм адвокатської практики у сучасній Британії. *Гілея: науковий вісник*. 2016. Вип. 115. С. 238–241. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/gileya_2016_115_63
3. Офіційний сайт Комісії зі стандартів баррістерів. URL: <https://www.barstandardsboard.org.uk/for-barristers/bsb-handbook-and-code-guidance/the-bsb-handbook.html>

Науковий керівник – канд. юрид. наук, асист. кафедри адвокатури Національного юридичного університету ім. Ярослава Мудрого Є. О. Качанов

*Макарова М. А.,
18-20-06,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого*

АДВОКАТСЬКА ЕТИКА У ФРАНЦІЇ

Франція – одна з найрозвиненіших економік світу. Крім того, вона широко відома своєю великою кількістю адвокатів. Так, станом на 1 січня 2015 року на території країни було зареєстровано понад 55 тисяч адвокатів, а десятьма роками раніше їх було близько 40 тисяч [1, 78-79]. Більш того, за останні роки істотно зросла кількість практикуючих адвокатів.

Цей стрібок цілком відповідає потребам ринку юридичних

послуг, який значно розширився. Головними причинами цього слід визнати дві. Перша – збільшення індексу нормативного навантаження на населення, особливо за рахунок норм прямої дії, закріплених у правових документах Євросоюзу. Друга – феноменальний авторитет судової практики в їх інтерпретації.

Спираючись на результати дослідження Внутрішнього Регламенту Паризької колегії адвокатів, проведеного М. М. Погорецьким з позицій порівняльної адвокатології, можна стверджувати, що сформувався новий погляд на стандартні професійні та етичні заборони в діяльності адвокатів-захисників Франції. Примітно, що зміст Внутрішнього національного регламенту французьких адвокатів за десятиліття значно змінився, обсяг зріс удвічі, з'явилися нові норми щодо статусу адвоката, форм адвокатських утворень, регулювання сучасних видів практики [2, 258].

Крім того, із середини XIX ст. у Франції утвердився принцип незалежності адвокатської професії, яка в суспільному традиційно визнається престижною. Адвокати у Франції завжди користувалися набагато більшою свободою, ніж в інших країнах Європи, що, у свою чергу, дозволило сформувати сталі традиції французької адвокатури.

Щоправда, упродовж останніх десятиліть адвокатура Франції зазнала суттєвих змін. Згідно із Законом від 31 грудня 1971 р відбулося злиття ряду адвокатських професій (адвоката як незалежного радника, адвоката як повіреного в судах і адвоката-консультанта в комерційних судах) в єдину професію адвоката. У 1992 р сталося об'єднання професій адвоката і незалежного юриста (юрисконсульта), як наслідок, виникла нова і єдина «велика» адвокатська професія.

Зауважимо, що структурні зміни зумовлені тим, що колишні традиційні адвокатські асоціації були організовані при судах відповідних інстанцій, вони вважалися незалежними і не перебували у відносинах будь-якої співвідпорядкованості, не підтримували єдиних професійних стандартів. Нові умови вимагали відповідних перетворень і в адвокатському середовищі.

У даний час не всі канонічні для французької адвокатури принципи ведення кримінального захисту стали загальноєвропейськими стандартами. Найявність загальноєвропейських стандартів світо-

вою спільнотою цінностей у сфері прав людини породжує прагнення до встановлення однакових стандартів захисту цих прав.

Значний обсяг локальних норм Регламенту Паризької колегії адвокатів нині присвячений опису сфер професійної діяльності адвоката, до якої відносять досить поширені види і статуси їх діяльності:

- адвокат як посередник при страхуванні;
- адвокат як спортивний представник;
- адвокат як повірений по операціях з нерухомістю;
- адвокат як помічник депутата або сенатора;
- адвокати, наділені громадськими повноваженнями;
- адвокати – колишні чиновники;
- почесні адвокати. [3]

Слід зазначити, що Регламент Паризької колегії адвокатів включає: загальні норми, тобто принципи і декларації; спеціальні норми стосовно дисциплінарних проваджень, видів адвокатських утворень і їх структури.

Крім того, в Регламенті є і норми, що регулюють правовий онлайн-супровід, рекламу в мережі Інтернет.

Наприклад, адвокат, який є учасником веб-сайту третьої сторони, на ньому консультує або представлений гіперпосиланням, зобов'язаний переконатися, що зміст сайту відповідає принципам професії, і при необхідності інформувати про це Орден. В іншому випадку адвокат зобов'язаний припинити таку діяльність.

У разі, якщо адвокат створює веб-сайт, то він повинен негайно повідомити про це Раду Ордену із зазначенням імені домена, що забезпечує доступ до сайту. Доменне ім'я має включати прізвище адвоката або назву адвокатської освіти, яким може передувати або за якими може слідувати слово «адвокат». Використання доменних імен з субтитрами у вигляді спеціальних звань адвоката, галузі права або діяльності, що може ввести в оману, забороняється.

Сайт адвоката не повинен містити ніяких вставок або банерної реклами яких би то не було продуктів або комерційних послуг, за винятком професійних, включати в себе гіперпосилання, що дозволяють прямий або непрямий доступ до сайтів чи сторінок сайтів, зміст яких суперечить основоположним

принципам адвокатської професії. Адвокат несе відповідальність за це, зобов'язаний регулярно перевіряти вміст сайтів і сторінок, доступ до яких забезпечують гіперпосилання з його сайту, і негайно видаляти їх, якщо їх контент суперечить основоположним принципам адвокатської професії.

Ті ж норми стосуються і адвокатів, які є учасниками блогосфери або соціальної мережі. Вони повинні дотримуватися положень статті, що стосується реклами в мережі Інтернет, і відповідати при цьому основним принципам професії.

Література

1. For a description of the advocate profession in France see Setsuo Miyazawa, 'Law Reform, Lawyers, and Access to Justice' in Gerald P McAlinn (ed), *Japanese Business Law* (Kluwer, 2007) 40, 43–49, 58–59, 77–78; Hiroshi Oda, *Japanese Law* (Oxford University Press, 3rd edn 2009) 78–79.

2. Погорецький М. М. Кримінальні процесуальні гарантії адвокатської таємниці за законодавством ФРН та Франції. Луганськ : Луганськ. держ. ун-т внутріш. справ ім. Е.О. Дідоренка. 258 с.

3. Бородин С. Адвокатура Франції. 2016. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/advokatura-yaponii>

Науковий керівник – канд. юрид. наук, асист. кафедри адвокатури Національного юридичного університету ім. Ярослава Мудрого Л. М. Сідак

*Мулява О. О.,
18-20м-02,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого*

РЕФЕРАЛЬНА ВІНАГОРОДА В ДІЯЛЬНОСТІ АДВОКАТА

Реферальні винагороди є суперечливою рисою адвокат-

ських послуг у США й Великій Британії, але залишаються недостатньо дослідженими в Україні. Приступаючи до її розгляду, передусім наведемо її трактування. Так, реферальна винагорода – це платіж, що справляється за направлення клієнта або потенційного клієнта до адвоката. Існують такі основні види винагород: реферальна комісія, якою є платіж адвоката посереднику за можливість представляти клієнта (у цій ситуації клієнт укладає контракти безпосередньо з адвокатом); домовленість про розподіл гонорару, під якою розуміють повну суму відповідної плати, яку посередник отримує, а потім передає її частину адвокату. Також можливе направлення клієнта не від посередників, а від одного адвоката до іншого, що зумовлюється звантаженою справами, відсутністю вузькоспеціалізованих знань. Адвокатські об'єднання зазвичай передають справи адвокатам, які входять до об'єднання, і використовують адвокатів ззовні для надлишкової роботи або там, де справи перевищують можливості внутрішнього персоналу. Хоча такі винагороди поширені в багатьох інших сферах і допустимі для більшості професій, вони неоднозначно впливають на адвокатську діяльність, оскільки можуть викликати занепокоєння щодо незалежності адвокатів.

На даний момент законодавче регулювання реферальної винагороди в Україні відсутнє. У найбільш загальному про неї згадано у ч. 3 ст. 6 Правил адвокатської етики, де вказано, що адвокат може ділити свій гонорар з іншими особами, якщо це не заборонено актами законодавства про адвокатуру й адвокатську діяльність. Тому слід більш детально на законодавчому рівні врегулювати це питання. Щоправда, при цьому треба врахувати думки фахівців із цього приводу. Наведемо їх.

З одного боку, стверджується, що реферальні винагороди економічно неефективні, бо торгувати юридичними запитами фізичних осіб неправильно, тому що це збільшує витрати, а отже, зменшує доступ до правосуддя. Проте, коли адвокат несе реферальні витрати, зникає необхідність у маркетинговій діяльності, а це означає, що відносини з посередниками здатні позбавити витрат на пошук клієнтів. Адвокати, які вирішили не платити реферальну винагороду, у деяких випадках також використовують це як можливість зменшення ціни послуг і залучення клієнтів. Вони

посилаються на доброчесність, не сплачують відсотки посереднику, тобто можуть “поділити” гонорар з клієнтом.

Проте висловлюється занепокоєння з приводу того, що посередники заробляють легкі гроші, доклавши незначних зусиль, натомість від адвокатів вимагають надмірної плати для забезпечення роботи. Слід зауважити, що адвокати не завжди ефективно інформують про свої послуги, а через це деякі клієнти залишаються без правової допомоги. Посередники можуть покращити доступ до правосуддя шляхом підвищення обізнаності про можливість захисту порушених прав. Наприклад, компанії з управління претензіями і страхові компанії Великої Британії допомогли виправити цей недолік і сприяли забезпеченню доступу до правосуддя. Для посередницьких послуг прибуток є виправданим, можливість адвокатів сплачувати за такі послуги не повинна заперечуватися.

З другого боку, стверджується, що реферальні винагороди можуть привести до порушення обов’язку адвоката діяти в інтересах клієнта. Прихильники цієї точки зору наголошують, що прийняття плати за отримання послуг означає, що адвокат прихильний як до посередника, так і до клієнта. Із наведеного критичного зауваження слідує, що фінансові відносини мають більший вплив на адвоката, ніж стосунки з клієнтом, незалежно від його професійного обов’язку діяти в інтересах свого клієнта. Крім того, висловлюється думка, що це нібито компрометує адвоката, нівелює його незалежність, бо у клієнта з’являється фінансовий важіль і можливість вибору іншого адвоката, а також зменшує довіру громадськості до адвоката і цієї професії. Вирішенням може бути повідомлення клієнта про реферальну винагороду, яке декларуватиме наявність комерційних відносин між адвокатом і посередником, а тому клієнт зможе отримувати інформацію в той момент, коли вона може виявитися найбільш потрібною і здатною допомогти у прийнятті рішень. Надання інформації стає доцільним тоді, коли клієнт вперше звертається як до посередника, так і до адвоката. Розуміння того, що комерційні відносини існують, допоможе клієнтові усвідомлювати будь-який потенційний конфлікт інтересів. Інформування про розмір реферальної винагороди може дозволити клієнтам роби-

ти вільний вибір адвоката.

Домовленості про направлення означають, що конкуренція в юридичних послугах відбувається на двох рівнях: між посередниками для залучення клієнтів; між адвокатами, щоб займати провідні місця у посередників. Клієнти не впливають на конкуренцію між адвокатами через свою купівельну спроможність, однак посередники можуть стимулювати конкуренцію, виконуючи функцію фільтрації, яка відповідає запитам своїх клієнтів на юридичні послуги. Питання, яке постає в цьому випадку, полягає в тому, чи робитимуть це посередники на тих же підставах, що і клієнт. На наш погляд, посередники можуть проводити торги або аукціони, але не закриті, бо в такому разі робота спрямовується до адвокатів, внесок яких за перенаправлення найвищий, за результатами яких давати об'єктивну рекомендацію на основі потреб клієнта, а не задля тиску на споживачів, щоб вони скористалися рекомендованим адвокатом. Зрозуміло, що для конкретного клієнта ключову роль у процесі вибору адвоката мають відігравати не матеріальні стимули, а наявність моральних якостей і високої кваліфікації. Одним із шляхів вирішення цього може бути покладений законодавством обов'язок надання інформації про можливість альтернативного звернення до інших адвокатів.

Отже, пряма заборона чи повна свобода у реферальних винагородах була б неприйнятною. У той же час повна заборона, на наш погляд, була б абсолютно непропорційною дією, оскільки інститут реферальних винагород може покращити доступ до правосуддя, а клієнти з економічної точки зору не зазнають шкоди від їх існування. Щоправда, не до кінця зрозуміло, чи забезпечуватиметься клієнтам можливість усвідомленого вибору, якому адвокату доручити справу. Виходячи з цього, доцільно було б закріпити на законодавчому рівні вимоги до прозорості інформування клієнтів, серед яких потреба обов'язково вказувати, кому виплачується реферальна винагорода і за які послуги, вартість реферальної винагороди, а також підтвердити існування право клієнта на звернення до інших адвокатів, що підтверджується існуванням альтернативи.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, асист. кафедри

адвокатури Національного юридичного університету ім. Ярослава Мудрого Є. О. Качанов

Саулевич А. О.,

18-20м-06,

*Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого*

ЕТИЧНІ ЗАСАДИ АДВОКАТСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ ТА США: ПОРІВНЯЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА

Деонтологічні принципи професійної діяльності адвоката мають важливе значення у правових системах усіх країн світу. В Україні етичні засади діяльності адвокатів визначені у Правилах адвокатської етики, прийнятих у 2017 році З'їздом адвокатів України [2]. У США регулювання діяльності адвокатів здійснюється окремо кожним штатом шляхом затвердження правил поведінки адвокатів. Варто додати, що в США існує національний стандарт – Типові правила професійної етики (Model Rules of Professional Conduct), прийняті у 1983 році Палатою делегатів Американської Асоціації Юристів (The American Bar Association) [1]. Вони складаються з преамбули і вісьми розділів. На основі цих Типових правил кожен штат розробляє правила етичної поведінки адвокатів на їх території. Заслуговує на увагу те, що в Україні положення Правил адвокатської етики мають обов'язковий характер для всіх адвокатів, натомість у США Типові правила носять частково обов'язковий і дисциплінарний, а частково визначальний і описовий характер [1].

Зауважимо, що існування можливості в окремих випадках розкриття конфіденційної інформації адвокатом є важливим питанням при дослідженні етичних принципів адвокатської діяльності. Невипадково у вітчизняному законодавстві закріплено, що розголошення відомостей, які складають адвокатську таємницю, заборонене за будь-яких обставин. Щоправда, передбачені три випадки, у яких адвокат звільняється від обов'язку збереження адвокатської таємниці: за письмовою заявою клієнта; у разі пред'явлення клієнтом будь-яких вимог до адвоката у зв'язку з адвокатською діяльністю (у межах, необхідних для захисту його прав та інтересів); у випадках, передбачених Законом України

«Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення». У США серед інших підстав, за яких адвокат має право розкрити конфіденційну інформацію, згадана мета цього – недопущення вчинення клієнтом злочинних дій, які можуть, на думку адвоката, призвести до смерті або тяжких тілесних ушкоджень.

Крім вказаного вище, в Україні і в США по-різному регулюється питання гонорару адвоката. Основна відмінність полягає в існуванні у США «ймовірного гонорару», який залежить від результатів справи, у якій адвокат надає послугу. У цій країні в письмовій угоді вказується гонорар і відсотки, які нараховуватися в разі врегулювання спору, судового розгляду або апеляції. Окремо визначені сфери, у яких імовірний гонорар заборонений, а саме у сімейних спорах щодо розлучення, аліментів, а також у кримінальних справах, при захисті обвинуваченого [1].

На жаль, законодавство України не містить чіткої дефініції поняття «гонорар успіху», однак у 2020 році Велика Палата Верховного Суду у постанові по справі №904/4507/18 вирішила правову проблему щодо можливості віднесення до судових витрат «гонорару успіху» адвоката, наголосивши, що не є обов'язковими для суду зобов'язання, які склалися між адвокатом і клієнтом, зокрема у випадку укладення ними договору, що передбачає сплату адвокату «гонорару успіху», у контексті вирішення питання про розподіл судових витрат. Вирішуючи останнє, суд повинен оцінювати витрати, що мають бути компенсовані за рахунок іншої сторони, беручи до уваги як те, чи були вони фактично понесені, так і оцінюючи їх необхідність [3].

Особливістю деонтологічних засад взаємовідносин адвоката з клієнтом у США є існування інституту зберігання майна, передбаченого Правилком 1.15 Типових правил професійної етики, відповідно до якого адвокат має зберігати майно клієнтів або третіх осіб, представництво яких він здійснює, окремо від особистої власності. Грошові кошти мають зберігатися на окремому рахунку, інше майно має бути належним чином збережене. Адвокат мусить зберігати усі записи про грошові кошти й майно протягом п'яти років після припинення відносин із клієнтом. В Україні відносини адвоката з клієнтом щодо збері-

гання майна нерегламентовані. Правилами адвокатської етики передбачається лише те, що адвокат має створити належні умови зберігання документів та інформації, переданих йому клієнтом, адвокатських досьє та інших матеріалів, що знаходяться в його розпорядженні і містять адвокатську таємницю.

Відповідальність за порушення адвокатом етичних засад в Україні урегульована розділом XI Правил адвокатської етики, у якому закріплюються правові наслідки й загальні засади застосування дисциплінарної відповідальності, розділом VI Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», де визначена процедура дисциплінарного провадження, а також види дисциплінарних стягнень. У Типових правилах професійної етики США у Правилі 8.4 названі лише діяння, котрі визнаються професійним проступком юриста, однак заходи відповідальності не вказані, оскільки кожен штат у США окремо їх затверджує.

Отже, порівнявши Правила адвокатської етики і Типові правила професійної етики, можна стверджувати, що в Україні і США детально регламентовані етичні засади діяльності адвоката, особливо щодо взаємовідносин з клієнтами і конфлікту інтересів. Однак вітчизняні етичні принципи адвокатської діяльності потребують подальшого удосконалення з урахуванням ефективного міжнародного досвіду.

Література

1. Model Rules of Professional Conduct. URL: https://www.americanbar.org/groups/professional_responsibility/publications/model_rules_of_professional_conduct/

2. Правила адвокатської етики: затверджені Звітновиборним з'їздом адвокатів України 09 червня 2017 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/n0001891-17>

3. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 12 травня 2020 року по справі № 904/4507/18. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/91572017>

Науковий керівник – канд. юрид. наук, асист. кафедри адвокатури Національного юридичного університету ім. Ярослава Мудрого Я. О. Ковальова

*Сологуб М. А.,
18-20м-07,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого*

РЕКЛАМУВАННЯ АДВОКАТСЬКИХ ПОСЛУГ У МЕРЕЖІ ІНТЕРНЕТ: ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД

Рекламування адвокатських послуг в Україні є одним з дискусійних питань. Так, науковці і практики поділилися на два табори, а саме на тих, хто: 1) виступає за повну заборону самореклами, 2) відстоює позицію приналежності адвокатської діяльності до об'єктів реклами (на рівні з іншими послугами). Однак дещо інші питання ставлять вчені Заходу: дискутується необхідність самореклами, а також обговорюється те, якою ж має бути реклама адвоката та його діяльності у ХХІ столітті. Тож цікавим у цьому аспекті є зарубіжний досвід регламентації реклами, особливо зараз – у часи пандемії і карантинних заборон.

Варто почати з того, що публічний характер адвокатури зумовлює потребу у закріпленні вимоги специфічного нормування публічності адвокатів. Це не оминає й рекламування їх діяльності, що, крім іншого, виступає одним із етичних принципів діяльності адвоката, проголошених як міжнародними актами та актами Європейського Союзу, так і внутрішнім законодавством країн-членів. Одним із таких основоположних актів, покликаних уніфікувати діяльність інституту адвокатури у країнах ЄС, є Загальний кодекс правил для адвокатів країн Європейського Співтовариства (1988, м. Страсбург). Проте навіть він не містить чітких приписів щодо дій адвоката, пов'язаних із саморекламою, а тим паче у мережі Інтернет, у ньому є лише свого роду бланкетна норма (2.6.1), що відсилає до національного законодавства чи деонтологічних правил окремо кожної держави [1]. В офіційному перекладі акта, розміщеному на Офіційному веб-порталі парламенту України, міститься наступне формулювання вказаної статті: «Адвокат не повинен займатися саморекламою або прагнути до широкої популя-

ності, якщо це визнається неприпустимим. В інших випадках адвокат може займатися саморекламою або намагатися до широкій популярності лише у межах того, наскільки це визнано допустимим у правилах, якими він керується» [2]. Однак дослівний переклад зазначеної норми звучить так: «Адвокат має право інформувати громадськість про свої послуги за умови, що інформація є точною, не вводить в оману та поважає зобов'язання конфіденційності та інші основні цінності професії». Так чи інакше, узагальнено можна вести мову про лібералізм правил рекламування адвокатських послуг, на чому наголошує й ЄСПЛ у рішенні «Касадо Кока проти Іспанії» (Casado Coca v. Spain) [3].

Цікавим є досвід країни-сусідки, а саме Угорщини, де діяльність адвокатів базується на принциповій позиції пошуку клієнтом адвоката, а не навпаки. До речі, цим же постулатом керуються й інші держави – члени ЄС. Основними вимогами до самореклами є: достовірність; відповідність цілям діяльності адвокатури; не вводити в оману потенційних клієнтів і не суперечити правилам адвокатської етики, правилам поведінки на ринку комерційної реклами. Якщо вести мову про інтернет-рекламу, то кожна Палата адвокатів регіону затверджує єдину, обов'язкову для дотримання форму стартової сторінки сайту адвоката, її зміст (стислі, офіційні відомості про адвоката, його спеціалізацію за галузями права, контактні дані та посилання на веб-сайт Палати адвокатів регіону). Заборонено розміщувати відомості щодо виграних справ, рекламні банери, інформацію про перемоги у професійних номінаціях і рейтингах, розмірковування і правові консультації будь-якого характеру.

Схожим є досвід Франції, в якій у разі створення власного веб-сайту адвокат повинен негайно повідомити про це Раді Ордену із зазначенням імені домена, що забезпечує доступ до сайту. Доменне ім'я має включати прізвище адвоката або назву адвокатської освіти, якій може передувати або за якою може слідувати слово «адвокат». Використання доменних імен з субтитрами у вигляді спеціальних звань адвоката, галузі права або діяльності адвоката, що може ввести в оману, забороняється. Сайт не повинен містити вставок або банерної реклами будь-яких продуктів чи комерційних послуг, за винятком про-

фесійних. Крім того, він не може включати гіперпосилання, що дозволяють прямий або непрямий доступ до сайтів чи сторінок сайтів, зміст яких суперечить основоположним принципам адвокатської професії. Адвокат несе відповідальність за це, зобов'язаний регулярно перевіряти вміст сайтів і сторінок, доступ до яких забезпечують гіперпосилання з його сайту, і негайно видаляти, якщо їх контент суперечить основоположним принципам адвокатської професії.

До початку нового тисячоліття адвокатам Іспанії було заборонено рекламувати свої послуги або давати оголошення як самостійно, так і через ЗМІ. Однак поправки, внесені до Генерального статут адвокатури Іспанії, і Етичний кодекс адвокатів Іспанії істотно пом'якшили традиційні обмеження. Стаття 25 акта тепер допускає «лояльну» і «правдиву» рекламу, яка повинна відповідати нормам, що містяться в Етичному кодексі, і правилам місцевої колегії адвокатів. Реклама забороняється, коли мова йде про виявлення фактів, даних або обставин, які захищені професійною таємницею, коли вона ставить під загрозу незалежність адвоката, а також обіцяє результати, що не залежать виключно від діяльності адвоката, послуги якого рекламуються.

Таким чином, законодавчі обмеження у країнах – членах ЄС щодо рекламування адвокатських послуг у мережі Інтернет схожі: адвокати дозволено рекламувати свої послуги, але заборонено нав'язувати їх. Імплементация таких стандартів у національне законодавство України та їх практична реалізація позитивно впливатиме не лише на рівень розвитку правової держави, а й на підвищення міжнародного й європейського іміджу України.

Література

1. Code of Conduct for Lawyers in the European Union: was originally adopted at the CCBE Plenary Session held on 28 October 1988. URL: <https://osabg.org/attachments/Kodeks-povedenie-advokat-ES.pdf> (Last accessed: 10.04.2021).

2. Загальний кодекс правил для адвокатів країн Європейського Співтовариства: міжнародний документ. *Законодавство України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_343#Text (дата звернення: 10.04.2021).

3. Casado Coca v. Spain, 24 February 1994, Series A no. 285-A. URL: <https://european-court.eu/resheniya-evropejskogo-sudana-russkom-yazyke/kasado-koka-protiv-ispanii-postanovlenie-evropejskogo-suda/> (Last accessed: 10.04.2021).

Науковий керівник – канд. юрид. наук, асист. кафедри адвокатури Національного юридичного університету ім. Ярослава Мудрого Я. О. Ковальова

Ясковец Н. І.,
18-20м-03,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого

ДЕОНТОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ПРОФЕСІЇ АДВОКАТА В КРАЇНАХ ЄС

Багаторічний практичний досвід адвокатури, а також звичаї і традиції її діяльності в різних державах, дали змогу сформувати спільну для міжнародної спільноти модель поведінки адвоката, невід’ємною складовою якої стали деонтологічні засади професії адвоката, сформовані ще в ХІХ столітті.

Питання деонтологічних засад професії адвоката неодноразово піднімали такі вчені, як Т.Б. Вільчик, В.О. Святоцька, Т.В. Варфоломеева, Н.М. Бакаянова, Є.Ф. Шкребець, Й.Л. Бронз, А.М. Бірюкова, О.О. Шандула та інші.

Спираючись на аналіз думок науковців і приписів нормативних актів, можна стверджувати, що на сьогодні деонтологічні засади удосконалені, систематизовані й регламентовані, що знайшло відображення у великій кількості міжнародних документів, а також національних кодексів з етики адвокатів. Так, нині основними міжнародними актами, в яких закріплено деонтологічні правила поведінки адвокатів, є: Загальний кодекс правил для адвокатів країн Європейського Співтовариства [1]; Хартія основоположних принципів діяльності європейських адвокатів [2]; Основні положення про роль адвокатів [3]; Стандарти незалежності юридичної професії Міжнародної асоціації юристів [4].

Одним із перших міжнародних документів, в якому зафіксовані правила професійної поведінки адвоката, який безпосередньо здійснює юридичну практику на території ЄС, є Загальний кодекс правил для адвокатів країн Європейського Співтовариства. Даний Кодекс став основоположним документом, який закріпив деонтологічні норми поведінки адвокатів країн – членів ЄС. Метою Кодексу було запобігання «подвійній деонтології» при здійсненні адвокатами міжнародної практики у країнах – членах ЄС. Також даний документ закріпив принципи адвокатської діяльності, а саме: конфіденційність, дотримання правил інших адвокатських асоціацій, довіра й особиста порядність, уникнення конфлікту інтересів, першочерговість інтересів клієнта. Крім того, Кодексом передбачена велика кількість зобов'язань морального й юридичного характеру, які покладаються на адвоката [1].

У листопаді 2006 року прийнято ще один міжнародний документ – Хартію основоположних принципів діяльності європейських адвокатів, при розробці якої були враховані специфіка професійної діяльності адвоката й міжнародний практичний досвід у галузі адвокатури. До основних принципів адвокатської діяльності Хартія відносить: а) незалежність адвоката і свободу адвоката щодо ведення справи клієнта; б) право й обов'язок адвоката зберігати конфіденційність справ клієнта і дотримуватися професійної таємниці; в) уникнення конфлікту інтересів як між різними клієнтами, так і між клієнтом і адвокатом; г) честь і гідність адвокатської професії, добросовісність і бездоганну репутацію окремого адвоката; д) лояльність до клієнта; е) справедливе ставлення до клієнтів у питаннях гонорару; ж) професійну компетентність адвоката; з) повагу до колег по професії; и) повагу до верховенства права і справедливого здійснення правосуддя; й) саморегулювання адвокатської професії [2]. На даний момент Хартія стала складовою Загального кодексу поведінки адвокатів Європейського Співтовариства.

Не менш важливим документом, положення якого повинні брати до уваги адвокати, які здійснюють міжнародну правничу практику, є Стандарти незалежності юридичної професії Міжнародної асоціації правників. У пункті 6 цього документа підкреслюється, що, керуючись встановленими правилами

ми, стандартами й етичними нормами, адвокати при виконанні своїх обов'язків завжди повинні діяти вільно, чесно і безстрашно, відповідно до законних інтересів клієнта і без будь-якого втручання або тиску з боку влади чи громадськості [4].

Ще одним джерелом деонтологічних засад у професійній діяльності адвокатів є Основні положення про роль адвокатів, прийняті VIII Конгресом ООН по запобіганню злочинам у серпні 1990 року. У п. 14 вказаного акта зазначено, що, надаючи допомогу клієнтам при здійсненні правосуддя, адвокати повинні дотримуватися прав людини й основних свобод, визнаних національним і міжнародним правом, діяти вільно й наполегливо, відповідно до закону і визнаних професійних стандартів й етичних норм [3].

Аналізуючи вищезгадані міжнародні документи, зважаючи на позитивну практику їх запровадження, переконані, що їх положення мають бути враховані національними правотворчими органами, а також професійними об'єднаннями адвокатів при розробці професійних стандартів і кодексів поведінки адвокатів.

Література

1. Загальний кодекс правил для адвокатів держав Європейського співтовариства. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_343
2. Хартія основоположних принципів діяльності європейських адвокатів. URL: <http://cay.org.ua/ua/104/>
3. Основні положення про роль адвокатів 1990 року. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_835
4. Стандарти незалежності юридичної професії Міжнародної Асоціації Юристів. URL: <http://bibliograph.com.ua/kodex-9/24.htm>

Науковий керівник – канд. юрид. наук, асист. кафедри адвокатури Національного юридичного університету ім. Ярослава Мудрого Є. О. Качанов

Секція 7. АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ЗАКОНОДАВЧОГО ЗАКРІПЛЕННЯ ЕТИЧНИХ ЗАСАД ДІЯЛЬНОСТІ ІНСТИТУТІВ СУДОВОЇ ВЛАДИ, НОТАРІАТУ В УКРАЇНІ

Баган Є. І.,

04-19-11.,

*Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого*

СУДДІВСЬКА ЕТИКА

Мораль відіграє основоположну роль у професіях, де «об'єктом праці» виступають живі люди, а у процесі професійної діяльності відбувається вторгнення у внутрішній світ людини, як правило, навіть у критичних ситуаціях. Виходячи з цього, до таких фахівців, серед яких і судді, суспільство висуває підвищені моральні вимоги, які не можна виміряти емпіричними показниками. Наприклад, судді мають бути притаманні такі риси, як чесність і порядність, загострене почуття справедливості, здатність не осуджувати людину за скоєний проступок, співчуття і вміння допомогти їй виправитися, скрупульозність у вивченні обставин справи, здатність виходити з презумпції невинуватості й трактувати сумніви на користь обвинуваченого тощо [2, с.76].

Як зазначає у своїй монографії М. Клеандроф, поняття «судова етика» і «суддівська етика» має певні розбіжності. Так, судова етика – поняття, обмежене безпосередньою професійною діяльністю судді по здійсненню правосуддя. У цілому можна стверджувати: різниця між ними полягає в тому, що судова етика – це етика судового процесу, головним в якому виступає суддя (колегія суддів) і основним порушенням є недотримання принципу неупередженості, а суддівська етика – це поведінка судді в рамках норм етики, тобто завжди і всюди, у тому числі у судовому процесі. Іншими словами, судова етика є складовою суддівської етики [4, с.517–518]. Таким чином, поняття «суддівська етика» значно ширше й охоплює більший об'єм моральних якостей суддів.

Зауважимо, що лише за наявності згаданих рис у всіх суддів буде довіра і повага суспільства до судової гілки влади, що, звісно, є запорукою ефективності системи правосуддя. Таким чином, їх діяльність регулюється не лише нормами законодавчих актів, що зобов'язує їх діяти в межах і на підставі закону, а й на нормах моралі, які відображають етичну поведінку, забезпечуючи авторитет судді в суспільстві. Крім того, судді під час виконання своїх обов'язків повинні: бути доступними, поважати осіб, які звертаються до них; піклуватися про підтримку високо рівня компетентності, необхідного для вирішення справ по кожному конкретному випадку, бо від рішень судді залежить гарантія дотримання прав особистості, і про збереження в таємниці інформації, що стає відомою їм у ході судового розгляду (1.5 Європейська хартія про закон щодо статусу суддів).

Варто наголосити, що судді з огляду на те, що у сучасному світі вони відіграють важливу роль у житті кожної людини, постійно перебувають під прискіпливою увагою громадськості, тому певні види поведінки, допустимі і законні для інших осіб, для них можуть бути заборонені. Крім того, навіть у повсякденні, наприклад, при вигулі собаки на вулиці, люди все одно сприймають їх як суддю, це ж стосується і соціальних мереж. Розглянемо це на конкретному прикладі.

Візьмемо до уваги сучасного американського суддю Френка Капріо зі штату Род-Айленд, Провіденс. Він прославився як найсправедливіший суддя світу. Про себе в Інстаграм він зазначив: «Husband, Father, Grandfather, Great Grandfather. Know as “The nicest Judge in the word” for his rulings on Caught in Providtnce». Сам профіль дуже яскравий. Більшість фотографій пов'язана з родиною, його захопленням, відпочинком і роботою (найперші публікації поширені саме з судового процесу).

Це показує, що в усіх сферах свого життя і 24 години на добу суддя залишається суддею. Виходячи з цього, представники цієї професії повинні утримуватися від будь-якої поведінки, дій або висловлювань, здатних реально вплинути на впевненість у їх неупередженості і незалежності (п. 4.3 Європейська хартія про закон щодо статусу суддів).

Питання етики судді регулюються системою законів та

інших документів (актами міжнародних організацій, корпоративними суддівськими нормами), які регламентують відносини щодо діяльності й поведінки судді як приватної особи і носія судової влади, якого наділено широким обсягом повноважень [3, с.23].

На законодавчому рівні норми щодо етики суддів містяться в Конституції України (розділ VIII), Законі України «Про судоустрій і статус суддів». Також важливе місце посідає Кодекс суддівської етики, який не є законом, проте встановлений ним норми визнаються правилами.

Не можна оминати увагою й документи авторитетних міжнародних організацій і професійних об'єднань суддів. Відповідні норми передбачені Європейською хартією про закон щодо статусу суддів; Бангалорськими принципами поведінки суддів, схваленими Резолюцією Економічної та соціальної ради ООН від 27.07.2006 р. № 2006/23; Загальною (Універсальною) хартією судді, ухваленою 17.11.1999 року Центральною Радою Міжнародної асоціації суддів в Тайпеї (Тайвань), Основними принципами незалежності судових органів, схваленими резолюціями 40\32 та 40\146 Генеральної Асамблеї від 29.11. і 13.12.1985 року; Рекомендаціями CM/Res (2010)12 Комітету міністрів Ради Європи.

Таким чином, суддя несе відповідальність не лише за правильне застосування матеріального і процесуального права (професійну діяльність), а й за свою щоденну поведінку, за стійкість етичних переконань, від яких залежить довіра до судової гілки влади, що, у свою чергу, є запорукою правосуддя і незалежності суддів.

Література

1. Тацій Л. Етика судді та особливості та особливості її нормативної регламентації. 2014 р. URL: http://www.visnyk.kh.ua/web/uploads/pdf/ilovepdf_com-75-85.pdf
2. Вітюк Г. С. Етика судді як один із факторів впливу на рівень суспільної довіри до судової влади. 2019 р. URL: http://pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2019/3_2019/part_2/27.pdf
3. Кондратова І. Етична основа суддівської професії. 2020 рік, URL: <http://www.pgp-journal.kiev.ua/archive/2020/6/44.pdf>
4. Клеандров М. И. Ответственность судьи: монография. Москва: ИНФА – М, 2011. 576 с.

5. Кодекс суддівської етики від 22.02.2013 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/n0001415-13#Text>

6. Європейська хартія про закон щодо статусу суддів, Лісабон 10.07.1998 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_236#Text

7. Практично-методичний посібник викладача «Суддівська етика». 2016 р. URL: https://newjustice.org.ua/wp-content/uploads/2018/05/Curriculum_Jud_Ethics_print.pdf

8. Конституція України, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>

9. Посилання на профіль судді в Інстаграм. URL: <https://instagram.com/therealfrankcaprio?igshid=1uhl1x3j3a97o>

Науковий керівник – канд. юрид. наук, асист. кафедри адвокатури Національного юридичного університету ім. Ярослава Мудрого Н. В. Маслак

Бінус А. К.,

04-18-02,

*Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого*

ДІЯЛЬНІСТЬ КОМІСІЇ З ПИТАНЬ ПРОФЕСІЙНОЇ ЕТИКИ НОТАРІУСІВ НОТАРІАЛЬНОЇ ПАЛАТИ УКРАЇНИ

На сьогодні існує велика кількість професій, для ефективно роботи за якими визначається коло повноважень у кожного спеціаліста і встановлюється певний порядок вчинення дій задля їх реалізації. Щодо правників вкажемо, що в цій сфері існує таке поняття, як правнича етика, дотримання якої є важливим аспектом у роботі правників, тому що задля здійснення захисту й забезпечення прав і свобод громадян будь-який юрист повинен мати високі моральні й етичні якості, що надалі буде показником його професійності. Тому пропонуємо до розгляду діяльність Комісії з питань професійної етики нотаріусів **Nota-**

ріальної палати України (далі – НПУ).

Комісія з питань професійної етики нотаріусів НПУ підконтрольна і підзвітна Раді НПУ. У своїй діяльності Комісія керується Конституцією України, Законом України «Про нотаріат», Статутом НПУ, Правилами професійної етики нотаріусів України і Положенням про Комісію з питань професійної етики нотаріусів НПУ, **принципами** гласності, неупередженості, незалежності і справедливості. Комісію очолює Голова, а в нього є заступник і секретар. Усі ці посади обираються членами Комісії зі свого складу, а обов'язки виконуються на безоплатній основі. Форма роботи Комісії – засідання, які повинні проводитися не рідше одного разу на півроку, якщо необхідно, то частіше. Задля кворуму засідання необхідно, щоб були присутні не менше половини загальної кількості членів Комісії.

Досліджуваний нами орган наділений широким спектром повноважень, а саме: - контроль за дотриманням нотаріусами Правил професійної етики нотаріусів України та, при виявленні порушень, вживання заходів по їх усуненню; - розгляд скарг та інших звернень членів НПУ, Міністерства юстиції України, головних територіальних управлінь, фізичних та юридичних осіб щодо порушень нотаріусами вимог правил професійної етики, перевірка викладених в них фактів та обставин, розгляд подання голів відділень НПУ, підготовка відповідних висновків і пропозицій щодо притягнення винних до відповідальності та передача їх на розгляд Ради НПУ; - за дорученням президента НПУ, голови відділення НПУ або за заявою нотаріуса організація перевірки оприлюднених у ЗМІ фактів, що ганьблять честь і гідність нотаріусів та НПУ, підготовка інформації про результати такого розгляду і повідомлення про це Раді НПУ; - розробка єдиних принципів професійної етики нотаріусів України, оприлюднення цієї інформації на веб-сайті НПУ, за участю нотаріусів підготовка змін або доповнень до правил професійної етики нотаріусів України. Рішення Комісії є правомочними, якщо за них проголосувала більшість присутніх, воно оформлюється у протокол і підписується Головою і секретарем.

Існує три варіанти розвитку подій у разі, якщо було проведено розгляд матеріалів щодо порушення нотаріусами правил професійної етики: Комісія може обмежитися обговоренням фактів,

викладених у зверненні, винести попередження нотаріусу про недопущення порушень правил професійної етики або винести рішення щодо нотаріуса, який допустив неодноразові порушення правил професійної етики, та направити його на розгляд Ради НПУ. Остання може прийняти інше рішення, у разі незгоди з висновками і пропозиціями Комісії щодо притягнення винних до відповідальності.

Важливим буде зазначити, що Комісія має здійснювати облік результатів своєї діяльності та звітувати перед З'їздом нотаріусів України. Також вона оприлюднює звіт на сайті НПУ.

Таким чином, за наявності механізму з впровадженням Комісії з питань нотаріальної етики НПУ, діяльність нотаріусів дійсно відповідає етичним якостям та стандартам, що закріплені на законодавчому рівні, їх робота є ефективною та неупередженою, що гарантує належний захист і реалізацію прав громадян.

Науковий керівник – канд. юрид. наук, асист. кафедри адвокатури Національного юридичного університету ім. Ярослава Мудрого Н. В. Маслак

Бітлян Д. А.,

01-18-06,

*Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого;*

Правник С. О.,

01-18-06,

*Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого;*

Шевченко А. А.,

01-18-06,

*Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого*

ГЕНДЕРНА РІВНІСТЬ І НЕДИСКРИМІНАЦІЯ ЯК ВИМОГИ ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА І ШЛЯХИ РОЗВИТКУ ЮРИДИЧНОЇ ЕТИКИ

Юристи відіграють дуже важливу роль у функціонуван-

ні демократичної системи, бо саме вони несуть відповідальність за підтримку верховенства права й ефективне функціонування його елементів. Важливою складовою верховенства права є рівність і недискримінація. Антидискримінаційні стандарти входять до «серцевини» права й юридичної етики. Формування етичного юридичного мислення, дотримання і розвиток антидискримінаційних норм сприяють створенню соціального і правового середовища, де ідеали рівності і справедливості виступають орієнтирами й ціннісними стовпами.

У цьому аспекті вплетення антидискримінаційних стандартів і практик у тканину самої юридичної професії відіграє важливу роль із позицій набуття навичок розпізнавати дискримінацію і протистояти їй. Ситуація з протидією дискримінації тісно пов'язана, зокрема, з питаннями гендерної рівності, і тут важливо бачити, яким чином гендерна дискримінація укорінена в гендерних стереотипах і як гендерний розподіл ринку праці впливає на питання рівності, у тому числі й доступу до професії.

Так, ми часто бачимо слідування стереотипу, згідно з яким певні професії закріплені за певними гендерними ролями. Люди намагаються обирати професії, які, на їх погляд, відповідають тій чи іншій гендерній ролі. Під гендерної роллю розуміють систему стандартів, норм, яким людина повинна відповідати, щоб її визнавали як чоловіка або жінку. Таким чином, ролі визначаються суспільством, застосовуються до всіх індивідів певної категорії і є добре засвоєними реакціями. Гендер формується і визначається суспільством як владна модель конструювання «жінок» і «чоловіків», при цьому також встановлюються їх становище і роль у суспільстві. Основою гендерної системи виступає полярність і протиставлення. На чоловіків і жінок відначально навішують «ярлики», а також визначають манеру очікуваної від них поведінки. Таким чином утворюється нерівність статей. Вона бере свій початок і поширюється, виходячи з традицій, культурних стереотипів, норм і приписів. Людина від народження опиняється під тиском гендерної системи як владної, що конструює індивідів.

Відомо, що доволі глобальна ситуація з гендерною нерівністю має також локальні виміри, особливості й контексти. Так, у деяких країнах з високим рівнем доходів спостерігається, як це не на

дивно, низька частка жінок-вчених. Наприклад, у Франції, Німеччині й Нідерландах жінки становлять лише чверть усіх вчених. У Республіці Корея (18%) і Японії (15%) ці цифри ще нижчі. Незважаючи на спроби уряду підвищити цей показник, в Японії дотепер спостерігається найнижчий відсоток жінок-вчених з усіх членів Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР). Найменша частка жінок серед науковців зареєстрована в Саудівській Аравії, де вона становить 1,4%, в порівнянні з 18,1% у 2000 р. Рівень участі жінок у науковій роботі також дуже низький в Того (10 %) та Ефіопії (13 %), а в Непалі він знизився майже в два рази з 2002 р. (з 15% до 8%) [1]. З огляду на те, що знання – це влада, а питання влади є ключовим у осмисленні інституту гендеру, важливо бачити, як ускладнений чи закритий доступ жінок до досліджень і знання закріплює і знову відтворює їх нерівність й уразливість.

В Україні гендерна рівність охороняється нормами Конституції, законами України «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні» від 06.09.2012 р. № 5207-VI і «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» від 08.09.2005 р. № 2866-IV. Крім того, наша країна підписала Угоду про асоціацію з ЄС, що містить пункт про «забезпечення гендерної рівності та рівних можливостей для чоловіків і жінок у сфері зайнятості, освіти і навчання, економічної та суспільної діяльності, а також в процесі прийняття рішень» [2]. Гендерна рівність названа також серед 17 Цілей сталого розвитку ООН на 2015–2030 рр.

Проте, незважаючи на порівняно непогану ситуацію із законодавчим закріпленням вимоги гендерної рівності, гендерні стереотипи і гендерна сегрегація ринку праці працюють таким чином, що дотепер і в юридичній професії домінує уявлення про «здебільшого чоловічі» або «здебільшого жіночі» професії. Університети також не виключені зі стереотипного кола, історично склалося, що професія юриста вважається лише чоловічою.

Із появою юридичної професії жінкам заборонялося навчатися на юристок, вважалося, що вони не здатні логічно мислити й захищати не лише свої, а ще й чужі права й інтереси. Додамо, що недавно жінки все ж таки вибороли право доступу до даного виду діяльності. Проте це був непростий шлях. Приклади такої нерівності знайшли свій вираз навіть у світовому кінематографі.

Підтвердженням даних слів є фільм «On the Basis of Sex» – американське біографічне юридичне кіно режисерки Мімі Ледер, присвячене іконі американського правосуддя, судді Верховного Суду США Рут Гінзбург. Сюжет стрічки переносить глядачів і глядачок у 50-ті роки минулого століття. Рут Бейдер Гінзбург – молода дівчина, яка вирішила зайнятися нетиповою справою для того часу, а саме вивчати право. Перед глядачами постає питання: «Чи приймуть її чоловіки до свого світу, чи намагатимуться знищити?». І протягом всього фільму ми з напруженням стежимо за надзвичайно складним шляхом жінки-правниці до судді Верховного Суду США (Рут Гінзбург стала в історії суду другою жінкою, яка обійняла дану посаду). Як бачимо, що головна героїня досягла своєї цілі завдяки впертості й наполегливості, нестримному бажанню йти вперед, змінювати закони й домагатися рівності чоловіків і жінок.

І хоча ми живемо вже у XXI столітті, але проблема гендерної рівності все ще залишається актуальною. Зі студентської лави дівчата, через упереджене ставлення до їх можливостей, доволі часто зневірюються у своїх силах, втрачають інтерес до професії, мають ускладнення з реалізацією своїх знань і навичок, знаходяться в тіні чоловічої статі.

Вбачається, що саме юридичні університети можуть стати осередками зростання культури гендерної рівності й центрами антидискримінації, впроваджувати в етичні стандарти юридичної професії вимоги щодо протидії дискримінації і сприяння рівності.

Стимули щодо цього уже віднайдені у скандинавських країнах, які з 1970-х рр. послідовно проводять гендерну політику в усі сфери соціального життя і серйозно спираються на підтримку університетського сектору в даних питаннях. Наприклад, Швеція є зразком держави, де простежуються суттєві успіхи у сфері гендерної рівності. Так, половина шведських парламентаріїв – жінки, а держава підтримує й фінансово стимулює відпустку по догляду за дитиною для чоловіків [3]. Це демонструє, що жіноче представництво на всіх політичних рівнях важливе для паритету й демократії, а рівний розподіл домашніх і сімейних обов'язків дає можливість долати стереотипи і відкриває ширші

можливості для усіх членів суспільства. Хоча раніше ця скандинавська країна, як і більшість інших, обмежувала жінок у доступі до реалізації їх прав та задоволення інтересів, але «рух знизу» (громадські ініціативи) і «рух згори» (владні ініціативи), підтримка академічного сектору стали рецептом, який дозволив державі й суспільству створити реальні рівні можливості для усіх.

Отже, формування стандартів юридичної етики з урахуванням антидискримінаційних вимог, розвиток університетських просторів в юридичній освіті як осередків безпеки, рівності й захисту прав уразливих груп, розроблення політик, віднайдення механізмів і інструментів боротьби з дискримінацією, надання різним суб'єктам освітнього простору можливості бути почутими і брати участь у прийнятті рішень, дослідницькі ініціативи й розширення доступу до знання недомінантних груп, нульова толерантність до насильства і мови ненависті, розірвання кола мовчання навколо складних дискримінаційних тем – усе це ті кроки розвитку юридичної освіти й етики, які сприятимуть пануванню верховенства права й розвитку потенціалу демократії.

Література

1. Сокращается ли гендерное неравенство в области науки и техники? [URL:https://en.unesco.org/sites/default/files/usr15_is_the_gender_gap_narrowing_in_science_and_engineering_ru.pdf](https://en.unesco.org/sites/default/files/usr15_is_the_gender_gap_narrowing_in_science_and_engineering_ru.pdf) (дата звернення: 09.04.2021).
2. Про схвалення Концепції комунікації у сфері гендерної рівності: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 16 вересня 2020 р. № 1128-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1128-2020-%D1%80#Text> (дата звернення: 09.04. 2021)
3. Гендерное равенство: как это работает в Швеции. URL: <https://ru.sweden.se/ljudi/znak-ravenstva/> (дата звернення: 09.04.2021).

Науковий керівник – канд. юрид. наук, асист. кафедри адвокатури Національного юридичного університету ім. Ярослава Мудрого О. В. Харитонова

*Подгайна К. А.,
04-18-07,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого*

ЕКОЦИД ЯК ОСОБЛИВИЙ ВИД МІЖНАРОДНОГО ЗЛОЧИНУ

Існуючі міжнародно-правові норми й принципи дають підстави стверджувати, що в міжнародному екологічному праві існує механізм міжнародно-правової відповідальності держав, фізичних і юридичних осіб за екологічні злочини, ординарні правопорушення і правомірну діяльність, що тягне за собою заподіяння шкоди навколишньому середовищу. Актуальною проблемою, що стоїть сьогодні перед світовою цивілізацією, є екологічна безпека на планеті, інтенсивне забруднення і погіршення якості природного середовища, якому завдається навмисна шкода. Такі дії, що можуть призвести до екологічної катастрофи, є екоцидом, що дає підставу світовому співтовариству розглядати його як злочин проти безпеки людства.

Необхідність заборони впливу на природу під час збройних конфліктів першим визнав Ч. Хайд. Він вважав «нестерпним, щоб поля стали безплідними, отруєна вода і райони ставали непридатними для існування людей» [4]. У свою чергу, Б. Вайсберг екоцид визначає як навмисний вплив однієї держави, яка використовує свої ресурси для посягання на населення, культуру й виробництво біологічного продукту іншої країни, на її природне середовище. Отже, термін екоцид з'явився внаслідок непродуманої діяльності людини щодо екології власної держави. Він належить до міжнародних соціально небезпечних злочинів [3].

Екоцид має місце не тільки у випадку руйнування природного середовища, а й тоді, коли проявляються його руйнівні властивості і фізичні процеси, що відбуваються в твердій, рідкій та газовій оболонці. Безперечно, екоцид може заподіювати

шкоду населенню, культурним цінностям і майну.

Застосування хімічної зброї також можна розглядати як екологічний злочин у разі масового негативного впливу на природу. Якщо це не має такого впливу, воно кваліфікується у міжнародному праві як військовий злочин, а не екологічний. В історії є багато випадків типового військового екоциду. Так, під час Першої світової війни німецькі війська першими застосували хімічну зброю масового знищення проти своїх ворогів – французів і британців поблизу міста Іпр (Бельгія) в 1915 році. Хімічні речовини (хлор), крім руйнівного впливу на солдатів, також завдав нищівного удару по навколишньому середовищу. Під час Другої світової війни німецькі загарбники перевозили родючий чорний ґрунт із Півночі та Сходу України поїздом. У результаті було завдано непоправної шкоди ґрунтовій фауні на значних територіях, знижена родючість ґрунту і зруйнований шар гумусу [1, с.38].

Наслідками екоциду може бути вимирання, зникнення, повне або часткове, одного або декількох видів флори або фауни, отруєння атмосфери чи водних ресурсів у глобальному масштабі, що є ще однією з особливостей цього міжнародного злочину.

Зазначимо, що в сучасних умовах існування людської спільноти здійснення екоциду слід визнати злочином проти безпеки людства, незалежно від того, чи це відбулося в мирний чи військовий час.

Додамо, що після прийняття Конвенції про заборону військового або будь-якого іншого ворожого виливу щодо природного середовища [2] екоцид у міжнародному кримінальному праві почав розглядатися як злочин, що загрожує безпеці існування всього людства. Необхідність віднести його саме до цієї категорії міжнародних злочинів полягає в тому, що така протиправна поведінка, безсумнівно, може призвести до міжнародних конфліктів, тобто загрозувати міжнародному миру й безпеці, бо екологічна катастрофа як наслідок екоциду завжди пов'язана з глобальним негативним впливом на навколишнє середовище як сферу людського існування в будь-якому регіоні Землі або на планеті в цілому.

Отже, згідно з міжнародним правом під поняття «екоцид» підпадають факти цілеспрямованого негативно впливу на природне середовище, у тому числі і під час бойових дій. Засто-

сування хімічної зброї теж може бути розцінене як екологічний злочин у випадку масованого негативного впливу на природу. Якщо ж такого впливу немає, це в міжнародному праві кваліфікується як військовий, а не екологічний злочин. Кожна людина має право жити у сприятливих для неї умовах і повинна нести відповідальність за заподіяну екологічну шкоду, тому держава має вести свою господарську й військову діяльність таким чином, щоб виключити заподіяння шкоди екології не тільки на своїй території, а також співпрацювати у розробці екологічно чистих технологій і здійсненні міжнародного контролю за станом навколишнього середовища.

Література

1. Військовий екоцид (екологічна зброя). Словник-довідник з екології: навч.-метод. посіб. / уклад. О. Г. Лановенко, О. О. Остапішина. Херсон: ПП Вишемирський В. С., 2013. С. 38–39.

2. Конвенція про заборону військового або будь-якого ворожого використання засобів впливу на природне середовище від 10 грудня 1976 р. (набула чинності для України 13.06.1978 р.). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_258#Text

3. Weller M. The Oxford Handbook of the Use of Force in International Law. M.: Weller, 2015. URL: <http://opil.ouplaw.com/view/10.1093/law/9780199673049.001.0001/law-9780199673049>

4. Хайд Ч. Международное право, его понимание и применение Соединенными Штатами Америки. В 6-и т. М.: Изд-во иностр. Лит., 1950-1954. С. 5–46.

Науковий керівник – д-р юрид. наук, доц., доц. кафедри екологічного права Національного юридичного університету ім. Ярослава Мудрого Г. В. Анісімова

Наукове видання

ЕТИКА ПРАВНИКА

*Тези доповідей та повідомлень
учасників круглого столу*

23 квітня 2021 року

За загальною редакцією Т. Б. Вільчик

Відповідальний за випуск *Т. Б. Вільчик*

Редактори: *О. І. Борисенко,
Л. В. Русанова*

Комп'ютерна верстка: *Л. П. Лавриненко,
А. В. Старжинська*